

4 Avádatguovlojuohku

4.1 Avádagaid ásaheami ulbmilat ja vuolggasajit

Avádagaid ásaheami ulbmilin lea heivehit oktii meahcceguovlolága (62/1991) mihttomeriid ja stivret áidalas meahci dálá ja boahttevaš geavaheami nu, ahte ulbmilat ollašuvvet. Meahcceguovlolága golbma vuosttas juksanmeari – meahcceluonddu seailluheapmi ja maiddái sáme-kultuvrra ja luondduealáhusaid dorvudeapmi – leat guovddášulbmilat olles áidalas meahcis. Dasa lassin meahcceguovloláhka gáibida guovllu mánggabealat geavaheami vejolašvuodaid ovddideami, mii dárkkuha lága dárkilis vuoduštusaid mielde dán dáhpáhusas lagamustá virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma vejolašvuodaid ordnema. Dát ulmil manná muhtin muddui ruossalassii golbma vuosttas mihttomeriin. Maiddá meahcceluonddu seailluheami, sáme-kultuvrii gullevaš boazodoalu sihkkarastima ja eará luondduealáhusaid dorvudeami gaskka gávdnovit ruossalasvuodát.

Avádatjuoguin lea figgamuš meahcceguovllu eanageavaheami mihttomearálaš stivremii ja minimastit birrasa guorbama, šládjavalljodaga heahtašuvvama ja geavaheaddjiid gaskasaš ruossalasvuodaid. Avádatjuohku govvida áidalas meahci mánggabealat geavahanulbmila vuoruheami áidalas meahci sierra osiin, vai meahcceguovlolága visot ulbmilat ollašuvvet.

Avádatjuogus beroškeahhtá lea boazodoalu ja luondduealáhusaid fidnodoaimba sihkkaraston miehtá meahcceguovllu. Geavadis avádatjuoguin sáhtá stivret Meahcceráđdehusa eanageavahančovdosiid, virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma ja daidda gullevaš johtolagaid, eará bálvalusráhkadagaid, lohpepolitihka ja dohkálaš doaimmaid gustovaš lánkaásaheami olis.

Jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon rávarokkiid goaivun, eanaávdnasiid váldin ja eana- ja baktevuodu vaháguhttin. Seammaláhkai lea gildojuvvon lavdnjeeatnamiin šaddi muoraid čuohppan ja maiddá vистиid, geainnuid ja ráhkkanusaid ráhkadeapmi. Dás leat goittotge spiehkastagat. Lobálaš lea ráhkadit ja ortnegis doallat dakkáraš vистиid, ráhkkanusaid ja bálgáid, mat leat dárbbášlaččat guosseolbmuid oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luonddubearošteaddjiid várás. Ásahus (852/1988) ii gáržžet guollebivddu, meahcebevddu, čoaggima dahje boazodoalu.

4.2 Avádagaid ásaheami vuoduštusat Muotkeduoddara meahcceguovllus

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea earenoamáš dehálaš guovlu boazodoalliide, luondduealáhusa eará doaimbiide, báikkálaš ássiide ja báikkálaš turismafitnodatdoalliide. Luondduealáhusaid ja sáme-kultuvrra oadjudeapmi ja maiddá guovllu meahcceluonddu – nugo maiddá báikkálaš olbmuid ruovttudárboгуolástusa, meahcebevddu ja luomečoaggima – seailluheapmi leat guovddázis. Báikki olbmuid virkkosmahttingeavahus meahcceguovllus lea dehálaš guovllu giliid lahkosiin ja gidadálvve olles meahcceguovllus. Muotkeduoddara guovlu lea maiddá dehálaš meahcevánddardeaddjiide. Meahcceguovllu máttanuorteosis lea mohtorgielkámáđii, masa olgobáikegotte olbmuid miedehuvvojit mohtorgielkávuodjinlobit.

Dáid vuoduštusaiguin stuorámuš oassi meahce- ja jekkiidsuodjalanguovllus galgá leat boaitto-avádat. Virkkosmahttinavádagas sihkkarastojit sihke iešráđálaš ja oahpistuvvon luondduturisma vejolašvuodát ja stivrejuvvo áidalas meahci virkkosmahttingeavahus nu, ahte áidalas meahci eará atnui čuoheci hehttehus livččii unni. Avádatjuogus beroškeahhtá lea boazodoalu ja luonddue-

aláhusaid fidnodoaimma dáhkiduvvon juohke sajis áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovllus maiddá virkkosmahttinavádagas; ja nuppe dáfus juohkeolbmovuoigatvuodaiguin oázžu lihkadit juohke sajis áidalas meahcis – maiddá boaittoavádagas.

Meahceguovllus lea vejolaš hukset doarjjabáikkiid boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde. Jekkiidsuodjalanguovlluin lobálaš lea hukset ja ortnegis doallat dušše fal dakkáraš visttiid, ráhkanusaid ja bálgáid, mat leat dárbbasklačča álbmoga oahpasteami, dutkamušdoaimma ja luondduberoštumiid várás.

Avádatjuohku vuodđuduvvá gustovaš dili kártemii ja árvoštallamii boahhtevuoda dárbbuin sierra geavahanvugiid hárrái. Avádatjuohku oadjuda boazodoaluin bargama vejolašvuodaid guhkes áigegaskkas uhcemustá dálá dásis, dannego dat muddedallá earret eará virkkosmahttingevaheami ráhkadagaid sajádaga ja meahcejohtalusa. Avádatgat eai gáržžet báikki olbmuid árbevirolaš vuogitvuodaid – nugo boazodoalu, meahcebivddu ja guollebivddu. Avádatjuoguin lea figgamuš sihkkarastit Muotkeduoddara meahceguovllu luoduláganvuoda ja arvosmahttit vánddardeapmái juohkeolbmovuoigatvuodaiguin. Guovllu meahceguovllu oktilašvuoda, vátna bálvalusrusttegiid ja vadjolanjohtolagaid váiluma sáhtá atnit guovllu meahcevánddardeami, luondduturisma ja virkkosmahttingevaheami stuorámuš geasuheaddjin.

4.3 Avádatjuohku

Guovlu juhkkovuvvo guovtti avádahkii, mat stivrejit guovllu geavaheami, ráhkadagaid sajádaga ja maiddá johtalusa ja lohpepolitihka (govva 2, tabealla 4):

- 1) boaittoavádahkii (s. 154 600 ha, 97,7 % plánenviidodagas)
- 2) virkkosmahttinavádahkii (s. 3 650 ha, 2,3 % plánenviidodagas).

4.3.1 Virkkosmahttinavádat

Virkkosmahttinavádat rájáiduvvá eanaš kilomehterbeali govdosáš avádahkan Muotkeduoddara áidalas meahcis gustovaš mohtorgielkámáđiija birrasiidda. Earenoamážit mohtorgielkávuojašepmi čohkiida dán avádahkii. Dasa lassin virkkosmahttinavádahkii lea ráddjejuvvon gielkámáđiija ja Fierbmejávri (Viermijávri) ja Suololuobbala (Suáluiluobâl) gaskasaš guovlu ja maiddá ng. **Lahtis-bartta** biras. Prográmmabálvalusfitnodatdoalliide sáhtá miedehit oanehis-áigásaš lobiid vuoiñastansajiid doallama várás virkkosmahttinavádagas. Earenoamážit Fierbmejávri ja Suololuobbala birrasa guovllut leat dárkkuhuvvon lagamustá prográmmabálvalusfitnodagaide miedehuvvon oanehisbotta vuoiñastansajiid várás ovdamearkka dihte fuolahuvvon čuoiganreaisuid oktavuodas. Virkkosmahttinavádagas eai leat merkejuvvon vadjolanbálgát, iige dat eanaš eatnamiid beales heive bures geasseáigge vánddardeapmái. Geasset ja čakčat vánddardeaddjit johtet lagamustá boaittoavádagas, gos lea dáhttu seilluhit juohkeolbmovuoigatvuodaide vuodđuduvvi vánddardeami guovllu váldovánddardanvuohkin. Jagis 1949 huksejuvvon ng. Lahtis-barta, mii lea Bealdojoga gáttis, ja dan biras leat bivnnuhis vánddardanguovlu maiddá geasset. Lahtis-bartta leat doallan ortnegis ja fuolahan guovllu vánddardeaddjit ja báikkálaš turismafitnodatdoalli.

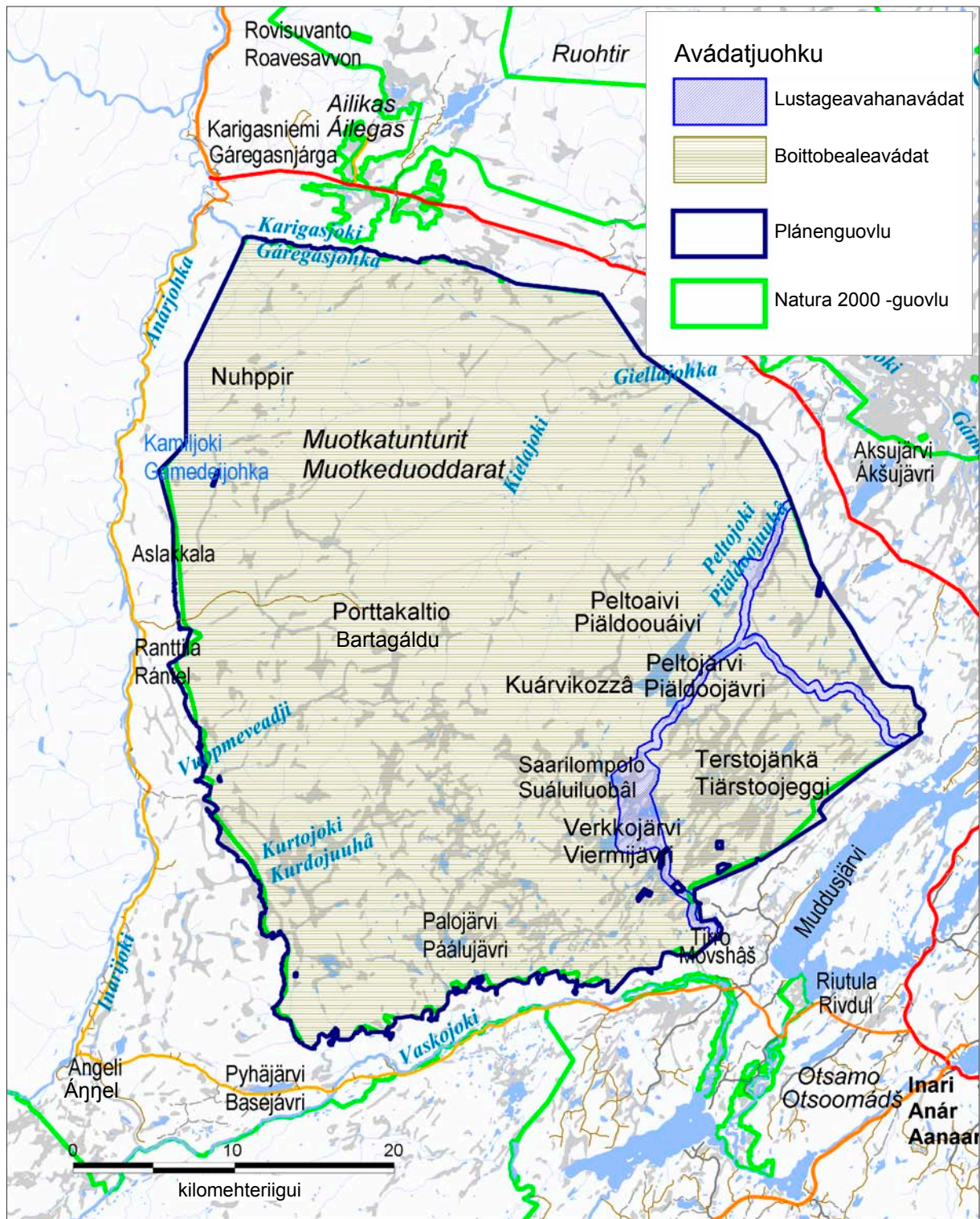
4.3.2 Boaittoavádat

Boaittoavádat lea nu luondduvidá guovlu go vejolaš, gosa eai ráhkaduvvo ođđa bálvalusrusttegat. Guokte fuolahuvvon ávdinstobu, mat gávdnojit Muotkeduoddara meahcceguovllus, leat boaittoavádagas. Boaittoavádagas eai leat merkejuvvon geinnodagat iige daid leat dárkkuhus ráhkaditge. Davvi-Sámi eatnangottelávvi merkejuvvon boares Idnetvárri–Gáregasnjárga-kulturbálgá sáhtá goittotge dárbbasettiin merket ođđasit. Jos bálggis merkejuvvo, de gáibida dat maiddá oahpistanmearkkaid ja ráhkadagaid (ovdam. guhkesmuoraid). Luondduealáhusain boazodoallu lea deháleamos geavahanvuohki dán avádagas. Ruovttudárbo- ja lustaguollebivdit guovllus johtet juoga veardde sihke geasset ja dálvet. Guovllus sáhtá lágídit meahcceguovloluindui heivvolaš oahpistuvvon reaissuid. Boaittoavádagas leat maiddá geasseáigásaš meahccejohtalusgeinnodagat ja lagamustá luondduealáhusaid fidnodoimii gullevaš doarjjabáikkít. Jekkiidsuodjalanguovlluin luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde gustovaš doarjjasajiid dahje guolástan- ja meahcebidodoarjjabáikkiid huksen ii leat vejolaš.

Tabella 4. Plánas ovdanbukton avádatjuogu mielde lobálaš ja gildojuvvon ráhkadagat ja doaimmat.

* = Davvi-Sámi eatnangottelávvi merkejuvvon boares Idnetvárri–Gáregasnjárga-kulturbálgá sáhtá merket ođđasit (ii ollašuttuovvo goittotge dán plánaáigodagas).** = Gávdnovaš mohtorgielkávuoáhagaid sáhtá nuppástuhtit mohtorgielkajohtolahkan. 1 = (gč. lohku 11.4 Meahccejohtalus). 2 = eará sajiin oahpistuvvon uhca joavkkuide, sierra soabahahtti máđiijaide.

Ráhkadat/Doaibma	Boaittoavádat	Virkkosmahttinavádat
Ávdinstobut	Eai ođđa	Gal leat
Meahcceráđđehusa ođđa fuolahus- ja bearráigeahččostobut	Eai ođđa visttit	Eai ođđa visttit
Fitnodatdoalliide dárkkuhuvvon várrenčuoasajit (dolastallansajit/visti)	Eai	Eai
Prográmmabálvalusaid gaskaboddosaš vuoinjastansajit	Eai	Gal leat, sierranas dáhpáhusain eanemustá 2 mánotbadjái
Juohkeolbmovuogitvuodaid badjelmanni gohttemii mieđehahtti gohttenlobit ovdam. dihte meahcebidui, guollebivdui, iskáriidda dahje leairaskuvllaide	Gal leat, sierranas dáhpáhusaid buohta	Gal leat, sierranas dáhpáhusaid buohta
Boazodoalu doarjjabáikkít ja ráhkadagat	Gal leat	Gal leat
Eará luondduealáhusaid doarjjabáikkít, meahcebidvo- ja guolástandoarjjabáikkít	Gal leat meahcceguovllus, eai jekkiidsuodjalanguovllus	Gal leat meahcceguovllus, eai jekkiidsuodjalanguovllus
Vándardeami ráhkadagat (ee. gohtten- ja dolastallansajit ja daid rusttegat, oahpistanmearkkat)	Eai ođđa*	Gal leat
Merkejuvvon bálgát	Eai*	Eai
Čuoiganjohtolagat	Eai	Gal leat
Geasseáigásaš meahcciefievrovuoáhagat báikkálaš olbmuide	Geasseáigásaš meahccejohtaluslohpegevada mielde ¹	Geasseáigásaš meahccejohtaluslohpegevada mielde
Ođđa mohtorgielkámáđiijat/bálgát	Eai	Eai ođđa**
Mohtorgielkásafarilobit prográmmabálvalusfitnodatdoalliide	Oahpistuvvon uhca joavkkuide, sierra soabahahtti máđiijaide	Riikkadási mg-máđiijas eai ráddjehusat, earremearrádusa mielde ²
Gielkálobit olgobáikkálaš olbmuide mohtorgielkámáđiijaid olgobealde	Dálveáigásaš meahccejohtaluslohpegevada mielde ¹	Dálveáigásaš meahccejohtaluslohpegevada mielde
Helikoptera seaivunsajit	Gal leat	Gal leat
Guhkesmuorat ja šalddit	Eai*	Dárbbu mielde
Meahcebidvo	Gal lea	Gal lea
Guollebivdu	Gal lea	Gal lea
Čoaggin	Gal lea	Gal lea
Gaskaboddosaš gohtten (eanemustá 3 jdr) juohkeolbmovuogitvuodain	Gal lea	Gal lea
Dolastallan	Gal lea. Lobálaš goike ovssiin, rissiin ja uhca gudduin	Gal lea. Lobálaš goike ovssiin, rissiin ja uhca gudduin

Govva 2. Muotkeduoddara meahcceguovlu avádatjuohku. © Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

5 Luonddusuodjaleapmi ja -dikšun

5.1 Dálá dilli

5.1.1 Luonddusuodjaleapmi ja meahcceguovloláhka

Áidalas meahcit eai leat aitosaš luonddusuodjalanguovllut dahjege dat eai leat vuodđuduvvon luonddusuodjalanlágain (1096/1996). Meahcceguovlolága (62/1991) oppalašvuoduštusain daddjuvvo, ahte

Luonddusuodjalanguovllut eai geavadis duhtat visot dárbbuid, mat laktásit áidalas mehciid luonddudállodollui ja mánggabealát atnui. Dasa lassin lea dárbu vuodđudit dakkáraš guovlluid, mat eai leat normála dálloalloanus, muhto mat eai dattetge livčče nu čavgadit suodjaluvvon go luonddusuodjalanlága (71/1923) [1096/1996] mielde gustovaš suodjalanguovllut.

Meahcceguovloláhka eastá dihto, sakka luonddu nuppástuhtti doaimmaid, muhto muđui áidalas meahcit leat láhkaásaheami ektui seamma sajádagas go daid birastahtti guovllut. Luonddusuodjalanláhka ii lokte meahcceguovlluid sierra ovdan, muhto láhka gustohuvvo áidalas meahcis seammaláhkai go earáge guovlluin.

5.1.2 Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu sajádat luonddusuodjaleamis

Luonddusuodjaleami stivre luonddusuodjalanláhka (1096/1996). Lága ulbmilin lea luonddu mánggabealátvuoda bajásdoallan, luonddučábbodaga ja eanaoainnusárvvuid gáhtten ja maiddáid luondduvaljodagaid ja luonddubirrasa suvdilis geavaheami doarjun. Luonddusuodjaleamis ulbmilin lea riikamet luonddutiippaid ja luoduealánšlájaid oiddolaš suodjaleami dási juksan ja seailleheapmi.

Eurohpa ovtastumiid rádi mearrádusain lea jagi 1992 rájes ovddiduvvon oktilaš eurohpalaš ekologalaš fierpmádat. Dán Natura 2000 -fierpmádaga ulbmilin leai dáhkidit eurohpalaš luonddu mánggabealátvuoda seailuma. (Birasministeriija 1999)

Natura 2000 -fierpmádat čohkiida ovtastumi dehálažžan atnin guovlluin, main gávdnojit luonddudirektiivva (92/43/ETY) laktagis I logahallon luonddutiipat (gč. lohku 2.4 **Natura-luonddutiipat**) ja laktagis II logahallon šlájaid elinbirrasat. Dáid guovlluid gohčodit **SCI**-guovlun. Luonddudirektiivva vuodul evttohuvvon guovlluid lassin Natura 2000 -fierpmádahkii leat almmuhuvvon loddedirektiivva (79/409/ETY) njuolggadusaid mielde luohkáide juogaduvvon lottiidsuodjalanguovllut, maid gohčodit **SPA**-guovlun.

Luonddudirektiivva laktaga I luonddutiippain 69 dihttojit Suomas. Luonddudirektiivii gullet maiddáid sullii 600 ealánšlaja, main Suomas gávdnojit sullii 130 šlaja. Loddedirektiivva laktagis I leat logahallon sullii 200 šlaja, mat gáibidit suodjalandoaimmaid. Suomas dáin gávdnojit sullii 60 loddešlaja.

Jekkiidsuodjalanguovlluid dárkkuhussan lea suodjalit mávssolaš jeaggeoppalašvuodaid, seallu- hit jekkiineamet gávdnovaš ealli- ja šaddošlájaid, čájánasaid daid šaddadan ealánservodagain ja jápma luonddu čohkiideami ja eanaoainnusoppalašvuodaid. Jekkiidsuodjaleami váibmosin lea **jeaggeovttastumiid** suodjaleapmi. Jeaggeovttastupmi šaddada ekologalaš oppalašvuoda, man seailuma vuoddoektun lea, ahte dan čáhce- ja biebmodoallu ii nuppástuhttojuvvo.

5.1.3 Árbevirolaš duovdagat

Muotkeduoddara meahceguovllus (ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus) ii leat oktage riikkaviiidosáččat, eatnangottálaččat ja báikkálaččat divrrasin árvoštallon árbevirolaš duovdda- čuožáhat (Kalpio & Bergman 1999).

5.2 Ulbmilat ja doibmiidjamat

Plána luonddusuodjaluslaš ulbmilin lea guovllus dihttovaš luonddudirektiivva (92/43/ETY) lakta- ga I luonddutiippaid ja laktaga II šlájaid eallinbirrasiid suodjaleapmi ja maiddá guovllus dihtto- vaš áitatvuollásaš ja ráfáidahtton šlájaid seailun guovllus.

Meahcceráđdehus vástida goaskin-, mearragoaskin-, bármmo- ja rievssatfálla-, giljobaš- ja maiddá njállanáliid čuovvumis ja suodjaleamis. Dán barggus Meahcceráđdehus doaibmá ovttasbarggus dutkiiguin, luonddusuodjalanorganisašuvnnaiguin, bálgošiiguin ja eará čanasjoavkkuiguin.

Njálaid biedjoguovlluin lea figgamuš doallat riebannáli rájálažžan. Meahcceráđdehus sáhtá oheat boahttevuodasge eana- ja meahccedoallosministeriijas sierranaslobi bivdit njála biedjoguovlluin riebaniid atnimiin veahkkenavvun mohtorgielkká ja bissu. Bivdin doibmejit báikkálaš guovllu bures dovdi olbmot. Áššis addojuvvo informašuvdna jahkásaš čoahkkimiin čanasjoavkkuide (bálgosat, luonddusuodjalansearvvit, fuođđogáhttensearvvit ja gielddat).

Meahcceráđdehus čadaha guovllus linnjállohkamiid stuorraspirenáliid dili čielggadeami várás ovttasbarggus FGDL:in ja bálgošiiguin. Luonddubearráigeahččit čuvvot stuorraspirenáliid maiddá eara doaimma lassin go johtalit guovllus.

Meahcceráđdehus oassálastá guovllu rievssatnáliid čuovvumii ja ordne bivddu stivrema suvdilis geavaheami vuoddojurdagiin.

Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi oadjuduvvo guollebivddu muddemiin. Rávdduid sirdda- gilvimat čadahuvvojit sivvadit ja kontrolla vuolde. Báhcaveaji čázádatguovllu čáziide sáhtá gilvit guliid Anára guollešaddadanlágádusas lohpeavttuid vuodul.

Áitatvuollásaš šattuid dihttomat dárkkistuvvojit ja válđojit čuovvumii dárbbu mielde. Dihtton- dieđut vurkejuvvojit birashálddahusa **Hertta**-diehtovuogádaga **ealánšlájat**-oassái. Áitatvuollásaš šlájaid suodjaleamis doibmejuvvo ovttasbarggus Suoma birasguovddážiin, Lappi Geavu dutkamušllágádusain, Turku universitehta šaddomuseain, Luonddudiedalaš guovddášmusea šaddomuseain ja Oulun universitehta šaddomuseain ja maiddá báikkálaš ássiiguin ja šaddo- berošteaddjiiguin.

Meahcceráđdehus oahpista guossejohttiid birra seastevaš vánddardeapmái luondduguovddážiin, luonddustobuin ja fierpmádatsiiduin (**luontoon.fi**, **lundui.fi**).

Meahcceráđđehus iská muddet meahccejohtalusa ja oadjudit guovllu luonddudili ja luoduláganvuoda seailuma ja maiddáí áitatvuollásaš ealliid besseráfi.

5.3 Čuovvun

Meahcceráđđehusa bargun lea čuovvut iežas hálddašan guovlluid luonddu dili ja luonddus dáhpáhuvvi nuppástusaid ja maiddáí áitatvuollásaš ja vuorjeluvvan šaddo- ja eallišládjanáliid. Meahcceráđđehus riepmá dárbbášlaš suodjalandoaimmaide ja informere dás mearrideaddjiid. Dát lea oassi Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanbarggus. Meahcceráđđehus galgá čuovvut maiddáí fuođdonáliid ovdáneami ja figgat ovttasbarggus fuođdogáhttenbiriin ja fuođdogáhttenserviiguin oadjudit daid. Dáid ulbmiliid ollašuttima várás Meahcceráđđehus ee. gárvvista dikšun- ja geavahanplánaid, oahpaha bargoveaga, doaibmá sertifikaston biras- ja kvalitehtavuogadaga mielde, bajásdoallá áitatvuollásaš šlájaid registaraid, čuovvu jeavddalaččat gazzalottiid ja stuorra-spiriid meari ja čadaha fuođdolohkamiid.

Dehálaš bargoneavvu luonddudili čuovvumis lea Meahcceráđđehusa **SutiGis**-diehtomáddodat, gos gávdnojit iešguđet govadasa dieđut luonddutiippain. Luonddutiipadieđut Muotkeduoddara áidalas meahci luonddutiippain leat bohtán jagiin 1996–2000 čadahuvvon Davvi-Sámi ja UKK-luonddumeahci luonddukártemis (Sihvo 2001, 2002) (Lavtta 5).

Áitatvuollásaš šattuid ja guobbariid gávdnostumit dárkkistuvvojit meahcis ja Meahcceráđđehus ollašuttá dasa vástuibiddjon šaddošládjačuovvumiid. Luonddusuodjalanásahusa (160/1997) mielde birasministeriija galgá lágidit luoduealánšlájaid čuovvuma Suomas nu, ahte dan vuodul sáhtá árvoštallat sierra šlájaid suodjalandási. Earenoamážit ferte váldit vuhtii áitatvuollásaš šlájaid. Áitatvuollásaš šlájaid čuvvot riikkasteamet mánggat sierra oassebealit ja mánggain šládja-joavkkuin leat iežaset čuovvun- dahje bargojoavku. Dáin šlájain oassi lea dakkáraččat, maid dihttonguovllu deaddu lea Davvi-Suomas.

Meahcceráđđehus ovddida ja áhtada šaddošlájaid čuovvuma ovttas Suoma birasguovddážiin, guovlludási birasguovddážiiguin, universitehtaid šaddomuseaiguin ja dutkamušlágádusaiguin ja maiddáí vuovdedutkamušlágádusain. Meahcceráđđehusa luonddubálvalusat leat mielde ovddideamin EU luonddudirektiivva (92/43/ETY) šlájaid ja luonddutiippaid suodjaleami ja čuovvuma. Luonddubálvalusat leat oassálastán Suoma birasguovddáža jođihan luonddudirektiivva Laktaga I Suomas dihttovaš šlájaid ja luonddutiippaid oiddolaš suodjaleami dási árvoštallanbargui áigodagas 2001–2006. Muotkeduoddara áidalas meahcis árvoštallanvuloš šlájain gávdnojit uhcafiskerássi ja jeaggenarti.

Meahcceráđđehusa koordinastima vuolde čuvvojuvvo goaskima, mearragoaskima, bárbmofállu ja rievssatfállu náliid áhtanuššan. Meahcceráđđehus doallá goaskinbesiin beasseregistara ja dárkkista besiid jahkásaččat. Bálgosiid ovddasteaddjiiguin deaivvadit jeavddalaččat ja sis fidnejuvvon beassegeažadusaid dárkkistit. Dasa lassin guovllu gazzaloddenáliid bessema ja náliid áhtanuššama leat čuvvon ja besiid dárkkistan mánggat suorggi berošteaddjit.

Ovddabealde namuhuvvon gazzalottiid lassin birasministeriija Meahcceráđđehussii vástu vuollái addin šlájat leat njálá ja giljobaš, maid čuvvot jahkásaččat Meahcceráđđehusa doaimmas. Meahcceráđđehus doallá guovllu dovddus njállabiejuin registara ja čuovvu ovttas njállabargo-joavkkuin njála dihttoma guovllus.

Fuoddo- ja guollealljodaga dutkanlágádus lea dutkan guovllu guliid ja boazoguohtoneatnamiid dili. Jagis 1997 gárvvistuvai dutkamuš Davvi-Sápmi bálgosiid dálveguhtoneatnamiid dilis ja jagis 1999 dutkamuš olles boazodoalloguovllu geasseguhtoneatnamiid dilis (Kumpula je. 1997, 1999). Jagiid 1999–2003 gaskkas lea dahkkon maiddái boazodoalloguovllu davvioasi dálveguhtoneatnamiid gearddahusinventeren (Kumpula je. 2004). Jagis 2006 gárvvistuvai maiddái Metla raporta bohccuid dálveguhtoneatnamiid dilis Davvi-Sámi bálgosiin jagis 2004 (Mattila 2006).

Dálkkádatnuppastusa vejolaččat dagahan nuppástusaid guovllu šlájaid ja luonddutiippaide lea vuos váttis einnostit (gč. lohku 2.11 **Eanageavahananalysa**). Dálkkádatnuppástusas vuolgi váikkuhusaid ja váikkuhusaide vuogáiduvvama leat Suomas dutkan dáid mañemuš jagiin ollu, ovdamearkan **SILMU**- ja **FINADAPT**-dutkamušprográmmat. Jagis 2005 gárvvistuvvui eana- ja meahccedoallosministeriija láidehusas dálkkádatnuppastusa sisriikkalaš vuogáiduvvanstrategiija, mas evttohuvvojit doaimmat maiddái luonddu mánggabealátvuoda suodjaleami várás (Marttila je. 2005).

Dálkkádatnuppástus lea áitta, ja dan ii sáhte ollásit eastadit, muhto luonddu ja olbmo vuogáiduvvama sáhtta veahkehit dahje goittotge nuppástussii sáhtta ráhkkanit goittotge muhtin muddui lasihemiin dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid dutkamuša ja čuovvuma, lasihemiin suodjalanguovlofierpmi oktilašvuoda, váldimiin dálkkádatnuppástusa vuhtii suodjalanguovlluid plánemis, ráddjemiin dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid ovddideaddji doaimma ja maiddái figgamiin eastit vieris šlájaid lávdama guovlluide. Dannego dálkkádatnuppastusa váikkuhusaid eai dovdda doarvái dahje daid lea váttis einnostit, de boahhtevuodas luonddusuodjalanguovlluin bidjet návccaid ain eanet luonddu čuovvumii ja dutkamuššii ja dasa lassin figget ráhkkanit maiddái vuordemeahtun nuppástusaide. Suoma luonddutiippaid áittavulošvuodaárvoštallanprošeakta gárvvistuvai geassemánus 2008 (Raunio je. 2008). Dat ráhkadii buorre vuodu luonddutiippaid dili čuovvumii. Birasministeriija šaddá addit rávvagiid čuovvuma ollašuttimis. Maiddái EU luonddudirektiiva (92/43/ETY) geatnegahtta lahttoriikkaid direktiivašlájaid ja Natura-luonddutiippaid dili jeavddalaš čuovvumii ja raporteremii.

6 Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun

6.1 Dálá dilli

6.1.1 Sámekultuvra

Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma (Sámediggi 2006) mielde sápmelaš doabamáilmmis olbmo, luonddu ja giela eai earut nuppiinneaset. Sámegealla dávista birastahtti ealli ja jápma luonddu vuđolaš ja dárkkes dovdamuša ja olbmo ja luonddu gaskasaš lagas ja dárkkes suokkar-dallon lotnolasváikkhusa. Prográmma mielde luonddubiras, kulturbiras, sosiála biras ja gielalaš biras leat oppalašvuohta, birasdoaba, man oidnet oktan ollisvuohtan, dannego dat leat čatnagasas gaskaneaset. Sápmelaččaid eallinvuohki lea vuogáiduvvan luonddubirrasa addin vejolašvuođaide ja ráddjehusaide jahkeduháhiid áigge. Nana kultuvra sáhtta vuogáiduvvat earáge sadjái, vaikko ii gánske šat lihkostuva sirdit dieđuidis sohkaolvvvas nubbái.

Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmmas gávnnavuvvo dasa lassin, ahte sápmelaččaid eallinvuohki, kultuvra ja árbevirolaš ealáhusat leat nuppástuvvan árbevirolaš dieđu ja čehppodaga vuodul, go bargovuogit ja bargoneavvut leat ođasmuvvan ja maiddái sápmelaččaid servodatlaš váikkuhanvejolašvuođat leat nuppástuvvan áiggiid mielde. Sámedikki mielde sápmelaččaid kultuvrra seailun ja ahtanuššan gáibida ain dálge árbevirolaš dieđuid ja dáidduid, ja maiddái vuoigŋa-opmodaga sirdásuvvama boahhtevaš sohkaolvvvaide ja maiddái sápmelaččaid iešmearrideapmái vuodduvvi mearrádusdahkama eanageavaheamis. (Sámediggi 2006)

Kulturbirrasa suodjaleapmi adnojuvvo dábálaččat millosabbot eanagilvima ja visttiide gullelaš kulturduovddaoidnosa suodjaleamin. Sápmelaččaid ádejjupmi kulturbirrasa árvvuin lea eanet sisdollui gullelaš go visualalaš. Raportta mielde sápmelaččaid kulturbirrasa ja kulturárbbi meroštallan lea dehálaš, dannego riikkadási doahpágiid mielde stuorra oassi sámi kulturárbbis báhcá meroštallama olggobeallái. Dáid doahpágiid bokte duohtavuoda juhket luohkáide ja ráhkadit rájái, mainna meroštallet birrasa geavaheami, guovlluid plánena ja suodjaleami ja maiddái guovlluid eará hálddašeami. Dás lea maiddái mearkkašupmi dálle, go sámevuolvui háliidit lasi ekonomalaš doaimma, mii gáibida viiddis guovlluid atnui. (Aikio 2005)

Sámedikki mielde sápmelaččaid viiddis geavahanguovllu dihte sápmelaččaid ásodagat leat leamaš jogo sirddehahttit (lávvu) dahje guovllu sierra osiin leat leamaš mánggat gaskaboddosaš ásodagat (lávdnjegoahti). Dáid ásodagain ja luonddu geavahanvugiin eai leat báhcán bissovaš mearkkat, maid vuodul sáhtašii navdit guovlluid leamašan sápmelaččaid anus, muhto ferte sáhttit luohhtit árbedihtui das, gii ja mat sogat leat hálddašan guovlluid. Válđoálbmoga kultuvra bealistis vuodduvva bissovaš visttiid huksemii ja maiddái guovlluid jalgemii ja gilvimii ássanbirrasis. Sámedikki mielas dákkáraš intensiivvaš eanageavaheapmi nuppástuhtta luonddu bistevaččat olbmo gáibádusaid mielde. (Sámediggi 2006)

Meahceguovvolága (62/1991) okta válđodárkkhus lea sámekultuvrra dorvudeapmi. Sáme-kultuvrra sajádaga muddedallet maiddái riikkaidgaskasaš soahpamušat ja lálkaásaheapmi, mat leat jo muhtin muddui giedahallon logus 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat**; 3.6 **Sáme-kultuvrra dorvudeapmi**.

Meahcceráđđehussii lea addojuvvon earenoamáš geatnegasvuohta sámi kulturárbbi suodjaleapmái sápmelaččaid ruovttuguovllus (Láhka Meahcceráđđehusas 1378/2004). Lága 4. §:s daddojuvvo, ahte almmolaš servodatlaš geatnegasvuođat gáibidit Meahcceráđđehusa hálddašeami vuollásaš luondduvalljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami oktiiheiveheami sámedikkis addojuvvon lágas (974/1995) dárkkuhuvvon sápmelaččaid ruovttuguovllus nu, ahte sápmelaččaid kulturgáhttema vejolašvuođat oadjuduvvojit.

Sápmelaččain lea jagi 1995 rájes vuodđoláhkii (731/1999) vuodđuduvvi vuoigatvuohta ollašuhttit kultuvrraset iežaset ruovttuguovllus. Kultuvrra ollašuhttimii lohkkojit gullat árbevirolaš ealáhusat – nugo boazodoallu, guollebivdu ja meahcebivdu. Sápmelaččaid kulturiešráđđema lea ollašuhttan Suomas jagi 1996 rájes sámediggi, mainns eiseválddiin lea gullan- ja ráđđadallan-geatnegasvuohta áššiin, mat váikkuhit mearkkašahhti lágiin sápmelaččaid sajádahkii.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) ulbmilin lea ovddidit ja mánggabealágahttit boazodoalu ja luondduealáhusaid ealáhusdoaimma, buoredit ealáhusaid ráhkadaga ja doaimmanvejolašvuođaid, ovddidit ođasmuvvi luondduvalljodagaid suvdilis geavaheami, ovddidit boazodoallo- ja luondduealáhusguovllu ja maiddá doarjut biedggoássanguovlluid ja servodagaid ovddideami boazodoalloguovllus ja luondduealáhusaid fidnuguovllus. Lága mielde gustovaš doaimmain galgá giddet earenoamáš fuomášumi sápmelaččaid vejolašvuođaide bajásdoallat ja ovddidit iežaset kulturvuogádahkii gullelaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus. Dát lea vuolgasadjin ee. dalle, go miedehit guvlui boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš doarjjabáikkiid.

Boazodoallu lea seilon nana ealáhussan Muotkeduoddara meahceguovllus olggaldas nuppástusain fuolakeahtá ja lea ainge guovllu guovdileamos luonddusealáhus. Muotkeduoddara meahceguovllus dollet bohccuideaset Muotkeduoddara ja Báišduoddara bálgosii gullelaš boazodoallit. Eará luondduealáhusain ee. ruovttudárbugollebivddus ja -murjemis, murjjiid čoaggimis vuovdimii ja maiddá meahcebivddus lea mearkkašupmi báikkálaš olbuide, ja dat leat maiddá oassin daid bearrašiid ealáhusoppalašvuođas, mat fidnejit váldoáigái boaduset boazodoalus. Luondduealáhusaid fidnodoaimmas leat guhkes historjjálaš árbevierut dán guovllus.

6.1.2 Sápmelaš kulturduovvdaoainnus

Lappi birasguovddáža **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošektii gulai arkeologalaš ja sáme-kultuvrralaš oassi. Proševttas sámeaguovllu giedahalle oktan iehčanas oassin. Dannego **sámi kulturbirrasa** doaba lea ain ođđa ja stáđásmeahttun, de oidne dárbbu ášši oktasá vihkkedallamii ja ovdaságaide. Semináraid ovdaságain ja logaldallamiin čohkkejuvvui almmolaš preanttus (Magga 2007).

Sápmelaš kulturbirrasii gullet Magga (2003) mielde dološ bázahusat, huksenárbi, sámiealáhusaid šaddadan árbeduovvdaoindnosat oktan árbebiotohpaiguin ja dasa lassin birrasii ja duovdagiidda gullelaš vuoiŋnalaš árbi. Vuoiŋnalaš, oaidnemeahttun kulturbirrasiin dárkkuhit dan njálmmálaš árbbi, mii addá duovdagiidda ja birrasii mearkkašumi nu, ahte das šaddá kulturbiras. Njálmmálaš árbbiin dárkkuhit báikkiide ja guovlluide gullelaš máidnasiid, muitalusaid, báikenamaid ja luđiid ja velá oppalaččat árbedieđu báikkiid ja guovlluid anus. Sápmelaš **kulturduovdagat**-doahpagis olbmo eai ná deattut luonddu nuppáštuttin, muhto duovvdaoainnus sáhtá orrut luondduovdagin ja dattetge sisdoallat kulturduovdagiidda laktojuvvon árvvuid ja mearkkašumiid. Dán dihte luondduovdagin dahje meahccin meroštallon guovlu sáhtá leat sápmelažžii kulturduovdda. (Magga 2007)

Dakkár bissovaš dološ bázahusaid, mat jogo ollásit dahje muhtin muddui leat eatnamiin oaidnismis, lea álki áddet kulturbirrasa oassin. Stuorra oassi dološbázahusain goittotge báhcá čalmmiin čihkosii lundui. Dán čihkosis bissovaš arkeologalaš árbbi oidnosiibuktin dáhpáhuvvá dáid čuožáhagaide guoskevaš dieđu gaskkustemiin ja muitalemiin. (Sarkkinen 2007)

6.1.3 Dološ bázahusat

Plánaguovllu dološbázahusaid inventeremat leat čuožan measta ollásit guovllu nuortedavve- ja nuortaosiide. Helssega universitehta dutkit ja oahppit leat inventeren Giellajoga ja Bealdejoga gáttiid **Muotkeduoddara doložat – Muotkatunturin muinaisuus** -projeavttas jagiin 2005–2007 ja maiddái dutkan roggamiiguin ovttá orrunsaji Bealdejotnjálmis (Köngäs 2006, Seitsonen je. 2005, 2006a–b, 2007). Eará guovlluide lea dahkkon dušše muhtin soaittáhtdárkkistanmátki (Hamari 2003 a–d). Olles guovllu dološbázahusahivvodat ii ná leat dovddus, ja inventeremiid galggašii viiddidit earenoamážit Muotkeduoddara meahcceguovllu viesttar- ja máttaosiide.

Vaikko guovllu kulturárbbis lea inventerejuvvon easka oassi, de lea guovllu vássán áigi čájehan iežas jo dál rikkisin ja beroštahttin. Guovlu lea leamaš ásojuvvon duodalágánit jo árra geađegeáiggi rájes (Seitsonen je. 2006b). Doppe dovdet dál 36 dološbázahusčuožáhaga, main oassi lea bissovaš dološbázahusat, oassi gávnnosbáikkít (tabealla 5, Lavtta 10). Ovttá čuožáhagas sáhttet leat mánggat oktatdološbázahusat. Dábálemos dološbázahusčuožáhat plánaguovllus lea geađegeáigásaš orrunbáiki, mat leat 13. Mihtilmas gávndosat ássansajiide leat kvárcađinggat, diŋggaid ávnnasteamis šaddan váibmosat ja bázahatvuolahasat dahjege **kvárcačaskkáhagat** (Seitsonen je. 2005, 2006a). Orrunbáikkiin leat gávndon maiddái ditnu d. silikona, buollán dávtit ja maiddái eanavuodu ivdneluvvat.

Okta guovllus gávndon ássansajiin lea dutkojuvvon maiddái roggamiiguin (Seitsonen je. 2006b). **Bealdejohnjálmi (Peltojokisuu) 1** -ássanbáiki orru gávndosiid ja ráhkadagaid vuodul lean geađegeáiggi rájes mángga geardái anus leamaš gohtensadji, man geavaheapmi lea sáhtán laktásit ovdamearkka dihte geasseáiggi guollebivdui ja vejolaččat maiddái áigodagaide čadnojuvvon godderoggebivdui. Gohtensadji lea várra leamaš anus jo mesolihtalaš geađegeáiggis.

Geađegeáigásaš ássanbáikkiid lassin guovllus leat dieđus gávccii geađegeáigásaš gávnnossaji, main leat ássanbáikkiid láhkái gávndon kvárcačaskkáhagat. Plánaguovllus leat gávndon maiddái mánggat sealluheapmái adnojuvvon, geđggiin bardujuvvon borat ja goittotge 15 bivdorokki.

Bissovaš dološbázahusat leat dološmuitolágain (295/1963) ráfáidahtton ja daidda guoskevaš plánain ja doaimmain galgá bivdit cealkámuša Museadoaimmahagas dahje Lappi eatnangotte-museas. Bissovaš dološbázahusa roggan, gokčan, nuppástuhttin dahje jávkadeapmi lea gildujuvvon almmá dološmuitolága vuodul addujuvvon lobi. Dološbázahusaid dutkamuš gáibida álo Museadoaimmahaga lobi.

Museodoaimmahat ja Meahcceráđdehus leat dasa lassin dahkan ovttasbargui guoskevaš soahpamuša jagis 2003. Dan mielde Meahcceráđdehus lea oktavuodas Museadoaimmahahkii ovdal dakkár doaimmaid álgaheami, mat njaddásit Meahcceráđdehusa hálddašan eana- ja čahceviidodagain gávndovaš dološ bázahusaide ja maiddái suodjaluvvon huksenárbaí.

Visot dološbázahusčuožáhagat leat merkejuvvon Meahcceráđdehusa **REISKA**-diehtovuogá-dahkii.

Tabella 5. Plánáguovllu dološbázahusregistaras gávdnovaš bissovaš dološbázahusat ja gávnnoščuožahagat ja maiddá eará kulturárbečuožahagat. * = Tabeallas gávdnovaš dološbázahus- ja kulturárbičuožahagaid namat leat yáldon Museadoaimmahaga bajásdoallan dološbázahusregistaras ja daid sámegeilat hápmi sáhtttá leat boastut.
¹ = (burtnut).

Sámegeilat namma*	Suomageilat namma	Tiipa	Áigemeroštallan
Irjánmaras	Irjanmaras	Ássangieddi	Historjjálaš
Máhtes Biettar Gieddi	Kettu-Pekan kenttä	Ássangieddi	Historjjálaš
Bealdojohka 11	Peltojoki 11	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bealdojohka 13	Peltojoki 13	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bealdojohnjalbmi 1	Peltojokisuu 1	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bealdojohnjalbmi 2	Peltojokisuu 2	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bealdojohnjalbmi 3	Peltojokisuu 3	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bealdojávrrijargga mátta	Peltojärvenniemen tyvi	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bealdojávrrijarga 1	Peltojärvenniemi 1	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bealdojávrrijarga 3	Peltojärvenniemi 3	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 1	Ylempi Honkavuoma 1	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 2	Ylempi Honkavuoma 2	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 3	Ylempi Honkavuoma 3	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 4	Ylempi Honkavuoma 4	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 8	Ylempi Honkavuoma 8	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš
Gakčavárri	Kaktsavaara	Lavdnjegoađit	Historjjálaš
Vudnjosjohka		Lavdnjegoahti	Historjjálaš
Junnásvárás	Junnasvarri	Barddus	Áigi meroškeahttä
Bealdojohka 10	Peltojoki 10	Gávnnošsadjji	Geađgeáigásaš
Bealdojohka 14	Peltojoki 14	Gávnnošsadjji	Geađgeáigásaš
Bealdojohka 15	Peltojoki 15	Gávnnošsadjji	Geađgeáigásaš
Bealdojohka 9	Peltojoki 9	Gávnnošsadjji	Geađgeáigásaš
Bealdojávri	Peltojärvi	Gávnnošsadjji	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 5	Ylempi Honkavuoma 5	Gávnnošsadjji	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 6	Ylempi Honkavuoma 6	Gávnnošsadjji	Geađgeáigásaš
Bajit Soarvevuopmi 7	Ylempi Honkavuoma 7	Gávnnošsadjji	Geađgeáigásaš
Kúatiluahhta/Goahteluokta	Kotalahti	Gávnnošsadjji, geađgeborit ¹	Geađgeáig./Historjjálaš
Gálgoaivi	Kalgoaivi	Boazorátkkasadjji	Historjjálaš
Moaidunaláš	Moidumalas	Boazorátkkasadjji	Historjjálaš
Ráhpesoaivi	Rappesoaivi	Boazorátkkasadjji	Historjjálaš
	Seskamojärvi	Boazorátkkasadjji	Historjjálaš
Stuorroaivi	Stuorroaivi	Boazorátkkasadjji	Historjjálaš
Urroaivi 1	Urroaivi 1	Boazorátkkasadjji	Historjjálaš
Urroaivi 2	Urroaivi 2	Boazorátkkasadjji	Historjjálaš
Vuobmejohka	Vuomajoki	Boazorátkkasadjji	Historjjálaš
Bealdojohka 12	Peltojoki 12	Geađgeborit (burtnut)	Áigi ii meroštallon
Dievvájávrrre bálggis	Tievajärven polku	Bivdoroggi	Ovdahistorjjálaš
Dievvájávri	Tievajärvi	Bivdoroggi	Ovdahistorjjálaš
Mohkkeluoppal	Mukkalompolo	Bivdoroggi/-rokkit (eai dárkk.)	Ovdahistorjjálaš
Bealdojávrrijarga 2	Peltojärvenniemi 2	Suoji vuodđu	Historjjálaš
	Ritamaa	Boares dálle	Historjjálaš
	Kaisavarri 1	Geađgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon
	Kaisavarri 2	Geađgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon
	Jorba-Gaisavarri	Geađgeborra ("burdnu")	Áigi ii meroštallon

6.1.4 Duovddaoainnus ja huksejuvvon kulturárbi

Plánaguovlu lea Davvibađeatnama–Lappi duovddaeatnangottis ja doppe Davvi-Sámi duottar-guovllus. Davvi-Sámi eatnangotteláva várás dahkkon duovddaoainnusčielggadeamis guovlu sajáiduvvá Viesttardavi ja Davvi-Sámi duottarbadjosiidda (Lappi lihttu 2005). Guovllus eai leat riikkaviidosáčat dahje eatnangottálaččat divrras duovddaoainnusguovllut (Birasministeriija 1992), riikkadáseduovdagat dahje árbeduovddaoaidnosat dahje -biotohpat (Kalpio & Bergman 1999).

Guovllus eai leat maidái riikkaviidosáčat mearkkašahtti kulturhistorjjálaš birrasat (Musea-doaimmahat 1993), ásašusain (480/1985) suodjaluvvon dahje Meahcceráđdehusa ja Musea-lágádusa soahpamušain várjaluvvon vistit dahje vistečoahkut.

Guovllus ii leat čađahuvvon huksenárbečielggadus. Lappi birasguovddáža koordinastin **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošeavtta inventerematge leat ollan dušše fal áibbas guovllu davvi-osiide. Doppe leat inventerejuvvon golbma sámekulturčuožáhaga. Vudnjosjogas lea boares eana-luvvan goahti, Gákaváris njeallje luoskkagan goađi dahje goahtevuođu, Moaidunaláš lea boares bigálusbáiki.

Moaidunaláža lassin guovllus lea dieđus čieža eará boares boazorátkkasaji (tabealla 5). Eará historjjálaš áiggi čuožáhagat leat Irjánmarrasa ássanbáiki, Biehtár Máhte gieddi (Piättár Mattii kieddi) ja Ritamaa boares dálu ássanvistebázahusat guovllu máttaoasis ja Bealdojávrejárggas boares suoji vuoddu.

Visot čuožáhagat leat merkejuvvon Meahcceráđdehusa **REISKA**-diehtovuogádahkii.

Guovllus čađahuvvon inventeremiin ja čielggademiin eai leat doarvái váldán vuhtii sápmelaš kulturárbbi. Sámedikki Museadoaimmahakii 1.8.2008 addin cealkámušas (Dno 373/D.a.5/2008) gávnnašuvvo, ahte sápmelaččaid ruoktoduovddaguvlui guoskevaš riikkaviidosáčat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid čuožáhatlogahallan lea váilevaš sáme kultuvrra čuožáhagaid ektui. Sámedikki mielde sámečuožáhagaid oasis galggašii váldit vuhtii viidásut biraslaš oli čuožáhagaid välljemis, dannego sáme kultuvrras gávdno dušše unnán huksejuvvon, dálá sohka buolvvaide seilon huksenárbi. Váldovuhtáhagat ovddit áigodagaid sáme kultuvrras leat báhcán duovdagiidda ee. goahtesadjin, lavdnjagoahtin, johtolahkan. sieidin ja ealáhusaid ráhkadahkan.

6.1.5 Kulturárbečuožáhagaide čuohcci áitagat

Lappi eanavuodu eatnangearddástuvvanproseassa lea hiđis, ja olbmo vássán áiggi doaimmat vuhttojít dávjjemusat áibbas lahka eanagierraga, muhtimin juoba oindojitge eatnan alde. Muotke-duoddara guovllus dovddus dološ bázahusat leat dávjá sáttoeatnamiin, maid šaddogardi lea rášši guorbama vuostán. Arkeologalaš bázahusat vaháguvvet álkit dulbmoma, biekka dahje čázi dagan erošuvnna dihte. Dasa lassin kultur- ja gávnnusgearddádagat leat dávjjemusat hui asehaččat, nu ahte binnánašge nohkan sáhhtá daid duššadit. Dološbázahusaide čuohcci stuorámuš áittadahkki lea eatnama nohkan vándardeami, bohccuid guođoheami dahje meahccefierruid geavaheami dihte. Eatnama gollama čuovvumuššan dološ bázahusat ihtet oidnosii ja gártet raššin mekanihkalaš gollama vuostá.

Köngäs (2008) lea pro gradu -dutkanalmasastis giedahallan vánddardeami váikkuhusaid plánaguovllu dološbázahusčuožahagaide. Dássáži guovllus ii leat dieđus vánddardeami ollásit duššadan dološbázahusčuožahat, muhto duodalaš gollanmearkkat leat gávccii čuožahagas (tabealla 6). Garrasepmosit gollan čuožahagat leat dávjjemusat vuonjastansajiin, ja šaddogeardi lea dain viidát duššan. Dasa lassin guovllus leat vihtta dološbázahusčuožahaga, main šaddogeardi lea guorban muhtin muddui. Duššanvára vuollásaš čuožahagat leat maiddá plánaguovlui doalvu bálgáid guorain meahceguovllu ja Gámas–Gáregasnjárga-geainnu gaskasaš guovllus.

Guovllu visteárbečuožahagain eanaš oassi lea jo sakka mieskan ja duššan. Boares, geavaheamis jávkan boazorátkkasajiin leat oidnosis šat dušše unnán muorrahkadagat. Dušše fal Seaskanjávrrí rátkinbáikkis leat muorrahkadagat ceaggut. Guovllus gávdnovaš goadit (Gákčavárri ja Vudnjosjohka) leat maiddá mieskan. Dáidda čuožahagaide eai gustohuvvo dikšundoaimmat.

Tabella 6. Duššanvára vuollásaš dološ bázahusat, mat gávdnojit plánaguovllus. * =Tabellás gávdnovaš dološbázahus- ja kulturárbebaikkiid namat leat váldon Musealágádusa bajásdoallan dološbázahusregistaras ja daid sámejielat čállinvuohki sáhttá leat boastut.

Čuožahat*	Dološbázahustiipa	Áigeroštallan	Doaimmavejolašvuodát
Beal DOJohka (Peltojoki) 9	Gávnnussadji	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJohka (Peltojoki) 11	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJohka (Peltojoki) 13	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJohnjalbmi (Peltojokisuu) 1	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Oahpistantávval roggamiin, dolastallansaji jávkadeapmi, ávžžuhantávval gohttet eará sadjai, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJohnjalbmi (Peltojokisuu) 2	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Beal DOJávrrijarga matta (Peltojárvenniemen tyvi)	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bajit Soarvevuopmi (Ylempi Honkavuoma) 6	Gávnnussadji	Geađgeáigásaš	Dolastallansaji jávkadeapmi, guhkesmuoraid ráhkadeapmi
Bajit Soarvevuopmi (Ylempi Honkavuoma) 8	Ássanbáiki	Geađgeáigásaš	Guhkesmuoraid ráhkadeapmi

6.2 Ulbmilat ja doibmiidjamat

Guovllu kulturárvvuid suodjaleami váldoulbmilin lea sápmelaš kulturárbbi gáhtten ja maiddá dološbázahusaid suodjaleapmi.

Sámekultuvrra sajádaga muddejit dihto riikkaidgaskasaš soahpamušat ja lánkaásaheamit, maid leat giedahallan logus 3 **Dikšuma ja geavaheami ulbmilat**, 3.6 **Sámekultuvrra dorvudeapmi**.

Kulturbirrasiid seailuheaddji ja eará árbevirolaš geavaheapmi ja diehtu leat ieža daninassii seailuhahtti kulturárvvut. Go ná lea, de eará sajis dán plánas gávdnovaš evttohusat, mat oadjudit sámekultuvrra, luondduealáhusaid ja báikkálaš árbevirolaš luonddugeavaheami ja maiddá ovddidit árbevirolaš dieđu seailuma, leat kulturárvvuid suodjaleapmi.

Meahceráđdehusa kulturárbestrategiija (2367/40/2006) ulbmilin lea, ahte luonddubálvalusaid hálldašeami vuollásaš divrras kulturárbbi suodjaleapmi lea dákiduvvon. Kulturárbečuožahagat sirdet dálá áigái dieđu vássán áiggi ealáhusain ja eallinvuogis. Ovdahistorjjálaš ássanbáikkis ja gávnnusčuožahagat leat measta áidna gáldut, mat muitalit midjiide ovdahistorjjálaš olbmo

ceavzimis guovllus duon áigge. Kulturárbečuozáhagaid gáhtten lea Meahcceráđđehusa geatnegasvuohta, muhto čuozáhagat maiddá fállet beroštahti ja mánggabealát mearrebáikkiid vánddardeaddjiide, luondduoahpisteapmái ja turismaealáhussii.

Meahcceráđđehusa luonddubálvalusaid kulturárbestategiija mielde luonddubálvalusat maiddá gáhtte **Lappi kulturbirrasat oahpisin** -prošeavtta sámeoasi čuozáhagaid, ovddida árbevirolaš sápmelaš báikenamaid vurdema, dovda ja ádde hálddašeami vuollásaš sámi bassi báikkiid árvvu ja mearkkašumi ja ovttasbargá Siida-sámemuseain ja figgá ovttasbargui universitehtaid lágádusaiguin, mat oahpahit, ja dutket sámegiela, -kultuvrra ja historjjá. Eará dehálaš ovttasbargoguoimmit leat sámediggi ja báikkálaš sámesearvvit.

Sámekultuvrra oadjudeami hárrái deháleamos gažaldagat dikšun- ja geavahanplánas gusket boazodoallovejolašvuođaid sihkarastimii. Boazodoallu lea guovllu sámekultuvrra dehálaš vuoinjalaš vuođdu. Dat doallá badjin gielalaš ja kultuvrralaš bastevašvuođa. Nuppástusat boazodoalus dávistit nuppástussan bozosápmelaččaid eallinvuohká. Dálážiis sámekultuvrii váikkuhit maiddá mánggat eará dahkkit – nugo ee. márkanekonomiija gáibádusat boazodoalu bokte dahje lassenoaddin ja maiddá ekonomalaš ja politihkalaš deattut. Sámekultuvrra oadjudeami dikšun- ja geavahanplánas berre suokkardit gaskavuodas dáidda ovddádusbeliide.

Guovllu sierra geavahanvugiid heiveheapmi – oktii luonddu suvdilvuođa vuhtiiváldimiin – meahcceguovlu juhkkovuvvo plánas avádagaide. Dáinna lea figgamuš doallat vuollin boazodollui ja luondduealáhusaide čuoheci hehttehusaid, maid dagahit meahccevuojášeapmi ja virkkosmahttingeavahus. Avádatjuohku ii gáržžit boazodoaluin ja luondduealáhusaiguin bargama guovllus.

Ulbmilin lea maiddá, ahte kulturhistorjjálaččat mearkkašahhti ja dološmuitolága (295/1963) mielde gustovaš čuozáhagat leat diedus ja áššálaš divššu vuolde. Oahpisteamis ulbmilin lea, ahte guovllu vánddardeaddjiide ja turismafitnodatdoalliide addojuvvo diehtu guovllu mánggabealát kulturárbbis.

Meahcceráđđehus šaddá boahttevuođasge bargat divdna ovttas Musealágádusain ja **Siida**-sámemuseain. Ovttasbarggu ovddideami várás lea dahkkon Meahcceráđđehusa ja Musealágádusa gaskasaš kulturárbeovttasbargui guoskevaš soahpamuš ja dasa lassin Sámemuseavuodđudusa ja Meahcceráđđehusa luonddubálvalusaid gaskasaš ovttasbargosoahpamuš.

Guovllu dikšumii dahje geavaheapmái guoskevaš visot doaibmaplánain bivdojuvvo cealkámuš Musealágádusas dahje Lappi eatnangottemuseas, jos plánejuvvon doaimmaiguin sáhttet leat váikkuhusat dološmuittuide dahje eará kulturárbbi.

6.2.1 Dološmuittuide vuhtiiváldin doaibmamis

Dološmuitolága (295/1963) mielde bissovaš dološbázahusa visot lihkahallan almmá lága vuodul addojuvvon lobi lea gildojuvvon (1 §). Dákkár doaibman máinnašuvvojit lágas roggan, gokčan, nuppástuhtin, vaháguhtin, jávkadeapmi ja eará lihkahallan. Ferte fuomášit, ahte dološmuitoláhka ráfáidahtta logahallon bissovaš dološ bázahusaid (2 §) almmá earenoamáš doaimmaid.

Dássáza rádjái Muotkeduoddariid áidalas meahcis eai leat aktiivvalaččat dikšojuvvon dološbázahusat dahje eará kulturárbečuozáhagat.

Köngäs (2008) lea vihkkedallan vejolaš doaimmaid duššánvára vuollásaš ološbázahusčuožáhagaid buohta:

- 1) johtin dološbázahusčuožáhagaid čađa eastaduvvo
- 2) johtin stivrejuvvo guhkesmuoraid ala, mat ráhkaduvvojit čuožáhagaid badjel dahje meattá
- 3) johtin ráddjejuvvo jo gávdnovaš bálgáide, maid buohta dološbázahus lea jo duššan
- 4) čuožáhagaid lahkosiin jávkaduvvojit visot ráhkadagat, maid vánddardeaddjit leat guodđán, vai dat eai hohkat gohttet sadjái dahje
- 5) čuožáhat dutkojuvvo arkeologalaš roggamiiguin.

Visot ovddabealde namuhuvvon doaimmain lea goittotge iežaset váttisvuodát. Vaikko plána-guovllus eai leat oahpistuvvon vádjolanbálgát, de ohcala guovlluid geavaheaddjiid johtin boares dovddus johtolagaide. Bálgát leat logiid jagiid dahje joba jahkečuđiid adnojuvvon stáđasman johtolagat ja mohkohallet johtimii heivvolaš topografiija mielde. Lea váttis stivret johtima dain nuppe sadjái. Vuoiŋastanasajit leat maiddái dahkkon orustanboddii heivvolaš sajiide. Jos dain jávkaduvvojit johttiid ráhkadan dollasajiid, lea jáhkehahtti, ahte odđa dahkko fargga seamma sajiide. Sajodollasadjái ohcet geađggiid lagasbirrasis, ja seammás sáhttet vaháguhttit guovllu dološbázahusaid. Vuogálaš dikšundoaimmas guđege duššánvára vuollásaš čuožáhaga buohta šihttojuvvo báikái dahkkon dárkkistanmohki maŋŋá ovttas Musealágádusain.

Oassi dološbázahusain (bivdorokkit, sieiddit jna.) heive oaidnámuščuožáhahkan, jos daid seailuma sáhttá sihkkarastit oaidnámušanus fuolakeahtta. Oahpisteamis sáhttá buktit ovdan ja atnit ávkin guovllus oaidninláhkai gávdnovaš mearkkaid ovdahistorjjálaš ja historjjálaš áiggi doaimmas. Go välljejit oahpistančuožáhagaid, de giddejit earenoamáš fuomášumi dasa, ahte stivrejit johtima ja eára geavaheami doarvái guhkás eret dološbázahusain čuožáhagaid suodjaleami sihkkarastima várás. Dološbázahusaid vejolaš dikšuma, merkema ja ovdanbuktima plánejit ovttas Musealágádusain. Jos dološbázahusaid sajádatguovlluin čadahit ovddeštanbargguid dahje birrasa nuppástuhtti eára doaimmaid, de dološ bázahusaid suddjejit doarvái buorre suodjeavádagain. Vejolaš odđa bálvalusrusttegiid ráhkadeami dahje ovddeštančuožáhagaid välljema oktavuodas sihkkarastet, ahte guovllus eai leat ovddežis dovdameahhtun dološbázahusat.

Vánddardeami bálvalusráhkadagaid divvumis, ođadeamis ja ođdahukseamis giddejit fuomášumi boares huksengeavadagaid ja -árbbi seailuheapmái ja bajásdoallamii ja vuhtiiváldoet čuožáhaga álgovuđolaš bajiloainnu.

Guovllus lea dárbu dološbázahusaid lasseinventeremiidda. Dieđut guovllu dološbázahusain leat doarvái buorit dušše fal Bealdo- ja Giellajoga gáttiin. Guovllu historjái gullelaš čuožáhagaid dieđu čoaggima jotket ovttasbarggus guovllus doaimmi dutkiiguin.

6.3 Čuovvun

Meahcceráđdehus čuovvu guovllu kulturárvvuid suodjaleami ja dikšuma ollašuvvama oassin Davvi-Sámi luonduvulljodatplána (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga čuovvumis. Dološbázahusaid dikšuma čuovvun ollašuohttojuvvo bissovaš dološbázahusaid dikšungihppaga rávvagiid mielde (Meahcceráđdehus 2002a). Luonduvulljodatplána mielde gustovaš mihttárin lea Meahcceráđdehusa Ohcejoga ja Anár gielddaide guoski ovttasbargojoavkku lahtuid árvvoštallan Meahcceráđdehusa doaimmamis.

7 Luonddu virkkosmahttingeavahus ja luondduturisma

Luondduturismmain dárkkuhuvvo dás eará go ohcejohkalaččaid ja anárlaččaid turismma, mii čuoheá dán guvlui ja dorjjasta lundui. **Luonddu virkkosmahttingeavahus** lea binná viidasut doaba go luondduturisma. Erohus lea das, ahte virkkosmahttingeavahus doallá siste maiddá báikkálaš olbmuid virkkosmahttindoaimma, go fas luondduturisma čujuha čuozaiguovllu olggobealde boahtti olbmuide, geat mátkkoštit guvlui. Luonddu virkkosmahttingeavahusa sáhtá ná juohkit (báikkálaš olbmuid) **lagasvirkkosmahttingeavahussii** ja (olgo báikegottálaš olbmuid) **gáiddosvirkkosmahttingeavahussii** dahjege luondduturismii.

7.1 Virkkosmahttingeavaheami ja luondduturismma mearri ja luondu

Virkkosmahttingeavahus Muotkeduoddara meahceguovllus lea luonddus beales eanaš ng. **árbevirolaš meahcevánddardeapmi** – mii bohtá das, go guovllus váilot johtolagat ja leat unnán bálvalusrusttegat. Vánddardeaddjimearit guovllus leat viehka unnit. Stuoat vánddardeaddjihivvodagat čuhcet eará guovlluide, main leat fállat luondduturismma iešguđet dási berošteaddjiide dárkkuhuvvon merkejuvvon johtolagat ja mánggabealát bálvalusrusttegat.

Olgobáikegottálaš olbmuid virkkosmahttingeavahusa deaddu čuoheá Gáregasnjárga–Gámasgeaidnuguora luopmogiliid ja maiddá guovllu lagasgiliid lahkosiidda ja leavvá doppe áidalas meahci duottarbadjosiidda boares bálgáid ja johtolagaid ráigge. Oassi vánddardeaddjiin finada meahceguovllus oanehis beaive- ja guollebivdomohkiin ja máhccá idjadit luopmogiliide, mat leat meahceguovllu olggobealde.

Áiggi hárrái olgobáikegottálaš olbmuid virkkosmahttingeavahusa deaddu čuoheá meahceguovllus geassái ja čakčii ja maiddá gidđadálvá. Guovllus johti vánddardeaddjit, meahcebivdit ja guollebivdit ostet idjadanbálvalusaid lassin maiddá ee. borramuš- ja sáhttobálvalusaid báikkálaš prográmmabálvalusfitnodatdoalliin meahceguovllu olggobealde. Báikkálaš prográmmabálvalusfitnodatdoallit lágide meahceguvlui ee. stivrejuvvon ja fuolahuvvon meahcečuoga-reaissuid, guolástan- ja meahcebivdoreaissuid ja girdinsáhtuid meahce- ja guollebivdiide.

Olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkávuojaseami deaddu čuoheá gidđadálvá merkejuvvon mohtorgielkámáđiijai, masa vuvdet vuodjinlobiid. Meahceguovllu čađa doalvu gielkámáđiijai lágide maiddá ofelaston mohtorgielkásafariid, mat áiggi beales deivet gidđabadjái guovvamánu beallemuttos cuoŋo–miessemánu molsašupmái. Báikegottálaš olbmuid mohtorgielkávuojaseapmi deaivá áiggi beales eanaš gidđadálvá njukča–cuoŋománnui ja siivvuid mielde maiddá miessemánnui. Dalle gielddaolbmot fitnet eanaš guollebivdoreaissuin guovllu guollečáziin. Mohtorgielkkáiguin johtalit ovddemustá stáđásmán johtolagaid ráigge.

Mohtorjohtalus lea gáržžedan áidalas mehčiid sosiála mearkkašumis ja dahkan vejolažžan daid gáidoseamosge čiegaid juksama beaivvis dahje moatte beaivves. Nuppe dáfus mohtorgielkávuojaseapmi dahká vejolažžan meahceguvlui goastama maiddá sidjiide, geaid návccat dahje dáiddut eai ole iežas návccaiguin guovllus johtimii.

Muotkeduoddara guovllus eai leat dahkkon gallejeddjidutkamušat, ja guossemeriid lea váttis árvvoštallat dan sivas, go guovllus eai leat merkejuvvon johtolagat ja guovlu lea luonddus beales iešráđalaš reaissuid čuozáhat. Árvvoštallamat guossejohtiid vátna mearis vuodduuvvet guovllus johti báikkálaš ássiid ja Meahcceráddehusa luonddubearráigeahččiid áicosiidda ja maiddáa ávdinstobuid stohpogirjiid čállosiidda. Ovdamearkka dihte jagis 2007 Gurdojoga (Kurdojuuhâ) ávdinstobu stohpogirjái ledje dearvvahusaset čállán dušše sullii 30 joavkku dahje olbmo.

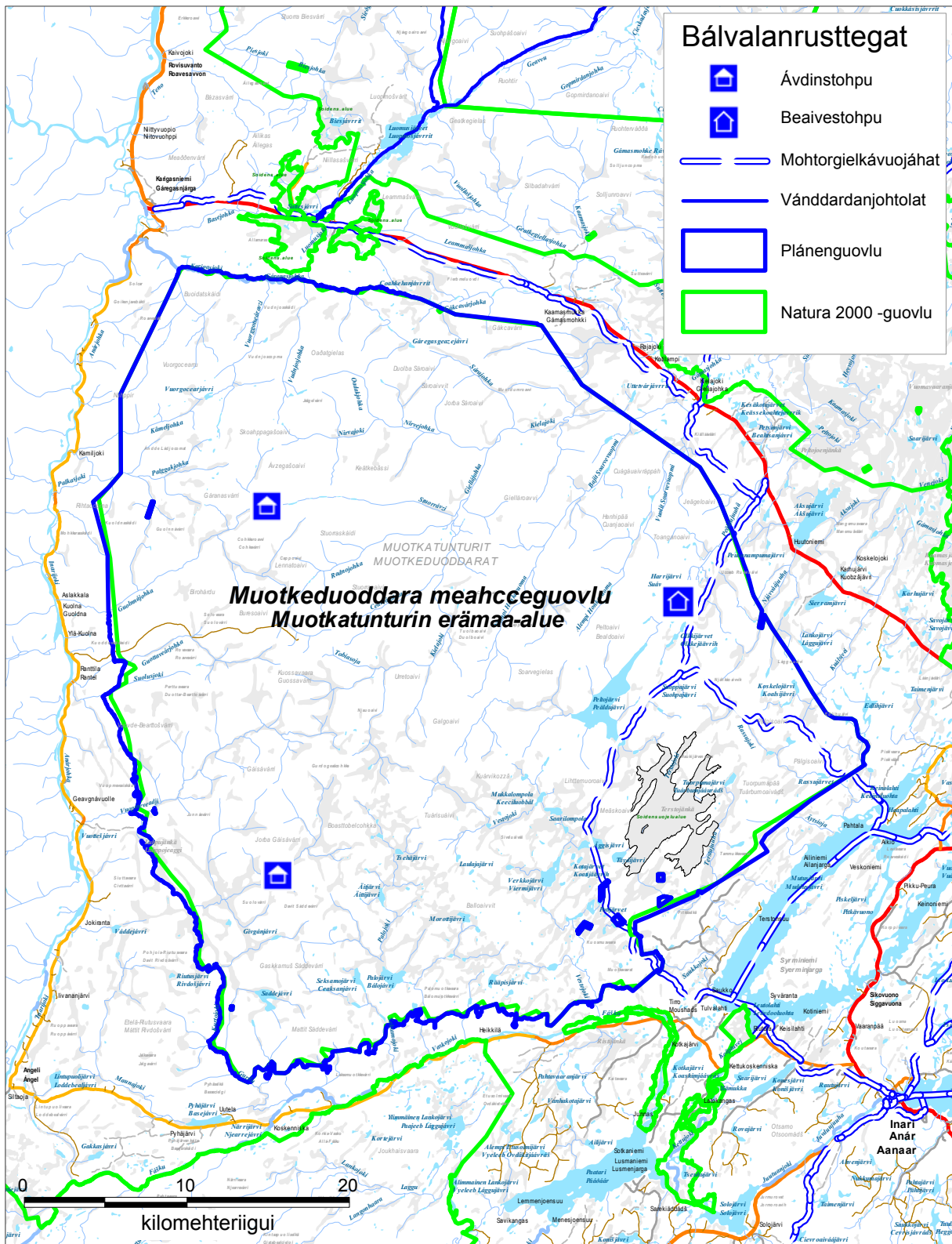
7.2 Virkkosmahttingeavahus

7.2.1 Virkkosmahttingeavaheami ráhkadagat ja bálgát

Guovllus eai leat merkejuvvon vádjolanbálgát, ja Meahcceráddehusa fuolahan ávdinstobut guovllus leat dušše guokte (Stuorrávži ja Gurdojohka). Bealdjohkagáttis lea dasa lassin uhca ng. **Lahtis-barta**, mii lea huksejuvvon jagis 1949, ja dat lea merkejuvvon guovllu kártaide namahusain Lahtinen. Meahcceráddehus ii leat fuolahan dien namalas barta, muhto vánddardeaddjit ja báikkálaš turismafitnodatdoalli leat doallan barta ortnegis guovllus johti vánddardeaddjiid várás. Diet namalas barta lea rabas ja buot vánddardeaddjiid anus, ja dat doibme vánddardeaddjiid dálkesuodjin, vuoigastansadjin ja eanamearkan duottarguvlui doalvu vádjolanreaissuin. Guovllu máttanuorteasi čada manná Meahcceráddehusa bajádoallan mohtorgielkámádii (govva 3).

Luondogoziheddji dárkkisteamin Gurtojoga ávdinstobu dili bearráigeahččanreaissus. Govva: Ilkka Syvänperä.

Govva 3. Muotkeduoddara meahcceguovllu dálás vánddardanbálvalusráhkadagat. © Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

7.2.2 Virkkosmahttingeavahus ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai máinnašuvvo sánit **luondduturisma** dahje **virkkosmahttingeavahus**. Lága oppalašvuoduštusain daddjojuvvo: ”Lappi luonddu fállan vánddardan- ja áhpásmahttinvejolašvuodaid oadjudeami ja ovddideami várás ja maiddáid daid turismageasuhannávcca seailuheami várás dárbbášuvvojit áidalas meahcit.” Dát čuokkis čujuha meahcceguovlolága 1. paragrafii, gos gávnnavuvvo, ahte ”meahcceguovlluid vuodđudit – – luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideami várás”. Seamma ášši ovdanbuktet maiddáid lága dárkilis vuoduštusain: ”Meahcceguovlluid vuodđudemiin lea figgamuš maiddáid ovddidit luonddu mánggabealát geavaheami ja dan eavttuid nugo ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja virkkosmahttingeavahanvejolašvuodaid ja vuvddiid mánggabealát geavaheami.”

Dannego meahcceguovloláhka gieldá stáhta eatnama dahje dasa čuoheci geavahanvuogitvuoda luohpadeami dahje láigoheami oktatoibmuide eará go boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide, de lea áhpásmahttinvejolašvuodaid ovddideapmi Meahcceráđdehusa bargu. Eará oassebeliide eatnama luohpadeapmi eará go boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide gáibida stáhtarádi earáliiggánlobi.

Meahcceguovloláhka geatnegahtta virkkosmahttingeavaheami vejolašvuodaid ovddideapmái – ja nuppe dáfus gáibida meahcceluonddu seailuheami ja maiddáid sámekultuvrra ja luondduealáhhusaid oadjudeami. Dát gáibida muhtin muddui ruossalas figgamušaid oktiiveiveheami.

Meahcceráđdehus stivre virkkosmahttingeavaheami iežas ráhkadan bálvalusrusttegiiguin, avádatjuoguiguin ja lohpegeatnegas doaimma buohta maiddáid lohpeamedehanvuoduštusaiguin. Mohtorjohtaleapmi, guollebivdu ja meahccebivdu ja maiddáid muđui go iežas návccaiguin geavvi turisma leat muhtin spiehkastagaid vuhtiiválddekeahhtá lohpeduogálaš doaibma. Geasse- ja dálveáigásaš meahccevuojáseami lohpeavttut lea govviduvvon dán dikšun- ja geavahanplána logus 11 **Johtalus ja johtaleapmi**.

7.2.3 Virkkosmahttingeavahus ja jekkiidsuodjalanásahus

Jekkiidsuodjalanguovlluin jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) ii dagat gáržžidemiid meahcce- ja guollebivdui, luonddubuktagiid čoaggindoibmii dahje johtaleapmái juohkeolbmovuogitvuoda vuodul. Ásahus dahká vejolažžan maiddáid virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid. Lobálaš lea ”dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid ráhkadeapmi ja fuolaheapmi, mat leat dárbbášlaččat álbmogá oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luondduberošteami várás”.

7.2.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahcceguovlu ii gula Meahcceráđdehusa virkkosmahttingeavaheami vuoruhesguovlluide muhto oazžu profiilan riikkadási suokkardeamis hástaleaddji meahccevánddardeami guovlu. Meahcceguovllu ”ovddidit” dás duohko dán oaidninvuogi vuodul; nuppiid sániiguin biehttalit measta ollásit bálgáid, johtolagaid ja bálvalusrusttegiid lasserráhkadeamis. Guovllu dáláš, oalle vátna bálvalusrusttegiid seailuhit ja bajásdollet. Uhcálgan prográmmabálvalusdoaimma vejolašvuoda seailuhit nu, ahte dat ii áitte luondduealáhhusaid iige sámekultuvrra. Sámekultuvrii vuoduštuvvon prográmmabálvalusdoaimma vejolašvuodaid ovddidit, jos dasa albmana dárbu.

Guovllu dálá bálvalusráhkadagaid seailluhit mearálaččat. Meahcceráđdehus bajásdoallá ja fuolaha guovllu ávdinstobuid ja gielkámáđiijaid nu, ahte kvalitehtadássi bissu. Boares stobuid sáhtta duddet odđa stobuiguin ja stobuid sáhtta divodit ja daid geavahandárkkuhusa sáhtta nuppástuhttit. Jos boares stobuid geavahandárkkuhusa lea áigumuš nuppástuhttit, de nuppástusain šiehtadallet guovllu bálgosiiguin ja eará ovttasbargooassebeliiguin.

Beal DOJHKAGÁTTI ng. **Lahtis-bartta** fuolaheamis dahkko fuolahussoahpamuš ovdamearkka dihte báikkálaš turismafitnodatdoalliin. Soahpamuš gáibida, ahte barta ja dan biras dollojuvvo ortnegis ja rabasin visot vánddardeaddjiid anu várás. Soahpamušas eai čuovo earenoamášvuoigatvuodát bartta geavaheapmái. Jos soahpamuševttuid eai čuovo, de soahpamuš ii šatta dahje jos soahpamuša háliidit cealkit luovus, de barta sirdojuvvo eret meahcceguovllus.

Virkkosmahttingeavaheami vejolas odđa ráhkadagat (ee. goadit ja dolastallansajit) čohkkejuvvojit dás duohko virkkosmahttinavádahkii. Virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma stivren evttohusa láhkái ii gáržžet boazodoalu ja báikkálaš olbmuid árbevirolaš vuoigatvuodaid – nugo meahcebevddu ja guollebevddu. Meahcceguovllu boaittoavádahkii eai ráhkaduvvo odđa stobut virkkosmahttingeavaheami várás. Muotkeduoddara meahcceguovllu guokte ávdinstobu leat boaittoavádagas, iige daidda leat dárkkuhus ráhkadit merkejuvvon johtolagaid.

Davvi-Sámi eatnangottelávas (Lavtta 9) lea merkejuvvon meahcceguovllu čada Idnetvárri–Gáregasnjárga-bálggis kultuvrralaččat dahje eanaoidnosiid beales mearkkašahti geaidnun dahje johtolahkan. Goittotge dán plánaáigodagas bálggis ii fuolahuvvo iige merkejuvvo meahcis.

Meahcceguovllus sáhtta gohttet almmá sierra lobi juohkeolbmovuoigatvuoda vuodul. Vuovdehálldahus sáhtta addit lobi juohkeolbmuidvuoigatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii ovdam. dihte meahce- ja guollebevddu oktavuodas ja maiddá leairaskuvllaid dahje iskáriid doaimma várás.

Dolastallan lea lobálaš boaldimiin rissiid, goike ovssiid ja uhca gudduid. Dola ii oáččo cahkkehit vuollái kilomehterbeali duohken fuolahuvvon dolastallansajis. Dola cahkkeheaddji galgá fuolahit das, ahte dolla ii leaba dollasaji birrasii, ja go vuolgá dollasaje luhtte, de berre maiddá sihkkarastit, ahte dolla lea jaddan. Vuovdebuollinfáruhusaid áigge sajisdola bidjan lea gildojuvvon.

7.2.5 Čuovvun

Muotkeduoddara meahcceguovllus eai leat dahkkon gallejeaddjidutkamušat, dannego guovllu luodulárganvuoda ja geainnohisvuoda dihte luohthahti gallejeaddjidutkamuša dahkan lea váttis. Muotkeduoddara guvlui eai pláne jeavddalaččat čadahahti gallejeaddjidutkamuša, dannego guovlu ii gula Meahcceráđdehusa virkkosmahttingeavaheami vuoruhanguovlluide ja vánddardeaddjiid meari dihtet leat viehka unni.

Meahcceráđdehus čuovvu guovllu virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma ovdáneami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas šihttojuvvon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttárat leat boaldinmuorrogolahuš, bázahuščoggon ja maiddá Ohcejoga ja Anára gieldda ovttasbargujoavkkuid árvoštallamat.

7.3 Luondduoahpisteapmi ja oahpahusgeavaheapmi

7.3.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguovllu áhpásmahttinjohttiid oahpisteamis vástida Anáris gávdnovaš Davvi-Sámi luondduguovddáš **Siida**. Earenoamáš mearkkašahti rolla luondduoahpisteamis lea Meahcceráđđehusa neahttasiidduin (www.luontoon.fi). Luondduoahpistemiin stivrejit guovlluin johttiid ja fálet sidjiide luonddudieđu. Áššehasbálvalussii gullá maiddá Meahcceráđđehusa doaimma birra muitaleapmi ja ee. guollebivdolojiid vuovdin.

7.3.2 Ulbmilat

Muotkeduoddara meahcceguovllu luondduoahpisteami ulbmilin lea doarjut meahcceguovlolága (62/1991) ja suodjalanulbmila ollašuvvama movttiidahttimiin johttiid luonddu seastevaš ja eará geavahanvugiid gudnejahtti virkkosmuvvandoibmii.

Oahpistandoaimmain ja gulahallamiin fidne buoremusta áiggi dássái johttiid dieđuid áidalas meahci luonddus ja geavaheamis ja sáme kultuvrras ja maiddá virkkosmahttingeavaheami ráhka-dagain, njuolggadusain ja rusttegiin. Dalle johttiid dieđuid, vuordámušaid ja duohtaáššiid fidne buorebut vástidit nuppiideaset, mii oasistis geahpeda ruossalasvuodaid ja lasiha johttiid duhtavašvuoda. Diehtujuohkin ja máhcahaga aktiivvalaš vuostávdáldin ovddidit guovllu suvdilis ja dorvvolaš geavaheami ja maiddá birrasa seasti vánddardeami.

Oahpistanmateriála buvttaduvvo suoma- ja sáme giillii, ja dárbbu mielde maiddá eará gielaide.

7.3.3 Doibmiibidjamat

Guovllu áššehasrávvemis ja oahpisteamis vástida dás duohkoge Davvi-Sámi luondduguovddáš Siida. Maiddá eará Meahcceráđđehusa luondduguovddážat, -stobut ja áššehasbálvalusbáikkid ja dasa lassin Meahcceráđđehusa neahttasiiddut addet dieđu guovllu luonddus, geavaheamis ja áhpásmahttinvejolašvuodain. Oahpistanmateriála ođadeamis Muotkeduoddara meahcceguovlu buktojuvvo ovdan oassin Ohcejoga ja Anára guovlluid meahce- ja luonddusuodjalanguovlluid oppalašvuodas.

Sierra gielaide ollašuhhton Meahcceráđđehusa neahttasiidduid (www.luontoon.fi, www.lundui.fi) bajásdollet ja ovddidit guovddášulbmilin siidduid beaivádeapmi ja áiggedásis doallan. Dasa lassin fuolahit eará sáme gielat materiála buvttadeamis. Divdna ovttasbargus leat Siida-sámemuseain.

7.3.4 Čuovvun

Meahcceráđđehus čuovvu luondduoahpisteami ja áššehasbálvalusa áššehaskontavttaid meari ja áššehasduhtavašvuoda.

Meahcceráđđehusa oazžun áššehasmáhcahat čuvvojuvvo ja albmanan váttisvuodaide reagerejuvvo dili mielde.

7.4 Luondduturisma ja turisma eará fitnodatdoaimma

7.4.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguvlui čuhcet juoga veardde prográmmabálvalusfitnodagaid doaimmat (ovdam. čuoiganreassut, mohtorgielkásafárat ja dasa lassin meahccebivdo- ja guolástusturismii gullelaš bálvalusat).

Muotkeduoddara meahcceguovllu birrasis turisttaide lea fálaldagas maiddáa ee. idjadanbálvalusat, borramuš, boaldámuš, mátkemuittut ja meahccereaisobiergasat.

7.4.2 Ulbmilat

Turismadoaimma meahcceguovllus galgá leat uhcálgan ja stivrejuvvon. Doaimma ii oáččo hehttet meahcceguovlolága (62/1991) iige luonddusuodjalanlága (1096/1996) ulbmiliid ollašuvvama. Meahcceráđdehusa ulbmilin lea, ahte sápmelaččaid kulturgáhttema eavttut oadjuduvvojit ja boazodoallolágas (848/1990) ášahuvvon geatnegasvuodát devdojuvvojit (Láhka Meahcceráđdehusas 1378/2004).

Meahcceráđdehusa figgá dahkat ovttasbargosoahpamušaid visot Muotkeduoddara meahcceguovllus doaimmi fitnodatdoalliiguin. Bálvalusrusttegiid geavaheapmi gáibida soahpamuša dahkama, go fitnodatdoaimma manná badjel dábálaš juohkeolbmogeavaheamis. Soahpamušat gárvvistuvvojit Meahcceráđdehusa suvdilis luondduturisma vuodđojurdagiid mielde.

7.4.3 Doibmiibidjamat

Prográmmabálvalusfitnodatdoallit sáhttet atnit ávdinstobuid vuoinnastansadjin ovdam. bora-deapmái dahje dolastallamii dainna eavttuin, ahte sis lea lohpi dahje soahpamuš Meahcceráđdehusain. Fitnodatdoaimmas ávdinstobuid ii sáhte geavahit idjadeapmái. Fitnodatdoaimma ii govčča eret juohkeolmmošvánddardeaddji stohpogeavaheami. Bálvalusrusttegiid geavaheapmi fitnodatdoaimmii gáibida álohii sierranas lobi dahje soahpamuša. Fitnodatdoallis berrojuvvo meahcceguovllu fállan bálvalusain (ovdam. barttat, fuolahuvvon dolastallansajit, bázahusuolahus) máksu, mii vuodđuduvvá goluid duddehushaddái.

Prográmmabálvalusfitnodatdoalliide sáhtta miedehit juohkeolbmovuoigatvuodain badjelmanni gohttemii lobiid sierranas dáhpáhusaid buohta oanehaš áigái (eanemustá 2 mánotbadjái) hávil ovddalgihtii sohppojuvvon báikkiide virkkosmahttinavádahkii. Gohttenlobiiguin lea figgamuš doarjut ja álkidahttit omd. dakkár čuoiganvádjolusaid lihkestuvvama álkibut, maid luondduturismafitnodatdoallit lágidit dávjjjet seamma guovlluide. Guovtti mánotbaji áigemearrái leat guorrasan Meahcceráđdehusa vásihusa ja čanasjoavkošiehtadallamiid vuodul. Dien namalas áiggis doaimma atnet bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja bissovaš ráhkkanusat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddáa leat meahcceguovlolága (62/1991) dárkkuhan atnuvuoigatvuoda luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas. Soahpamušaiguin ja lobiiguin lea dárkkuhus čatnašuhhtit doaimma lágideaddjiid doaimmat Meahcceráđdehusa suvdilis luondduturisma vuodđojurdagiid mielde. Lobis meroštallet dárkkit eavttuid gohttemii. Gohttensajit eai oáččo leat áitatvuolláasaš slájaid dahje dološmuittuid ektui rašes dahje muđui gollamii hearckes sajiin, iige dain oáččo boahhtit hehttehus boazodollui, vánddardeaddjiide dahje guovllu eará johttiide. Go lohpi lea nohkan, de gohttensaji galgá čorget ovddeš dillái.

7.5 Bálvalusráhkadagaid fuolahus

7.5.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahceguovllu dikšumis vástida Meahcceráđdehusa Lappi luonddubálvalusat. Ovdamearkka dihte Davvi-Sámi luodumeahceguovlluid bargoveahka vástida virkkosmahttingevaheami bálvalusain, suodjalanbiologat ja spesiálplánejeaddjit vástidit šlájaid ja luonddutiippaid suodjaleami čuovvumis ja bivdobearráigeahčus vástidit bivdodárkkisteaddjit. Virge-oapmahašáššiid (ee. lohpeaáššiid ja maiddái boazodollui ja eará luondduealáhusaide gullevaš iešguđetlágan áššiid) giedahallá barggus vásttolaš olmmoš guovlojodiheaddji ja guovlohoavddaid linnjámeroštallamiid ja rávvagiid mielde.

Guovllu fuolahus vuodđuduvvá Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga ja maiddái huksema ja hukseheami vuodđojurdagiidda. Muotkeduoddara guovllu fuolaheamis vástidit luodumeahccemeaštárat iežaset team-guovlluin. Guovllus doibme jagis 2008 eanaš áigge guokte luonddubearráigeahčči sihke Ohcejoga ja Anára teamiin, mat fuolahit guovllu bálvalusráhkadagaid. Dása dasa lassin doaibma jorahuvvo bargoministeriija ruhtadan doarjjabarggolaš olbmuiquin. Luonddubearráigeahččit čadahit guovllus fuolahusbargguid lassin ee. bearráigeahču ja šládjačuovvuma.

7.5.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Fuolahusdoaimmaid lea figgamuš ollašuhttit nu, ahte doibmiibidjamiin šaddi hehttehus dahje muosehuhttin lundui ja johttiide livččii nu unni go vejolaš. Fuolahusjohtalus guovllus deattuhuvvá dálvái, goas johtalit mohtorgielkkáiguin. Geasi áigge meahccefievruid atnet nu unnán go vejolaš.

8 Boazodoallu

8.1 Dálá dilli

Bohccot lihkadit eanaš oasi jagis viehka veaittalassii bálgosiid eatnamiin. Bohccuid lea goittotge guohtoneatnamiid seastima dihte figgamuš doallat geasset ja dálvet sierranas guovlluin. Muotkeduoddara meahceguovlu lea Muotkeduoddara ja Báišduoddara bálgosiid guohtoneatnamiin.

Boazodoalu mearkkašumi árvvoštaladettiin ii leat doarvái dušše fal ruhtamearálaš árvvoštallan. Boazodoalus lea ekonomalaš váikkuhusaid lassin stuorra kultuvrralaš mearkkašupmi. Boazodoallu lea guovllu sáme kultuvrra vuoddu. Boazodoalus lea maiddáa viidásut servodatlaš mearkkašupmi. Ovdamearkka dihte Lappi turisma doarjala nannosit bohccui ja boazodollui čatnasan miellagovaide.

8.1.1 Muotkeduoddara bálggus

Muotkeduoddara bálgosa ollesviidodat lea 250 965 ha. Bálgosa guohtoneatnamiin sullii 123 469 hektára dahjege s. 49 % lea Muotkeduoddara meahceguovllus. Muotkeduoddara bálgosa stuorimus lobálaš ealliboazolohku lea 6 800. (Nieminen 2008) Muotkeduoddara bálgosa visot boazodoallit bohtet sámebearrašiin.

Muotkeduoddara bálgosa guohtonvuogádagaide guoskevaš teavstta lea dárkkistan bálgosa oasálaš Outi Jääskö 30.1.2008.

Muotkeduoddara bálgosis visot jahkásaš bargomuttuid áigemearri ja ollašuttinvuogit leat gitta ráddedeaddji dálke-, muohta-, goaivun-, spire- ja eará diliin.

Misiid leat eanaš jagiin merkon suoidnemánu áigge Bartagáldu gárddis. Gaskkohagaid misiid leat diliid dihte merkon guottehanáiddiid siste dahje guodđán mearkekeahttá. Mearkumii čohkkema ja ieš mearkuma ollašuttet nu, ahte dálkkiid ja eará diliid vuhtiváldimiin bohccuid váivvidit nu unnán go vejolaš. Bargovugiid, -áiggiid ja mihttomeriid sáhtta nuppástuhttit maiddáa barggu olis.

Bálgosis leat ovdeš áiggiin soahpan, ahte niestebohccuid eai váldde báhčimiin meahcis, muhto Bartagáldu áiddis dollet dađi várás rátkima ovdal ragatáiggi. Dalle bohccuid eai velá loga, muhto daid luitet ruovttoluotta geasseguohtoneatnamiidda. Bigálusas merkejit maiddáa gottiid ja vejolaččat vuvdet njuovvanbohccuid ovddosguvlui. Čavčča 1998 rájes guovllus leat dávjá leamaš rievssatbivdit oktan beatnagiiguin, man dihte bohccot leat gáidan nu guhkás, ahte rátkima ii leat gánnehan doallat.

Aiddonas vuovdinrátkimiid álggahit Skadjávári (Skadjavaara) gárddis dalán ragaha maŋŋá, go bohccot leat bohtán Fáško- (Vášku) ja Anárjohkagáttiide (Aanaarjuuhâ). Álggahanáigemearri lea gitta guopparšattus, dálvamis, biergomárkaniin je. dagaldagain. Go sivllat leat gurrosat Anárjohka- ja Fáškogáttiin buktojuvvon bohccuin ja dilid muđuige mávssolaččat, Muotkeduoddariid beallái báhčan bohccuid čohkkema álggahit bálgosa nuortageažis Muttošjávri (Mudusjävri), Gápmasa ja Giellanjárgga guovllus. Ealu buktet Skadjávárri jogo Fáškogátti dahje duoddara badjel. Rátkima sáhttet doallat maiddáa muhtin priváhta dahje gaskaboddosaš gárddis Gápmasis, ja dalle bohccuid fievrredit dálveguohtoneatnamiidda ja njuovvamiidda biillaiguin. Bálgosa

oasálaččat sáhttet váldit iežaset bohccuid áidid sisa jogo mañnelis njuovvama várás dahje muđui dikšuma várás.

Eallibohccuid dálkkodit parasihmaid vuostá ja luitet dálveguhtoneatnamiidda guovtti sierra siidan, maid dikšumis siiddastalligáccit ieža vástidit. Áññela siidda luitet gárddis máttaviestarii. Skáiddi siidda bohccuid luitet Fáškku duohkái nuorttas. Áññela siidda eatnamat ollet bálgoasa máttá- ja viesttarmáttaoasi Norgga rájás sullii Basijávrru buohta. Skáiddi siida doallá bohccuidis das nuorttas. Go guotteheapmi áidde siste lea nohkan, de siiddaid ii leat šat stuorra dárbu doallat divdna sierra. Oassi dálveguhtoneatnamiin lea Leammi álbmotmeahcis ja oassi Áññel–Anár–eatnangeaidnuguora ja maiddái Báđárskáiddi vuovdedoalloeatnamis. Maiddái bálgoasa nuortedavveoasi Gámásjoga, Muttošjávrru ja Muotkeduoddariid gaskkas atnet dálveguhtoneatnamin.

Bohccuid lihcadeami ja buresveadjima geahčadit miehtá dálvvi. Dárbbu mielde bohccuid sirdet buoret guhtoneatnamiidda. Ealuid dahje daid osiid sáhtta dárbbu mielde finahit ođđasit gárddis dálvvi mielde. Siiddaid čoahkis dahje sierra doallama várás dahje sirdima várás sáhttet atnit háválás biebmama veahaš. Maiddái bigálusaid oktavuodas bohccuid bibmet áidid siste, muhto eai meahcis – juos earáliiggánis váttis muohtadilli ii dan eavttuheamit gáibit (nugo gidđat 1997 ja 2007).

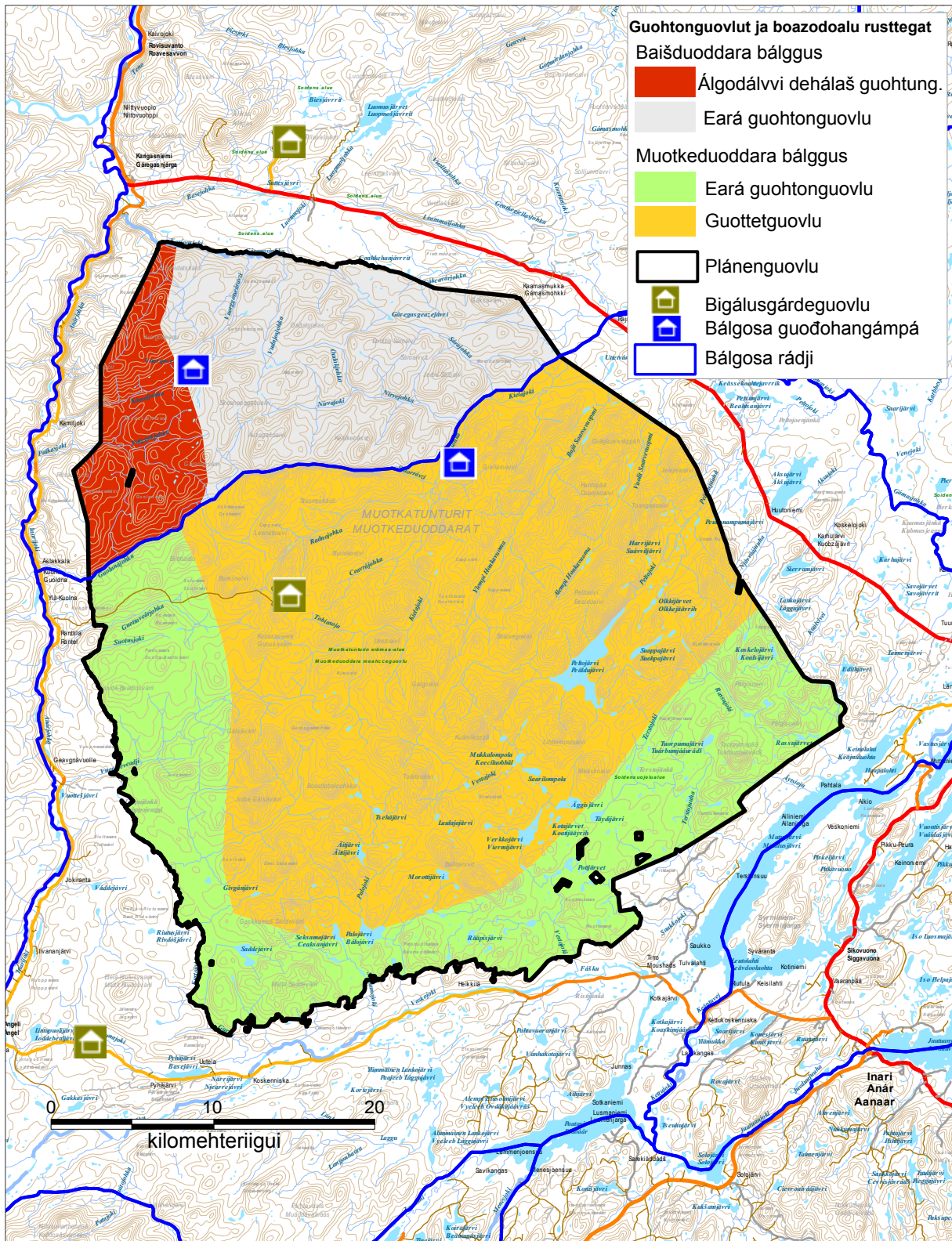
Bohccuid diktet johtit ja daid sirdet várrugasat dálveguhtoneatnamiin geasseguhtumiid beallái jo gasimus muohttaga áigge, go jeahkála goaivun šaddá lossadin. Áññela siidda bohccot bisánedje ovdal Meahcceráđdehusa muorračuohppamiid bures Fáškku, Soahtevuomi ja Áññel–Anár–eatnangeainnu gaskasaš lahppo- ja jeagelvuodái. Nuorteleabbos máddin davás johtti bohccot bisánit Fáškgátti lahppoavádahkii mángga vahkkui, dassáži go duoddarat guottetguovllus Bealdojávrru birrasii bivlet. Olles duottar- ja soahkeguovllu sáhtta dárbbasit jo árabus gidđat, jos guohtondilli nu gáibidit. Nuppe dáfus guovllu gártet gidđat maiddái garvit, dannego geatkket dagahit doppe stuorra vahága.

8.1.2 Báišduoddara bálggus

Báišduoddara bálgoasa ollesviidodat lea 285 845 hektára. Bálgoasa guhtoneatnamiin 34 000 hektára (s. 12 %) lea Muotkeduoddara meahcceguovllus (govva 4). Báišduoddara bálgoasa stuorimus lobálaš ealliboazolohku lea 6 300. (Nieminen 2008)

Báišduoddara bálgoasa visot boazodoallit bohtet sámebearrašiin. Guovllus doibmet 10–14 siidda, maid mearri molsašuddá jahkásaččat dan mielde, mo bohccot fidnejit goaivut biepmu muohttaga vuolde. Báišduoddara bálgoasa iešguđet oasis eai leat nammaduvvon sierra ovttage boazodoallái eaige ovttage siidii. Jahkásaš dálkedilli váikkuha dasa, gos bohccuid guođohit. Siiddat figget goittotge guođohit bohccuideaset jagis nubbái seamma oahpes guovlluin (Antti Piera Valle 12.6.2006). Bálgoasa bohccuid lihcadeami ja buresveadjima čuvvot birra jagi, maiddái geasset (Báišduoddara bálgoasa boazodoalloplána boazodoallojahkái 2006–2007).

Bohccuid rátkima ja lohkama čadahit čakča–ođđajagimánus, man várás bohccuid čohkkejit Áilegasa gárdái. Bigálusa mañná sullii 2/3 bohccuin sirdásit dan guođohanáiddi máttabeallái (Muotkeduoddara meahcceguovlui), mii lea Gámas–Gáregasnjárga-geaidnuguoras, ja 1/3 bálgoasa davveoassái. Ođđajagi–guovvamánu molsašumis bálgoasa davveoasi guođohanbohccuid buktet ođđasit bigálussii. Daid rátkima mañná maiddái bálgoasa máttaoasi guođohanbohccuid buktet bigálussii. Dán oktavuodas bálgoasa visot bohccuid rátket sierra siidan. (Valle 2006)

Govva 4. Muotkeduoddara meahcceguovllu boazodoalu vuogádagat ja ráhkadagat. © Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293.

Cuoŋo–miessemánus bohccot čoahkkanit iehčanassii Geavu kanjovvna gorsaguvlui, guottetsajiid lahka (kártta). Guottet dáhpáhuvvá miesse–geassemánu áigge. Guotteha maŋŋá bohccot čoahkkanit eallun čuoikkaid dihte. Ealut mannet bajás biggosut ja čoaskasut duoddarii (Guivi), gos čuoikat leat unnibut. Suidne–borgemánu molsašumis lávžžaid ihtin biđge ealuid, ja dalle bohccot njidjet duoddaris vulos ájagáttiide ja biedganit miehtá bálgosa. (Valle 2006)

Bálgosa mielde go rievssatbivdu lea álgán čakčamánus, de oassi Gáregasnjárga–Ohcejohka–geaidnuguoras ja maiddái Ohcejotgáttiin orru bohccuin báhtara meahcebevvdus veahkkin anolaš beatnagiid Geavu luonddumeahci guvlui. Dát dagaha Geavu luonddumeahci guohtoneatnamiidda normála stuorát golahusa. Dása lassin ealgabivddus anehahti beatnagat dagahit čakčat bohccuid sirdáseami Áŋŋel–Gáregasnjárga–geaidnuguora (Muotkeduoddara meahceguovlu) álgodálvve dehálaš guovlluin nuorttas guvlui, mii bealistis dagaha nuortelis guohtoneatnamiidda normála stuorát golahusa (govva 4). (Valle 2006)

Teavstta ja kárta lea dárkkistan Báišduoddara bálgosa ovdaolmmošin boazoisit Antti Piera Valle 18.1.2008.

8.2 Boazodoallu ja meahceguovloláhka

Meahceguovloláhka (62/1991) doarju boazodoalu. Meahceguovlolága ulbmilin lea eará barguid lassin luondduealáhuseid ja sámekultuvrra oadjudeapmi. Dasa lassin meahceguovloláhka addá vejolašvuoda boazodoalu dárbbášan geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmái. Meahceguovloláhka ii goittotge sisdoala boazodoalu dárkket stivrejeadji seadáhuseid. Dat leat boazodoallolágas (848/1990).

Áidalas meahcit leat dárkkuhuvvon boazoguohtumin. **Luondduealáhuseid dorvudemiin** dárkkuhuvvo maiddái, ahte guohtoneatnamiid dili galgá seailuhit buorin guhkes áigegaskkas. Gažaldagas lea suvdilis geavaheami vuodđojurdda.

Boazodoallolágas guohtoneatnamiid suvdilis geavaheapmi stivrejuvvo eallibohccuid alimus boazologuin. Boazodoallolága mielde ”bálgosa eallibohccuid alimus logu mearredettiin eana- ja meahcedoallosministeriija galgá giddet fuomášumi dasa, ahte dálveáigodagas bálgosa viidodagas guodohuvvon bohccuid mearri ii mana badjel bálgosa dálveguohtoneatnamiid suvdilis buvttadanávcca”.

Meahceguovlolága ulbmilin lea maiddái guovllu meahcceluonddu seailuheapmi. Nugo ovddit bihtáin boahtá albma, de **meahceguovloluondu** ii goittotge sáhte dárkkuhit dievaslaš luodudili olles guovllus, dannege meahceguovloláhka dohkkeha boazodoalu birasváikkuseid, gohan boazodoallu doaibmá suvdilit. Jeahkálat ja bohccuid eará biebmošattut leat ná bistevaččat boazodoalu anus. Boazoáiddit, barttat ja boazodoalu eará ráhkadagat gullet áidalas meahccái, boazodoallit sáhttet johtit áidalas meahcis meahcefiervruiguin geasset ja dálvet ja sii sáhttet váldit doppe boaldinmuora.

Meahceguovlolága oaidnu stuorraspiriin lea muhtin muddui ruossalas. Lága juksanmearri **meahcceluonddu seailuheapmi** doallá siste jurdaga, ahte áidalas meahcis leat maiddái bora-eallit. Mihttomearri **luondduealáhuseid dorvudeapmi** mearkkaša goittotge, ahte spiriid mearri ii sáhte leat oalle stuoressis, dannege boazodoalu ovdduid galgá oktii heivehit stuorraspiriid dihttomiin. Geavadis ášši stivret lea gárvvistuvvon riikkadási spireprográmma, mas meroštallojit spirenáliid ulbmilsturrodagat Suoma sierra osiin (Stuorraspirebargojoavkku 1996). Stáhta máksá buhtadusa spiriid goddin bohccuin. Gumpe- ja guovžanáliid muddejit maiddái meahcebevvdun.

8.3 Boazodoallu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit boazodoalu. Jekkiidsuodjalan-ásahusa 3. § čuoggás 8 gávnnavuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus leat 1. § mearrádusaid eastte-keahtá lobálaččat ”boazodoallu ja dan gáibidan doaimmat”. Boazodoallit sáhttet johtit jekkiidsuodjalanguovlluin meahccefiervruiguin geasset vealtameahttun boazodoallobargguin ja dálvet boazodollui gullevaš bargguin (Meahccejohtalusláhka 1710/1995, 4 §) ja sii sáhttet váldit doppe boazodoalu várás almmá earenoamáš lobi alcceset boaldin- ja goahtemuoraid (Boazodoalloláhka 848/1990, 40 §).

8.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus váldá vuhtii boazodoalu fidnodoaimma gáibádusaid iežas doaimmain plánen-viidodagas ja plána eanageavaheapmái čuohcci evttohusain ja ávžžuhusain. Meahcceráđdehus bivdá bálgosiin celkámušaid eanageavaheapmái gullevaš áššiin. Boazodoalu dárkilis stivren ii goittotge gula Meahcceráđdehussii. Meahcceráđdehus ii daga dán oktavuodas boazodoalu ordne-stallamiidda – nugo ráhkadagaide, guodoheapmái ja boazomeriide – guoskevaš evttohusaid.

9 Guollečáziid dikšun ja guollebivdu

9.1 Guollebivddu mearkkašupmi

Plánenviidodaga deháleamos fitnetguolit leat eamišlájaid gullevaš luossa, čuovža, hávga, vuosku, dápmot ja soavvil. Guollebivdu čuohcá ovddemustá stuorát jávrride guovllu máttaosiin ja johkagáttiide.

Duottarčáziin guollebivddu luondu nuppástuvai 1960-logus guollebivdoneavvuid ja mohtorfievrruid ovdáneami ja maiddái guollegilvimiid olis. 1980-logu rájes guollebivddu dienasmearkkašupmi lea geahppánan ja guollebivddus lea šaddan ain eanet ruovttudárbo- ja lustaguollebivddu. Guollebivddu mearkkašupmi ollugiidda guovllu lagasgiliin lea goittotge seilon oassin luondduealáhusaiguin bargama ja lea mávssolaš oassi mánggaid anárlaččaid ja ohcejohkalaččaid eallinvuogis. Dat lea dehálaš nu fitnega, virkkosmahttima go báikkálaš kultuvrra seailuma beales.

Borranguollebivdu Suohppajávrris
Muotkeduoddara meahcceguovllus.
Govva: Ilkka Syvänperä.

Olgobáikegottálaččat leat sáhttán bivdit duottarjávrriin lagamustá iežaset oamastan gittaopmodaga bivdovuogiatvuodaid olis. Duottarčáziid virkkosmahttingeavahus lassánii 1970-logus, go dalle turisttaide vuovdigohte lustabivdolobiid muhtin ráddjejuvvon lustaguolástanguovlluide. Jagi 1998 álggu rájes turistaguolásteaddjit leat beassan bivdit duottarčáziide nugo earáge sajjiin Suomas.

9.2 Guollebivdovuoigatvuohta ja guollebivdogáržžideamit

Jagi 1998 álggu rájes Davvi-Sámi guollebivddu leat muddedallan guolástanláhka (286/1982) ja -ásahus (1364/1997) ja dasa lassin daid vuodul addojuvvon mearrádušat.

Guollebivdui guoskevaš almmolaš stivren gullá guollebivdolága mielde gustovaš guolástanguvlui. Guollebivdoguovllu hálddašeami vuollái gullá guollefidnodoaimmalaččat oktilaš guovlu. Muotke-
duoddara meahceguovlu gullá guovtti guolástanguvlui: Anára ja Ohcejoga guolástanguvlui. Guollebivdoguovlluid ráját čuvvot gielddaid rájaid ja daidda gullet visot čahceviidodagat oamas-
tan- dahje hálddašandilis beroškeahttá. Lahttun leat čahceviidodaga eaiggádat ja guovllus doibmevaš fidnuguolástan- ja lustaguollebivdoorganisašuvnnat. Guollebivdoláhka gáibida, ahte guolástanguovlu gárvvista geavahan- ja dikšunplána, mii sisdoallá čielggadusa guollebivdo-
guovllu guollenáliid dilis ja dasa lassin dikšumii ja guollebivddu lágideapmái gusket almmolaš doaimmanlinjját. Guolástanguovllut leat gárvvistan alceset geavahan- ja dikšunplánaid jagis 2002. Goabbáge plána lea odaduvvon gieskadepmosit jagis 2007, ja daid lea dárkkuhus beaivádit álo 3–5 jagi gaskkain.

Beroškeahttá guolástanguovllu guollebivddu mudden- ja stivrenbargguin ja geatnegasvuodain guollebivddu ordnen ja lobiid miedeheapmi gullá čahceviidodaga oamasteaddjái. Guovllu čáziin badjel 90 % gullá stáhtii, ja daid hálddašeamis vástida ná Meahcceráđdehus. Stáhta čáziid guolle-
bivddu ja guollečáziid dikšuma stivrejit lágas ásahuvvon guollebivdoráđđadallangottit, mat doib-
mejit iešguđet gielddas. Meahcceráđdehus miedehea guollebivdosráđđadallangottiid rávvagiid mielde guollebivdolobiid ja čađaha čahceviidodagaid eará dikšunbargguid. Earenoamáš sivaiddihte rávvagiin sáhtá spiehkcasit.

Spiehkastahkan eará Suomas gieldda olbmuid lea vuoigatvuohta fidnet mávssuhaga guolástanlobi bivdimii stáhta čáziin. Lohpi miedehuvvo ruovttudárbbu borranuoli bivdima, ámmát-
guollebivddu dahje luondduealáhhusaid fidnodoaimma vuodul. Geavadis visot Ohcejoga ja Anára gieldda olbmot leat fidnen mávssuhaga guollebivdolobi. Olgobáikegottálaš olbmuid sáhtá miedehit guollebivdolobiid, jos dat eai heajosmahte gielddaolbmuid guollebivdovejolašvuodaid. Gielddaolbmuid guollebivdu muddejuvvo čahceviidodaga oamasteaddji lohpeavttuiguin (bivddusmearit je.).

Olgobáikegottálaš olbmuid vuvdojit lustaguollebivdolobit, mat gokčēt measta olles guovllu. Lohpeviidodagaide gullameahttun guovllut bohtet ovdan kárttain, mat juhkkovit lobiid fárus.

Oassi áidalas meahci guollebivddus dáhpáhuvvá eará go čahceviidodaga oamasteaddji miedehan lobiiguin. Oaggun, rudneoaggun ja guollebivdu leanaviidodaš vuoggalobiin leat almmus-
guollebivddu, masa buohkat leat vuoigadahtton iige bivdu dárbbas čahceviidodaga oamasteaddji lobi. Oaggun ja rudneoaggun leat nuvtá ja vuoggabivdui dárbbasuvvo leanaviidosaš vuoggalohpi. Almmusguollebivdovuoigatvuodát leat fámus eará sajiin earret luossa- ja čuovžačázadagaid guoika- ja rávdnjeosiin. Guovllu visot čázadagat leat luossa- ja čuovžačázit. Jos olgobáikegottálaš olmmoš háliida bivdit guoika- dahje rávdnesajiin, de dasa dárbbasuvvo Meahcceráđdehusa lusta-
guollebivdolohpi. Almmusguollebivdovuoigatvuohta ii maiddái guoskka čáziide, main guolle-
bivdu almmá čahceviidodaga oamasteaddji lobi lea muđui gildojuvvon. Gildosa sáhtá ásahit guollenáliid dábaláčča beaktit dikšuma bohtosiid dáhkideami várás ja godđuovlluid suodja-
leami várás.

9.3 Earenoamášvuđot guollebivdu

Earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuohta (guollebivdonávddašeapmi) lea gittaopmodahkii gullevaš vuoigatvuohta bivdit nuppi gittaopmodaga, nuppi gili dahje nuppi laigogotti/juohkogotti čáhceviidodagas. Dákkáraš – eará go čáhceviidodaga oamastavuoigatvuhtii vuodul gustovaš – guollebivdovuoigatvuohta vuodđuduvvá dábálaččat ođđadálu vuodđudan- ja dárkkistangirjjiide dahje dondološ návddašeapmái.

Anára ja Ohcejoga gieiddas leat earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuođat čilgejuvvon ja nannejuvvon stuorrajuohkodoaimmahusaid maŋŋá dollojuvvon čáhcebirerádjegeavvandoaimmahusain, main earret eará bidje sierra laigogottiide ja stáhtaeatnamii gullevaš čáhceviidodagaid gaskasaš rájáid. Doaimmahusaid álggahedje Anáris j. 1961 ja Ohcejogas j. 1963. Goappáge doaimmahusa dolvo registarii j. 1997.

Čáhceviidodagaid aiddonas juohku leai fidnejuvvon eanaš čađahuvvot j. 1984, muhto alimus duopmostuollu máhcahii Anára ja Ohcejoga doaimmahusaid doaimmahusolbmáide earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuođaid čielggadeami ja nannema várás (Anár – AR duopmu 27.6.1984 nr 1331 M 82/104 ja Ohcejohka – AR duopmu 27.6.1984 nr 1330 M 82/98).

Guollebivdovuoigatvuođaid čovde dan maŋŋá **Anáris** doaimmahusas j. 1985, eanarievttis 1989, alimus rievttis 1993, doaimmahusas 1995 (Anárjávrrí oktasaš čáhceviidodagat), eanarievttis 1996 ja alimus rievttis j. 1996 ja dasa lassin **Ohcejogas** doaimmahusas j. 1985, eanarievttis 1989, alimus rievttis 1993, eanarievttis 1996 ja alimus rievttis j. 1996.

Maŋemuš guollebivdovuoigatvuođat, main leai váidojuvvon, šadde lágafámolaččat čovdojuvvot alimus rievtti duomuiguin 14.11.1996 (Anár – AR mearráduš 14.11.1996 nr 4315 Diáranr M 96/138 ja Ohcejohka – AR mearráduš 14.11.1996 nr 4314 Diáranr M 96/54).

Doaimmahus- ja riektegeavvanáššegirjjiin lea nannejuvvon dáluide guollebivdovuoigatvuohta dihto jávrride dahje jávrrí osiide, jogaide ja dasa lassin buodđo- ja nuohhtunsajiide, main eanaš oassi lea stáhta čáhceviidodagain. Mearrádušain iai leat váldojuvvon bealli guollebivdovuoigatvuođa sisdollui dahje oamasteaddji ja earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuođa hálddašeaddji gaskavuhtii. Geavadis ii ná leat diehtu, man galle ja makkár bivdosiid návddašeami hálddašeaddjit sáhttet geavahit.

Áiggiid mielde dálut leat árbejuogu dahje gittaopmodatgávppiid bokte juohkásan mángan dálun, mat geavahit dál ovttas dálui nannejuvvon guollebivdovuoigatvuođa. Guđege laigodálu vuoigatvuohta lea gitta das, maid ovdam. gittaopmodatgávppis leat soahpan. Ohcejogas leat álggahuvvon vuosttas gittaopmodatmeroštallandoaimmahusat, main čielggaduvvo, maidda gittaopmodagaide dálu vuoigatvuohta lea sirdášan ja makkár ossodagaiguin dát ožžot bivdit. Oasálašlogahallama mielde gustovaš gittaopmodagaid eaiggádat gullet oktasašguovlolága (758/1989) mielde oasálašgoddái, mii mearrida ovttas guollebivdovuoigatvuođa geavaheamis. Doaimmahusain leat fidnejuvvon alimus rievtti duomut jagiin 2002 ja 2006. Alimus rievtti varraseamos mearrádusa vuodul oasálašlogahallamat gárvvistuvvojit iešguđet guollebivdosiide. Alimus riekti gávnnaš maddái, ahte gittaopmodatmeroštallandoaimmahusas ii sáhte čovdit guollebivdonávddašemiid sisdoalu.

Oktasaš guollečázi oasálašgoddi (ovddeš guolástangoddi) ii ná mearrit guollebivdonávddašeamis, muhto guollebivdovuoigatvuođa geavaheamis soahpan gullá ovttá dálu vuodul gustovaš oasálašgoddái. Earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuohta ii atte oktovuoigatvuođa guollebivdui, muhto čáhceviidodaga oamasteaddjis lea báldalas guollebivdovuoigatvuohta dáid čáhceviidodagain, maidda earenoamášvuđot guollebivdovuoigatvuohta čuoheá.

9.4 Guollegilvimat

Ohcejoga ja Anára guolástanguovlluin okta eanemus čázadagaid guollemáddodaga nuppástuhtán dahkkiin leat 1950-logus álgán guollegilvimat. Gilvimiid váldoulbmilin leai lasihit čáziid guollebuvttadannávcca. Álggos čáziide gilve guliid lagamustá ruovttuid borranguliid bivdima dárbbuide. Lunddolaš guollenáliid máhcaheami álggahedje 1980-logu loahpageahčen. (Ohcejoga guolástanguovlu 2007, Puro & Maunuvaara 1997)

Plánenviidodahkii Ohcejoga guollebivdoguovllu oasis eai ollašuite aitosáš gilvimiid. Rávddu sirdingilvimiid dahket dušše muhtin duottarjávriide Gáregasnjárgga gili lahkosiin. Anára guollebivdoguovllu oasis čuovžagilvimiid Anára guollešaddadanlágádusas dahket Báhcaveaji čázadatiidodagas meahcceguovllu máttaoasi muhtin stuorámus jávriide, mat leat báikkálaš borrangollebivdiid viššalis anus. Giellajoga dápnotnáli, man šaddadit stáhta guollešaddadanlágádusas Anáris, gilvet lagamustá Muttošjávraí meahcceguovllu olggobeallái ja dasa lassin Gámasjohkii ja dan oalgejogaide. FGDG gilvá ovttasbarggus Meahcceráđdehusain dápnotšaddadeamis báhcán liigevejehiid johkačáziide. (Ohcejoga guolástanguovlu 2007, Anára guolástanguovlu 2007)

9.5 Guollebivdu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) ii sisdoala guollebivddu iige guollečáziid dikšuma stivrejeaddji seadáhusaid. Dat gávdnojit guollebivdolágas (286/1982) ja -ásahusas (1116/1982). Meahcceguovlolága ulbmilat **sámekultuvrra dorvudeapmi** ja **luondduealáhhusaid dorvudeapmi** bidjet goittotge guollebivddu daid geavahanvugiid jovkui, maid dihte áidalas meahcci lea vuoddudivvon. Lága juksanmearis **meahcceluonddu seailuheapmi** sáhtta maiddá geassit muhtin linjjáid, maid galggašii váldit vuhtii, go mearrida guollečáziid dikšumis ja geavaheamis.

9.6 Guollebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit guollebivddu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. § čuoggás 3 gávnnavuvvo, ahte jekkiidsuodjalanguovllus lea 1. § njuolggadusaid easttekeahttä lobálaš guollebivdu.

Guollebivdu ja meahcceluonddu seailuheapmi, eaige guollebivdu ja luonddusuodjaleapmi leat ruossalassii gaskaneaset. Guollebivddus johtet goittotge dájvja mohtoriin geavvi fievrui. Guovllu geainnohisvuoda dihte ealáhusguollebivddu fidnodoaimma ja borranguliid bivdin ruovttudárbbui guovllu čázadagain gáibida dálve- ja geasseáigásaš meahcce- ja girdinjohtalusa. Vaikko guollebivdu ii daninassii áitte meahcceguovloluonddu dahje luodudilálašvuoda, de dasa laktáseaddji doaimmat sáhttet dan dahkat. Guollebivdovuogiatvuotta ii atte vuoigatvuoda mohtorfievrui meahcis johtaleami.

9.7 Ulbmilat ja doibmiidjamat

Meahcceráđdehus sáhtta addit lobi juohkeolbmovuoigatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohtemii guollebivddu oktavuodas. Fatnasa doallamii sáhtta miedehit lobiid.

Meahcceráđdehus oassálastá Ohcejoga ja Anára guollebivdoguovlluid guollečáziid geavahan- ja dikšunplánaid beaivádeapmái.

Guollenáliid lunddolaš lassáneapmi sihkkarasto guollebivddu muddemiin. Ohcejoga guolástanguovllus aiddonas guollegilvimiid guollešaddadanlágádusain eai ná ollašuite. Gilvimiid sáhtta čadahit goittotge čázádatguovllu siste sirdimiin guliid dahje meadđemiid jávrris nubbái. Luodudili seailuheami várás sirdingilvimiid ulbmilin galgá ovddemustá leat eamiguollenáliid máhcaheapmi čáziide, main dat leat jávkan. Gilvimiid eai ollašuite johkačáziide eaige luosa goargŋunguvlui. Sirdingilvimiid koordineren ja das vástideapmi gullet čáhceviidodaga hálddašeaddjái, nu ahte visot guvlui čuohcci gilvimiidda galgá leat Meahcceráđdehusa lohpi ja daid galgá čadahit jierpmálaččat ja kontrolla vuolde millosit virgeoapmahašbargun. Lobi sirdingilvimiidda Meahcceráđdehussii miedeha eana- ja meahccedoallosministeriija, mii meroštallá maiddái lohpeavttuid.

Anára guolástanguovllus Báhcaveaji čázádatviidodahkii gullevaž čázádagaide sáhtta gilvit guliid maiddái FGDL:s Anára ja Čárbmajávrrii guollešaddadanlágádusain. Guliid gilvimiidda dárbbasa álo guollebivdovuoigatvuoda hálddašeaddji lobi. Ođđa guollešlájja orrut sajáiduhttimii ja guliid sirdingilvimiidda galgá fidnet lobi BE-guovddáža guollealáhusossodagas. Gilvimiid bohtosiid čuvvot iskkadanbivdduin. Dasa lassin dieđu gilvvajávrriid guollehivvodaga ovdáneamis sáhtta fidnet guollebivdiin. Ovttasbarggu guollenáliid čuovvumis Anára guollebivdoguovllu, FGDL, Meahcceráđdehusa ja Lappi birasguovddáža gaskkas galggašii lagadit ovddežisge. (Anára guolástanguovlu 2007)

Guollebivdoráddjemiid dárbbaslašvuoda galgá čuovvut dárkket olles áiggi ja dárbbaslaš nuppástusat dahkkojit golmma jagi gaskkain.

Vuoduštusat ovddabealde máinnašuvvon evttohusaide leat lágaid ja ášahusaid lassin guolledávddaid eastadeapmi, guollenáliid seailuheapmi genehtalaččat buhtisin ja vieris šlájaid buvttihan ekologalaš nuppástusaid eastin.

9.7.1 Guolledávddaid leavvama eastadeapmi

Gyrodactylus salaris lea luosaid dábalaš čuopmaparasihtta olles Suomas earret Jiekŋamerrii luoiti čázádagain. Parasihtta lea sullii 0,5 mm guhkkosaš, man ii sáhte áicat báljes čalmmiiguin. *G. salaris* bastá eallit ja lassin maiddái girjjobiebmoluosa čuomas, ja sáhtta oanehisáigasaččat eallit maiddái mánggaid eará guliid čuomas.

Parasihtta lea hui dábalaš ee. Durdnoseanu čázádaga luossaveajehiin, maidda parasihta eai leat gávnahan dagahit oainnus vahága dahje jámolašvuoda. Parasihta fievrásupmi Norgii 1970-logus lea dan sadjái dagahan luosa johkaveajehiid stuorra jámu measta 40 jogas, mii lea njeaidán oalát maiddái sállášiid. Sivvan atnet dan, ahte Atlántii luoiti jogaid luossanáliin ii leat vuostálastinnákca *G. salaris* -parasihta liigelassáneami vuosta. Seamma lea gávnahuvvon maiddái Ruošša bealde ee. Gieretjogas. Parasihta leavvama eastadeapmi Detnui ja Njeavdánjohkii lea ná earáliigganit dehálaš.

Luossaparasiehta ja guolledávddaid leavvama sáhtta eastit desinfieremiin dahje goikademiin guollebivdobiorgasiid, jos daid leat geavahan eará čázadagain. Desinfierenvejolašvuohta lea mángga turismafitnodagas, mat vuvdet guollebivdolobiid. Ealli guliid ja meaddema sirdin eará sajiin Suomas lea gildojuvvon Jieknamerrii luoti čázadagaide.

Eana- ja meahcedoallosministeriija áhahusa Deanu, Njeavdánjoga, Báhcaveaji, Duollánjoga ja Uvddujoga čázadatguovlluid suddjemis *Gyrodactylus salaris* -parasiehta leavvama vuostá (1376/2004) gustohit Suomas Nuortamerrii ja Vilgesmerrii luoti čázadagaid guovllus dihttovaš *Gyrodactylus salaris* -parasiehta leavvama eastima várás áhahusa namuhuvvon Suoma beale čázadagaid guollenáliide ja guollešaddadanlágádusaide. Áhahusas raddjejit ee. guliid ja meaddema sirdima, seakteguliid sirdima ja geavaheami, guliid čoalluma ja maiddái guollebivdobiorgasiid ja fatnasiid geavaheami.

9.8 Čuovvun

Meahcceráddehus čuovvu guovllu guollenáliid ovdáneami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráddehusa biras- ja kvalitehtavuogádagas šihttojuvvon mihttáriiguin. Dát leat guollebivdolohepestatistihkat, gilvinraporttat ja raporttat dikšun- ja iskkadanguolástusas.

Luodudilálaš čáziid geavaheapmi ja dikšun gáibidit birrasa dili čuovvuma ja das geavvi nuppástusaid registerema. Čáziid suvrunovdáneami galgá čuovvut biraseiseválddiid doaimmas. Čuovvuma berre ollašuttit sierranas sajiin guovllus ja seamma čáziin, vai dalle oaidná guhkes áigegaska nuppástusaid. Earenoamáš dehálaš lea čuovvut coages duottarjávriid dili, main oksygenajávkan sáhtta váikkuhit oallege váralaččat guollenáliide.

10 Fuodđogáhtten ja meahccebivdu

10.1 Dálá dilli

10.1.1 Meahccebivdovuoigatvuohta

Suomas meahccebivddu muddejit meahccebivdolágain (615/1993) ja meahccebivdoásahusain (666/1993). Lága gustohasuorggi ollái leat váldojuvvon dasa lassin meahccebivdui bissovaččat gullevaš doaimmat. Nuba gustohansuorgái gullet fuodđogáhtten, fuodđoealliid dagahan vahágiid buhtadeapmi ja maiddái beatnaga doallan (SII 300/1992, dárkilis vuoduštusat 1 §). Meahccebivdolága lassin meahccebivdodoaimmas galgá váldit vuhtii maiddái dan, mii luonddu- (1096/1996) ja ealliidsuodjalanlágas (247/1996) áсахuvvo. Luonddusuodjalanlágas áсахuvvo fuodđuide ja ráfáidahtekeahes ealliide gullameahttun ealliid suodjaleamis ja dikšumis. Ealliidsuodjalanlágain ovddidit ealliid buresveadjima ja buorre giedahallama.

Stáhta eatnamiin meahccebivdovuoigatvuođa geavaheamis ja fuodđodikšumis mearrida dat virge-oapmahaš, man hálddašeami vuolde guovlu lea (MeahccebivdoL 44 §). Meahccebivdolága 8. § mielde lea gieldda olbmos meahccebivdovuoigatvuohta ruovttugielddas stáhta eatnamiin.

Meahcceráđdehusa hálddašeami vuollásaš stáhtaeatnamiid árbevirolaš meahccebivdorgeavaheami ulbmil lea dáhkidit siviilaolbmo meahccebivdovejolašvuođaid suvdilis geavaheami vuodđojurdagiid mielde.

Meahccebivdolága 46. § mielde meahccebivdolohipi stáhta guovlluide galgá álo addojuvvot čálla-lážžan dan geažil, go stáhta eatnamat leat viidát ja bearráigeahčču váttis (SII 300/1992, 26, dárkilis vuoduštusat 45 §). Jos stáhta soames guovllus lea dárbu ráddjet lobiid meari, de lobiid miedeheamis ovdasadjái berre bidjat dakkár meahccebivdiid, geain muđui ii livčče vuogálaš meahccebivdovejolašvuohta.

10.1.2 Fuodđogáhtten ja meahccebivdu Muotkeduoddara meahcceguovllus

Meahccebivddus berre čuovvut suvdilis geavaheami vuodđojurdaga. Meahccebivdovuoigatvuhtii čatnasage bissovaččat geatnegasvuohta fuodđogáhttemii. (SII 300/1992, dárkilis vuoduštusat 1 §)

Meahcceráđdehus stivre meahccebivdoloheboaduid fuodđogáhttendoaimmaide – ee. smávvaspirebivdui ja fuodđonáli árvvoštallamii.

Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus lea addán jagis 1989 fuodđogáhttenbiriide rávva-giid fuodđogolmmačiegagiid meriin. Ávžžuhusa mielde Muotkeduoddara meahcceguovllus galgašedje leat uhcemustá vihtta fuodđogolmmačiegaga. Muotkeduoddara meahcceguovllus leat dušše guokte doibmevaš fuodđogolmmačiegaga, nubbi Bartagáldu geaidnuguoras (Guottoveaiskáidi) ja nubbi ođđa guovlu meahcceguovllu davvirájá alde Gáregasjohkagáttis Anára ja Ohcejoga gielddarájá lahka.

Ealganáli sturrodaga lohkamii ja árvvoštallamii atnet sarvvabivdiid deavdin ealgaáiccuskoarttaid ja girdinlohkama, man organisere fuodđogáhttensearvi.

Jagi 2006 árvvoštallamat guovžža, gumppe, geatki ja albasa valljodagas ja lassánanbohtosis vuodduvvet mángga sierra materiálii, main deháleamos lea stuorraspireoktavuodaolbmuid čálihan áicosat. Áicosiid čálihedje dien namalas jagis olles riikka viidodagas oktii buot 24 427 stuhka. Valljodatárvoštallamis váldojit vuhtii maiddái dutkamušdiehtu šládjačuohcevaš, sierra sohka-beliide ja ahkejoavkkuide mihtilmas johtinviidodagas ja maiddái eallinbiriid sturrodagas iešgudet jagiáiggiin. Áiccusmateriála dievasmahtti dieđu fidne maiddái čuovvumiin GPS- ja radiosáddenrusttegiiguin guoraduvvon guovžžaid ja gumppiid. (www.rktl.fi) Suomas árvvoštalle gávdnon jagi 2005 loahpas 145–150 geatki. Geatkis bohte 1 024 áicosa, 16 % eanet go jagis 2004. Geatkenálli lea nanosman davviboazodoalloguovllus. Doppe lassáneapmi lea čuohcan earen-oamážit Anára guvlui (www.suurpedot.fi).

Dálvet 1998–1999 šattai Meahcceráđdehusa Davvibađeatnama luonddubálvalusain ja Davvi-Sámi luonddudikšinguovllus dárbu stuorraspirenáliid (earenomážit geatki) čielggadeapmái johtolatlohkamiiguin davi stuorra suodjalanguovlluin. Muotkeduoddara meahcceguovllus lohkamiid álggahedje jagis 2003; lohkamis leai gaskajahki jagis 2006. Guovllus leat buohkanassii čieža lohkanjohtolaga. Lohkamiin leat váldán áicosiid dušše getkkiid luottain. Áicojuvvon oktagasaid mearri lea bisson lohkanáigges meahcceguovllus nanusin ja stádisin (10–12 oktagasa). (Ollila & Sulkava 2007) Eará stuorraspiriid oasis Inarin luonnonystävät ry lea árvvoštallan Muotkeduoddara meahcceguovllus gávdnot gumppiid 0–3 heakka, albasiid 0–3 heakka ja guovžžaid 10–15 heakka.

Jagi 2005 rájes leat čoggojuvvon diehtu stuorraspiriin maiddái ng. **luoddaindeaksa** várás. Dán vuogadagas čalihuvvojit dálveáigge mohtorgielkkáiguin vuddjon kilomehterat ja maiddái áicojuvvon stuorraspiriid ja čeavráid luottat. Vuogádagas eai sirrejuvvo varas dahje boares luottat iige čielggaduvvo, gallego oktagasa lea dakko johtán. Čoggon áicosiin rehkenasto sierra šlájaide indeaksa vuddjojuvvon 1 000 kilomehtera guovdu. Bohtosat leat ovdanbukton eanet go ovtta gieldda oppalašvuotahan luohthahttivuoda buorideami dihte. Oktan ollisvuotahan rehkenastimis lea Davvi-Sápmi, mii gokčá Ohcejoga ja Anára gieldda viidodaga. Luoddaindeaksa vuodul geatki lea valljámus Anár–Ohcejoga guovllus ja buohkanassii geatkenálli orošii binná lassánan. (Ollila & Sulkava 2007)

Ohcejoga fuoddogáhttensearvvi guovllus bivdojedje j. 2003 70 miŋkka ja 151 riebana ja Anára fuoddogáhttensearvvi guovllus ee. 171 riebana, 83 neađi ja 643 miŋkka (Korhonen 2004). Smávvaspiriid bivdu čohkiida gliid lahkosiidda ja meahcceguovllus bivdojuvvon smávvaspiriid ossodaga olles fuoddogáhttenservviid guovlluin bivdojuvvon smávvaspiriin lea váttis árvvoštallat. Ohcejoga fuoddogáhttensearvvi bealde meahcceguovllus dáhpáhuvvan bivddu árvvoštallet leat hui unnán (Vikeväkorva Pertti Anára FGS/15.4.2008, Porsanger Veikko Ohcejoga FGS/15.4.2008). Meahcceráđdehus skáhppui j. 2007 bivdoneavvuid báikkálaš meahcebivdiid atnui smávvaspirebivddu beaktimahttima várás. Dasa lassin eana- ja meahcedoallosministeriija miedehan spesiálabiiguin leat riebanbivddu beaktimahttima várás sáhtán njállaproševtta olis átnit mohtorgielkká veahkin riebanbivddus.

Sihke Anára ahte Ohcejoga fuoddogáhttensearvvi guovllus meahccái dolvot jahkásaččat sullii 100–150 njoallungeađggi ealggaid várás. Ohcejoga fuoddogáhttensearvvi bealde Muotkeduoddara guvlui dolvot geđggiin árvvu mielde 25 %. Anára fuoddogáhttensearvvi bealde guvlui doalvvo-hahtti geđggiid ossodat olles mearis ii leat dieđus ja dan árvvoštallan lea váttis. (Porsanger 15.4.2008, Vikeväkorva 15.4.2008)

Meahcebidolágas (615/1993) mearreduvvo beatnaga gittadoallangeatnegasvuodas. Dan mielde olgun orru beatnaga galgá doallat gitta dahje dan seammás gitta váldinláhka 1.3.–19.8. gaskasaš áigge. Dás oázžu goittotge spiehkkaš, go eará go vuojeheadji beatnaga geavahit meahcebidui ja maiddá dalle, go vuonccesbeatnaga dahje eará loddebeatnaga oahpahit almmá – ahte muosehuhttet ráfáidahtton fuođdoelliid daid sogalasihanáigge (Meahcebidol 51 §, 3 mom.).

Almmá eanaoamasteaddji dahje meahcebidovuoigatvuoda hálldašeaddji lobi beatnaga ii oáččo doallat luovus nuppi olbmo eatnamiin.

Muotkeduoddara – ja maiddá eará boazodoalloguovllu – stáhta eatnamiid meahcebidováššiid ordnemiidda sáhtá váikkuhit maiddá boazodoaloláhka (848/1990). Davvi-Sámis stáhta eatnamat gullet earenoamážit boazodoalu várás dárkkuhuvvon guvlui. Dákkár guovllus eatnama ii oáččo geavahit nu, ahte das boahá dovdomassii hehttehus boazodollui. Stáhta eiseválddit galget šiehtadallat bálgošiid ovddasteaddjiiguin, go plánejit stáhta eatnamiidda guoskevaš, boazodoalu fidnoibmii dovdomassii váikkuheadji doaimmaid.

Meahcebidu lea báikkálaš eallinvuogi ja kultuvrra oassi. Aitosaš dienasrievssatbivdit guovllus eai leat. Báikegottálaš olbmot bivdet rievssahiid soaitáhagas buorre jagiin gárdumiin, oassái bivdiin bivddus sáhtá leat maiddá ekonomalaš mearkkašupmi. Báikegottálaš olbmuid eanalottiid bivdu lea eriid haga, muhto fuođdogáhttensearvi stivre dan ávžžuhusaiguin ja Lappi fuođdogáhttenbire oaneá dárbbu mielde bivdoáiggi.

Muotkeduoddara meahceguovllu siste leat golbma meahcebidoguvllu: Gáregasnjárga, Ánġel ja Muotkeduottar. Smávvafođdolobiid lassin Meahceráđdehus vuodá Davvi-Sápmái ruovttugielddaset olggobealde meahcásteaddjiide jahkásaččat muhtin dakkár lobi, mat vuoigadahttet ealga ja maiddá guovžža meahcebidui. Olles nuortaboazodoalloguvlui lei 20 guovžža bivdoearri jahkái 2008. Lappi fuođdokšunbire sáhtá miedehit eana- ja vuovdedoalloministeriija mudden bivdoeari siste maiddá gumppe ja albasa bivdolobiid. Diet lobit miedehuvvojit dušše vahátákkastallamiin.

Gáregasnjárgga meahcebidoguvlu lea ohcejohkalaš ealgabivdiide hui dehálaš meahcebidoguvlu. Guovlu lea maiddá Báišduoddara bálgošii dehálaš boazodoalloguvlu. Beatnagiiguin čadahahti ealgabivdu lea dagahan stuorra hehttehusa boazodoallui vuojehemiin bohccuid eret johkalegiid soahkevuvddiin duottarbadjosiidda. Davi fuođdokšunsearvit leat evttohan eana- ja vuovdedoalloministeriijai ealgabivddu áradeami. Dát álkidahtašii namuhuvvon váttisvuoda, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árat eret, ja bohccot beasasedje guohtut guovllus ráfis.

Ohcejogas ja Anáris meahcebidui čatnasan turisma lea mearkkašahti ja čuohcá eanemus gidđa- ja čakčasesonġii. Meahceráđdehusa Davvi-Sápmái miedehan smávvafođduid bivdolibit eai dáid maŋemuš jagiin leat vuoigadahtán eará eanalottiid go rievssat- ja gironbivdui. Lohperávvagiin ávžžuhit guođdet girona bivdekeahhtá. Rievssaha meahcebidováigodahkii lea vuovde- massii earenoamážit rievssatbivdui dárkkuhuvvon lohpetiipa, mas lea beaivveguovdilis fitnetearri. Meahcebidováigodagain 2004–2007 smávvafođdolobiid fitnetearri lei Muotkeduoddara meahceguovllu Ohcejoga beale oasis golbma rievssaha ja Anára beale oasis guokte rievssaha beaivvis. Áigodahkii 2007–2008 sálašearri njejahuvvui maiddá Ohcejoga guovlluin guovtti rievssahii beaivvis. Ovdal eanalottiid bivdoáigodaga vuovdinláhka biddjon smávvafođdolobiin máinnašuvvon bivdoelliid – čáhcelottit, njoammilat ja smávvaspiret – bivdodeaddu lea hui unni.

10.2 Meahccebivdu ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovloláhka (62/1991) váldá beali meahccebivdui dušše mihttomearálaš dásis. Lága ulbmilat **sámekultuvrra dorvudeapmi** ja **luondduealáhusaid dorvudeapmi** sisdollet meahccebivdu. Báikkálaš bivdokultuvrra ja bivdovuogatvuodaid gudnejahttin lea oassi guovllu meahcceguovloluonddus.

10.3 Meahccebivdu ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanláhka (851/1988) ja -ásahus (852/1988) eai gáržžit meahccebivdu. Jekkiidsuodjalanásahusa 3. § mielde meahccebivdu lea lobálaš daid jekkiidsuodjalanguovlluin, mat leat meahccebivdolága (615/1993) 8. § dárkkuhan gielddain, main gieldda olbmui lea vuoigatvuohta bivdit ruoktogiielddasteaset stáhta oamastan guovlluin.

10.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehusa ulbmilin lea oadjudit ja ovddidit sápmelaš ja suomelaš kultuvrii čielgasit gullevaš bivdoárbevieruid. Meahcceráđdehus čuovvu fuođdonáliid ovdáneami ja figgá ovttasbarggus fuođdogáhttenbiriin ja fuođdogáhttenserviiguin dorvudit daid.

FGDL:s jahkásaš nálleárvoštallamiid ja sálašstatistihkaid ja maiddáid ovddit jagiid lohperemiid, lohpebivdiid fitnetmáhcahaga ja rievssatbivddus dahkkon eará čielggadusaid (ee. Kangas 2006, Gröndahl 2005) atnet veahkin, go meroštallet meahccebivdu suvdilis mihttuibidjama ja fuođdonáliid. Fuođdonálii árvoštallama luottehahttivuođa buoredeami várás váldojit vuhtii fuođdogáhttensearvi cealkámuš fuođdonális ja maiddáid áicosat dain, geat johtet ollu luonddus (ee. virgedoaimmas bargit ja báikkálaš rievssatbivdit).

Báikkálaš vuoigatvuodaid ja fuođdonáliid suvdilis dorvudeami várás Meahcceráđdehus mearrida earrešiehtadusain lohpebivdu guovloeriid. Earremearrádusa ulbmilin lea vuodduid meahccebivdu eriide nu, ahte dat lea ekologaláčat ja sosiálaláčat suvdil ja ahte sápmelaš kulturgáhttema ja meahccebivdolága (615/1993) 8. § mielde gustovaš vuoigatvuodát dáhkiduvvojit ja boazodoallu váldojuvvo vuhtii lohpebivdu plánemis.

Bivdui gullevaš juohkeolbmovuogatvuodaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii sáhtttá miede-hit lobiid, ja dolastallan meahccebivdu oktavuodas (atnemiin goike ovssiid, rissiid ja unna gudduid) lea lobálaš meahcceguovllus. Šaddimuoraid njeaidin almmá sierranas lobi ii leat lobálaš. Meahccebivdu oktavuodas sáhtttá muhtin veardde váldit gaskaboddosaš gohttemii dárbbášlaš seakka lávvomuoraid. Meahccebivdu oktavuodas leat Meahcceráđdehusa bajásdoallan ráhkadagat (dolastallansajit, dálkesuojit ja stobut) meahccebivdiid geavaheamis.

Meahccebivdolága mielde gieldda olbmui lea vuoigatvuohta bivdit ruovttugielddaset siste stáhta eatnamiin áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovllus. Gieldda olbmuid dálveáigásaš meahcejohtaluslohpi dahká vejolažžan mohtorgielkká geavaheami rievssatgárdumis. Mohtorgielkká ja njealjejuvllaga sáhtttá atnit fuođdosállaša fievrredeapmái meahcis eret stáđásman geavada mielde.

Ealgga (Lappi fuođdogáhttenbire) ja guovžža (EMM) bivdu lea juhkon eriide, vai bastá čuovvut náliid ovdáneami. Rievssat- ja eanaloddelobit biddjojit eriide nu, ahte meahccebivdu lea ekologaláčat ja sosiálaláčat suvdil.

Meahcceráđdehus vuovdá olgobáikegottálaš meahcebevdiide riikkadási gustováš vuoddojurtagiid mielde eriid juhkkovuvvon meahcebevdiid. Lohpevuovdimiin dáhkiduvvo vejolaš-vuohta meahcebevdi maddái daidda, geain ii muđui livččii vuogálaš bivdovejolašvuohta (MeahcebevdiL 46 §). Lobiid vuovdin sihkkarastá sápmelaččaide ja earáide báikegottis eret-fáren olbmuid meahcebevdi ovdeš ruoktoovuollustaset ja nu joatkit árbevirolaš eallinvuogi ja bivdokultuvrra háreheami. Lohpemearis jahkásaččat mearredettiin čuvvojuvvo suvdilis geava-heami vuoddojurdda ja vuhtiiváldovuvvo sosiálalaš suvdilvuohta ja maddái báikkálaš sálláša oassi. Lohpemeahcebevdu ordneminn Meahcceráđdehus ráđđadallá gielldaguovdilis čanas-joavkodilálašvuodain fuoddogáhtenserviin, bálgosiiguin, sámedikkiin, gielddaiguin, báikkálaš turismafitnodatdoalliiguin ja vejolaš ámmátmeahcebevdiiguin.

Lohpebevdu sáhtá stivret dahje ráđđjet mánggaláhkai, vai eastada meahcebevdu vejolaččat boahtti hehttehusaid. Meahcebevdu vejolaččat šaddan mearkašahhti hehttehusaid ja vahágiid čoavdimá várás Meahcceráđdehus lágida ráđđadallama sierra oassebeliiguin. Go lea gullan ieš-guđet oassebeliid, de Meahcceráđdehus sáhtá ásahit gáržžedemiid olgobáikegottálaš olbmuid lohpebevdi. Ovdamearka dihte vuojeheddji beatnagiin, gárdumiin ja beanageassástaga ávkin-atnamiin bivdu lea gildovuvvon visot Davvi-Sámi lohpeguovlluin. Dasa lassin sáhtá ásahit lohpeavttuid – ovdamearka dihte oktavuodaváldingeatnegasvuohta bálgosiid oktavuoda-olbmuid. Dánna lea figgamuš beavttálmahtit lohpeahcásteaddjiid rávvema boazodollui gullevaš aáššiin.

Meahcceráđdehus sáhtá miedehit lobiid beatnaga oahpahepmái stáhta eatnamiin.

Meahcceráđdehus sáhtá vuodđudit dárbbu mielde guvlui fuoddonáliid árvoštallama várás fuoddolohkanguovlluid. Fuoddogáhtensearvvit sáhttet vuodđudit ja merket meahccái fuoddolohkanguovlluid Meahcceráđdehusain sierra soabahtti sajiide.

Sarvvanáliid dikšuma várás njoallungeđggiid bidjan lea vejolaš Muotkeduoddara guovllus.

Ája- ja jogašgáttiid siedgasuovkkaid vesáčuohppan lea lobálaš Meahcceráđdehuse čujuhusa mielde ealgga biebmodili buorideami várás.

Meahcceráđdehus atná smávvaspirebevdu (rieban, miŋka) luondusuodjalan- ja fuoddogáhtensivain dehálažžan. Meahcceráđdehus oassalastá heivvolaš osiin vejolaš smávvaspireprojeavttaide – nugo ovdam. riebانبivdi njállaguovllus, ja dasa lassin stivremiin ruđaid fuoddogáhttenbargui (ee. skáhppomiin bivdobiergasiid).

10.5 Čuovvun

Meahcceráđdehus čuovvu guovllu fuoddonáliid ovdáneami Davvi-Sámi luondduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) ja Meahcceráđdehuse biras- ja kvalitehtavuođadagas sohppojuvvon mihttáriiguin. Dát leat jahkásaš lohpearit ja sálašstatistikat, fuoddolohkama bohtosiid ja dasa lassin Anára ja Ohcejoga fuoddogáhtenserviid cealkamušat. Čuovvun čadahuvvo ovttasbarggus ee. om. fuoddogáhtenserviiguin ja Fuoddo- ja guollealljodaga dutkamušlágádusain, bálgosiiguin ja Meahcceráđdehuse bargoveagain.

11 Johtalus ja lihkeapmi

Johtinoktavuođaid ja johtaleami stivrejeaddji seadáhusat gávdnojit goittotge meahceguovlolágas (62/1991), luonddusuodjalanlágas (1096/1996), čáhcelágas (264/1961), lágas priváhta geainnuin (358/1962), gittaopmodagaid vuodđudanlágas (554/1995), meahcejohtaluslágas (1710/1995) ja áibmojohtaluslágas (281/1995) ja maiddái daidda gullevaš ášahusain.

Juohkeolbmovuoigatvuodát leat fámus meahceguovllus. Juohkeolbmovuoigatvuodaid vuodul buohkain lea vuoigatvuolta johtit iežaset návccaiguin almmá áige- dahje guovloráddjehusaid.

11.1 Geainnut

11.1.1 Dálá dilli

Meahceguovlolága (62/1991) 5. paragrafa mielde ”meahceguovlluide ii oaččo ráhkadit bissovaš geainnuid”. Seadáhus sihkkarastá meahceguovlolága váldoulbmila, guovllu meahcceluonddu seailuheami. **Bissovaš geainnuin** dárkkuhit visot jagiáiggiin vuojehahti geainnu.

Muotkeduoddara meahceguovlu lea geainnoheapmi – earret Muotkeduoddara bálgosa Bartagáldu bigálusgárdái doalvu, lohkkabummain rustejuvvon priváhta geinnodaga. Davvin meahceguovllu rádjá lea Gámas–Gáregasnjárga-geainnu máttabealde, máddin Anár–Áŋŋel-geainnu davábealde ja viestaris Gáregasnjárga–Áŋŋel-geainnu nuorttabealde.

Meahceguovlolága dárkilis vuodustusain gávnnavuvvo geainnuid ráhkadeamis dasa lassin, ahte ”geainnuid ráhkadangiiddus ii guoskkašii paragrafa 3 momeantta mielde geainnu ráhkadeami dalle, go meahceguovllu rájaid siste orru priváhta dálus lea láhkii vuodđuduvvi johtinvuoigatvuolta stáhta oamastan eatnama čađa”. Dása lassin goittotge gávnnavuvvo lága dárkilis vuodustusain, ahte ”jos guovllu meahcceluondu gillášii das, ahte dákkáraš vuoigatvuhtii vuodđuduvvi geaidnu ráhkaduvvošii, stáhtaráddi sáhtašii evttohuvvon lága 8 § fámuin dihto eavttuiguin addit lobi geainnu várás vuodđuduvvon losádat- dahje geavahanvuoigatvuoda lotnumii”.

Eanaš priváhtadáluide, mat leat áidalas meahci siste, lea johtinvuoigatvuolta losádussan dahje geaidnovuoigatvuontan. Ovdal dáid leat vuodđudan ng. **bálggeslosádahkan**, maid eai leat álo dárkket meroštallan; nuppiid sániiguin eanamihtidandoaimmahusas leat sáhtán nannet losádagaid gávdnon, muhto bálgáid sajádaga eai leat merken kártaide. Gustovaš gittaopmodatvuodđudanlága (554/1995) mielde johtinoktavuohta ordnejuvvo dál priváhta geainnuin addojuvvon lága mielde gustovaš (358/1962) geaidnovuoigatvuontan.

11.1.2. Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahceguovlui eai ráhkat odđa geainnuid.

11.2 Meahccejohtalus

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai leat meahccejohtalussii guoskevaš seadáhusat. Meahccejohtalusa stivrejit meahccejohtaluslágain (1710/1995), mii mearrida johtimis mohtorgielkámáđiijain, meahcis ja jieñaid alde čáziid buohta, geainnuid olggobealde. Meahccejohtalus ii leat juohkeolbmovuoigatvuohta, muhto meahcis vuodjimii dárbbášuvvo earret muhtin spiehkastagaid (ovdam. boazodoallit ja virgeoapmahaččat) eanaoamasteaddji lohpi (Meahccejohtalusláhka 4 §). Lobiin mearrida eanaoamasteaddji, man stáhta eatnamiin Muotkeduoddara meahcceguovllus ovdasta Meahcceráđdehus. Meahccejohtaluslága ulbmilin lea ”eastadit hehttehusaid, mat lundui dahje earábirrasii, luondduealáhusaide, oktasaš áhpásmahttingeavahussii dahje eará almmolaš ovdui dahje priváhta ovdui šaddet mohtoriin geavvi fievruid geavaheamis meahcis ja mohtorgielkámáđiijas, ja dasa lassin ovddidit johtalusdorstvovolašvuođa”. Mohtorgielkámáđiijat leat geaidnojohtaluslága (267/1981) 2. §:s meroštallon geainnut, main lea ”almmolaš vuoigatvuohta vuodjit mohtorgielkkáin muohttaga áigge máđiija ráigge, mii lea merkemiin earuhuvvon meahcis”. Meahccejohtaluslága 13. § mielde

meahceguvlui sáhtta vuodđudit mohtorgielkámáđiija mearridemiin das guovllu dikšun- ja geavahanplánas. – – Mohtorgielkámáđiija vuodđudeamis ja heaittiheamis luonddusuodjalánlágas (71/23) [1096/1996] dárkkuhuvvon stáhtii gullevaš suodjalanguovllus mearrida guovllu hálddašeami vuodul Meahcceráđdehus dahje Vuovdedutkanlágádus.

Maiddái ohcejohkalaččat ja anárlaččat dárbbášit meahccejohtaluslobi iežaset gielddas johtimii, muhto dat lea sidjiide nuvtá. Báikegotti olbmuid nuvtá meahccejohtalusvuoigatvuohta vuodđuduvvá láchkii Meahcceráđdehusas (1378/2004). Lága 15. § mielde nuvtá bálvalusaide gullá earret eará ”báikkálaš olbmuid vuoigatvuohta atnit Meahcceráđdehusa hálddašeami vuollášaš guovllu meahccejohtaluslága (670/1991) [1710/1995] mielde meahccejohtalussii”. Dasa lassin riikka-beaivvit gáibida meahccejohtalusláhkii laktin cealkámušastis, ahte ráđdehus atná fuola das, ahte Meahcceráđdehus dahje stáhta eará virgeoapmahaš miedeha Ohcejoga, Eanodaga ja Anára gielddas bissovaččat orru olbmuid guhkesáigásaš guovloguovdilis lobiid mohtorgielkká atnimii stáhta eatnamiin dainna eavttuin, ahte lobiin ii šatta meahccejohtaluslága 5. §:s dárkkuhuvvon vahát.

Meahccejohtaluslága 4. §:s ášahuvvo vuoigatvuođas jodášit meahcis. Boazodoallobargguin lea lobálaš mohtoriin geavvi fievruiin ja mohtorfatnasiin johtaleapmi ja maiddá helikoptera ja girdinmášiinna geavaheapmi. Bálgosa olggobeale boazoreanggaid meahccejohtaluslobit, maid Meahcceráđdehus miedeha, leat nuvtá. Meahcceráđdehusa bargodoaimmain jodedettiin ii dárbbášuvvo meahccejohtaluslohpi. Seammaláhkai poliissa, tuollolágádusa ja rádjágozihanlágádusa virgedoaimmaide, buohccisáhttui, buollin- ja gádjundoaimma bargguide iige eará vealtameahtun virgedoaimmaide ii dárbbášuvvo meahccejohtaluslohpi. Energiija- dahje dáhtasirdinrusttegiid fuolahusbargguide ja dán dihte johtimii ii dárbbáš lobi. Maiddá vaddásit lihkanlámis olmmoš ja su miedušteaddji eai dárbbáš meahcis johtimii eanaoamasteaddji lobi (1710/1995, 4 §). Meahccejohtaluslága 28. § mielde guovloguovdilis birasguovddáš sáhtta ohcamušas miedehit olmui, gean lihkanlámis lea agi, váttu dahje buohcuvuođa dihte hedjonan, lobi spiehkastit 4. §:s dahje 8 §:s ášahuvvon gildosis dahje ráddjehusas.

Sierra johtalusvugiid gaskavuohta meahcceguovlolága ulbmiliidda lea muhtin muddui ruossalas. Mohtorgielkká, njealjejuvllaga, meahccemohtorsihkkela, mohtorfatnasa ja girdinmášiinna geavaheapmi lea dálá áiggis dehálaš oassi luondduealáhusaiguin bargamis. Boazodollui mohtorgielká lea dehálaš bargoneavvu. Lustamohtorgielkávuojašeamis sáhtta šaddat boazodollui maiddá hehttehus ja vahát. Hárehis mohtorgielkávuojašeamis sáhtta biđget ealuid ja ruohtahit bohccuid. Boazoealuid biedganeapmi dagaha bealistis boazodoalliide lassegoluid.

Guollebivdu, meahcebivdu ja čoaggindoaima dorjjastit maiddái mohtorgielkkáin, meahcebiillain, njealjejuvllagiin ja meahccemohtorsihkkeliin johtaleapmái mohtorfámuin. Gaskkat leat guhkit, ja sálllaš fertet fidnet jodánit varasin geaidnogurrii ja ovddosguvlui vuovdimii.

Ohcejoga meahceguovlluide leat šaddan stáđasman meahcevuojáhagat ovdal meahcejohtaluslága fápmuibohtima. Muotkeduoddara meahceguovllus leat muhtin geinnodagat, mat leat anus. Báikegotti olbmuid geasseáigásaš meahcejohtaluslobit Ohcejogas leat miedehuvvon dihto vuojáhagaide (govva 5). Anáris geasseáigásaš meahcejohtaluslohpegeinnodagat eai leat.

Áidalas meahcis ja jekkiidsuodjalanguovlluin eai leat meahcejohtaluslága mielde gustovaš mohtorgielkámáđiijat. Guovllu máttanuortečiegas Anára gieldda bealde manná mohtorgielkámáđii áidalas meahci siste sullii 35 kilomehtera veardde (govva 3, s. 65).

Nuppe dáfus meahceguovlolága ulbmilin lea guovllu meahcceluonddu seailluheapmi. Meahcceluondu geahppána, mađi eanet áidalas meahcis leat olbmo dagahan luottat ja jienat. Mohtoraston meahce- ja čáhcejohtalus čuohtá ovddemustá dihto johtolagaide (mohtorgielkámáđiijat, johkaráigget, njealjejuvllatvuojáhagat), ja vahágat guovllu lundui leat bisson viehka unnin. Luonddu gollama hárrái vahágat leat oanehisáigasaččat, gaskaboddosaččat ja čuhcet eanaš ráddjejuvvon guovlluide seammás – go stuorámuš oassi áidalas meahcis bissu luoduláganin. Dát dagahagat geahpedit guovllu meahcilundosašvuoda. Mohtorgielkká luodda luotkko muohttagis hohkaha bohccuid luotta ala ja ná gielkávuojašeadđi sáhtá diehtemeahtunvuodas dagahit geahčuovollásaš boazoealu bieđganeami. Muhto nuppe dáfus mohtorgielkká luodda luotkko muohttagis álkidahtá čuoigi johttiid.

Lappi birasguovddáš sáhtá meahcejohtaluslága vuodul earenoamáš siva geažil ásaht mohtorgielkávuojašangildosa dihto guvlui dahje áigemearrái. Earenoamáš siva sáhtá leat ovdamearkka dihte áitatvuollásaš ealli beasi d. bieju biras čivganáigge dahje boazodoalus vuolgi dárbu. Luonddusuodjalanákkat sierranas gielddusguovlluide dahje -áiggiide eai áidalas meahcis dálá áiggi leat.

11.2.1 Ulbmilat ja doibmiidjamat

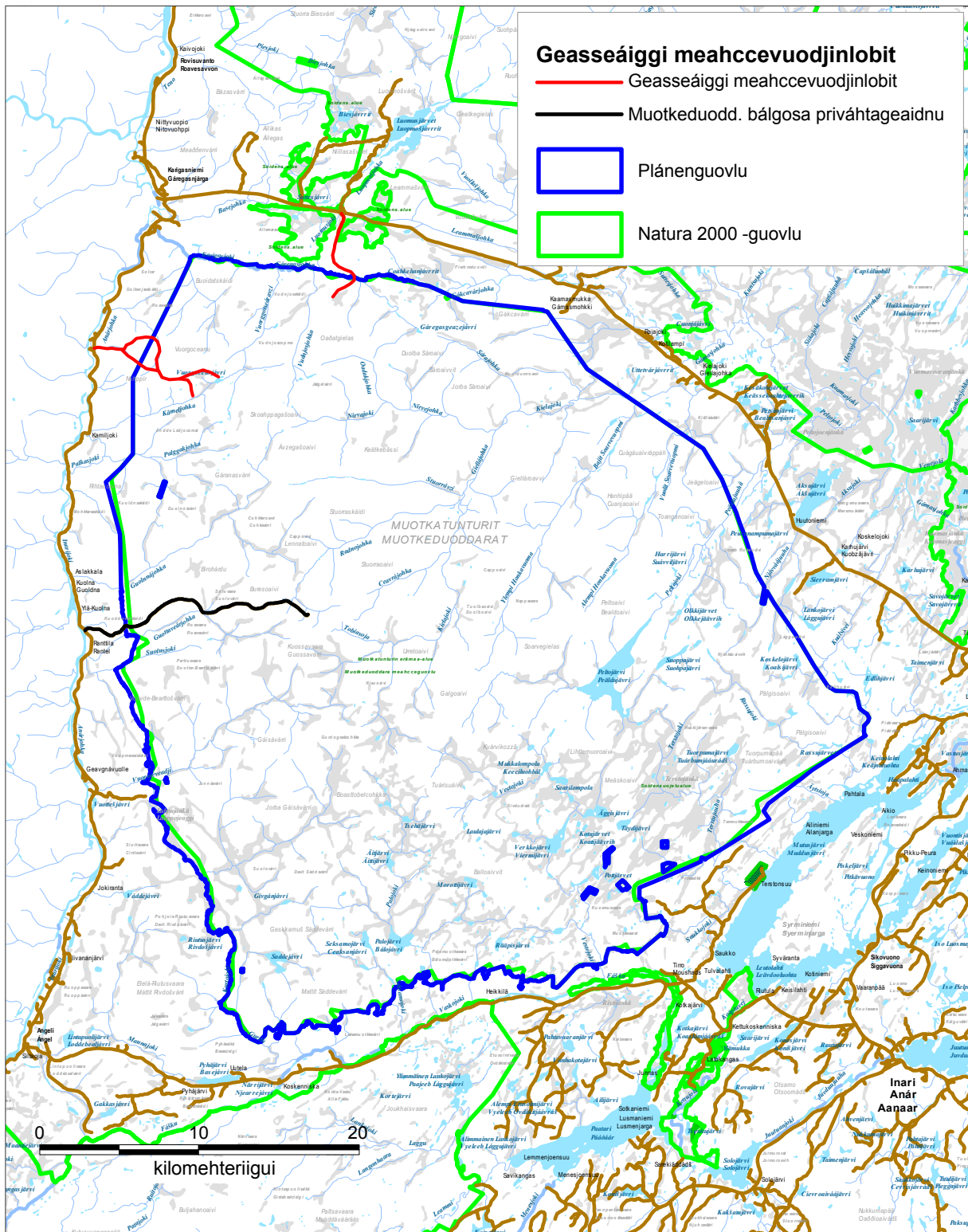
Meahcceráđdehusa dálá mohtorgielkámáđiija sáhtá vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohthahkan.

Meahcceráđdehus miedeha meahcejohtaluslobiid meahceguvlui ja jekkiidsuodjalanguovlluide gustovaš lohpeamedhanprinsihpaid ja -rávvagiid mielde.

Muhtaáigái

Gieldda olbmuid miedehuvvojit meahcejohtaluslobit olles ássangieldda viidodahkii (ii álbmotiige luonddumehciide) eanet go ovttá jahkái hávil.

Olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkávuojašepmi stivrejuvvo Meahcceráđdehusa bajásdoallan mohtorgielkámáđiijaide; máđiijas spiehkaseapmi lea gildojuvvon eará sajiin go jieŋaid alde. Máđiijaid sáhtá vuodđudit meahcejohtaluslága (1710/1995) mielde gustovaš mohtorgielkájohthahkan.

Govva 5. Muotkeduoddara meahcceuovllu geasseáigásaš meahccefievrovuoáhagat. © Meahceráddehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

Meahcceráđdehus sáhtta miedehit lohpmiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde vuodustuvvon dárbbui lobiid olgobáikegottálaš olbmuid mohtorgielkámáđiijaid olggobeallái – ovdamearkka dihte gittaopmodaga lusa johtimii.

Luondduturisma dárbbuide sáhtta miedehit hávallas lobiid prográmmabálvalusreassuid (ovdamearkka dihte oahpistuvvon čuoiganreassut ja beanavuodjenmohkit) fuolahusa várás. Beanavuodjenfitnodatdoalliid fitnodatdoaimma stivrejuvvo mohtorgielkámáđiijaide dahje bálgosiiguin sierra šihhtujuvvon eará guovlluide.

Mohtorgielkásafaridoaimma stivrejuvvo ovddemustá merkejuvvon mohtorgielkámáđiijaide. Hávallas lobiid ofelaston mohtorgielkásafariidda merkejuvvon virggálaš mohtorgielkámáđiijaid ja -johtolagaid olggobeallái sáhtta miedehit lohpmiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde. Jos safaridoaimma lea jeavddalaš, de Meahcceráđdehus bivdá bálgosis cealkamuša atnui heivvolaš vuojáhagain. Safaridoaimma doalahuvvo smávesláganin Muotkeduoddara meahcceguovllus.

Geasseáigásaš meahccejohtaluslobit

Báikkálaš olbmuid miedehuvvojit johtinlobit meahcceguvlui ja jekkiidsuodjalanguovlluide ovdeš geavada mielde – dahjege Ohcejogas Meahcceráđdehus miedeha báikkálaš olbmuid geasseáigásaš meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui govvi 5 merkejuvvon stáđasman vuojáhagaide. Earenoamáš nana ákkaiguin (ovdam. ealggagorua eretfievredeapmi) lobiid sáhtta miedehit maiddái kártii merkejuvvon vuojáhagaid olggobeallái Meahcceráđdehusa lohpmiedeheami gustovaš vuodđojurdagiid ja -rávvagiid mielde.

Olgobáikegottálaš olbmuid Meahcceráđdehus ii eanaš dáhpáhusain miedet geasseáigásaš meahccejohtaluslobiid.

Áhpásmahttingeavaheadjiide dahje turisma fitnodatdoibmii eai miedehuvvo geasseáigásaš meahccejohtaluslobit.

Heasttaiguin vejolaččat čadahahtti prográmmabálvalusfitnodatdoibmii miedehuvvojit johtinlobit eanaš dušše stáđasman johtolagaide (govva 5), maidda báikkálaš olbmuid miedehuvvojit geasseáigásaš meahccejohtaluslobit.

Eará ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus sáhtta miedehit vihkkedallama vuodul earenoamáš ákkaiguin maiddái eará meahccejohtaluslobiid meahcceguvlui heivvolaš dárkkuhussii.

11.2.2 Čuovvun

Meahcceráđdehus čuovvu meahcceguovllu meahccejohtalusa Davvi-Sámi luonduvalljodatplánas (Sihvo je. 2006) šihhtujuvvon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttárat leat vuojáhagaid ja máđiijaid meari čuovvun ja maiddái lohpestatistihkaid bajásdoallan.

11.3 Áibmojohtalus

11.3.1 Dálá dilli

Meahcceguovlolágas (62/1991) eai leat áibmojohtalussii guoskevaš mearrádusat, muhto dat gávdnojit áibmojohtaluslágas (281/1995). Áibmofievrruid girdileamis ja seaivumis mearreduvvo earret eará čuovvovaš:

Áibmofievrru girdileapmái ja seaivumii oažžu áibmojohtaluslágádusa addin mearrádusaid mielde gaskaboddosaččat geavahit rabas čáhceviidodagaa ja dasa lassin guovllu oamasteaddji dahje hálddašeaddji miehtamiin eará eana- dahje čáhceviidodaga, vaikko dat viidodat ii leat dakkár dárkkuhussii earenoamážit lágiduvvon.

Girdinmášiinnat sáhttet seaivut áidalas meahci jávrride ja girdilit dain almmá Meahcceráđdehusa lobi, go gažaldagas ii leat jeavddalaš johtaleapmi. Dan sadjái helikoptera seaivun eatnamii lea lobi duohken earret muhtin spiehkastagaid (gádjun- ja virgeadoaimmat ja maiddái boazodoalu ja luondduealáhusaid dárbbut).

Muotkeduoddara guovllus lea unnán girdindoaibma.

11.3.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráđdehus sáhtta miedehit dárbbu mielde helikopteriidda seaivunlobiid go lea gullan guovllu bálgosa. Lohpi gáibida sierranas soahpamuša, mas šihttojuvvo dárkkes seaivunsajiid lassin ee. bázahusfuolahusáššiin. Seaivunráddjehusat eai guoskka gádjun- ja virgeadoaimmaide, heahstedillái, heahteseivumii dahje eará dáhphusaide, maid sáhtta buohtalastit ovddabealde máinnašuvvon diliide. Boazodollui ja luondduealáhusaide gullevaš fievrredemiide seaivunráddjehusat eai maiddái guoskka.

11.4 Čáhcejohtalus

Meahcceguovloláhka (62/1991) ii sisdoala mearrádusaid čáhceviidodagaid johtinoktavuođain iige čáziid alde johtaleami vuoigatvuođain. Dát seadáhusat gávdnojit čáhcelágas (264/1961). Čáhcelága mielde ”Juohkehaččas lea vuoigatvuohta, go garvá dárbbasmeahtun muoseheami, johtit čázadagas, gokko dat lea rabas. Čázadat adnojuvvo rabasin, jos dat lágalaš vuoigatvuođa vuodul ii leat giddejuvvon. Mii ovddabealde lea daddjon johtimis čázadagas, guoská buohtalassii johtimii jieŋa alde.” Čáhceviidodagain johtaleapmi ovdamearkka dihte mohtorfatnasiin ja mohtorgielkkáin lea ná visot friddja. Fatnasa doallan stáhta eatnamis gáibida Meahcceráđdehusa lobi.

12 Luonddu eará geavaheapmi

12.1 Murjen ja guopparčoaggin

12.1.1 Dálá dilli

Murjjiid ja guobbariid čoaggin lea Suomas juohkeolbmovoigatvuohta. Láhka luonddubuktagiid čoaggima ráddjemis muhtin dáhpáhusain (332/1955) addá eana- ja meahcedoallosministerijai vejolašvuoda ráddjet čoaggima. Lága mielde

Dakkár guovlluin Lappi leanas, gos meahcemurjjiid dahje eará daidda buohtastahtti luonddubuktagiid čoaggimis stáhta eatnamiin lea báikkálaš olbmuid áigái boađu beales dovdomas ekonomalaš mearkkašupmi, sáhtta eanadoallosministeriija, go namuhuvvon olbmuid ovdu dan gáibida, mearrádusainnis gielddit earáin máinnašuvvon čoaggima.

Meahceguovloláhka (62/1991) ja jekkiidsuodjalanásahus (852/1988) eai sisdoala mearrádusaid, mat stivrejit murjjiid ja guobbariid čoaggima.

Luopmániid čoaggin Muotkeduoddara meahceguovllu jekkiin lea leamaš ja lea ainge mángga báikkálaš olmui mearkkašahhti dienasgáldu ja dehálaš oassi báikkálaš ássiid luonddudálloalusa – maiddá, go dan geahčča kultuvrralaš oaidninvuogis, ns. dieđuid, dáidduid ja kulturárbbi sirdimis nuorat sohkabuolvvaide.

12.1.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahceráđdehus ii ovddit dán plánas árvalusaid iige ávžžuhusaid čoaggindoaimma stivremis. Čoaggin lea Suomas juohkeolbmovoigatvuohta iige dan leat dárbu gáržžedit Muotkeduoddara meahceguovllus.

Lubmema várás miedehuvvojit báikkálaš olbmuide meahcejohtaluslobit ovddabealde ovdanbukton vuojáhagaide, mat leat Ohcejoga gieldda guovllus (gč. lohku 11.2 **Meahcejohtalus**). Olgobáikegottálaš olbmuide eai miedehuvvo meahcejohtaluslobit lubmemii.

12.2 Málbmaohcan ja ruvkedoaimma

12.2.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara áidalas meahcis ii leat leamaš ruvkedoaimma. Geologijja dutkamušguovddáš čadahii meahceguovllu olggobealde jagis 1994 Áŋŋela anortosihta ja dan birrasa málbma- ja industriijamineráladutkamušaid. Guovllus ledje šearppat Juolgevárri 1 ja 2. Málbmadutkamušat šadde goittotge váidaga vuollái ovdal go eará bargguid besse čuožahagain álggahit. Dannego eará málbmadutkamušaid Áŋŋela birrasis fidnejedje lohppii dálvet 1995, mearrededje luohpat maiddá kaoliidnadutkamušain áigojuvvon guovlluin Áŋŋela gili nuortabealde. Ovddabealde máinnašuvvon sivain Geologijja dutkamušguovddáš luobai dieid namuhuvvon šearpagoovlluin (<http://arkisto.gtk.fi>). Muotkeduoddara meahceguovllus eai leat jagis 2008 gustováš eanavárreemat eai-ge šearppat (<http://www.tem.fi>).

12.2.2 Ruvkedoaimma stivrejeaddji seadáhusat

Málmmaid ja eará ruvkeminerálaid ohcama ja ávkkástallama stivre ruvkeláhka (503/1965) ja -ásahus (663/1965). Eará ruvkedoibmii guovdilit váikkoheaddji seadáhusat leat goittotge čáhceláhka (264/1961), láhka birasváikkhusaid árvoštallanmeannudeamis (468/1994), meahceguovlluin meahceguovloláhka (62/1991) ja sámevuovllus dasa lassin láhka sámedikkis (974/1995) ja ON:a olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 27. artihkal.

Meahceguovlolága 6. §:s mearriduvvo, ahte ”ruvkelága (503/65) mielde gustovaš ruvkebire ii oaččo mearridit meahcegvlui, jos ii stáhtaráđdi leat addán dasa lobi”. Lága dárkilis vuodustu-sain ášši lea daddjon dárkkebut:

Evttohuvvon lága 4 §:ii sisagulleaš guovlluohpadangildosa ulbmilin lea eastit meahceguovlluid seailluheami áiti doaimmaid. Dát seadáhus ii goittotge guoskka ruvke vuoddeapmái. Ruvke vuodduvvo ruvkelágas ásahuvvon ornegis, ja ruvke vuoddeapmi ii gáibit evttohuvvon lága 4 §:s dárkkuvvon geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái. Ruvkedoaimma álggaheapmi nuppástuhtá álo guovllu meahcceluondu. Dán dihte árvaluvvo, ahte meahceguovlluin ii ruvkedoaimma oaččosii álggahit almmá stáhtarádi lobi. Paragráfa mielde [bargofápmo- ja ealáhusministeriija] ii oaččosii mearridit ruvkelága 4 logus dárkkuvvon ruvkebire meahcegvlui, jos dasa ii leat ožžojuvvon stáhtarádi lobi.

Ruvkelága mielde gustovaš šearppaid sáhtá dan sadjái ásahit meahceguovllus. Ná ruvkelága 12. § mearrádusaid mielde gustovaš golleroggan lea meahceguovllus vejolaš dego ovdal, danne go eanavuodus gávdnovaš golli roggamii ja doidimii lea doarvái šearpavuoigatvuohta. Seammaláhkai málmmaid, diamánttaid ja eará ruvkeminerálaid ohcan lea lobálaš visot Suoma ja EU siviilaolbmuide ja fitnodagaide. Golleroggama birasvahágiid eastadit dáhkádusmávssuiguin ja mášengolleroggamis dasa lassin čáhceláhkaásaheami vugiiguin.

12.2.3 Meahcceráđdehus ja ruvkeláhka

Ruvkelága (503/1965) čuovvuma bearráigeahččá bargofápmo- ja ealáhusministeriija. Meahcceráđdehus dikšu geavadis mánggaid bearráigeahččanbargguid bargofápmo- ja ealáhusministeriija rávvagiid mielde. Dasa lassin ruvkeláhka addá eananhálldašeadjái dihto vuoigatvuođaid, maid Meahcceráđdehus geavaha.

12.2.4 Ulbmilat ja doibmiidjamat

Meahceguovlolága (62/1991) mielde áidallas meahccái ii oaččo mearridit ruvkebire almmá stáhtarádi lobi. Dannego láhka lokte mearridanvuoigatvuođa ná alla dássái, de Meahcceráđdehus ii daga dán plánas doaimmaárvalusaid.

Bargo- ja ealáhusministeriija galgá ráddadallat šearpalohpeohcamušain guovllu bálgosiiguin ja maiddái sámedikkiin (AHD mearrádus 31.3.1999, Láhka sámedikkis 974/1995).

12.3 Eanaávdnasiid váldin

12.3.1 Dálá dilli

Eanaávdnasiid váldima meahceguovllus muddedallá eanaávnasláhka (555/1981). Eanaávnaslága dárkkuhan eanaávdnasat leat geađggit, čievra, sáttu, láirá ja muolda. Meahceguovlolágas (62/1991) ii gávdno seadádus eanaávdnasiid váldimis. Muotkeduoddara meahceguovllus ii leat leamaš eanaávdnasiid váldindoaibma.

12.3.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Muotkeduoddara meahceguovllus eai vuvdojuvvo eanaávdnasat. Jos Bartagáldu bigálugárddi geainnu divvun gáibida eanaávdnasiid váldima, de dan sáhtá suovvat geainnu lahkosiin. Meahcceráđdehus čujuha vejolaš sajiid eanaávdnasa váldimii. Eanaávdnasa váldimis šiehtaduvvo dárkkebut lohpeavttuin.

12.4 Lavnjjii váldin

12.4.1 Dálá dilli

Meahceguovllus lea muhtin meahcebivdo-, guolástan- ja luomečoagginatnui huksejuvvon lavdnjegoadit, maid divodeapmi lea áigeguovdil.

12.4.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Daidda lávdnjegodiid eaiggádiidda, geat leat dahkan soahpamuša Meahcceráđdehusain, sáhtá addit lobi unna lavdnemeriid váldimii Meahcceráđdehusa čujuhusa mielde.

12.5 Muoraid geavaheapmi

12.5.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahceguovllus leat eanaš báljehasaid duottarjalggážat, vuorješattot lagešmarrasat, vátnamuorat lagešmarrasat ja jeakkit. Meahceguovllu viesttarmátta- ja máttaoasis lea beahcevuovdi. Beahcevuovdi gávdno maiddái guovllu davvi- ja nuoraosiid johkalegiin.

Eana- ja meahcedoallosministeriija mearredii jagis 1977, ahte Keisárlaš Senáhta nannen mearrádusat (18.12.1885, 3.11.1891, 20.6.1894, 20.1.1914 ja 1.2.1916) muora váldimis ohcejohkalaččaid nuvttá muorrafidnemis Anárjoga čázádatguovllus leat ain fámus. Ohcejoga eanaoallo- ja luondduealáhusdálolaččain lea vuoigatvuohta fidnet nuvttá huksenmuora iežas dállo-dollui Anárjoga čázádatguovllus. Nuvttá ceaggut addojuvvo steampalastima vuodul beahcemuorra fanas-, duodje-, huksen- ja áidemuorran.

Guovllus sáhtá vuovdit dahje luohpadit unna meriid boaldinmuora ja ávnnasmuora – ovdam. boazoáidestoalppuid.

12.5.2 Muoraid geavaheapmi ja meahcceguovloláhka

Meahcceguovlolága (62/1991) mielde ”meahcceguovlluid vuovddit sealluhuvvojit luondduvida-dilis dahje dain doaimmahuvvo luondduvida vuovdedoallu”. Meahcceguovlolága dárkilis vuoduštusaid mielde ”boaldin- ja ruoktodárbomuora váldima ii leat maiddá dárkkuhus maidge osiin nuppástuhttit dálázis”.

12.5.3 Muoraid geavaheapmi ja jekkiidsuodjalanláhka

Jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) 1. § mielde ”jekkiidsuodjalanguovlluin lea gildojuvvon lávdnjeeatnamiin šaddi muoraid čuohppan”. Minerálaeatnamiin lobálaččat leat joba vuovde-ekonomalaš muorračuohppamat dikšun- ja geavahanplána mielde.

12.5.4 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Boaldinmuorra- ja eará dárbomuoraváldinlobiid sáhtta addit guovllu minerálaeatnamiidda. Unnit-lágan boaldinmuorra- ja eará dárbomuoraváldin lea lobálaš Meahcceráđdehusa čujuhusa mielde beahce- ja soahkevuvddiin.

Meahcceráđdehusa mearrádusain jekkiidsuodjalanguovllu minerálaeatnamiin vuovdeekonomalaš muorračuohppamat eai dáhko.

Meahcceráđdehus ii ollašuite meahcceguovllus vuovdeekonomalaš muorračuohppamiid.

Meahcceráđdehus ii váldde iežas stobuide ja dolastallansajiide muora plánenviidodagas, muhto dárbbášlaš muorat buktojit guovllu olggobealde.

Plánenviidodahkii eai miedehuvvo eanamuoraváldinlobit. Dola cahkkeheapmi fuolahuvvon dola-stallansajiid olggobealde lea lobálaš, go geavaha rissiid, goike ovssiid ja uhca gudduid; ii goittot-ge vuollái kilomehterbeali geahčen ráhkaduvvon ja fuolahuvvon dolastallansajis.

Boazodoallit eai dárbbáš boaldin- ja lávvomuoraváldinlobi boazodoallubargguin guovllus jode-dettiin (Boazodoalloláhka 848/1990).

13 Dutkamuš

13.1 Dálá dilli

Meahcceguovloláhka (62/1991) ii ásat meahcceguovlluide dutkamušlaš mihttomeriid – jos dakkárin ii ane luonddu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideami. Meahcceráđdehus ii leat dutkamušlágádus, nu ahte dáid doaimmaid lágideapmi lea eará oassebeliid bargu ja Meahcceráđdehusa rolla lea doarjut iežas doaimmaiguin guvlui heivvolaš dutkamušdoaimma.

Guovllu báktevuođdu lea dutkojuvvon 1800-logu rájes. Dan deháleamos oktadat, granulihitta-avádat, lea dovdojuvvon jo guhká (ovdam. Jernström 1874, Sederholm 1911). GDG (Geologiiija dutkamušguovddáš) lea dutkan guovllu lássá systemáhtalaččat jagiin 1957–1972. Dutkamušaid boadusin lea almmustahtton 1:400 000 -mihttolávvasaš lásiskárta (Meriläinen 1965), Davvikalohttaprojeavtta kárttat mihttolávas 1:1 000 000 (Davvikalohttaprojeakta 1987 & 1988) ja Suoma geologalaš kárta (Korsman je. 1997). Dáid mañemuš jagiin GDG lea ollašuhtán guovllus maiddá geofysikálalaš vuollingirdimiid (Johansson & Perttunen 2006).

Ohcejogas Geavojávrii gáttis lea Turku universitehta Lappi dutkamušlágádus Kevo. Doppe dutket subárktalaš guovllu luonddu ja maiddá olbmo ja luonddu lotnolasváikkuhusa. Meahcceráđdehus sáhtta oassálastit dutkamušaide ja doarjut vejolašvuodaid mielde Geavu dutkamušlágádusa doaimma.

Fuođdo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus lea dutkan bohccuid guodoheami váikkuhusaid jeageleatnamiidda. Boazodoalloguovllus leat inventerejuvvon dálve- ja geasseguohtunvalljodagaid ja dasa lassin leat čadáhuvvon ođadaninventeremiid (Kumpula je. 1997, Kumpula je. 2004).

Maiddá Vuovdedutkanlágádus lea dutkan guovllu bálgosiid dálveboazoguohtumiid dili jo guhká. Dáid varraseamos dutkamuš lea almmustahtton jagis 2006 (Mattila 2006). Guovdilis inventerenbohtosat leat čálihuvvon lohku 2.11 **Eanageavahananalysa**.

Bealdejoga ja Giellajoga leagis ja maiddá Bealdejávrii birrasis leat dahkkon arkeologalaš inventeremat ja smávtilágan roggandutkamušat geasset 2005, 2006 ja 2007.

Museadoaimmahat lea ollašuhttan čielggadusa Ohcejogas dihttovaš boares ássan- ja goahtesajiin ja ee. boazodollui gullevaš eará čuožáhagain (Pieski 1992).

13.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Ulbmilin lea meahcceguovlolága (62/1991) ja dasa lassin luonddusuodjaleami ja suvdilis geavaheami ollašuvvama ovddideaddji dutkamušgeavaheami doarjun.

Meahcceráđdehus sáhtta oassálastit dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggadit ja čuvvot guovllu ealliid ja šattuid dihttoma, lassáneami ja vuogáiduvvama davi birasdillái ja dasa lassin luonddutiippaid luonddudili ja das geavvi nuppástusaid.

Meahcceráđdehus oassálastá dutkamušaide ja doarju dutkamušaid, main čielggadit sápmelaččaid ja guovllu eará olbmuid árbevirolaš luonddudieđuid ja maiddá guovllu dološbázahusaid ja kulturárbbi.

Meahcceráđdehus atná guohtundutkamušaid dehálažžan ja evttoha daid joatkima ja ohpihii ovddideami.

Meahcceráđdehus miedeha dutkamušlobiid ja daidda čatnasan meahccejohtaluslobiid dušše fal bures vuodustuvvon meahcce- ja vuodđobargguid čadaheapmái. Visot luonddudillái čuohcci dutkamušaid meahccebargguid ja materiála čoaggima ollašuhhtima eaktun lea čálalaš dutkamušplána, mas bohtet albma ee. dutkamuša áigemearit ja ulbmilat, dutkamuščuožáhagat ja čoakkehahtti materiála ja maddái árvvoštallan dutkamuša birasváikkusain. Ohccin galgá leat dutkamušlágádus dahje ohcamuššii galgá laktit dutkamušsuorggi ovddasteaddji dutkamušlágádusa dahje universitehta lágádusa cealkámuš prošeavtta dieđalaš vuodustusain. Dološbázahusaid dutkamuš gáibida álo maddái Museadoaimmahaga lobi.

14 Doibmiibidjanplánat

Duššánvára vuollásaš dološbázahusaid suodjaleamis gárvvistuvvo doibmiibidjanplána, man Museadoaimmahat dohkkeha.

15 Plánenviidodaga olggobealát eanageavaheapmi

Plánenviidodaga ja dan birastahtti geainnuid gaskkas leat ovddemustá suodjevuovddit ja máddin suodjevuovdeguovllu dálloallovuovddit. Guovllu nuortemáttaoasis lea Bálgosiid ovtastumi Kutuharju boazodutkangárdi. Dutkangárddi viidodagas sullii 700 hektára lea plánenguovllus. Guovlu rájáiduvvá máddin maiddáí priváhtaeatnamiidda, main oasis lea vuovdedoallooaibma. Guovllu nuortemáttaoasis plánenviidodaga olggobealde leat maiddáí Akšojárjeakkit, mat gullet jekkiidsuodjalanprográmmii. Plánenviidodaga ja Muttošjávri gaskkas lea Ohcejoga oktasaš-vuovddi doallovuovdeguovlu. Davvin meahceguovllu ja Gáregasnjárga–Gámas-geainnu gaskii ollá maiddáí Biešjeakki–Luopmošjoga jekkiidsuodjalanguovlu.

Ohcejoga gieldda gárvvistan Gáregasnjárgga gáddeasseoppalašlávva, mii gokčá Gáregasnjárgga gili birrasa ja Anárjohkagátti, lea dohkkehuvvon Ohcejoga gielddaváldostivrras 4.12.2007. Lávas čujuhuvvojit s. 45 ođđa huksensaji Anárjohkagáddái.

Muotkeduoddara bálggus ja sámediggi atnet meahceguovllu dálá ráddjema meando gáržin, ja oaivvildit, ahte bohccuid lunddolaš guođohanjohtin, mii gullá sápmelaš boazodoallukultuvrii, ii leat meahceguovllu dálá rájáid siste vejolaš. Dán sivas Muotkeduoddara bálggus lea 14.5.2007 gárvvistan evttohusa Muotkeduoddara meahceguovllu viiddideamis ja árvalan birasministerijai, ahte dat álggahivččii válmmaštallama meahceguovllu viiddideami beales. Muotkeduoddara bálggus evttoha, ahte Muotkeduoddara meahceguovlui laktojuvvojit meahceguovllu viesttar-mátta- ja nuorttabealde oktii buot sullii 37 700 hektára viidosáš guovllut, main mearkkašahtti oasis ii leat dálloallovuovdi.

Birasministeriija lea bivdán guovddášministerijain ja guovloguovdilis doaimmiin cealkamuša. Cealkamušattiid oainnut áššis mannet sakka iešguđet guvlui.

Birasministeriija oaivvilda, ahte evttohuvvon guovlluin dasttán Muotkeduoddara meahceguovllu lahkosiin leat muhtin muddui fuopmášahtti luodulágan árvvut ja vuovdeárvvut, mat laktásit maiddáí boazodollui ja maid vuhtiiváldimii boahttevaš eanageavahanmearrádusain leat vuoduštusat (BM 28.1.2008, Dnr YM2/500/2007).

HÁLDDAHUS JA OLLAŠUHTTIMA BIRASVÁIKKUHUSAT

16 Geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

16.1 Dálá dilli

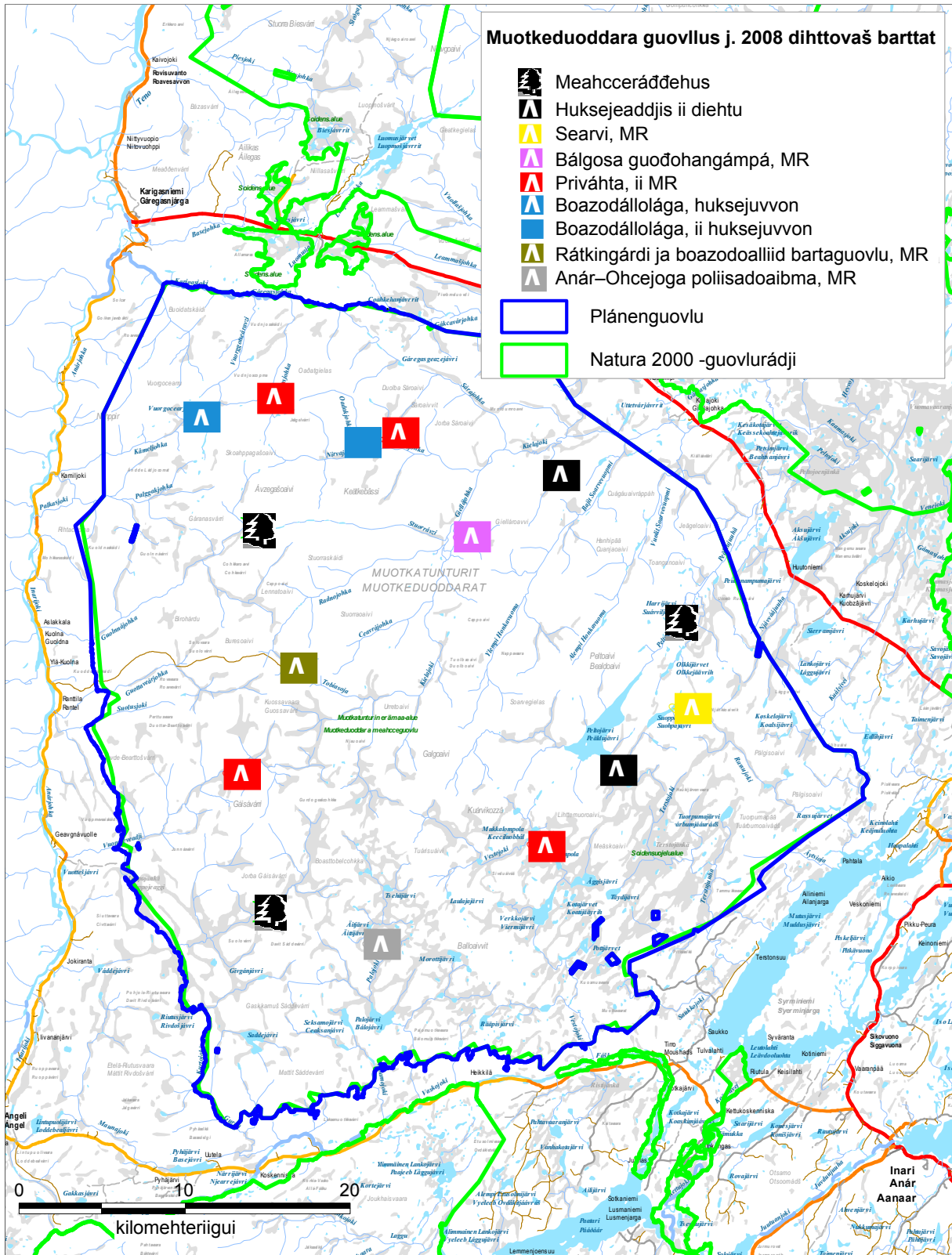
Muotkeduoddara áidalas meahcis ii leat birrajagáš ássan. Meahcceguovllu siste leat priváhta-eatnamat ja -čázit oktii buot sullii 110 hektára. Meahcceguovllu siste gávdnovaš priváhtaetnamat eai gula meahceguvlui eaige Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii. Oassi meahcceguovllu priváhtaetnamiin leat huksejuvvon ja eanaš priváhtatdáluide, mat leat áidalas meahci siste, lea johtinvuoigatvuohta (bálggeslosádat) stáhta eatnamis (gč. lohku 11 **Johtalus ja lihkadeapmi**).

Muotkeduoddara meahcceguovllus leat gávcci láigoviidodaga dahje dakkár eará guovllu, man geavahanvuoigatvuođa stáhtta lea luohpadan (dilli 14.2.2008) (tabealla 7). Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) 62. § vuodul miedehuvvon guolástan-, meahcebevdo- ja murjendoarjjabáikkid meahcceguovllus eai leat. Guovllus leat guollebevddu, meahcebevddu ja lubmema muhtin boares doarjjabáikkid, maidda eai velá leat dahkkon geavahanvuoigatvuohta-soahpamušat. Muotkeduoddara bálgosii lea láigohuvvon boazodoalloatnui guokte viidodaga, Bartagáldu bigálusgárdeguovlu ja Giellaroavvin guođohanbartaguovlu. Dasa lassin meahcceguovllus leat guokte Báišduoddara bálgosa hálddašan boazodállolága (590/1969) mielde gustovaš guođohanbáikki, main nubbi (Vuorgočearjávri) lea huksejuvvon. Muotkeduoddara bálgosa boazodállolága vuodul gustovaš guođohanbáikkid leat meahcceguovllu olggobealde. (govva 6)

Tunturiharakat ry -nammasaš searváii lea láigohuvvon guovlu Suohpajávri (Suoppajávri) davvegežis searvvi lahtuid meahcevánddardandoarjjabáikki sajádahkan. Láigoguvlui lea huksejuvvon barta, **Harakanpesä**, jagis 1962 ja mañnelis sávdni. Barta feaskkir doaimmai álggos ávdinstohpun. Suohpajávri gáttis orron sávdni hirssaid bukte sadjái jagis 1963. Geasset 1986 sávdni nuppástuhttui ávdinstohpun. Gátti ávdinstohpoanus leamašan barta (sávdni) ja vuostegátti-gielkámáđiija guoras leamašan vuoiñastangoahti bulle gidđat 1996.

Tabealla 7. Muotkeduoddara guovllu gustovaš geavahanvuoigatvuohta- ja láigosoahpamušat ja maiddái bálgosiid boazodállolága vuodul gustovaš guođohanbáikkid (dilli 6.10.2008).

Báiki	Geavahandárkkuhus	Hálddašeaddji	Láigoáigi nohká
Bartagáldu	Bohccuid bigálusgárdi, čohkkenáidi ja boazodoallibarta	Muotkeduoddara bálggus	31.12.2017
Giellaroavvi	Boazoguođohanbarta	Muotkeduoddara bálggus	31.12.2012
Áitejávri	Poliisadoaimma meahcebergobarta	Anára–Ohcejoga poliisalágádus	31.12.2010
Suohpajávri	Searvvi lahtuid meahcevánddardandoarjjabáiki	Tunturiharakat ry	31.12.2011
Rántel–Bartagáldu	Geaidnovuoigatvuohta	Muotkeduoddara bálggus	27.10.1977–
Kutuharju	Iskkadangárdi boazodutkamii	Bálgosiid ovtastus	31.12.2010
Nirvejohka	Guođohanbáiki	Báišduoddara bálggus	Boazodálloláhka
Vuorgočearjávri	Guođohanbáiki	Báišduoddara bálggus	Boazodálloláhka

Govva 6. Muotkeduoddara meahceguovllu doarjabáikkid ja dasa lassin geavahanvuoigatvuohta- ja láigo-soahpamušviidodagat ja maiddá soahpamušahis vistit, mat leat diedus (dilli 6.10.2008). MR = soahpamuš Meahcceráđdehusain. Boazodállolága = Boazodállolága mielde gustovaš guođohanbáiki. © Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

16.2 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi meahcceguovlluin

Stáhta eatnama ja geavahanvuoigatvuodaid luohpadeamis lea mearreduvvon meahcceguovlolága (62/1991) 4. § 1. momeanttas. Das daddjojuvvo: ”Meahcceguvlui gullevaš stáhta oamastan eanaviidodaga dahje dasa čuohcevaš geavahanvuoigatvuoda ii oáččo luohpadit iige addit láigohussii almmá stáhtaráđi lobi.” Nuppi momeanttas gávnnavuvvojit spiehkastagat váldonjuolggadussii:

Lobi ii goittotge dárbbáš geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahcebevuddu dahje čoaggindoaimma dárbbuide 7 §:s namahuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde iige guovllu luohpadeapmái dakkár fidnu várás, mii lea dárbbášlaš bealuštan-gearggusvuoda dahje rádjábearráigeahččolágádusa doaimma várás.

Paragráfa goallmát momeanta dadjá, ahte ”eanaviidodaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái ja láigoheapmái gustohuvvo muđui, mii vuoigatvuodas luohpadit stáhta eanaopmodaga ja dietnasa bukti vuoigatvuodaid addojuvvon lágas (687/78) ášahuvvo”.

Meahcceguovlolága dárkilis vuoduštusat čilgejit ain ášši. Luohpadangildosa ulbmilin lea oadjudit áidalas meahci seailuma meahccin. Seadáhus ii goittotge leat eavttuheapmi. Stáhtaráđđi sáhtttá luohpadit geavahanvuoigatvuoda, jos plánejuvvon fidnus lea oktasaš ovddu beales fuopmášahtti mearkkašupmi. Vuoduštusain gávnnavuvvo maiddá, ahte seadáhus ii guoskka čáhceviidodagaid geavahanvuoigatvuodaide.

Eanaviidodahkii čuohcci geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmi dárkkuha eanaláigohan-soahpamuššii balddastahtti soahpamuša.

Meahcceguovlolága fápmuiboahntin- ja sirddaseadáhhusain leat maiddá geavahanvuoigatvuodaide gullevaš mearrádusat. Dain gávnnavuvvo:

Meahcceguovlluide dán lága fápmuiboadedettiin čuohcci losádatvuoigatvuodát ja daidda buohtastahtti geavahanvuoigatvuodát ja maiddá láigosoahpamušat báhcet ain fápmui. Meahcceráđdehus sáhtttá joatkit soahpamuššii vuodđuduvvi vuoigatvuodaid fámusbissunáiggi nannejuvvon dikšun- ja geavahanplána mielde.

Meahcceguovlolága 8. § mielde Meahcceráđdehus sáhtttá ohcet stáhtaráđis lobi priváhta geainnu várás vuodđuduvvon losádatvuoigatvuoda dahje geavahanvuoigatvuoda lotnumii, jos meahcceguovllus biddjo álgui bissovaš geainnu ráhkadeapmái guoskevaš fidnu (gč. lohku 11 **Johtalus ja lihkkadeapmi**). Jos geavahanvuoigatvuoda dahje losádatvuoigatvuoda lotnuma dihte ii sáhte lágidit vuogálaš johtinoktavuoda ja oamasteaddjái boahťafuopmášahtti hehttehus, stáhtta lea geatnegas oamasteaddji gáibádusa vuodul lotnut eret guovllu.

16.3 Geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi jekkiidsuodjalanguovlluin

Jekkiidsuodjalanguovllus lea gildojuvvon visttiid, geainnuid ja ráhkkanusaid ráhkadeapmi (jekkiidsuodjalanásahus 852/1988, 1 §). Jekkiidsuodjalanásahusa mielde jekkiidsuodjalanguovllus lea 1. § njuolggadusaid easttekeahťta lobálaš ee.

1) dakkáraš visttiid, ráhkkanusaid ja bálgáid ráhkadeapmi ja ortnegisdoallan, mat leat dárbbášlaččat álbmoga oahpisteami, dutkamušdoaimma ja luondduberoštumiid várás; 2) meahcebevudu – –; 3) guollebivdu – –; 7) doibmiibidjamat guovllus orru visttiid, geainnuid, ráhkka-

nusaid ja maiddái ele- ja telefonlinjjáid ortnegisdoallama várás; 8) boazodoallu ja dan gáibidan doibmiibidjamat, – – 10) doibmiibidjamat, mat leat dárbbaslaččat timbbarsuvdima, buollinbearráigeahzu, gádjunbálvalusa, riikka rájáid goziheami ja bearráigeahču ja maiddái kárten- ja eanamihtidanbargguid várás ja – – 12) eará doibmiibidjamat, mat leat dárbbaslaččat jekkiidsuodjalanguovllu vuogálaš dikšuma ja geavaheami várás ja maid birasministeriija lea dohkkehan.

16.4 Eanageavahan- ja huksenláhka

Eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) 125. § mielde huksemii galgá leat huksenlohpi. Dikšun- ja geavahanplána ii njuolgga vuoiggadahte huksemii, muhto huksen gáibida maiddái eanageavahan- ja huksenlága vuodul gustovaš lobi (gč. lohku 16 **Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi**).

Eanageavahan- ja huksenlága 72. § 1. momeantta mielde čázadaga gáddeeatnamiidda gullelaš gáddeavádahkii ii oaččo hukset vistti almmá sajádatláva dahje dakkáraš riekteváikkuheaddji oppalašláva, mas lea earenoamážit mearriduvvon oppalašláva dahje dan oasi atnimis huksenlobi miedeheami vuoduštussan. Nuppiid sániiguin: Go prošeakta dárbbasa huksenlobi ja lea gáddeavádagas dahje -guovllus, iige guovllus leat dakkáraš sajádat- dahje oppalašláva, mas prošeavtta ollašuhttin lea lobálaš njuolgga huksenlohpevuogádagas, huksenprošeavtta ollašuhttin gáibida EHL 171. § 3. momeantta vuodul spiehkastanmearrádusa guovllu birasguovddázis. Dát guoská maiddái turismma várás huksemii. Jos gažaldagas goittotge lea eanageavahan- ja huksenlága 72. § 3. momeantta ee. 1 ceahkká mielde gustovaš eana- ja vuovdedoalu dahje guollebivddu fidno- doaimma várás dárbbaslaš huksen, de huksen ii gáibit birasguovddáža spiehkastanmearrádusa. Om. dáhpáhusat gáibidit álo dáhpáhusguovdilis vihkkedallama huksenbearráigeahčus, mii galgá váldit vuhtii earenoamážit ealáhuslaš oaidninvuogi.

Jos huksenlohpi ohccojuvvo luonddusuodjaleami beales mearkkašahtti guvlui, mii luonddusuodjaleanlága (1096/1996) mielde gustovaš ásašain (EHÁ 895/1999, 60 §) dárkkebut mearreduvvo, dahje guvlui, mii eatnangottelávas lea várrejuvvon áhpásmahttin- dahje suodjalanguovllun, de ohcamušas galgá bivdit guovllu birasguovddáža cealkámuša.

16.5 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

16.5.1 Gustovaš geavahanvuoigatvuohta- ja láigosoahpamušat

Boazodoalu soahpamušat

Jotkojuvvo bálgosa Bartagáldu bigálusgárddi láigosoahpamuš ja Giellaroavi guodohanbarta láigosoahpamuš.

Bartagáldu rátkinsadjái huksejuvvon stobožat leat kártejuvvon 30.1.2008. Stobuid oažžu geavahit dušše boazodoalu bargoássansadjin. Stobuid oamasteaddjit galget deavdit daid boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) vuodul addojuvvon váldodoaibmagáibádusaid boazodoaluin bargamis, mat leat namuhuvvon stáhtarádi ásašusa (175/2001) 4. § 1. momeanttas.

Boazudutkamuša soahpamušguovlu

Jotkojuvvo Bálgosiid ovtastumi Kutuharju iskkadangárddi soahpamuš. Ovdal dálá soahpamuša nohkama (31.12.2010) lágiduvvo ráddadallan soahpamuša ođadeamis Bálgosiid ovtastumi, Muotkeduoddara bálgosa ja Meahcceráddehusa gaskka.

Poliissaid barta

Jotkojuvvo Anár–Ohcejoga poliisadoaimma Áitejávri (Äittijävri) bargoreaisobartta láigo-soahpamuš poliissa dárbbu mielde. Jos poliisadoaimma háliida luohpat soahpamušas, de bartta sáhtta sirdit Meahcceráddehusa fuolahus- ja bearráigeahččostobožin.

Tunturiharakat ry Suohpajávri barta

Lohkkaduvvon barta, mii lea searvvi lahtuid áhpásmahttinanus meahcceguovllus, ii leat meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliid mielde gustovaš. Láigosoahpamuša joatkimii eai šat leat ákkat, ja Tunturiharakat ry láigosoahpamuš ii jotkojuvvo, go dálá soahpamuš nohká jagis 2011. Bartta ferte sirdit eret dahje dan sáhtta luohpadit Meahcceráddehussii bearráigeahččostohpun dahje Muotkeduoddara bálgosii guođohanbartan.

16.5.2 Ođđa soahpamušat

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš geavahanvuoigatvuođat

Meahcceráddehus sáhtta luohpadit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) vuodul gustovaš earenoamáš ovddu geavahanvuoigatvuođaid doarjjabáikki ásaheami várás. Muotkeduoddara meahcceguovllus eaktun lea, ahte:

- 1) Ohcci galgá deavdit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága kriteraid. Meahcceráddehus bivdá cealkamuša Lappi BE-guovddázis.
- 2) Ohcci galgá leat báikegottálaš ja bargat sámekultuvrii gullelaš ealáhusaiguin.
- 3) Doarjjabáikkiid galgá – jos vejolaš ja vuogálaš – vuodđudit ovddeš visttiid dahje ráhkkanusaid oktavuhtii Meahcceráddehusa čujuhan sadjái. Vistti alimus sturrodat lea 35 m² (latnjavaividat), mii sisdoallá maiddá sávnni. Dasa lassin oazžu hukset sierranas vuorkávistti, masa eai boade liggehahti lanjat. Vuorkávistti viidodat oazžu leat eanemustá 10 m².

Geavahanvuoigatvuođaid luohpadeamis mearredettiin galgá váldit vuhtii seadáhussaid, mat stivrejit áidalas meahci geavaheami. Geavahanvuoigatvuohtasoahpamušat dahkkojit doppit áigái gustovažžan. Dán ovddu oazžu geavahit dušše boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága gáibidan dárkkhusaide. Boazodoalu- ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (62 §, 4 mom.) vuodul Meahcceráddehus sáhtta – go vuos bargofápmo- ja ealáhusguovddáš lea addán cealkamuša – geassit ruovttoluotta miedehuvvon ovddu, jos ovddu ii sáhte atnit luondduealáhusa fidnodoaimma beales šat vuodustuvvon áššin. Meahcceráddehus bivdá meahcebivdui gullelaš geavahanvuoigatvuohta-ohcamušain cealkamuša ág. gieldda fuodđogáhtenserviin ja guollebivdui gullelaš ohcamušain cealkamuša ág. gieldda guollebivdoráddadallangottis. Dasa lassin Meahcceráddehus bivdá visot ohcamušain cealkamuša bálgosis, man viidodahkii ohcamuš lea dahkkon.

Boazodoalliid ja luondduealáhusain eanaš birgenlágiset fidnejeaddji olbmuid doarjjabáike-dárbbuid leat sáhttán ja sáhtta ainge lágidit boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága (45/2000) mielde. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde luondduealáhusain bargis lea ”vuoigatvuohta stáhta eana- ja čáhceviidodagain ásaht Meahcceráđdehusa lohpe-mearrádusain doarjjabáikki meahcebevvddu várás earenoamáš nana sivain dahje doarjjabáikki guollebevvddu várás ja maiddá guollekealláriid ja vuorkásujiid ealáhusain bargama dihte vealtameahtun sajiide”. Ferte fuomášit, ahte meahceguovloláhka (62/1991) ii geatnegahte Meahcceráđdehusa luohpadit guvlui gullevaš geavahanvuoigatvuođa. Dat dušše addá dasa vejolašvuođa – spiehkastahkan váldonjuolggadusas, mii gieldá luohpadeami. Ná Meahcceráđdehus sáhtta muddet doarjjabáikkiid meari meahceguovlolága dárkkuhusaid mielde. Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága riikkaráđdehusa evttohusa (SII 104/1999) ulbmiliidda lea čálihuvvon, ahte lága mielde gustovaš doaimmain galgá giddet fuomášumi sápmelaččaid vejolašvuođaide bajásdoallat ja ovddidit sáme kultuvrii gullevaš ealáhusaid sápmelaččaid ruovttuguovllus. Jekkiidsuodjalan-guovlluide ii leat jekkiidsuodjalanásahusa (852/1988) mielde vejolaš dahkat boazodoalu- ja luondduealáhusaid ruhtadanlága 62. § vuodul gustovaš doarjjabáikesoahpamušaid.

Visttit, maid boazodoallu ja bálgosat dárbbášit

Boazodoalu dárbbášan odđa ráhkadagat čohkkejuvvojit ovddemustá bálgosiid guođohanbáikkiide dáláš visttiid dahje ráhkkanusaid oktavuhtii. Dárbbu mielde sáhtta dahkat soahpamušaid earáge sadjái. Bálgosiid guođohanbáikkiid sajádaga sáhtta Lappi BE-guovddáža lobiin dárbbu mielde nuppástuhttit bálgosa evttohusa mielde.

Boares visttit, main váilu geavahanvuoigatvuohtasoahpamuš

Meahceguovllus boares visttiide, main váilu geavahanvuoigatvuohtasoahpamuš, dahkkojit oamasteaddji ohcamušas geavahanvuoigatvuohtasoahpamušat, jos daid dálá dilli ja eaiggádat devdet čuovvovaš kriteraid:

- 1) Visti lea huksejuvvon ovdal meahceguovlolága fápmuibohtima 17.1.1991.
- 2) Visti lea ássamii dohkálaš.
- 3) Vistti oamasteaddji lea báikegottálaš.
- 4) Oamasteaddji atná vistti sápmelaččaid árbevirolaš kultuvrii gullevaš meahcebevdui, guollebevdui dahje luomečoaggimii.
- 5) Visttis galgá leat gieldda huksenlohpi.
- 6) Ohcci čájeha, ahte sus dahje su sogas lea oamastusvuoigatvuohta vistái.

Geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid sáhtta dahkat logi jagi guhkkosažžan.

Jos doarjjabáikki atnudárkkuhus nuppástuvvá meahceguovlolága (62/1991) vuostasažžan, de Meahcceráđdehus lea vuoigadahtton botket soahpamuša.

Daidda oamasteaddjiide, geat fidnejit geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša, sáhtta addit lobi divodit vistti, muhto ii viiddidit dan. Ovdal divodeami oamasteaddji galgá addit Meahcceráđdehussii čilgehusa divvunplánas.

Geavahanvuoigatvuohtasoahpamušas ii leat luovos sirdinvuoigatvuođa (vuovdin, láigoheapmi dahje eará luohpadeapmi). Geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša sáhtta sirdit báikegottálaš olbmui, guhte geavaha vistti borranuollebivddu, meahcebivddu dahje čoaggindoaimma doarjjabáikin. Árbin čadahahtti sirdin gáibida dan, ahte olmmoš lea báikegottálaš ja vistti geavahandárkkuhus seailu ovddežin.

Daid boares luonddumateriálain huksejvvon visttiid (gođiid), maid oidnet ássangealboheapmin, guđdet luonddu fuolaheapmái dahjege eanaluvvat áiggiid mielde. Dákkár boares visttiid atnet leat oassi guovllu kulturárbbis, ja ”áigi fuolaha” -vuođđojurdaga leat oaivvildan gođiid historjjá gudnejahtti čovdosin. Jos soames divvugoahat dákkár ássamii dohkketmeahttumin árvvoštallon vistti, de ferte Meahcceráđdehus álggahit doaimmaid vistti jávkadeapmin eret meahceguovllus. Seammaláhkai meannudit odđa lobihis visttiiguin. Jos gažaldagas lea váralaš dahje mieskka-keahtes ávdnasiin huksejvvon vistti soahpamušahaga, de Meahcceráđdehus jávkada dahje ávžžuha jávkadit vistti guovllus.

Daid ássamii dohkálaš visttiid buohta, maida ii gávdno oamasteaddji dahje oamasteaddji ii hálit dahkat geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša, Meahcceráđdehus álggaha lága mielde doallelaš doaimmaid vistti jávkadeapmin eret meahceguovllus.

Jos vistti oamasteaddji ii oro báikegottis geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša ođadettiin ja vistái ii leat kriteraid deavdi báikegottálaš eará oamasteaddji, de vistti galgá gaikkodit.

Dieid doarjjabáikkiit oamastusvuoigatvuođaid čielggadit ja oamasteaddjiiguin lea figgamuš dahkat geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid.

Jos meahceguovllus leat boares, heajos, visot johtiid anus leamašan rabas barttat dahje lavdnje-goadit, daid vejolaš divodeapmi čovdojuvvo sierranas dáhpáhusaid buohta sierra. Čovdosiin váldo earenoamážit vuhtii sámekultuvrra seailuheapmi.

16.5.3 Oanehisáigásaš lobit gohttemii ja vuoigastansaji doallamii

Meahcceráđdehus sáhtta addit lobi juohkeolbmovuoigatvuođaid badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii ovdam. dihte meahcebivddu ja guollebivddu oktavuodas ja dasa lassin leairaskuvllaid dahje iskáriid doaimma várás.

Meahcceráđdehus sáhtta miedehit prográmmabálvalusfitnodatdoalliide lobi doallat vuoigastansaji (lávvu) boaradeapmái ja idjadeapmái, mii dáhpáhuvá ovdamearkka dihte fuolahuvvon čuoiganreaisuid oktavuodas (gč. lohku 7.5 **Luondduturisma ja turisma eará fitnodatdoaimma**).

Guolástan- ja meahcebidovuoigatvuođaid eai láigot.

16.6 Čuovvun

Meahcceráđdehus čuovvu meahceguovllu geavahanvuoigatvuođaid láigoheami ja luohpadeami Davvi-Sámi luonddualljodatplánas (Sihvo je. 2006) šihttojuvvon mihttáriiguin. Dáin guvlui heivvolaš mihttár lea logahallan jahkásaččat guvlui dahkkon geavahanvuoigatvuohta- ja láigo-soahpamušain.

17 Dorvvolašvuohta ja gádjundoaibma

Muotkeduoddara meahceguovllus johtaleapmi gáibida vánddardeaddjis buriid meahcedáidduid. Spiehkastahkan lea oassálastin oahpistuvvon vadjolusaide, go dalle fitnodatdoalli fuolaha mátkkálaččadorvvolašvuođas ja buresveadjimis.

Lihkadeapmi meahceguovllus lea johttiid iežaset ovddasvástádusas. Meahcceráđdehus vástida iežas huksehan ja bajásdoallan virkkosmahttinbálvalusráhkadagaid dorvvolašvuođas Meahcceráđdehusa biras- ja kvalitehtavuogádaga mielde. Meahcceráđdehus addá áigeguovdilis dieđu guovllu luonddudilis ja bálvalusrusttegiin Davvi-Sámi luondduguovddážis ja internetis čujuhusas **www.lundui.fi** Muotkeduoddara meahceguovllu siidduin. Johttiid vástui goittotge báhcá váldit vuhtii, ahte davvin meahcceluonddus dálkedilit ja nu maddái ovdamearkka dihte meahceguovllu johkačáziid dulvedilit nuppástuvvet johtilit, ja dilli meahcis sáhtta leat jo nuppelágan go meahccái vuolgedettiin.

Áidalas meahcis doaibmi bargiid dorvvolašvuođas Meahcceráđdehus fuolaha bargodorvvolašvuođa lánkaásaheami olis. Hástaluslaš bargodilit bidjet alla kvalitehtagáibádusaid bargiid suodjegárvvuide ja maddái bargo- ja oktavuodadoallanbiergasiidda.

18 Bearráigeahčču

18.1 Dálá dilli

Meahcceráđdehus bearráigeahččá luonddusuodjalanguovlluid geavaheami virgeoapmahažžan ja guovlluid hálddašeaddjin. Meahcceráđdehusa bearráigeahččodoaimma koordinastimis ja organiseremis guovlluin vástidit meahccedárkkisteaddjit. Meahccedárkkisteaddjiid doaibmafápmudusat vuodduvvet láhkii Meahcceráđdehusa meahccebearráigeahčus (1157/2005). Meahccebearráigeahčču gullá maiddá poliissa ja rádjágozáhusa virgebargguide.

Meahccedárkkisteaddjiid doaibmagovvii gullá koordinastit bearráigeahččoovttasbarggu ovttasbargovirgeoapmahaččaiguin ja Meahcceráđdehusa iežas bargoveagain. Bearráigeahččoovttasbargovirgeoapmahaččat leat ovddemustá poliisa, rádjágozáhuslágáduš, tuollu, BE-guovddáš, birasguovddáš, guolástanguovllut, fuodđogáhttensearvvit ja fuodđogáhttenbire. Oassái ovttasbargovirgeoapmahaččaid bargoveagas lea čállojuvvon Meahcceráđdehusa bearráigeahččoarta, mii addá fápmudusa maiddá astoáigges dárkkistit doaimma lobálašvuoda stáhta eatnamiin. Meahcceráđdehusa eará bargoveahka ollašuhtá luonddubearráigeahču iežas barggu oktavuodas čatnagasas iežas doaibmasuorgái. Oassi bargoveagas lea siste meahccebearráigeahčus viidát. Juohkehačča geatnegasvuolta lea unnimustá almmuhit meahccedárkkisteaddjái rihkkumušain, maid lea áican.

Bearráigeahču ovttasbargu čadahuvvo geavadis oktasaš plánemiin, ovttasgozihanreissuiguin, bearráigeahččodáhpáhusaiguin ja dieduid lonohallamiin. Ovttasdoaimmain fidne doaimma beaktileabbon resurssaid ovtastemiin ja čujuhemiin dárkket rievttis čuozaheamis. Ovttasdoaimmain fidne oainnusvuoda bearráigeahčču.

Bearráigeahčču lea dehálaš ovddalgihtii eastadeaddji váikkuhus rihkkosiid ja lobiis doaimma eastadeapmái. Meahcceráđdehusa bearráigeahču dehálaš deattuhansuorggit leat Muotkeduoddara meahcceguovllus sihke lágalašvuoda ja lobálašvuoda goziheamis čuoovvoaččat:

- meahccebivddu, guollebivddu, meahcceguovlolaš (62/1991), luonddusuodjalanlaga (1096/1996) ja meahccejohtaluslaga (1710/1995) bearráigeahčču
- stuorraspiriide čuoheccá lágáhisvuodaid bearráigeahčču
- geavahanvuoigatvuohta- ja láigosoahpamušaid gustoheapmi
- bázahus- (1072/1993) ja birassuodjalanlaga (86/2000) mearrádusaid bearráigeahčču
- juohkeolbmovuoigatvuođaid bearráigeahčču
- luonddus johtiid oahpisteapmi suvdilis ja birasdiđolaš luonddugeavaheapmái
- áitatvuollássaš eallišlájaid bessema d. čivgama dárkun ja čuoovvun (vejolaš muosehuhttimiid bearráigeahčču).

Viiddis luonddusuodjalan- ja meahcceguovlluid bearráigeahčču golmma (dilli jagis 2008) meahccedárkkisteaddji návccaiguin lea earenoamáš hástaleaddji bargu, iige dat lihkostuva almmá beaktilis ovttasbarggu eará doaibmiiguin. Meahcceráđdehusa bissovaš meahccedárkkisteaddjiid meari lasiheapmi gáibidivččii lásseruhtadeami. Ovddemus vuohki guovlluid bearráigeahču beavttálmahttimis lea dál ovttasbarggu lágadeapmi ja dálá resurssaid dárkkes čuozaheapmi. Dál rádjágozáhus, mas lea buorre báikkálašdovdamuš ja sierra mearráduaid dovdamuš, lea lágga ovttasbarggu Meahcceráđdehusa bargoveagain.

Luondogoziheddjiid bargu lea iehčanas ja gáibida báikkálaš diliid, luondu ja guovlluid buorre dovdamuša. Govva: Ilkka Syvänperä.

18.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Ovddabeade máinnašuvvon váldogozihansurggiid bearráigeahču berre fidnet ordnejuvvot Muotkeduoddara guovllus jeavddalažžan ja geardduhahttin.

Muotkeduoddara meahceguovllu bearráigeahčcoresurssaid lea figgamuš lasihit ovddemustá virgeoapmahašberráigozihanovttasbarggu beaktudemiin ja maidđái Meahcceráddehusa iežas bargoveaga eará barggu lassin ollašuhttin bearráigeahču beaktudemiin.

Meahccedárkkisteaddji vástida bearráigeahču koordinastimis ja organiseremis ovttasbarggus Meahcceráddehusa bargoveagain ja bearráigeahččovirgeoapmahaččaiguin.

19 Ovttasbargu

19.1 Dálá dilli

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea viiddis, guovtti gildii ja guovtti bálgoša guohtuneatnamiidda gullelaš geavahanvugiid hárrái mánggabelát guovlu, gos váikkuhit mánggat sierra geavaheaddji- ja čanasjoavkkut. Dáid juksanmearit ja sávaldagat sáhttet mannat ruossalassii gaskaneaset dahje meahcceguovlolága (62/1991) ulbmiliiguin. Meahcceráđdehus figgá iežas doaimma plánemis ja ollašuttimis ovttasbargui meahcceguovllus doaibmi oassebeliiguin, vai sierra geavaheaddji-joavkkuid gaskasaš dárbbuid fidne heivehit oktii. Mearkkašahti ovttasbargovuohkin adnojuvvojit sierralágan čanasjoavko- ja álbmotdilálašvuodát.

Dán plána gárvvisteami várás vuodduuvvui ovttasbargojoavku, masa guovddášoassebealit nam- madedje iežaset ovddasteaddji. Guovddáščanasjoavkkut, maiguin čoahkkimiid dollet dahje maid čoahkkimiin Muotkeduoddara meahcceguovllu áššiid giedahallet dárbbu mielde:

- Muotkeduoddara bálggus
- Báišduoddara bálggus
- Ohcejoga gieldda ovttasbargojoavku
- Anára ja Sodangili gielddaid ovttasbargojoavku
- sámediggi
- Ohcejoga gielda
- Anára gielda
- Ohcejoga guolástanguovlu
- Anára guolástanguovlu
- Ohcejoga guollebivdoráđđadallangoddi
- Anára guollebivdoráđđadallangoddi
- Ohcejoga fuođđogáhttensearvi
- Anára fuođđogáhttensearvi
- Anára luondduustibat
- Lappi birasguovddáš
- Museadoaimmahat
- sámemusea Siida
- Lappi rádjágozáhus
- poliisa
- tuollu
- turismafitnodatdoallit

Dasa lassin lágiduvvo jahkásaččat sápmelaččaid ruovttuguovllu bálgošiid ja Meahcceráđdehusa oktasaš doaibmabeaivi, masa oassálastet bálgošiid ovdaolbmot ja Meahcceráđdehusa ovdda- steaddjit.

Dikšun- ja geavahanplánema veahkin doibmejít jeavddalaččat čoahkkaneaddji Meahcce- ráđdehusa gieldaguovdilis ovttasbargojoavkkut. Jovkui leat válljen iežaset ovddasteaddji gielda, sámediggi ja Meahcceráđdehus. Plánaáigodagas ovttasbargojoavku čuovvu plána ollašuvvama.

Meahcebearráigeahčus ovttasbargu Lappi rájážozáhusain, poliissain ja tuolluin lea lávgat. Lohpebivddu ordnestallamiin Meahcceráđdehus ráđđadallá mánggaid sierra oassebeliiguin čoahkkimiin, mat lágiduvvojit jahkásaččat (gč. lohku 10 **Fuođđogáhtten ja meahcebevdu**).

19.2 Ulbmilat ja doibmiibidjamat

Meahcceráddehus figgá iežas doaimma plánemis ja ollašuhttimis ovttasbargui meahcceguovllus doaimbi oassebeliiguin. Sierra geavaheaddjjoavkkuid dárbbuid lea figgamuš duohtandahkat njuolggadusaid ja resurssaid olis ja maddái eará geavaheaddjjoavkkuid dárbbuid vuhtiiváldimiin. Čanasjoavkoovttasbargu ja álbmotčoahkkimat jotkojuvvojit stáđasman ja doibmevaš málle mielde.

Sápmelaš kulturárbi gáhttejuvvo ovttasbarggus Museadoaimmahagain, Lappi birasguovddážiin ja sápmelaš doaimmiiguin.

Ovttasbarggu guovllus doaimbi turismafitnodatdoalliiguin lea figgamuš lávgadit. Meahcceguovllus doaimbi turismafitnodatdoalliid lea figgamuš fidnet Meahcceráddehusain šihthuvvon ovttasbargosoahpamuša ollái.

20 Resurssat ja áigemearit

20.1 Jahkásaš golut

Meahcceráđdehusa Lappi luonddubálvalusat vástida meahcceguovllus virkkosmahttingevaheami bálvalusráhkadagaid fuolaheamis ja ortnegisdoallamis, meahcceguovloluonddu suodjaleamis, stuorraspiriid ja áitatvuollásaš ealli- ja šaddoslájaid čuovvumis, fuoddonáliid čuovvumis, guollečáziid dikšumis ja meahccebarráigeahčus. Dasa lassin golut šaddet lohpeáššiid gieđahallamis ja maiddái plánen- ja hálddabusbarggiin. Dát barggut leat máksojuvvon vearroruđaiguin, ja daidda leat čujuhuvvon ruđat stáhta jahkebušehtas.

Virkkosmahttingevaheami jahkásaš goluide gullet ávdinstobuid boaldinmuorra- ja bázahusuolahus ja maiddái unnitlágan divodeamit. Seammaláhkai supmis lea siste riikkadási mohtorgielkámáđiijaid bajádoallan, mii gullá jagis 2001 rájes Meahcceráđdehusa servodatlaš áhpásmahttinbálvalusbarggiide.

Luonddusuodjaleami goluide gullet áitatvuollásaš slájaid inventeremat, čuovvumat, beasse- ja biedjolohkamat ja maiddái kulturárbbi suodjalanbarggut.

Jahkásaš goluin leat siste sierralágan lobiid gieđahallan, láigo- ja geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid dahkan ja dasa lassin eará hálddahussii ja dikšumii laktáseaddji barggut.

20.2 Investeremat

Dán plána vuodul guovllus eai ollašuhte ođđa investeremiid.

21 Plána váikkuhusaid árvvoštallan

21.1 Birasváikkuhusaid árvvoštallan meahcceguovloplánemis

Áidalas mehciid dahje jekkiidsuodjalanguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid gárvvisteapmi ii gula daidda fidnuide, main ng. **BVÁ-lága** (Láhka birasváikkuhusaid árvvoštallanvuogádagas 468/1994) vuodul galgá gárvvistit birasváikkuhusaid árvvoštallama. Lága 5. logus, mii giedahallá ”oppalaš čielggadangeatnegasvuoda”, gávnnavuvvo goittotge: ”Birasváikkuhusaid galgá čielgga-dit ja árvvoštallat doarvái bures, go virgeoapmahaš válmmaštallá dakkáraš plánaid ja prográmmaid, maid ollašuhttimis sáhttet leat mearkašahhti birasváikkuhusat, muhto maidda eai gusto-huvvo 2 logu seadáhusat árvvoštallanmeannudeamis.”

Aiddonas BVÁ-fidnu ektui dás lea dat erohus, ahte dikšun- ja geavahanplánas lea doarvái ovttamolssaeavttu – loahpalaš evttohusa – ovdanbuktin. Birasministeriija rávvaga (Birasministeriija 1998) mielde dás árvvoštallet oppalaččat plána evttohusaid váikkuhusaid, buktet ovdan daid ávkkiid ja hehttehusaid ja dasa lassin ákkastallet, manin evttohusaide leat guorrasan.

Árvvoštallama oppalaš vuolggasadjin lea dat, ahte birasváikkuhusat šaddet dábálaččat dušše fal plána doibmiibidjamiin – ns. áššiin, maid plána nuppástuhtá plánema ovdalis dilis. Nu, jos áidalas mehci muhtin geavahanvuogis ii leat evttohus, de ii plánas leat dasa maiddái birasváikkuhus. Seammaláhkai, jos guovllu geavaheapmi lea nuppástuvvamin plánas ja Meahcceráđdehusas fuola-keahtá, de ii nuppástusa birasváikkuhus árvvoštallo.

Plánas sáhttet goittotge leat birasváikkuhusat almmá doibmiibidjanevttohusaide. Plána sáhtá ovdamearka dihte buktit ovdan áidalas meahcis ođđa ja dehálaš dieđu, mii váikkuha almmolaš oavilii, ja stivre nu mearrádusadahkkiid. Dahje ovdamearka dihte, jos plánas eai evttohus geasse-áigásaš meahccejohtolagaid adnojuvvon ráhkadagaid bajásdoallama, de sáhtá vuojáhat viidánit geahpedit guovllu luondduárvvuid ja meahcilundosašvuoda.

Plánain vurdet dábálaččat konkrehtalaš fidnuid – nugo ráhkadeami, goaivuma, luondduvalljodagaid geavaheami ávkin ded. Meahcceguovlluid ja luonddusuodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami plánemis ii dábálaččat leat ná, muhto mángii dilli lea aiddo nuppegežiid. Dikšun- ja geavahanplánaiguin lea figgamuš juksat buorre birasváikkuhusaid ollašuhttimiin meahcceguovlo-lága (62/1991) ulbmiliid – guovllu meahcceluonddu seailluheapmi, sáme kultuvrra ja luondduealáhusaid oadjudeami ja maiddái guovllu mánggabealat geavaheami ja dan vejolašvuodaid ovddideapmi.

BVÁ-lága ”ulbmilin lea ovddidit birasbeliid vuhtiiváldima [ja] – – dasa lassin ovddidit siviila-olbmuid, ovttastumiid ja eiseválddiid vejolašvuodaid oassálastit plánemii ja maiddái buoredit vejolašvuodaid heivehit oktii ulbmiliid ja oainnuid, go válmmaštallá plánaid ja prográmmaid” (Birasministeriija 1998). Meahcceráđdehus lea didolaččat ollašuhtán dán mihtomeari olles dikšun- ja geavahanplána gárvvistanáiggi nu, ahte lea gullan báikkálaš olbmuid ja čanasjoavkkuid dieđuid, oainnuid ja sávaldagaid. Logus 1.4 **Plánenproseassa** lea dárkilut govvádus oassálastinproseassas.

21.2 Plána birasváikkuhusat

Plána vuodđuduvvá suvdilis ovdáneami vuodđojurdagiidda nu, ahte dat figgá heivehit oktii ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekologalaš juksanmeriid. Čuovvovaččas suokkardallo siera, mo plána váikkuha dáidda beliide.

21.2.1 Ekologalaš váikkuhusat

Muotkeduoddara meahceguovllu ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu luonddusuodjalandilli lea čielggademiid vuodul dál viehka buorre ja plána vuolggasadjin lea, ahte dán buorre dili lea figgamuš guovlluin seailuhit. Dikšun- ja geavahanplánain lea figgamuš heivehit oktii meahceguovllu sierra geavahanvugiid ulbmiliid ja nuppe dáfus meahceguovloláhkii (62/1991) ja jekkiidsuodjalanláhkii (851/1988) sisagullelaš luonddusuodjalanulbmiliid nu, ahte luonddugeavaheami dagahan nuppástusat guovllu meahceguovlolundui livčče nu unnit go vejolaš. Earenoamážit luondduvidáidili dorvudeami ja ovddideami várás ovdanbukton doibmiibidjamat leat govviduvvon dárkkebut logus 5 **Luonddu suodjaleapmi ja dikšun**.

Dálá luonddusuodjalandili seailuheami várás plána ii aivve árval aktiivvalaš seahkaneami guovllu áššiide dahje stuorra nuppástusaid dálá dillái.

Evttohuvvon avádatjuoguin ja dan vuodul stivremiin seailuhuvvo eanaš oassi áidalas meahcis ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu nu bures luondduvidáidilis go vejolaš ja oadjuduvvojit áitatvuollásaš šlájaid ja direktiivašlájaid dihttonsajit, bessen ja čivgan. Hárvenaš ja áitatvuollásaš šlájaid dihttoma ja lassáneami guovllus čuvvot Meahcceráđdehusa doaimmas geažos áigge.

Áidalas meahci luondduvidáidili seailuheami várás plánas árvaluvvo, ahte geasseáigásaš meahcejohtaluslobiid čavges miedehanvuogádat jotkojuvvo. Olgobáikegottálaš olbmuide geasseáigásaš meahcejohtaluslobit eai dábálaččat miedehuvvo, spiehkastahkan ovdamearkka dihte dutkamušprojeavttat. Boazodoalliid geasseáigásaš meahcevuodjimii plánas ii válde bealli, dannego sis lea dasa lágas áshuvvon vuoigatvuohta, go sii leat vealtameahtun boazodoallobarguin.

Čuovvun ja bearráigeahčču leat dehálaš oassi plána mihttomeari postiivvalaš ekologalaš váikkuhusaid ollašuvvamis. Beaktilis čuovvumiin sáhtta áiggil reageret ii-sávahahtti nuppástusaide, mat dáhphuvvet guovllu ekologalaš dilis.

Plána oktan guovllus gárvvistuvvon vuodđočielggadusain sáhtta lasihit álbmoga beroštumi guvlui. Oahpistemiin ja áššálaš ráhkadagaiguin sáhtta goittotge geahpedit johttiid birasváikkuhusaid, vaikko johttiid mearit lassánivččege.

Plána evttohusat dorjot guollenáliid lunddolaš lassáneami guollebivddu muddemiin. Báhcaveaji čázádatviidodahkii gullelaš jávriid guollegilvimiid Anára guollešaddadanlágádusas jotket ovddeš geavada mielde. Čázádatguovllu siste dáhphuvvi sirdingilvimiid ulbmilin lea eamiguollešlájaid máhcaheapmi čáziide, main dat leat jávkan. Rávddu sirdingilvimiid Gáregasnjárgga lahkosa duottarjávriide jotket eana- ja meahccedoallosministeriija lohpeavttuid mielde.

Bázahus- ja boaldinmuorrafuolahusain geahpedit virkkosmahttingeavaheami vejolaččat vahátlaš váikkuhusaid guovllu luondduvidáidillái.

Boazoguohtumiid dilli meahci- ja jekkiidsuodjalanguovllus lea gitta boazodoalu siskkáldas ordnemiin: boazomeriin, lotnolas guodoheamis ja geavada guodohanbarggu ollašuhttimis. Plánas ii válde bealli alimus suvdilis boazolohkui, dannego dat ii gula Meahcceráđđehusa bargguide. Boazoguohtumiid dili čuovvumis vástida Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkanlágádus. Maiddái plánáguovllu olggobeale eanageavaheamis – ovdamearkka dihte vuovdedoalu muorra-čuohppamiin – lea váikkuhus boazoguohtoneatnamiid dillái ja guodohandeddui. Plánáguovllu olggobealát eanageavaheapmi váikkuha boazodoalu guohtunordnemiidda ja sáhtá dakko bokte váikkuhit guodohandeddui maiddái plánáguovllus.

Meahcebidolobiid vuodet mearálaččat ja eriid mielde suvdilis geavaheami vuodđojurdagiid čuovvumiin. Rievssaha gárdebivddus ja luomečoaggimis šaddi ekologalaš vahárat leat unnit meahcci- ja jekkiidsuodjalanguovllus – earret lubmemii gullelaš geasseáigásaš meahcejohtalusa, masa plána bidjá čielga rájaid.

Huksen dihto vuodđojurdagiid vuodul lea vejolaš meahceguovllus. Jekkiidsuodjalanguovlluin husken lea ásahusa (852/1988) mielde gildojuvvon.

Plána váikkuhusat daidda luonddutiippaide ja šlájaid, maid vuodul guovlu lea váldejuvvon Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádahkii

Muotkeduoddara meahceguovlu gullá Natura 2000 -fierpmádahkii **Muotkeduoddara áidalas meahcci** (FI 1300202) -nammasaš Natura-guovlun, man sisa gullá maiddái Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu. Luonddutiippat ja šlájat, maid vuodul guovlu lea váldejuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii, leat govviduvvon dán plána logus 2.

Stáhtaráđi mearrádus guovllu dohkkeheamis Natura 2000 -fierpmádahkii mearkkaša, ahte luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65. ja 66. §:s ásuovvon vuoigatvuohtaváikkuhusat leat bohtán guovllus fápmui ja daid galgá čuovvut. Nu ahte jos dihto fidnu dahje plána jogo okto dahje vihkkedallon ovttas eará fidnuiguin dahje plánaiguin duodálágánit dovdomassii heajosmahtá Natura-guovllu luondduárvvuid, de ferte prošeavtta ollašuhtti árvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Virgeoapmahaš ii oáččo miedehit lobi iige dohkkehit plána, jos váikkuhusaid árvoštallan- ja gulaskuddanmeannudeapmi čájehit, ahte fidnu dahje plána dovdomassii heajosmahtá Natura-guovllu luondduárvvuid (LsL 66 §). Ovddabealde máinnašuvvon luonddusuodjalanlága dárkkuhan mearkkašanveara heajosmahttima šielbmá ja dan čuozaheapmi namalassii guovllu Natura 2000 -fierpmádahkii laktima vuodustan luondduárvvuide dahká vejolažžan guovllu virolaš geavaheami, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodduuvvi ollašuhttimis oktadáhpusain ii eará čuovo.

Luonddudirektiivva (92/43/ETY) 6. artihkala seadáhpusain gávnnavuvvo, ahte luonddutiippa oasis suodjaleami dássi lea oiddolaš, go (Natura 2000 -guovlluid – 2000, s. 19)

- dan lunddolaš lávdanviidodat ja guovllut, main dat dihtto, leat stáđđásat dahje viidáneamin
- earenoamáš ráhkadat ja earenoamáš doaimmat, mat leat dárbbaslaččat dan seailluheami dihte guhkes áigegaskkas, leat juo dál leamin ja seilot boahhtevuođas, mii lea duodálágánit ovddalgihtii oaidnimis
- guovllu lunddolaš šlájaid suodjaleami dássi lea oiddolaš.

Stáhtaráđi mearrádusas (Vn 20.8.1998) lea iešguđet Natura-guovllu buohta meroštallon suodjaleami ollašuttinvuohki namuhemiin lága, man mearrádusaid čuovvumiin oadjuduvvojit dat luondduárvvut, maid vuodul guovlu lea laktojuvvon Natura 2000 -fierpmádahkii. **Muotke-
duoddara áidalas meahcci** -nammasaš Natura-guovllu ollašuttinvuohkin meahceguovllus lea meahceguovloláhka (62/1991).

Guovllu geavaheapmi ja dikšun mearuštuvvá meahceguovlolága ja maiddá dikšun- ja geavahanplána vuodul. Natura-guovlui sisagullelaš Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovlu lea ollašuttin nu, ahte das lea vuodduuvvon luonddusuodjalanlága mielde gustovaš suodjalanvuovlu. Guovllu ollašuttinvuohkin lea luonddusuodjalanlágha. Meahceguovlolágas ja luonddusuodjalanlágas leat meroštallon mihtomearit, mat stivrejit guovllu geavaheami. Natura-mearrádus ii buvttedáidda áššiide geavadis makkárgenuppástusa. Dát lea gávnnavuvvon maiddá om. stáhtaráđi mearrádusas ovdamearkka dihte guollebivdu, meahcebivdu ja eará luondduealáhusaid hárrái. Meahceguovlolága ja luonddusuodjalanlága ulbmiliid ollašutti dikšun- ja geavahanplánain ii áitojuvvo guovllu luonddutiippaid ja šlájaid oiddolaš suodjaleami dássi.

Guovllu dáláš geavaheapmi ii áitte daid luonddutiippaid ja šlájaid, maid vuodul Muotke-
duoddara áidalas meahcci (FI 1300202) lea laktojuvvon Suoma Natura 2000 -suodjalanguovlo-
fierpmádahkii. Dasa lassin plána oadjuda Natura-fierpmádaga luonddutiippaid ja šlájaid seailuma
dás duohkoge earret eará meahcevuojáseami stivremin, boaldinmuora váldima stivremin,
áššáigullelaš oahpistan- ja bálvalusrusttegiiguin, guovllu luonddudili čuovvumiin ja bearrái-
geahčuin.

Oktiigeassun sáhtta gávnnahit, ahte plána ovddida **Muotke-
duoddara áidalas meahcci** -nammasaš Natura-guovllu luondduárvvuid seailuma. Go ná lea, de plána lea dehálaš oassi Natura 2000 -fierpmádaga ollašuvvama.

21.2.2 Sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkuhusat

Visot birasváikkuhusain lea sosiálalaš bealli. Dávjá lundui ja huksejuvvon birrasii čuoheci váikkuhusat albmanit eahpenjuolgga sosiála váikkuhusain. Sosiálalaš váikkuhusat árvvoštallojit, vai sáhtašii čilget ja ávaštallat guovllu olbmuid eallima kvalitehtii ja guovllu ovdáneapmái čuoheci nuppástusaid, árvvoštallat ja einnostit servoža ja guovllu návcca vuogáiduvvat nuppástuvvi diliide, árvvoštallat nuppástusaid mearkkašumi sierra oassebeliide, váldit vuhtii ja heivehallat fidnus šaddi ruossalasvuodaid ja plánet hehttehusaid geahpedeami áiggil ja didolaččat. Go sosiála váikkuhusaid suokkardallet, de lea dehálaš čielggadit maiddá dan, geaidda váikkuhusat čuhcet. (Birasministeriija 1998)

Muotke-
duoddara meahceguovllus deattu oážžu sáme kultuvrra ja boazodoalu ja eará luondduealáhusaid fidnodoaimma vejolašvuodaid sihkkarastin. Guovlu lea plánas juhkkujuvvon vánddardeami stivrema ektui áhpásmahttin- ja boaittoavádahkii. Dát juohku mudde virkkosmahttin-geavaheami ráhkadagaid nu, ahte boaittoavádahkii eai odđa virkkosmahttingeavaheami ráhkadagat boade. Plánas eai gáržžit báikkálaš olbmuid ealáhusdoaimman- eai virkkosmuovvanvejolašvuodaid dálá dili ektui. Báikkálaš olbmuid ruovttudárboameahcebivdo, -guollebivdu ja -čoaggin ja maiddá boaldinmuorraváldin ožžot joatkašuvvat nugo ovdal plánage.

Suoma vuodđolágas (731/1991) dáhkiduvvo visot suomelaččaide ealáhusdoaimma friddjavuohta, man birra ásahuvvo dárkkebut lágas ealáhusa fidnodoaimma vuoigatvuodas (122/1919) ja maiddá eanageavahanlágain (nugo lágas 1378/2004 ja ásahusas Meahcceráđdehusas, meahccejohtaluslágas 1710/1995, boazodoallolágas 848/1990, meahccebivdolágas 615/1993 ja guollebivdolágas 286/1982). Meahcceguovlolága (62/1991) oppalašvuoduštusain gávnnavuvvo, ahte ”meahcceguovlluin ii leat dárkkuhus gáržžedit dálá návddašuvuoigatvuodaid” (SII 42/1990). Go ná lea, de Meahcceráđdehus galgá meahcceguovloplánemis váldit vuhtii báikkálaš olbmuid visot lágasásahuvvon vuoigatvuodaid bargat boazodoaluin ja eará luondduealáhusaiguin.

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea sápmelaččaid ruovttuguovllus. Plána dahká vejolažžan sápmelaččaide vuodđolágas dáhkiduvvon vuoigatvuoda bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra maiddá meahcceguovllus. Meahcceráđdehus ráđđadallá plánas dasa gullelaš ráđđadallangeatnegasvuoda mielde sámedikkiin.

Váikkuhusat boazodollui

Boazodoalu geavada ordnemat leat boazodoallolága (848/1990) mielde bálgosiid bargun iežaset hálddahušguovlluin. Meahcceráđdehus ii ná stivre – iige sáhte stivret dan, gii oažžu bargat boazodoaluin meahcceguovllus. Meahcceráđdehus šiehtá geavada áššiid ollašuttimis – ee. boazodoalloarjjabáikkiid vuodđudeamis ja sajáiduhuttimis plána evttohusaid mielde – álo bálgosiiguin, ii ovttat olbmuiguin. Eará luondduealáhusaid ođđa doarjjabáikkiid birra Meahcceráđdehus gullá ovtto bálgosiid ja maiddá dárbbu mielde ág. gieldda guollebivdoráđđadallangotti ja fuodđogáhttensearvvi.

Boazodoalu oaidninvuohki lea plánas váldojuvvon vuhtii čadahanvuodđojurdagiin – nuppiid sániiguin plána ii sisdoala dakkáraš evttohusaid, mat heajosmahtašedje boazodoaluin barganvejolašvuodaid. Boazodoalu vejolašvuodaid eai goittotge plánain buorit nu, ahte dát buorádušat buvttášedje mearkkašahtti ráddjehusaid áidalas meahci eará stádasman ja lágasásahuvvon geavahanvugiide. Boaittoavádat gokčá stuorámus oasi áidalas meahci viidodagas. Maiddá virkkosmahttinavádat lea stuorra oasi jagis measta ollásit boazodoalu anus. Johtaleapmi ii plána mielde oáččo dovdomassii hehttet bohccuid iige guovllu eará ealliid. Mohtorfámuin johtima stivremin adnojuvvon máđiijaide, lohpepolitihkain, beaktilis bearráigeahčuin ja virkkosmahttingeavaheami huksema čohkkemiin (bálgáiguin, ráhkadagaiguin ja áššáigullelaš oahpistemiin) stivrejuvvo eanaš oassi mohtorgielkkáin johtti lustageavaheaddjiin boazodollui dehálaš guovlluid olggobeallái.

Plánas evttohušuvvon avádatjuoguin – ja dan oktavuodas velá bearráigeahčuin – sihkkarastet boazodoalu doaibmavejolašvuodaid ja seailuma sáme kultuvrra vuodđun guhkes áigegaskkas: viiddis guovlluide eai ráhkat maidege, ja meahccejohtaluslobiid máđiijaid olggobeallái miedehit mearálaččat. Olles áidalas meahcci lea boazodoalloguovlu dás duohkoge, ja eanaš oasi jagis dasa čuohcá hui unnán eará geavaheapmi. Giđa mohtorgielkáseseŋŋa olggobealde guovllu virkkosmahttingeavahus lea hui unni ja čohkiida sesoŋŋasge Meahcceráđdehuse riikkadási mohtorgielkámáđiijai, guovllu máttanuorteoassái.

Mávssuvuloš turismadoaibma lea plánas ráddjejuvvon smávisin ja lohpegeatnegassan. Fitnodatdoalliin, geat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhtá lohpi váldojuvvot eret gaskan turisma-sesoŋŋa, ja sidjiide lohpi sáhtá ollásit báhcet miedekeahhtá čuovvovaš sesoŋŋii. Mohtorgielkávuojašepmi ohcejohkalaččain ja anárlaččain lea ruovttugielddaset siste lágasfápmuduvvon vuoigatvuoha. Iešráđálaš beanageassastatdoibmii Meahcceráđdehus ii dálá dilis sáhte seahkanit muđui go stobuid geavaheami buohta, dannege iešráđálaš beanageassastatvuojašepmi lohko-

juvvo juohkeolbmovuoigatvuohtan. Seammaláhkai lea ášši meacesihkkelastima ja riidema ektui. Plánas eai evttoht mohtorgielkávuojasaemi ráddjenguovlluid vuodđudeami áidalas meahccái.

Maiddá meahcebivdu beatnagiin sáhtá dagahit manahusaid boazodollui. Meahcebivdolohpe-ordnemiidda ja beanaguovlluide guoskevaš čanasjoavkočoahkkimiin leat soahpan guovlluid, main bivdobeatnaga geavaheapmi lea lobálaš. Guovlluid šihttet boazodoalu dárbbuid vuhtii váldimiin.

Meahcceráddehus čuovvu geažos áigge spirenáliid ovdáneami ja raportere ásojuvvon goaskin-revirain ja girdinnávccalaš čivggain birasministerijai. Eará spiriid raporteremis vástida Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkamušlágáduš. Goaskima ovddas buhtadusaid boazodollui máksá birasministerija ja eanastuorraspiriid boazodollui dagahan vahágiid eana- ja meahccedoallosministerija.

Váikkuhusat eará luondduealáhusaide

Plána oadjuda boazodoalu lassin maiddá luondduealáhusaid doaimma uhcemustá seamma dásis go meahceguovlolága (62/1991) fápmui boadedettiin, ee. eanageavaheami ja meahcejohtalusa stivreimiin. Virkkosmahttingeavaheami vejolaš odđa ráhkadagat čohkkejuvvojit virkkosmahttin-aváhakii. Meahcceráddehus ii hukse odđa ávdin- dahje várrenstobuid odđa sajiide. Guovlu seailu geainnoheapmin ja guovllus johtin stivrejuvvo nu, ahte olgobáikegottálaš olbmot sáhttet almmá báikegottálaš ofelačča vuojašit mohtorgielkkáin dušše mohtorgielkávuojáhagaid ráigge. Geasse-áigge ovddemustá dušše báikegottálaš olbmot sáhttet johtit guovllus meahcefiervruiguin ja siige dušše dihto vuojáhagaid ráigge. Plánas lea várrejuvvon luondduealáhusaid fidnodoaimbiide ráddejuvvon vejolašvuohta doarjjabáikki fidnemii meahceguovlui. Dasa lassin plána dahká vejolažžan báikkálaš olbmuid boaldinmuora fidnema ja dakko bokte dáhkida iežas oasis luondduealáhusaiguin bargama.

Váikkuhusat virkkosmahttingeavahussii

Plánas evttohit virkkosmahttingeavaheami oasis, ahte virkkosmahttingeavaheami odđa ráhkadagaid eai hukse. Guovllu dáláš bálvalusráhkadagaid bisuhit ovddeš mearis ja virkkosmahttingeavaheami ráhkadagaid, bálgáid ja gielkajohtolagaid nu, ahte kvalitehtadássi seailu. Plána evttohusaid ollašuvvan mearkkaša, ahte meahceguovllu virkkosmahttingeavahus ii plána fámusbissunáigges lagas boahhtevuodas dovdomassii lassán. Liiggás stuorra johttimearit eai ná bilit guovllus virkkosmuvvi olbmuid meahcevášáhusaid, ja áidalas meahcci bissu luoduláganin maiddá virkkosmahttingeavahusa sosiála mearkkašumis.

Áhpásmahttingeavaheaddjiide eai miedet geasseáigásaš meahcejohtaluslobiid. Visot mávssuvu- loš turismadoaimma lea sakka kontrolla vuolde, smávis ja lohpegeatnegas. Lohpepolitihka dasa lassin čavgejit plána evttohusaid mielde dárbbu vuodul. Turismafitnodatdoalliin, geat eai čuovo addojuvvon rávvagiid, sáhtá lohpi váldot eret gaskan turismasesonja, ja lohpi sáhtá báhcet miedekeahttá ollásit čuovvovaš áigodahkii.

Beanageassastatdoimii, mii lea gávpedoaimma, Meahcceráddehus lea miedehan muhtin fitnodatdoalliide lobiid Anára ja Ohcejoga guovlluid gielkámáđiijaide. Dan sadjái iešrádálaš beanageassastatdoimii Meahcceráddehus ii dálá dilis sáhte seahkanit, dannego dat lohkojuvvo juohkeolbmovuoigatvuohtan. Beanageassastagain johtima njuolggadusaid galggašii čielggadit vejolaš lánkaásahannuppástusaid várás. Beanageassastatdoaimma ii sáhte boazodoalloguovllus leat juohkeolbmovuoigatvuhtii vuodđuduvvi doaimma, dannego beanageassastagain johtaleapmi lea

lassánan ja danin gáibiduvvo čielgasut lálkaásaheapmi dán johtinvuogis. Seammaláhkai lea ieš-ráđálaš meahccesihkkelastima guovdu. Dáid johtinvugiid lea figgamuš goittotge oahpistemiin ja čuvgehusain stivret dálá gielká-, njealjejuvllat- ja meahccevuojáhagaide. Čáhcemášengirdimiidda meahccejávrride Meahcceráđdehus ii dálá dilis sáhte seahkanit, dannego áibmojohtaluslága (281/1995) mielde seaivun rabas čáhceviidodahkii gaskaboddosaččat lea lobálaš. Gaskaboddosaš lea visot johtalus, mii ii leat almmolaččat čadnojuvvon áigemiide.

Váikkhusat sámekultuvrii

Sámedikki, birasministeriija ja Meahcceráđdehusa gaskasaš ságastallamiin ja dasa lassin sámedikki ja birasministeriija ráđđadallamiin leat bohtán dán logu oasis dan oaivili, ahte sámediggi lea kulturiešráđdenlága (974/1995) ollašuhtti orgánan rivttes oassebealli gárvvistit meahcceguovlluid dikšun- ja geavahanplánaid sosiálalaš, kultuvrralaš ja ekonomalaš váikkhusaid árvvoštallama dan oasis go suokkardallet plána váikkhusaid sápmelaččaide. Sámedikki árvvoštallan-oassi lea plána laktagin (Lavtta 2).

21.2.3 Ekonomalaš váikkhusat

Suoma áidalas mehciin lea riikkaekonomalaš imagomearkkašupmi. Riikkaidgaskasaš suodjalan-geatnegasvuodaid ollašuhttimis mehciin lea dehálaš oassi earret eará daid viidodaga geažil. Plána ekonomalaš váikkhusaid suokkardallan vuolgá goittotge guovloekonomiija oaidninvuogis. Olles riikka ekonomijai plánas ii leat oalle stuorra mearkkašupmi, dannego olles riikka beales dehálaš čovdosat – nugo ruvkedoaimma stivren – lea váldon sisa jo meahcceguovloláhkii (62/1991).

Plána vuodđuduvvá suvdilis ovdáneami vuodđojurdagiidda nu, ahte dat figgá heivehit oktii ekonomii-, sosiála-, kultur- ja luondduárvvuid. Dat, mo dát oktiiheiveheapmi lea dahkkon, váikkuha geavadis plána ekonomalaš váikkhusaide. Ekonomalaš suvdilvuhtii figgamis vuohkin evttohit luondduturisma ráhkadagaid ja oahpisteami bajásdoallama, birrasa seastima ja báikkálaš ekonomiija doarju oahpistandoibmii návccaide bidjama ja maiddái luondduealáhusaid vejolašvuodaid sihkkarastima.

Nugo sosiálalaš ja kultuvrralaš váikkhusaid árvvoštallama oktavuodas gávnnavuvui, de plánas eai gáržžet báikkálaš olbmuid ealáhusdoaimbavejolašvuodaid dálá dili ektui. Dán dihte plánas eai leat ekonomalaš váikkhusat guovllu ealáhusaide, muhto jos ealáhusaid gánneheapmi nuppástuvva, de dat dáhpáhuvvá juoga nu eará sivas.

Guovllu geasuhannávcca seailluheapmi nu, ahte bajásdallet bálvalusráhkadagaid ja luondduvidádili, buktá eahpenjulges boaduid guovllu turismafitnodatdoalliide (ovdam. fanas- ja girdin-sáhtašeamit, gávppit, idjadeapmi, oahpistandoaimma). Dasa lassin dat, ahte turismafitnodatdoalliide várrejit vejolašvuoda gaskaboddosaš vuoinjastansajiide ráddjejuvvon guovlluin, dáhkida iežas oasis guovllu turismii vuodđuduvvi ealáhusadoaimma.

Lálkaásaheami (ee. meahccejohtaluslága 1710/1995, boazodoallo- ja luondduealáhuslága 45/2000, meahccebivdolága 615/1993, guollebivdolága 286/1982 jne.), sosiálapolitihka, márkaniid ja bearráigeahču nuppástusat váikkuhit dovdomassii sierra ealáhusaid gánnehahtti doibmii ja dakko bokte maiddái áidalas mehciid atnui. Dannego dáidda áššiide ii plánain sáhte váikkuhit, de leat oaivvildan, ahte ii leat jierpmálaš čadahit ekonomalaš váikkhusaid ášševuodalaš dahje viiddis analysa.

Váikkuhusat boazodollui

Plána ii heajosmahte boazodoalu vejolašvuodaid dálážis. Plánas deattuhit boazodoalu fidno-
doaimma mearkašumi guovllu bálgosiid boazodoalliide, geat maiddáid fidnejit mearkašahti oasi
bearrašiideaset birgenlágis luondduealáhusein.

Hárehis mohtorgielkávuojasaepmi ja beanageassastatdoaimma earenoamážit lohppagida sáhttet
dagahit fuopmášahti hehttehusa ja vahága boazodollui, go biđgejit ealuid ja ruohtahit čoavjjet-
áldduid. Dás šaddet liigegolut boazodollui.

Ráhkadagat ja plána mielde gustovaš čavges lohpepolitihkká ráddjejit virkkosmahttin-
geavaheaddjiid johtima eanaš oasis áidalas meahcis ja earenoamážit boazodollui dehálaš guohton-
etnamiin, mii doarju boazodoalu. Boazodoallit dorvvastit guovllus jodedettiin muhtin muddui
Meahcceráđdehusa ávdinstobuide earenoamážit ráfálaš áigges dahjege golggotmánus njukčá-
mánui. Maiddáid dát geavat lea dihto eavttuiguin – earenoamážit máŋgga jándora geavaheami
hárrái – nannejuvvon plánas. Plána evttohusaid ja ávžžuhusaid doibmiidjan dáhkida boazo-
doaluin bargama vejolašvuodaid maiddáid boahhtevuodas.

Váikkuhusat virkkosmahttingeavahussii

Luondduturisma ja mávssuvuloš prográmmabálvalusfálaldat lea oassi báikkálaš olbmuid birgen-
lágis. Eanaš oasis Ohcejoga ja Anára turismadietnasis čoggo goittotge eará sajiin go Muotke-
duoddara meahceguovllus. Smávtilágan stivrejuvvon gávppálaš luondduturisma heive meahce-
guovlolága (62/1991) ulbmiliid mielde Muotkeduoddara meahceguvlui. Muotkeduoddara áidalas
meahci gievrramus geasuheaddjin virkkosmahttingeavaheami beales sáhttá atnit guovllu meahci-
lundosašvuoda, geainnohisvuoda ja vátna bálvalusrusttegiid. Plánas guovllu lea figgamuš ainge
seailuhit meahcevánddardanguovllun nu bures áidalas meahccin go vejolaš. Plána evttohusaid
mielde gustovaš avádatjuohku ja dan vuodul gustovaš infrastruktuorra- ja lohpepolitihkka oadjuda
árbevirolaš ealáhuseid ja báikegotti olbmuid vuoigatvuodaid, mii doarju meahceguovllu lagas-
giliid ássangelbbolažžan bissuma.

Plánas gárvvistit čielga doaimmanjuolggaduseid gávppálaš ja mohtorfámolaš luondduturismii,
mainna ovddidit ealáhuseahtanuššama, bargovejolašvuodaid ja dohkálašvuoda boazodoalu ja eará
luondduealáhuseahtanuššama doaimmiid gaskavuodas. Dalle visot oassebeliid oktasaš intreassan lea meahce-
guovloressurssa bisuheami nu bures luondduvidáidilis go vejolaš.

Guovllu virkkosmahttingeavaheami ekonomalaš váikkuhusat dovdojit buot ovddemusas turisma-
boahhtun ja bargosadjin, ofelaččaid bálkán, prográmmabálvalus-, lohpe-, idjadan- ja vuovdin-
boahhtun Meahcceráđdehussii, báikkálaš fitnodagaide ja johtalusfitnodatdoalliide ja maiddáid
vearroeuron ja seastun Ohcejoga ja Anára gildii.

21.3 Oktiigeassu ja boadusoavilat

Meahcceráđdehus čuovvu plánemis visot gustovaš lágaid ja ášahusaid ja maiddá iiggá leat evttohusain vuoiggalaš. Meahcceguovloplánema vuolggasadjin lea meahcceguovloláhka (62/1991) ja dan vuodul gustovaš meroštallan áidalas mehciin. Meahcceráđdehus dovddasta sápmelaččaid vuodđolágalaš vuoigatvuodaid iežaset kultuvrii gullevaž ealáhusaid fidnodoibmii ruovttuguovllusteaset. Guovllus ožžot deattu boazodoalu ja luondduealáhusaid ja maiddá sáme kultuvrra dorvudeapmi. Muotkeduoddara meahcceguovllus lea dehálaš mearkkašupmi earenoamážit lagasgilliid ássiid birgeláhkái, kultuvrii ja virkkosmahttindoibmii.

Muotkeduoddara meahcceguovllu ja dasa gullevaž Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána ii dovdomassii nuppástuhte guovlluid geavaheami dahje luonddusuodjalandili iige meahccelundosašvuoda. Plána váldodeaddu leage iešguđetlágan áitagiid eastadeamis ja daidda ráhkkanemis, vai meahcceguovlolága váldoulbmilat dahjege juksanmearálaš birasváikkohusat ollašuvvet maiddá guhkes áigegaskkas. Plána figgá seilluhit dáláš ealáhusaid, sihkarastit daid vejolašvuodaid ja šaddadit ođđa suvdilis luondduturismavejolašvuodaid. Avádatjuohku lea guovddášbargoneavvu virkkosmahttingeavaheami ja luondduturisma gurgalahttimis nu, ahte áidalas meahcci bissu áidalas meahccin maiddá bohttevuodas. Plána ii buvte čiekjalis nuppástusaid Ohcejoga ja Anára kultuvrralaš ja sosiálalaš dillái dahje eallindiliide dan dili ektui, mii lei ovdal meahcceguovlolága. Go ná lea, de plána evttohusat ovddidit iežaset oasis eanageavahan- ja huksenlága (132/1999) mihttomeriid ollašuvvama ja dasa lassin daid ulbmiliid ollašuvvama, maid stáhtaráđi prinsihpamearrádus dien namalas lága vuodul lea ášahan guovlluidegeavaheami riikka- viidosas juksanmeriid birra.

Luonddusuodjaleami oaidninvuogis plána vejolašvuodas ovddidit Muotkeduoddara meahcceguovllu ja ná muhtin muddui maiddá Natura 2000 -suodjalanguovlofierpmádaga luondduárvvuid seailuma.

Dikšun- ja geavahanplánas ášahuvvojit guovllu dikšumii ja geavaheapmái ulbmilat, vuodđo- jurdagat ja ráddjehusat. Plánema oktavuodas čadahuvvon guovllu dálá dili kárten dahká vejolažžan juksanmearálaš birasváikkohusaid ollašuvvama čuovvuma bohttevuodas. Ohcejoga ja Anára ovttasbargojoavkkuin ja guovllu bálgosiin lea guovddášrolla čuovvumis. Lea dehálaš, ahte maiddá báikkálaš ássit ja eará čanasjoavkkut sáhttet oassálastit plána ollašuvvama čuovvumii ja ahte sis lea vejolašvuodas váikkuhit plána lassin dan ollašuttimii. Bearráigeahčču lea dehálaš oassi plána evttohusaid doibmiidjamis ja čuovvumis. Bearráigeahčču galgá čujuhit doarvái resurssaid.

Gáldut/Girjjálašvuohta

Prentosat

- Aikio, M.-S. 2005: Deanu- ja Ohcejohlegiid kulturinventeren / Tenon- ja Utsjoenlaaksojen kulttuuri-inventointi. Loahpparapoarta. – Sámi museum & Saamelaismuseosäätiö 2003–2004.
- Airaksinen, O. & Karttunen, K. 2001: Natura 2000 -luontotyyppiopas. 2. divvojuvvon preanttus. – Suoma birasguovddáš. Ympäristöopas/Birasrávagihppa 46. 194 s.
- Anára guolástanguovlu 2007: Inarin kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma / Anára guollebivdguovllu geavahan- ja dikšunplána. – 25 s.
- Birasministeriija 1992: Arvokkaat maisema-alueet / Divrras duovddaoainnusguovllut. – Smiehtamuš 66/1992. Birasministeriija, birassuodjalanossodat.
- 1998: Ohjeet suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista / Rávvagat plánaid ja prográmmaid birasváikkuhusaid árvvoštallamis. Birasministeriija, guovlluid geavaheami ossodat. 37 s.
- 1999: Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotus / Natura 2000 -fierpmádaga Suoma árvalus. – Suomen ympäristö / Suoma biras 299. Helsset. 111 s.
- 2002: Ohjelma luonnon virkistyskäytön kehittämiseksi / Prográmma luonddu virkkosmahttin-geavaheami ovddideami várás. – Suomen ympäristö / Suoma biras 535. Guovlluid geavaheami. Helsset. 48 s.
- 2007: Luonnon puolesta, ihmisen hyväksi. – Suomen ympäristö / Suoma biras 35/2007. Helsset. 162 s.
- Elo, T. & Magga, P. (doaimm.) 2007: Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuuri-maisemaan / Ellojuvvon, vásihuvvon duovddaoainnus. Oaidninvuogit sápmelaš kulttuuriduovdagii. – Suomen ympäristö / Suoma biras 34/2007. Lappi birasguovddáš.
- Eurohpá ovtastumiid ráđi loddedirektiivva / Euroopan unionin lintudirektiivi 79/409/ETY.
- Eurohpá ovtastumiid ráđi luondodirektiivva / Euroopan unionin luontodirektiivi 92/43/ETY.
- Gröndahl, K. 2005: Riekkonmetsästyksen ekologinen ja sosiaalinen kestävyys Ylä-Lapissa metsästykskaudella 2001–2002 / Rievssatbivddu ekologalaš ja sosiálalaš suvdilvuohta Davvi-Sámis meahccebivdoáigodagas 2001–2002. Ohppočájánasbargu. Roavvenjárgga ammátallaskuvla, Luondduvalljodat- ja birassuorgi, vuovdedoalu oahppoprográmma. 140 s.
- & Stolt, E. 2006: Riistanhoito ja metsästyksen / Fuoddogáhtten ja meahccebivdu. – Girjjis Stolt, E. (doaimm.): Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikannimistö / Báišduoddara meahcceguovllu ja Geavu luonddumeahci luondu, geavaheami ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddu-suodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 161: 114–130.

- Hallikainen, V. 1998: The Finnish Wilderness Experience. – Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 711. 288 s.
- 2001: Erämaat Suomessa / Áidalas meahcit Suomas. – Girjgis Kangas, J. & Kokko, A. (doaimm.): Metsän eri käyttömuotojen arvottaminen ja yhteensovittaminen / Vuovddi sierra geavahanvugiid árvoháhkkan ja oktiiheiveheapmi. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 800.
- Hamari, P. 2003a: Inari Muotkatunturit, Peltojoki 1 / Anár Muotkeduoddarat, Bealdojohka 1. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoroggečuozáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologijja ossodaga arkiiva.
- 2003b: Inari Muotkatunturit, Peltojoki 2 / Anár Muotkeduoddarat, Bealdojohka 2. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoroggečuozáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologijja ossodaga arkiiva.
- 2003c: Inari Muotkatunturit, Tievajärvenpolku / Anár Muotkeduoddarat, Dievvájávrrébálggis. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoroggečuozáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologijja ossodaga arkiiva.
- 2003d: Inari Muotkatunturit, Tievajärvi / Anár Muotkeduoddarat, Dievvájávri. Esihistoriallisen pyyntikuoppakohteen tarkastus / Ovdahistorjjálaš bivdoroggečuozáhaga dárkkisteapmi. – Museadoaimmahat, arkeologijja ossodaga arkiiva.
- Helle, T. 2006: Poronhoito ja muuttuva ilmasto / Boazodoallu ja nuppástuvvi dálkkádat. – Girjgis Nikula, A. & Varmola, M. (doaimm.): Ilmastonmuutos Lapissa. Näkyvätkö muutokset, sopeutuuko luonto? / Dálkkádatnuppástus Lappis. Vuhttojito nuppástusat, vuogáiduvvago luondu? Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 25. 58 s.
- & Aspi, J. 1983: Effects of Winter Grazing by Reindeer on Vegetation / Bohccuid dálveguodoheami váikkuhusat šaddogeardái. – Oikos 40: 337–343.
- , Kajala, L., Niva, A. & Särkelä, M. 1997: Poron laidunnuksen vaikutus tunturikoivikoiden rakenteeseen / Bohcco guodoheami váikkuhus lagešvuvddiid ráhkadahkii. – Girjgis Hyppönen, M., Penttilä, T. & Poikajärvi, H. (doaimm.) 1998: Poron laidunnuksen vaikutus metsä- ja tunturiluontoon / Bohccuid guodoheami váikkuhus vuovde- ja duottarlundui. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja / Vuovdedutkanlágádusa diedáhusat 678: 132–141.
- Hämet-Ahti, L., Suominen, J., Ulvinen, T. & Uotila, P. (doaimm.) 1998: Retkeilykasvio. / Šaddogirji vánddardeaddjiide. 4. ollásit ođaduvvon preanttus. – Luonddudiedálaš guovddášmuseo, Šaddomusea, Helsset. 656 s.
- Itkonen, P. 2006: Ilmastonmuutos ja Lapin luonnonsuojelualueet / Dálkkádatnuppástus ja Lappi luonddusuodjalanguovllut. – Girjgis Nikula, A. & Varmola, M. (doaimm.): Ilmastonmuutos Lapissa. Näkyvätkö muutokset, sopeutuuko luonto? / Dálkkádatnuppástus Lappis. Vuhttojito nuppástusat, vuogáiduvvago luondu? Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat / Working Papers of the Finnish Forest Research Institute 25. 58 s.

- Jernström, A. M. 1874: Material till finska Lappmarkens geologi / Materiála Suoma beale Sámi-eatnama geologiijas. 1. Utsjoki och Enare Lappmarker / Ohcejoga och Anára Sámi-eatnamat. – Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk / Suoma luondu ja álbmot -dieđáhus 21: 93–229.
- Johansson, P., Perttunen, V. & Maunu, M.: Muotkatunturin erämaa / Muotkeduoddara áidallas meahcci. – Ii almmustahtton. 13 s.
- Jääskö O. 2001: Paliskunnan vuorovaikutteinen porotaloussuunnitelma. Lähtökohtia ja ehdotuksia paliskunnan suunnittelun ja vuorovaikutuksen kehittämiseen / Bálgosa lotnolasváikkoheaddji boazodoalloplána. Vuolggasajit ja evttohusat bálgosa plánema ja lotnolasváikkuhusa ovddideapmái. Lappi universiteahhta 62 s.
- Kaipainen, H., Kemppainen, E., Peltonen, S.-L. & Alanen, A. (doaimm.) 1997: Uhanalaisuuden arviointiperusteet / Áittavulošvuoda árvvoštallanvuodušusat. – Suomen ympäristökeskuksen moniste / Suoma birasguovddáža mánggus 68. Suoma birasguovddáš, Helsset. 79 s.
- Kallio, P., Laine, U. & Mäkinen, Y. 1969: Vascular Flora of Inari Lapland 1. Introduction and *Lycopodiaceae–Polypodiaceae*. – Rep. Kevo Subarctic Res. Stat. 5: 1–108.
- Kalpio, S. & Bergman, T. 1999: Lapin perinnemaisemat / Lappi árbevirolaš duovddaoidnosat. – Alueelliset ympäristöjulkaisut / Guovloguovdilis birasprentosat 116. Lappi birasguovddáš & Meahcceráđdehus. 236 s.
- Kangas, L. 2006: Metsäkanalintujen metsästys Pohjois-Suomessa. Metsästyskuolleisuus, metsästyksen valikoivuus ja kestävyys / Eanalottiid meahcebevdu Davvi-Suomas. Meahcebevdujápmu, meahcebevdu välljenváikkuhus ja suvdilvuolta. Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 378. Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus. 30 s.
- Kankaanpää, J. 2002: Arkeologia/Arkeologiija. – Girjijis Kajala, L. (doaimm.): Tarvantovaaran erämaa-alueen ja Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen luonto ja käyttö / Dárvvatvári meahceguovllu ja Leahteseanu–Vuottesjoga jekkiidsuodjalanguovllu luondu ja geavaheapmi. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 140: 86–94.
- & Rankama, T. 2005: Early Mesolithic Pioneers in Northern Finnish Lapland. – Girjijis Knutsson, H. (doaimm.): Pioneer Settlements and Colonization Processes in the Barents Region. Vuollerim Papers on Hunter-gatherer Archaeology. Vol 1. s. 109–161.
- Kauhanen, H. 2004: Kasvillisuus ja kasvisto / Šaddogardi ja šattut. – Girjijis Tynys, T. & Stolt, E. (doaimm.): Kaldoaivin erämaa-alueen ja Sammutinjängän–Vaijoenjängän soidensuojelualueen luonto, käyttö ja paikannimistö / Gáldoaivvi meahceguovllu ja Sámmotjeakki–Vádjotjeakki jekkiidsuodjalanguovllu luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 144: 23–35.
- Korhonen, P. 2004: Pienriistan metsästys Pohjois-Suomessa vuonna 2003 / Smávvafovduid meahcebevdu Davvi-Suomas jagis 2003. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 326. Fuoddo- ja guollevalljodaga dutkamušlágádus. 65 s.

- Kotivuori, H. & Torvinen, M. 1994: Pohjois-Lapin kiinteät muinaisjäännökset / Davvi-Sámi bissovaš dološ bázahusat. – Julkaisu/Preanttus 136, sarja/ráidu A. Lappi guovlolávvalihttu, Roavvenjárga.
- Kumpula, J. 2003: Metsänkäsittelyjen vaikutukset porolaitumiin / Vuovdelihkahallama váikkuhusat boazoguohtoneatnamiidda. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 286. Fuoddo- ja guollevaljjodaga dutkamušlágádus. 60 s.
- , Colpaert, A., Kumpula, T. & Nieminen, M. 1997: Suomen poronhoitoalueen talvilaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu dálveguohtunvalljodogat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 93. Fuoddo- ja guolledutkamuš. 42 s. + laktogat.
- , Colpaert, A. & Nieminen, M. 1999: Suomen poronhoitoalueen kesälaidunvarat / Suoma boazodoalloguovllu geasseguohtonvalljodogat. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 152. Fuoddo- ja guolledutkamuš. 40 s. + laktogat.
- , Fielitz, U. & Colpaert, A. 1999: Porojen laidunten käyttö Pohjois-Lapissa. GPS-seuranta ja satelliittikuvatulkinnat laidunten käytön tutkimisessa / Bohccuid guohtoneatnamiid geavaheapmi Davvi-Sámis. GPS-čuovvun ja satellihttagovvadulkomat guohtoneatnamiid geavaheami dutkamis. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 150. Fuoddo- ja guolledutkamuš, Gámas. 31 s.
- , Colpaert, A., Anttonen, M. & Nieminen, M. 2004: Poronhoitoalueen pohjoisimman osa (13 paliskuntaa) talvilaidunten uusinventointi vuosina 1999–2003 / Boazodoalloguovllu davimus oasi (13 bálgosa) dálveguohtoneatnamiida oddainventeren jagiin 1999–2003. – Kala- ja riistaraportteja / Guolle- ja fuoddoraporttat 303. Helsset. 39 s. + laktogat.
- Köngäs, U. 2006: Muotkatunturin erämaa-alueen kulttuurihistoriallinen selvitys / Muotkeduoddara meahceguovllu kulturhistorjjálaš čielggadus. Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. – Dutkamušraporta 4. Helsset universiteahhta & Meahceráddehus. 124 s.
- 2008: Virkistyskäytön vaikutus Muotkatunturin erämaa-alueen ja Pallas–Ounastunturin alueen muinaisjäännöksiin / Virkkosmahttingeavaheami váikkuhus Muotkeduoddara meahceguovllu ja Bállás–Ovnesduoddara guovllu dološbázahusaide. – Pro gradu -tutkielma/dutkkalmas. Helsset universiteahhta, Kultuvrraid dutkamuša lágádus, arkeologiija oahppoávnnas.
- Lapin Kansa 16.4.2008: Petovahingot luvataan korvata täysimääräisinä / Spirevahágiid lohpidit buhtadit dievasmearálaččat.
- Lappi lihttu / Lapin liitto 2005: Pohjois-Lapin maakuntakaava / Davvi-Sámi eatnangottelávva. Duovddaoainnusčielggadus juovlamánnu 2005. – 104 s.
- 2006: Pohjois-Lapin maakuntakaava / Davvi-Sámi eatnangottelávva. Anár–Soadegilli–Ohcejohka. Čilgehus. 183 s.
- Lehtola, T. 1998: Kolmen kuninkaan maa, historian Inari / Golmma gonagasa eana, historjjálaš Anár. – Gummerus kirjapaino Oy. 495 s.
- Magga, P. 2003: Sápmelaš kulturbirasprográmma. Ovdačielggadus. – Deaddilkeahhtá. Sámediggi.

- Magga, P. 2007: Birrasis. Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi -hankkeen saamelaisosion loppuraportti / Lappi kulturbirrasat oahpisin -prošeavtta sámeoasi loahpparaporta. – Oulu universitehta, Giellagas-instituhtta.
- Marttila, V., Granholm, H., Laanikari, J., Yrjölä, T., Aalto, A., Heikinheimo, P., Honkatuki, J., Järvinen, H., Liski, J., Merivirta, R. & Paunio, M. 2005: Ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia / Dálkkádatnuppastusa sisriikkalaš vuogáiduvvanstrategiija. – Eana- ja meahccedoallosministeriija. Vammalan kirjapaino Oy. 272 s.
- Mattila, E. 2006: Porojen talvilaitumien kunto Ylä-Lapin paliskunnissa vuonna 2004 / Bohccuid dálveguhtoneatnamiid dilli Davvi-Sámi bálgosiis jagis 2004. – Metlan työraportteja / Metla bargoraporttat 28. 54 s.
- Mattus, I.: Muotkatunturin erämaa-alueen paikannimistö / Muotkeduoddara meahcceguovllu báikenamat. – Ii almmustahtton. 136 s.
- Meahcceguovlokomitea/Erämaakomitea 1988: Erämaakomitean mietintö/Meahcceguovlokomitea smiehttamuš. Smiehttamuš 1988:39. Stáhta prentenguovddáš.
- Meahcceráddehus 2002a: Kiinteiden muinaisjännösten hoito-opas / Bissovaš dološbázahusaid dikšunrávagihppa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 64. 42 s.
- 2002b: Luonnonsuojelualueiden hoidon periaatteet / Luonddusuodjalanguovlluid dikšuma vuodđojurdagat. Metsähallituksen luonnonsuojelualueiden tavoitteet, tehtävät ja hoidon yleislinjat / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanguovlluid ulbmilat, barggut ja dikšuma oppalašlinjját. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 63. 47 s.
- 2000c: Suomen erämaat / Suoma áidallas meahcit. – Rávagihppa. Oy Sevenprint Ltd. 11/2000.
- 2007a: Hoito- ja käyttösuunnittelun karttaohje / Dikšun- ja geavahanplánema kárta ráva.
- 2007b: Hoito- ja käyttösuunnittelun ohje / Dikšun- ja geavahanplánema ráva. – Veršuvdna 2.0. Meahcceráddehus, luonddubálvalusat 11.1.2007. 64 s.
- 2010: Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet / Suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuodđojurdagat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráddehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu B 127. 93 s.
- & Ohcejoga gieldda 2003: Utsjoen tuhokoivikoiden ennallistaminen / Ohcejoga duššan soahkevuvddiid ovdešteapmi. – ”Tähti ja koivu” -hanke / ”Násti ja soahki” -fidnu. Prošeaktaplána 18.2.2003. Raporta.
- Meriläinen, K. 1965: Inari-Utsjoki / Anár-Ohcejohka. Suomen geologinen yleiskartta / Suoma geologalaš oppalaškárta. – 1:400 000. Geađgešládjakárta C 8–9.
- Mossberg, B., Stenberg, L. & Ericsson, S. 1992: Den nordiska floran / Davviriikkaid šattut. – Wahlström & Widstrand. 696 s.

- Museadoaimmahat 1993: Rakennettu kulttuuriympäristö / Huksejuvvon kulturbiras. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt / Riikkaviidosáčat mearkkašahhti kulturhistorjjálaš birrasat. Huksenhistorjjá ossodaga preanttus 16.
- Natura 2000 -alueiden suojelu ja käyttö / Natura 2000 -guovlluid suodjaleapmi ja geavaheapmi. – Luontodirektiivin/Luonddudirektiivva 92/43/ETY 6. artiklan säännökset / artihkala seadáhusat. Eurohpa ovtastumiid virggálaš prentosiid doaimmahat. 69 s.
- Norokorpi, Y., Mäkelä, K., Tynys, S., Heikkinen, R., Kumpula, J., Sihvo, J., Eeronheimo, H., Eurola, S., Johansson, P., Neuvonen, S. & Virtanen, R. 2008: Tunturit/Duoddat. – Girjjis Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (doaimm.): Suomen luontotyyppien uhanalaisuus / Suoma luonddutiippaid áittavulošvuohta. Oassi 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet / Bohtosatt ja árvvoštallama vuoduštusat. Suomen ympäristö / Suoma biras 8: 175–214.
- Näkkäljärvi, K. 2000: Siita eli lapinkylä yhteisöelämän perustana / Siida servodateallima vuodđun. – Girjjis Pennanen, J. & Näkkäljärvi, K.: Siiddastallan. Siidoista kyliin / Siiddain giliide. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen / Lundui čadnon sámekultuvra ja dan nuppástuvvan. Inarin saamelaismuseon julkaisuja / Anára sámemusea prentosat 3. Kustannus Pohjoinen. s. 138–147.
- Ohcejoga guolástanguovlu 2007: Utsjoen kalastusalueen käyttö- ja hoitosuunnitelma / Ohcejoga guollebivdoguovllu geavahan- ja dikšunplána. 35 s.
- Oksanen, L., Moen, J. & Helle, T. 1995: Timberline Patterns in Northernmost Fennoscandia. – Acta Botanica Fennica 153: 93–105.
- Ollila, T. & Sulkava, P. 2007: Suurpetolaskennat Metsähallituksen Lapin luontopalveluissa / Stuorraspirelohkamat Meahcceráđđehusa Lappi luonddubálvalusain. – Raporta 30.11.2007. 14 s.
- Pennanen, J. 2000: Suurporonhoito muutti tunturisaamelaisten lapinkylä / Ealloboazodoallu rievdadii duottarsápmelaččaid siiddaid. – Girjjis Pennanen, J. & Näkkäljärvi, K.: Siiddastallan. Siidoista kyliin / Siiddain giliide. Luontosidonnainen saamelaiskulttuuri ja sen muuttuminen / Lundui čadnon sámekultuvra ja dan nuppástuvvan. Inarin saamelaismuseon julkaisuja / Anára sámemusea prentosat 3. Kustannus Pohjoinen. s. 168–169.
- Puro, A. & Maunuvaara, V. 1997: Paatsjoen vesistöalueen käyttömuodot ja niiden kehittäminen / Báhcaveaji čázádatguovllu geavahanvuogit ja daid ovddideapmi. Lappi birasguovddáš, Roavvenjárga. 130 s.
- Rankama, T. 2003: The Colonisation of Northernmost Finnish Lapland and the Inland Areas of Finnmark. – Girjjis Larsson, L., Kindgren, H., Knutsson, K., Loeffler, D. & Åkerlund, A. (doaimm.): Mesolithic on the Move. Oxbowbooks, Exeter. s. 37–46.
- Rassi, P., Kaipainen, H., Mannerkoski, I. & Ståhls, G. 1991: Uhanalaisten eläinten ja kasvien seurantatoimikunnan mietintö / Áitatvuollásaš ealliid ja šattuid čuovvundoaibmagotti smiehttamuš. – Komiteasmiehttamuš 1991:30. Birasministeriija. 328 s.

- Rassi, P., Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2001: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuohta 2000. – Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset. 432 s.
- , Alanen, A., Kanerva, T. & Mannerkoski, I. (doaimm.) 2002: Suomen lajien uhanalaisuus / Suoma šlájaid áittavulošvuohta 2000. Alueellinen tarkastelu / Guovloguovdilis suokkardallan. – Giehtačálus. Birasministeriija & Suoma birasguovddáš, Helsset.
- Raunio, A., Schulman, A. & Kontula, T. (doaimm.) 2008: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus / Suoma luonddutiippaid áittavulošvuohta. Oassi 1. Tulokset ja arvioinnin perusteet / Bohotat ja árvoštallama vuoduštusat. – Suomen ympäristö / Suoma biras 8. 264 s.
- Rautiainen, V.-P. 1991: Pensaskanervan (*Myricaria germanica*) esiintyminen Utsjoella vuonna 1991 / Miesttalivniju (*Myricaria germanica*) dihtton Ohcejogas jagis 1991. – Ii almmustahtton. Turku universiteahhta, Šaddomusea. 18 s.
- Rintanen, T. 1982: Botanical Lake Types in Finland. – Ann. Bot. Fennici 19: 247–274.
- Ruuhijärvi, R. 1988: Suokasvillisuus/Jeaggešaddogeardi. – Girjjis: Suomen kartasto / Suoma atlas, Vihko/Gihppa 141–143. Elävä luonto, luonnonsuojelu / Ealli luondu, luondduodjaleapmi. Eananmihtidanhálddahus & Suoma eatnandiedalaš searvi. 32 s.
- Ryttäri, T. & Kettunen, T. (doaimm.) 1997: Uhanalaiset kasvimme / Min áitatvuollásaš šattut. – Suoma birasguovddáš. Kirjayhtymä Oy, Helsset. 335 s.
- Sámediggi 2006: Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami prográmma / Saamelaisten kestävän kehityksen ohjelma 2006. – Dohkkehuvvon sámedikki čoahkkimis 28.2.2006.
- Sandström, O., Vaara, I., Heikkuri, P., Jokinen, M., Kokkonieniemi, T., Liimatainen, J., Loikkanen, T., Mela, M., Osmonen, O., Salmi, J., Seppänen, M., Siekkinen, A., Sihvo, J., Tolonen, J., Tuohisaari, O., Tynys, T., Vaara, M. & Veijola, P. 2000: Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalljodatplána. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja / Meahcceráddehusa vuovdedoalu prentosat 38. 246 s. + laktogat.
- Sarkkinen, M. 2007: Arkeologinen perintö osana saamelaisalueen maisemaa / Arkeologalaš árbi sámequovllu duovdaga oassin. – Girjjis Elo, T. & Magga, P. (doaimm.) 2007: Eletty, koettu maisema. Näkökulmia saamelaiseen kulttuurimaisemaan / Ellojuvvon, vásihuvvon duovddaoainnus. Oaidninvuogit sápmelaš kulturduovdagii. – Suomen ympäristö / Suoma biras 34/2007. Lappi birasguovddáš.
- Sederholm, J. J. 1911: Roches préquaternaires. – Atlas de Finlande 1910. I. s. 1–27. Karte N:o 3.
- Seitsonen, O., Nordqvist, K., Pasanen, H. & Puttonen, S. 2005: Inari Muotkatunturit / Anár Muotkeduoddarat 2005. Arkeologinen tiedusteluretki Muotkatunturin erämaa-alueelle / Arkeologalaš vákšunreaisu Muotkeduoddara meahcceguvlui. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 1. Helsset universiteahhta. 51 s.
- , Nordqvist, K., Köngäs, U. & Nordqvist, H. 2006a: Inari Muotkatunturit / Anár Muotkeduoddarat 2006. Arkeologinen lisäinventointi Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologalaš lasseinventeren Muotkeduoddara meahcceguovllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušr. 2. Helsset universiteahhta & Meahcceráddehus. 54 s.

- Seitsonen, O., Nordqvist, K., Kõngäs, U. & Nordqvist, H. 2006b: Inari/Anár Bealdojohnjalbmi 1/ 2006. Arkeologinen kaivaus Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologalaš roggan Muotkeduoddara meahcceguovllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 3. Helsset universiteahhta & Meahcceráđdehus. 117 s.
- & Nordqvist, K. 2007: Inari Muotkatunturit / Anár Muotkeduoddarat 2007. Arkeologinen inventointi Muotkatunturin erämaa-alueella / Arkeologalaš inventeren Muotkeduoddara meahcceguovllus. – Muotkatunturin muinaisuus / Muotkeduoddara doložat. Dutkamušraporta 5. Helsset universiteahhta & Meahcceráđdehus. 117 s.
- Siekkinen A. 2002: Muotkatunturin paliskunnan paliskuntakohtainen metsätalouden toimintasuunnitelma / Muotkeduoddara bálgoša vuovdedoalu bálgošguovdilis doaibmaplána 2002–2011. – Mánngus 12.2.2002. Meahcceráđdehus. 35 s.
- Sihvo, J. 2001: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho-Kekkonen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho-Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 1. Prošeaktagovvadás. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 130. 76 s.
- 2002: Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen ja Urho Kekkonen kansallispuiston luontokartoitus / Davvi-Sámi luonddudikšunguovllu ja Urho Kekkonen álbmotmeahci luonddukárten. Loahpparaporta oassi 2. Ylä-Lapin luontotyypit / Davvi-Sámi luonddutiipat. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 137. 175 s.
- , Gröndahl, K., Stolt, E., Tuovinen, T. & Salmi, J. 2006: Ylä-Lapin alueen luonnonvarasuunnitelma / Davvi-Sámi luondduvalljodatplána. Kausi/Áigodat 2006–2010. – Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja / Meahcceráđdehusa vuovdedoalu prentosat 57. 175 s.
- Stuorraspirebargojoavkku 1996: Suomen maasuorpetokannat ja niiden hoito / Suoma eanastuorraspirenálit ja daid dikšun. – Stuorraspirebargojoavkku raporta. MMM:n julkaisuja / EMM prentosat 6/1996. Eana- ja meahccedoallosministeriija & birasministeriija, biras- ja luondduvalljodatráđdi. 41 s. + laktagat.
- Tikkanen, E. 1995: Kuolan saastepäästöt Lapin metsien rasitteena / Guoládaga nuoskkidantuoitimat Lappi vuovddiid losádussan. Itä-Lapin metsävaurioprojektin loppuraportti / Nuorta-Lappi vuovdevahátprošeavtta loahpparaporta. – Gummerus, Jyväskylä. 232 s.
- Valtonen, T. 2006: Paistunturin muinaisjäännökset / Báišduoddara dološ bázahusat. – Girjjis Stolt, E. (doaimm.): Paistunturin erämaa-alueen ja Kevon luonnonpuiston luonto, käyttö ja paikannimistö / Báišduoddara meahcceguovllu ja Geavu luonddumeahci luondu, geavaheapmi ja báikenamat. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja / Meahcceráđdehusa luonddusuodjalanprentosat. Sarja/Ráidu A 161: 95–108.

Láhkačujuhusat

Ásahus guollebivdoásahusa nuppástuhttimis 1364/1997.

Ásahus Meahcceráđdehusas 1525/1993.

Ásahus muhtin jekkiidsuodjalanguovlluin, mat leat vuodđuduvvon stáhta oamastan eatnamiidda 852/1988.

Ásahus siviilavuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oppalašsoahpamuša ja maddái dasa gullevaš válljenvuloš beavdegirjji fápmuibidjamis 108/1976.

Ásahus stáhta oamastan visttiid suodjaleamis 480/1985.

Áibmojohtalusláhka 281/1995.

Bázahusfuolahusláhka 1072/1993.

Birassuodjalanláhka 86/2000.

Boazodálloláhka 590/1969.

Boazodoalloláhka 848/1990.

Boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanláhka 45/2000.

BVÁ-lága doibmiibidjan, oktavuohavirgeoapmahaša barggut 1994: Bargojoavkku smiehttamuš 3. – Birasministeriija, biraspolitihka ossodat. 56 s.

Čáhceláhka 264/1961.

Dološmuitoláhka 295/1963.

Ealliidsuodjalanláhka 247/1996.

Eanaávnnasláhka 555/1981.

Eanageavahan- ja huksenláhka 132/1999.

Gádjunláhka 468/2003.

Geaidnojohtalusláhka 267/1981.

Gittaopmodaga vuodđudanláhka 554/1995.

Guollebivdoláhka 286/1982.

Hálddahusláhka 434/2003.

Láhka birashálddahas 55/1995.

Láhka birasváikkuhusaid árvvoštallanvuogádagas 468/1994. – BVÁ-láhka.

Láhka ealáhusdoaimma vuoigatvuodaš 122/1919.

Láhka luonddubuktagiid čoaggima ráddjemis muhtin dáhpáhusain 332/1955.

Láhka Meahcceráđdehas 1378/2004.

Láhka muhtin stáhtaomastan guovlluid vuodđudeamis jekkiidsuodjalanguovlun 851/1988.

Láhka sámedikkis 974/1995.

Láhka siviilavuoigatvuodaide ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš riikkaidgaskasaš oppalašsoahpamuša muhtin mearrádusaid dohkkeheamis 107/1976.

Láhka vuoigatvuodas luohpadit stáhta gittaopmodagaid 973/2002.

Luonddusuodjalanláhka 1096/1996.

Meahcebevvdoláhka 615/1993.

Meahceguovloláhka 62/1991.

Meahcejohtalusláhka 1710/1995.

Meahciráđdehusa meahcegozihanláhka 1157/2005.

Nuortalašláhka 253/1995.

Oktasašguovloláhka 758/1989.

Ortnetláhka 612/2003.

Ovttavearsdásašvuodaláhka 21/2004.

Priváhtageaidnoláhka 358/1962.

Ruvkeláhka 503/1965.

Ruvkesásahus 663/1965.

Sámedoaibmagotti smiehtamuš 2002. – Komiteasmiehtamuš 2001:14. 179 s.

Sámi giellaláhka 1086/2003.

Suoma vuodđoláhka 731/1999.

Vuovdeláhka 1093/1996.

Eará gáldut

Mela, M. 2008: Persovnnalaš dieđáhus 23.4.2008.

Porsanger, V. 2008: Ohcejoga fuodđogáhttensearvvi doaimmajodiheaddji jearahallan 15.4.2008.

Seppänen, M. 2008: Meahcceráđdehusa guollebevvdomeaštára jearahallan 8.2.2008.

Valle, A. 2006: Báišduoddara bálgoša boazoisida jearahallan 12.6.2006.

Vikevåkorva, P. 2008: Anára fuodđogáhttensearvvi doaimmajodiheaddji jearahallan 15.4.2008.

www.arkisto.gtk.fi

www.luontoon.fi

www.rktl.fi

www.suurpedot.fi

www.tem.fi

www.ymparisto.fi

Plána ovttasbargojoavkkut ja plánenčoahkkimiin ovdanbohtán oaivilat ja daid vuhtiiváldin plánas

Plánaárválus gárvvistuvai giđdat 2008. Dan ovdanbukte čanasjoavkkuide ja báikkálaš ássiide ja ráhkkanahhte plánema ovttasbargojoavkkuin čuovvovaččat:

Plána ovttasbargojoavku Ovddasteaddjit

- Muotkeduoddara bálggus: Tarmo Ljetoff
- Báišduoddara bálggus: Antti Piera Valle
- Sámediggi: Jan Henrik Saijets
- Anára gielda: Jouni I. Jomppanen, Riitta Näkkäljärvi
- Ohcejoga gielda: Ilmari Tapiola
- Davvi-Lappi Turisma Oy: Maaret Mattus
- Anára fuođđodikšunsearvi: Aarre Seurujärvi, Pertti Vikeväkorva
- Ohcejoga fuođđodikšunsearvi: Aulis Nordberg, Esa Vuomajoki
- Lappi birasguovddáš: Liinu Törvi
- Anára luonduustibat: Martti Rikkonen, Esko Sirjola

19.12.2007 ja 27.5.2008 dolle Anáris plánenčoahkkimiid. Čoahkkimiin ovdanbuktojuvvon áššit leat čállon lavttatabellii.

Siidačoahkkaneamit báikkálaš ássiide

- Anáris 27.11.2007
- Gárigasnjárggas 26.11.2007
- Áŋŋelis 26.11.2007

Eará dilálašvuodát

- Ohcejoga guollealáhusráđđádallangoddi 13.5.2008
- Anára guollealáhusráđđádallangoddi 9.12.2008

Sámediggelága 9. § mielde gustovaš ráđđádallan 20.8.2008

Čuovvovaš tabellii leat čállon čoahkkimiin plánii guoskevaš evttohusat, nuppástussávaldagat ja eará kommeanttat ja maiddái dat, mo daid leat váldán vuhtii plánas.

dgp = dikšun- ja geavahanplána. MR= meahcceráđdehus. fds = fuođđodikšunsearvi.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
<p>ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ÁÐÐELIS 26.11.2007 Boares eanadáluid huksenmuoraváldinvuoigatvuohta. Huksenmuora galgá fidnet gili lahka. Leago huksenmuora váldinvuoigatvuohta gomihuvvon vai ii? Geas lea aiddo dál vuoigatvuohta váldit ja geas ii dán áigge?</p>	<p>-Huksenmuoraváldinvuoigatvuohta ii leat gomihuvvon. +Dievasmahttojuvvon plánii.</p>
<p>Leago muora váldin árbehirsahuksemii vejolaš meahcceguovllus ovdam. dihte Vuobmejoga gili lahkosis?</p>	<p>-Unnitélágan muoraváldin sáhtta leat vejolaš soahpamuša mielde. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Bartagáldu geainnu easttabumme lea gaskkohagaid lohkas. Manin, leago dušše boazodoalliin vuoigatvuohta johtalit dohko?</p>	<p>-Bartagáldu geaidnu lea Muotkeduoddara bálgoša priváhtageaidnu. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Maid dgp ráddje eret dahje buktá lasi guovllu geavaheaddjiide?</p>	<p>-Báikki olbmuid vuoigatvuođat seilot; avádatjuohkin váikkuha lagamustá virkkosmahttingeavahusa stivremii. +li nuppástus plánii.</p>
<p>ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA GÁRIGASNJÁRGAS 26.11.2007 Harakanpesä ("Skirebeassi") doaibmá lagamustá láigostohpun, maid dasa dahket?</p>	<p>-Láigosoahpamuša eai joatkke, nuppástuhttet MR bearráigeahččostohpun, bálgoša boazobargostohpun dahje Tunturiharakat-searvi sirdá dan eret. +Čállon plánii.</p>
<p>Meahccebivdolobiid vuovdin ii leat ortnegis turismafitnodatdoalli ja bivdi oaidninvuogis; manin ii leat vejolašvuohta fidnet hávil vahku lobi?</p>	<p>-li dán plánas linjái bijahahtti ášši. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Jos ltnetvárrí–Gáregasnjárga-kulturbálggis merkejuvvo, de dan berre dihkádít ođđa linjái goittotge máttageažis.</p>	<p>-li leat dárkkuhus merket goittotge dán dgp-áigodagas. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Kulturbálgá sáhtašii dušše merket, ii dohko dárbbas ráhkadit maidege eará.</p>	<p>-Merkejuvvon bálgá olis šaddá dávjá dárbu ráhka-deapmái (guhkesmuorat, dolastallansajit ded.). +li nuppástus plánii.</p>
<p>Geasa gullá ovddeš rájá barta (Giellaroavi stoboš), leago dat bálgoša? Barta lea fuones ortnegis.</p>	<p>-Muotkeduoddara bálgoša stohpu. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Meahcceluondu billašuvvá, jos bohtet lasi stobut ja johtolagat.</p>	<p>-Ođđa stobuid ja johtolagaid ii leat dárkkuhus ráhkadit. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Gullágo guovlu jo Naturaan?</p>	<p>-Gullá. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Sáhttago johtit geasseáigge mohtorfievrruiguin iežas eatnamiidda?</p>	<p>-Priváhtadáluid lea johtinvuoigatvuohta losádussan dahje geaidnovuoigatvuohtan. +Čállon plánii.</p>
<p>Meahcceguovllu siste ii oaččošii leat vuovdedoallogeavahus.</p>	<p>- Meahcceguovllu siste ii leat vuovdedoallogeavahus. +Čállon plánii.</p>
<p>Virkkosmahttinavádahkan Luopmošjogas vuolgi geainnus máttás Stuurraávžži guvlui ja kulturbálgái, doppe Goarvegacca bokte Bealdooaivvi badjel Lahtis-bartii, ns. ovdamearkka dihte ná sáhtašii dihkádít geasseáigge vánddardanjohtolaga.</p>	<p>- Geasseáigge vánddardanjohtolagaid eai dihkát, muhto guovllu profiilan šaddá hástaleaddji meahccevánddardeami guovlu. +li nuppástus plánii.</p>

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA GÁRIGASNJÁRGAS 26.11.2007	
Beanageassástatdoaimma lea ealáhusdoaimma iige eallibiinni-deapmi; miid hehttehusaid lea beanageassástatdoaimmas?	-Bálgosiid oaidnu lea sakka vuostálas. +Buhtadusa vuostá čadahahtti beanageassástatdoaimma lea lobálaš mohtorgielkámáđiijas virkkosmahttinavádagas ja bálgosa miehtamiin maiddá boaittoavádagas. Dát čállon plánii.
Oažžugo ieš merket eanadahkii johtolaga ovdam. dihte málain geđggiide?	-li oaččo. +li nuppástus plánii.
Mat leat Meahcceráđdehusa intreassat guovllu ektui?	-Áidalas meahcilágan guovlu almmá gokčevaš bálvalusrustema. +li nuppástus plánii.
Gielkámáđiija guoras galggašii leat vuoiŋgastanstošoš (gárvvuid goikadeami ded. várás). Sáhtašiiigo Harakanpesäs dahkat barta om. atnui gielkámáđiija gurrii?	-Harakanpesäs sáhtta šaddat bearráigeahččostohpu, bálgosa bargo-barta dahje Tunturiharakat sáhtta doalvut vistti eret meahcceguovllus. +Gielkámáđiija gurrii ii leat plánejuvnon orustanstoohpu, muhto dgp addá dasa vejolašvuođa.
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007	
Rájáiduvvágo plánenguovlu Gáregasnjárgga geidnui?	-li rájáiduva, ráddjen lea meahcceguovvlolága mielde gustovaš. +li nuppástus plánii.
Mii dáhpáhuvá lavdnjegodiide Bealdejoga ja -jávrru luhtte?	-Oamastusvuoigatvuohta čielggaduvvo ja oamasteaddjiiguin lea figgamuš dahkat atnuvuoigatvuohtasoahpamuša. +Linjját leat čállon plánii.
Meahcceluonddu seailluheapmi lea dehálaš.	-Plána doarjaleaddji kommeanta.
Mii dáhpáhuvá Lahtis-bartii?	-Bartta fuolahusas lea figgamuš dahkat soahpamuša ovdamearkka dihte turismafitnodatdoalliin. +Čállon plánii.
Mii dáhpáhuvá Harakanpesä-bartii?	-Láigosoahpamuša eai joatkke; barttas sáhtta šaddat bearráigeahččostoboš, bálgosa barta dahje Harakat sáhtta doalvut dan eret. +Čállon plánii.
Mii dáhpáhuvá priváhtaeatnamiid stobožiidda plánenguovllu siste?	-Priváhtaeatnamat eai gula plánenguovlui. +li nuppástus plánii.
Mo váikkuha meahcce- ja guolle-bivdovuoigatvuođaide?	-Báikki olbmuid vuoigatvuođat seilot. +li nuppástus plánii.
Rievssaha giđđabivdolobiid vuovdima galggašii heaitit.	+li nuppástus plánii.
Mat váikkuhusat leat das, jos mohtorgielkámáđiijain vuodđudit johtolagaid?	-Mohtorgielkájohhtolagat leat geaidnojohtalusláhkaásaheami vuollásaččat nuppeláhkai go máđiijat. +Dgp:ii lea čállon vejolašvuohta máđiijaid nuppástuhttimis johtolahkan.
Mo máđiijaid nuppástuhttin johtolahkan váikkuha bálvalusrustemii (wc:t je.) ja njáskamiidda?	-Johtolaga doalli vásttus lea njáskat johtolaga standárddaid mielde. +li nuppástus plánii.
Johtolat dahká vejolažžan veariju fievrredeami mohtorgielkkás.	+li nuppástus plánii.
Maiddá boazodoallit sáhtašedje fievrredit om. dáhpáhusas veariju fárusteaset, ja dat dagašii vejolažžan maiddá meahccebivddu váikkuhusa guhkkin áidalas meahci siste, mas livčče mánggalágan váikkohusat ee. fuoddonáliide guovlluin, mat ovdal leamašan bivdodeattu olggobealde.	+li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS		MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007		
Mohtorgielkkáiguin vudjet guovtti sierra máđiija ráigge Páálgašuáivvi lusa. Badjegeinnodaga geavaheapmi lea boazodoalliid mielas boastut, báikki olbmot vudjet goittotge vuollemáđiija ráigge. Mannan dálvve Páálgašuáivvi livččii galgan ráfáiduhttit boazodollui.		-Johtolagaid leat dihkádan danin badjelii, go dohko vudjet doittotge. Linnjádihkademiin lea ná figgamuš stivret johtaleami. +li nuppástus plánii.
Mohtorgielkávuoddjit eai biso máđiijaid alde.		+li nuppástus plánii.
Mohkkeluobbala bartta áibbašit ruoktot.		-Mohkkeluobbalii eai hukse ođđa bartta. +li nuppástus plánii.
Leago priváhta eatnamiidda voogat-vuohta mannat meahccevuojániin maiddá geasseáigge?	-Priváhtadáluide lea johtinvuoigatvuohta losádahkan dahje geaidnovuoigatvuohtan. Čállon plánii. +li nuppástus plánii.	
Itneváris vuolgi njealjejuvllatmáđiijat leat nu govdagat, ahte juohkeokta geavaha daid iige guora iežas máđiija.		+li nuppástus plánii.
Meahcceráđđehus fuolaha bures iežas oasi vánddardan-johtolagain, nuppeláhkai lea Norgga bealde.		-MR:a doaimma doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.
Mo meahcceguovllus dáhpáhuvvá spirenáli muddedallan? Ovdamearka dihte geatkenáli lea dovdomassii lassánan. Mo meahcceguovloláhka mudde náli vai muddego?		-Meahcceguovloláhka ii muddedala spirenáliid. Geatki lea ráfáidahtton. +li nuppástus plánii.
Muhtin muttus spirevahágat šaddet menddo stuorrán, ja dalle muddedallamii lea bággu váldit beali.		+li nuppástus plánii.
Muotkeduoddaris geatkenáliid stuorrán lea hirbmat garas. Mannan giđa badjel 1 000 km mátkkis 4 rievssaha ja árvvu mielde badjel 20 geatki luottat.		-MR lea diđolaš geatkenális. +li nuppástus plánii.
Stáhtta ii bastte máksit spirebuhtadusaid, giđa buhtadusat mávssekeahttá álgojagis geassemánu lohppii.		+li nuppástus plánii.
Mo oidnet prográmmabálvalus fidnodoaimma, ovdam. dihte beana-geassástatdoaimma? Beanageassástat-johtolagat oktan orustanasajiiguin je.	-Buhtadusa ovddas čađahahti beanageassástatdoaimma lea lobálaš mohtorgielkámáđiijas virkkosmahttinavádagas ja bálgosa miehtamiin maiddá boaittoavádagas. Dát lea čállon dgp:ii. +li nuppástus plánii.	
Mánngat vuostálas oainnut beanageassástatdoaimma birra.		+li nuppástus plánii.
Mus lea beanageassástat, ja dat ii mu mielas váikkot lundui moge negatiivvalaččat.		+li nuppástus plánii.
Leago beanageassástatdoaimma dábálaččat lobi duohken (priváhta)?	-Priváhta beanageassástatdoaimma lea juohkeolbmovuoigatvuohta. +li nuppástus plánii.	
Sáhttago meahcceláhkaásahusain moge gielđit beanageassástatdoaimma?	-Gáibidivččii nuppástuaid lánkaásaheapmái. +li nuppástus plánii.	
Bivdobeatnagat, mat leat luovus, leat stuorit hehttehus; geassástagas beatnagat leat oppa áigge kontrolla vuolde.		+li nuppástus plánii.
Mo Bartagáldu geainnu sáhtta atnit prográmmabálvalus-fitnodatdoalliid doibmii, sáhttago mannat rátkkabáikkis ovddosguvlui?		-li meahccevuojániin; meahccevuođjin lea lobi duohken. +li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S	
ÁLBMOTDILÁLAŠVUOHTA ANÁRIS 27.11.2007		
Gii fidne čovdaga Bartagáldu geidnui ja mainna ákkain?	-Lea Muotkeduoddara bálgoša priváhtageaidnu. +li nuppástus plánii.	
Dáid dilálašvuodain galggašii bidjat stuorit almmuhusaid eanet diehtojuhkinásahusaide, ovdam. dihte Lapin radio dáhphusgeažádusaide ja Lapin Kansan bálstáide.	-Buorre ja guottehahtti máhcahat. +li nuppástus plánii.	
OVTTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR		
Mo Ákšojávrrí jeakkit eai gula plánenguvlui?	-Eai gula Naturai. +li nuppástus plánii.	
Mo meahcceguovllu vejolaš viiddideapmi ovdána?	-Ášši ovdána sierra proseassas. +li nuppástus plánii.	
Vuoduštus meahcceguovllu viiddideapmái, meahcceguovlolága iežas vuoduštusat, geatkkít ja goaskimat, viiddidanguovllut dehálaččat goapáidege ja maiddáí bohccuide; ná suodjalanoaidninvuogit, goaskimiid beassemuorat, dgp:s sáhtá váldit beali guovllu doarvválaš suodjaleapmái.	-Meahcceguovllu viiddideapmi ii gieđahallo dán plánas. +li nuppástus plánii.	
Guovlu lea áidalas mehciin áidaleamos ja nu berrešii leatge.	-Nu maiddáí Muotkeduoddara meahcceguovllus. +li nuppástus plánii.	
Guovlu lea áidalas mehciin áidaleamos ja nu berrešii leatge.	-MR lea seamma oaivilis. Dgp doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.	
Lahtis-bartta biras lea aktiivvaleamos vándardanguovlu.	-Bartta biras lea váldojuuvon mielde virkkosmahttinavádhkii.	
Leago leamin soames searvádat, mii figgá doallat Lahtis-bartta ortnegis?	-Plánas lea linnjáduvvon, ahte bartta fuolaheamis lea figgamuš soahpat ovdam. dihte báikkálaš turismafitnodatdoalliin. +Čállon plánii.	
Jos bartta háliidit doallat, de boahtago dat Meahcceráđđehussii, gii fuolaha?	-Barta lea Meahcceráđđehusa. Figgamuš lea soahpat fuolahusas ovdam. dihte turismafitnodatdoalliin dahje giliserviin. +Čállon plánii.	
Jos vuodđuduvvo geassebálggis, de gokko bokte?	-li leat dárkkuhus vuodđudit. +li nuppástus plánii.	
Naba Harakka-barta, goarggostallan vuohttimis?	-Soahpamuša Tunturiharakat rs:in eai joatkke. +Čállon plánii.	
Lahtis-barta lea lagamustá geassevánddardeaddjiid anus, guovlu lea viehkaláhkai guorban. Merkemiin lihcadeapmi guovdiluvašii buorebut ja seasttašii luonddu, maiddáí dorvvolášvuoda beali berre váldit vuhtii.	+li nuppástus plánii.	
Jos Harakanpesä láigosoahpamuša eai ođat, de šaddágo das ávdinstohpu?	-li šatta. Barttas boahatá bearráigeahččostohpu dahje bálgoša bargostohpu; Tunturiharakat sáhtá maiddáí sirdit bartta eret. +Čállon plánii.	
Harakanpesä lea fuones sajis geassevánddardeaddji várás.	+li nuppástus plánii.	
Naba jos Harakanpesä várrenstohpun, de livččii vissásit gávpejohtu ja buvttášii ruđá fuolahangoluide?	+li nuppástus plánii.	

LAVTTA 1. 6(11)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR Lea muittus, ahte Harakanpesä oktavuodas lei ávdinstohpu.	-Boares sávdni lei ávdinstohpun; sávdni lea buollán. +li nuppástus plánii.
Stivrejuvvon čuoiganvádjolemiid jearaldat lei lassáneamin, muhto manai maŋos go stobut (Mohkkeluoppal ja Suohpajávri) bulle.	+li nuppástus plánii.
Turismafitnodatdoalliide dihto gáržžes čuožáhagat gohttensadjin dušše gielkámáđiijaide. Giđđat gielkámáđiija lahkosiin leat maiddái bohccot, main galggašii leat ráffi.	-Plána linnjádempmi lea dat, ahte turismafitnodatdoalliide lea vejolaš mieđehit lobiid doallat gaskaboddosaš vuoiŋŋastanasaji virkkosmahttinavádagas. +Čállon plánii.
li várra dat livččii nu váralaš, jos livčče dolastallansajit ovdam. dihte Fierbmejávrra ja Bealdojávrra gáttis.	-Oassi Fierbmejávrra guovllus gullá virkkosmahttinavádahkii. MR sáhtta ráhkadit dárbbu ja resurssaid mielde dolastallansaji guvlui. +li nuppástus plánii.
Čuoiganvádjoleapmi lea erenomáš buorre luondoturismavuohki. Idja-deamit maiddái luopmogiliin, ja vahátváikkuhusat eai livčče nu stuorrát.	-Dgp linnjádemiid doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus plánii.
Dálvvit leat leamaš heittogat, visot jeagelguolbanat leat dárbbui bohccuide. Guovlu lea buorre researva (Gáregasnjárgga geainnu máttabealli). Turisttat dušše johtolagaide.	+li nuppástus plánii.
In hálit Muotkeduoddaris reserváhta, in hálit ahte guovlu suodjaluvvo olbmuid vuostá. Čuoiganvádjoleapmi ii hehte boazodoalu, dat lasiha olbmuid guvlui, mii fas lasiha bearráigeahču.	+li nuppástus plánii.
Čuoiganvádjoleamit ja heargesáfarit leat buoremus luondoturisma.	+li nuppástus plánii.
Suololuoppal ja Suohpajávri leat buorit gohttensadjin gielkámáđiija lahkosiin. Maiddái Bealdojávrra ja Suololuobbala lávdnejgoađit leat čuoiganvádjoleami buorre orustansajit.	+li nuppástus plánii.
Nirvejoga goahtái vudjet njealjejuvllagiin, dálvet mohtorgielkkáin. Doppe finahit olgoriikkalaš turisttaid, lávdnejgoađi anus leat stuorra váikkuhusat, mo MR dán váldá? Lávdnejgoahti lea soahpamušahaga ja leamašan dušše muhtin jagi.	-Boares visttiide soahpamušahaga lea figgamuš dahkat oamasteaddjiiguin soahpamušaid, main lea ráddjejuvvon geavahandárkkuhus. +Čállon plánii.
Muotkeduoddara guovllus leat boares goahtesajit nu ollu, gii dušše sáhtta ráhkadit boares vuodu ala goađi njálmálaš soahpamušain oamasteaddjiin. Dása ii bastte lágain seahkanit; lánhanuppástus?	-Ođđa bartasoahpamušaid meahcceguvlui dahket dušše fal luonduealáhusaid bargiiguin. +Čállon plánii.
Leago lávdnejgođiid geavahus dutkojuvvon, man ollu meahccebivdit geavahit dáid, fidnejuvošedje meahccebivdit eret geaidnuguorain.	-li leat dutkojuvvon. +li nuppástus plánii.
Lávdnejgođiid fierpmádat lea dehálaš. Lávdnejgođiid geavahandárkkuhus lea mángii nuppástuvvan virkkosmahttinatnui (gielkávuojašepmái), dása galggašii bastit fidnet ortnega.	-Lea figgamuš fidnet stivrra. +li nuppástus plánii.
Meahccebivdokultuvra ii oaččo jávkat, muhto meahccevuojašepmái obm. lávdnejgođiide galgá bastit fidnet stivrra.	+li nuppástus plánii.
Rievssatbivdu njukčamánu galggašii heaittihuvvot.	-li dán plánas linnjáhahti ášši. +li nuppástus plánii.
Meahccebivdogađit leat dehálaččat. Mo daid fidnešii bissut dušše bivdogaavahusas?	+li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUVVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 19.12.2007, ANÁR Lávdnejgođiid ii masage almmolaš geavahussii.	+li nuppástus plánii.
Lávdnejgođiide galggašii čjuhit dušše teavsttas, ii kártaide.	-Dgp-kárta mihttolávva lea dakkáraš, ahte lávdnejgođiid dárkkes sajádat ii das geava čielggasin. +li nuppástus plánii.
Báikkálaš meahccebidit ja geavaheaddjit leat divodan lávdnejgođiid bálgošiid lobiin ovdam. dihte Avvilis.	-Meahcceguovllus lávdnejgođiid divvun ii leat vejolaš, jos dat ii leat linnjáduvvon dgp:s iige almmá MR:a lobi. +li nuppástus plánii.
Lávdnejgođiid boasttogeavahus laktása mohtorgielkávuojasšeamái ja njealjejuvllagiidda.	+li nuppástus plánii.
Luondočielggadusaide galgá fidnet čavgasut čárvvá, ja dat galggašedje leat buoret dásis.	-Dása leamašan figgamuš. +li nuppástus plánii.
Mo Muotkeduoddara etnikkalaš juohku, nugo mat bartaávžžuhusat dušše sápmelaččaide?	-Sápmelašvuoda gáibádus ii leat. +Čállon plánii.
Giellaroavi bartta galggašii jávkadit kárttas.	+li nuppástus plánii.
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR	
Olbmo váikkuhusa šaddogeardá leat gávnahan unnin; leago duođaige ná? Mu oaivila mielde Gámas–Gáregasnjárga -geainnu gurrii lea leavvan ee. duiskalaččaid buktin fuođđariid fárus vieris šlájat. Geavu dutkanstášuvnnas galggašii leat dáin diehtu.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Oalgejogažat, maiddá luossa ii daninassii goarkno, leat leamaš dehálaš biebmoiguovllut luossaveajehiidda. Gáregasnjárga–Gámas -geainnu ráhkadeami oktavuodas dahkkon "rumbut" leat headjudan dili dovdomassii. Rumbuid sadjai livččii galgan ráhkadit šalddiid.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Ohcejoga dálolaččain lea huksen- ja dárbbášmuora váldinvuoigatvuohta Anárjotsiste Anára gieldda bealde. Dasa lassin galggašii čállot, ahte boaldenmuora váldinvuoigatvuohta luodus joatkašuvvašii ovddeža láhkái.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Rašes luondotiippaide berresii lasihit lagešvuvddiid; dáidda váikkuhit duottarmihttárroasut, garra guođoheapmi ja maiddá boahntevas dálkkádatnuppástus.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
Duottarmihttára máđut gullet lundui ja dat leat gávdnon álohii, ii daid sáhte suodjališgoahtit.	+li nuppástus plánii.
Báišduoddara bálggus lea áidon lagešvuvddiid, ja daid guovlluin eai doala geasset bohccuid.	+li nuppástus plánii.
Lagešvuvddi dili galggašii čuovvut buorebut; stuorra roassoguovlluin ođastuvvan lea leamaš hiđis ja heittot/dihttotmeahtun.	+li nuppástus plánii.
Duottarmihttárroasus 1966 lea vášáhus, suoidni šattai bures, go jápmán soggid oavssit gahčče eatnamii. Ii boazu leat lagežiid stuoramus "vašálaš", earáge ealánat duššadit soahkevuvddiid.	+li nuppástus plánii.
Meahcceguovlolága vuodđudanulbmiliin luonddu mánggabealát geavahusa ja dan vejolašvuodaid ovddeapmi lea ruossalassii guovlluin meahcceluonddu sealluhemiin.	+li nuppástus plánii.
Suopmelaš luonddusuodjaleapmi vs. sápmelaš eanageavaheapmi; luonddu suodjaleamis olmmoš lea sirrejuvvon luonddus. "Amerihkalaš meahcceoidnu" -fearániid dahje rievandanreassuid guovlu, dáppe davvin goittotge normálageavahusa guovllut, ja meahcceguovlolága meroštallan lea buorre.	+li nuppástus plánii.

LAVTTA 1. 8(11)

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR	
Árbevirolaš oktavuohhta olbmo ja luonddu gaskkas lea goittotge nuppástuvvan teknihkalaš ovdáneami olis.	+li nuppástus plánii.
Ohcejoga gieldda oppalašlávva ollá Anárjohkii Ohcejoga gieldda siste, galggašiigo dán máinnašit plánas?	+Dievasmahttojuuvon plánii.
Kárta virkkosmahttinavádat (Fierbmejávri/Suololuoppal) lea menddo govdat/stuoris, ii berrešii leat eará virkkosmahttinavádat go mohtorgielkájoholat.	+li nuppástus plánii.
Virkkosmahttinavádaga guovllut leat menddo stuorrát, sáhtašii leat dušše ovdam. dihte goahti johtolaga guoras. Guovllut leat ovddemustá dálvegeavahusa várás, eanadagaidge dálveatnuguovlu.	+li nuppástus plánii.
Guvlui ollá turismafitnodatdoalliid doaibma, berrešii eanet ságastallat sin dárbbuid birra.	-Turismafitnodatdoalliin lei vejolašvuohtha oassálastit lági-duvvon álbmotdílálašvuodaide. Dasa lassin ovttasbargojovkui lei bovdejuuvon ovddasteaddji Davvi-Lappi Matkailus. +li nuppástus plánii.
Galggašiigo Gakčavári guovlu leat virkkosmahttinavádat, doppe lea goittotge leamaš turismafitnodatdoalli orustansadji.	+li nuppástus plánii.
Gal diet namalas turismafitnodatdoalli birge almmá virkkosmahttinavádagage, virkkosmahttinavádaga ii dárbbáš guvlui. lihan čuoigan ja meahccebivdu leat gildojuuvon, ii dárbbáš sierra merkejuuvon virkkosmahttinavádaga, prográmma-bálvalusfidnobargit sáhttet náge lágidit bivdoreaissuid. Báišduoddara bálggus ii hálit guovllu virkkosmahttinavádahkan.	+li nuppástus plánii.
Ráját leat nu čavgadat, ahte gosa boahtevuođas sajáiduhthojit turismmas áigáiboađuset fidnejeaddji olbmot? Mu mielas Gakčavári guovlu berrešii leat virkkosmahttinavádat.	-Lihkadeapmi lea lobálaš, ja vejolaš ođđa ráhkadagaid dahje vistiid sáhttet cegget geaidnuguoraide meahcceguovllu olggobeallái. +li nuppástus plánii.
Meahcceguovllus lea ollu lobihis huksen, masa Meahcceráđđehus ii váldde beali (bálgát ja geainnut jed.). Dáid berrešii jávkadit.	-MR figgá eastadit lobihis huksema ja ráhkadeami. +li nuppástus plánii.
Plánas mieđehit iešguđet dáhpáhusas lobiid juohkeolbmovuoigatvuođaid badjelmanni gohttemii ealgabivddu várás. Sáhtašiigo leat stuorfuodđuid bivddu várás?	+li nuppástus plánii.
Manin beanageassástatdoaimma vásihit nu biehtadahkesin?	-Gč. čuovvovaš kommeantaid. +li nuppástus dgp:ii.
Bálgosa mielas beanageassástagat leat vearrámuusat buohkain. Beanageassástagat lihkahallet bohccuid, bohccot báhtarit daid "eanet go gumppiid", beatnagat maiddá cillet oppa áigge.	+li nuppástus plánii.
Vahagat leat jo deaividan, go haskit leat goddán bohccuid. Umáhtut beanageassástatvuoddit eai ádde, ahte haskit rasset gumppiid láhkái valvin; go dat leat luovus, de dat eai leat vuoddi stivremis.	+li nuppástus plánii.
Lohku 6.1.1 Sámekultuvra lei buorre teaksta.	-Dgp:a doarjaleaddji kommeanta. +li nuppástus dgp:ii.
Siida-sámemusea doaimmas leat gárvvistan dološbázahusain čielggadusa Ohcejoga oasseoppalašlõáva várás. Galggašiigo dán namuhit, vaikko guovllut eai gulage dgp-guvlui?	+li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR	
Porttikaltio ii čuoja buorre suomagielat namman, galggašiigo leat Porttakaltio ?	+Nuppástuhtton plánii.
Itnetvárri–Gáregasnjárga-bálggesáši berre smiehtta ođđasit, galggašiigo merket boahttevuođas?	-Beaivebálgáide lea eanet jearaldat go guhkes mángga beaivvi johtolagaide/bálgáide. Johtolagaid doallis lea maiddái vástu vánddardeaddjiid bissumis bálgáid alde. Jos johtolat merkejuvvo, de dat gáibida vejolaččat maiddái valjjis ráhkadagaid. +li nuppástus plánii.
Bálgás lea áicamis erošuvdna, maiddá eará bálgáin dáppe ja eará sajiin (vádjolanskuovat losádussan); bálgáid merkema ja plánema ferte smiehttat siivvadit ja várrugasat.	-Guvlui eai leat plánema vuolde eará ođđa bálgát go vejolaččat boahttevuođas Itnetvárri–Gáregasnjárga-gaskii. +li nuppástus plánii.
Eatnangotteláva čálihus geaidnun dahje johtolahkan galggašiii leat bálgán .	+li nuppástus plánii.
Gáregasnjárgga meahccebivdoguovlu lea Ohcejoga gieldda olbmuid deháleamos ealga-meahccebivdoguovlu, stuorra oassi ohcejohkalaččain fitná dán guovllus ealgabivddus.	+Dievasmahttojuvnon plánii.
Guovlu lea maiddá Básiđuoddara bálgosa álgodálvvi dehálaš guohtunguovlu, dán dihte ealgabivddu berrešii áradit álgit čakčamánu álggus. Bohccuid sáhtta buktit guvlui easka ealgabivddu maŋŋá, dasgo meahccebivdobeatnagat vuojehit bohccuid muđui Gáregasnjárga–Gámas-geainnu davábeallái.	-li dán plánas linnjáhahtti ášši. +li nuppástus plánii.
Berrešii váldit beali ealgabivddu áradeapmin namalassii dán guovllus, bivdu galggašii álgit ovdam. dihte čakčamánu álggus. Ealgabivddu áradeapmi bálvalivččii seammaláhkai maiddá Muotkeduoddara bálgosa máddin.	-li dán plánas linnjáhahtti ášši. +li nuppástus plánii.
Rievssatjávkan lea jo vuohttimis; rievssatnáli berrešii čielggadit albmaláhkai iige čoaggit šládariid visot johttiin, turismafitnodatdoalliin jed. Meahccebivdoearit, 2–3 rievssaha beaivvis, orrot dáid rievssatnáliin leamin lagamustá humora. Maiddá fuođđogolmma-čiegagat lohkanvuogadahkan eai leat doibmevaččat ja dat eai leat doarvái guovllus. Jos juoga luonduvaljji vuvdet, de dan berrešii dovdat doarvái bures.	+li nuppástus plánii.
Guoros sadji rievssatnáliin šaddá dohko, gosa lohpebivdit bohtet; deaddu lassána earenoamážit giđđat.	+li nuppástus plánii.
Ovddideami vuolde lea ođđa vuohki lágidit fuođđonáliid lohkama, ng. linnjálohkan. Vuovdedoalo bealde linnjálohkan vuogadahkan ii leat doibmen.	+li nuppástus plánii.
Rievssahiid lohkan ii šatta doibmet, dannego rievssat johtá. Mángii meahccebivdit leat beahttašuvvan vátna fuođđohivvodahkii. Heittogis imago, jos vuvdet meahccebivdobiid, muhto ii gávdno maid bivdit.	+li nuppástus plánii.
Guovllus ii leat bivddehahtti gironnálli, lohpi ii berrešii čuohčat girona bivdui.	-li dán plánas linnjáhahtti ášši. +li nuppástus plánii.
Njukčamánu meahccebivdolvat dolvot gironiid, dannego meahccebivdit oktan beatnagiiguin sáhttet johtit dušše badjeeatnamiin (báljehasas), main maiddá giron loaktá bures.	+li nuppástus plánii.
Eará go fidnodoibmii gullevaš mášenjohtaleami ii berrešii suovvat. Mángii báikki olbmo vierisbáikegottálaš verdde bohtá nuppiin gielkkáin fárus; vuohttimis leat maiddá eará ng. vearealbmonumit – ovdam. dihte čohkkajuksaleaddjit ja lustavuojašeaddjit. Vaikko fuođđuid eai bivdde gielkkáin, de daid goittotge gurret gielkkáin. Meahccejohtalusa lohpegeavat beaikki olbmuid lea gánske joavdelasge udnovaš/luomus. Man muttus báikegotte olbmot leat fidnen friddja johtalanvuogatuoda mohtorgielkkáin?	Vuodđuduvvá meahccejohtalusaláhkii jagis 1995 (1710/1995). +li nuppástus plánii.

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
<p>OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR Galggašii leat eanet bearráigeahčču, maiddái bearráigeahčču mohtorgielkkáiguin ráfehuhtá muhtimin boazodoallobarguid. Virgeoapmahaččaid bearráigeahčču lea lassánan, lea maiddái badjelmearálaš vuojašeapmi (MR ja rádjebearráigeahčču je), mii dagaha hehttehusa boazodollui. Dás livččii buoret ovttasbarggu sadji MR ja boazodoalliid gaskkas.</p>	<p>-Lohperávvagiin ja áššehasbálvalusas deattuhit bohccuid vuhtiiváldima eanadagain jođedettiin. Lohpehálddašeadji lea maiddái buhtadangeatnegas go dagaha hehttehusa. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Maiddái ffs/fds:s lea geatnegasvuotta ollašuttit bearráigeahču ovttas MR:ain. Bearráigeahčus váttisvuotan lea leamaš badjálavuohta ja váilevuodát oktasaš barggus ja kommunikašuvnnas. Goittotge fds/fds ja MR:sa olbmár dovdet boazodoalu ja máhttet láhttet riehta bohccuid siste.</p>	<p>+li nuppástus plánii.</p>
<p>Berošteaddjiluondogovveaddjit leat lassánan digiáiggi olis. Govvii háliidit earenomážit hárvanaš slájaid. Hehttehus maiddái muhtin vásihan ja luonddu bures dovdi ámmátluondogovveaddji doaimmas.</p>	<p>+li nuppástus plánii.</p>
<p>Ohcejoga gieldda dáluin lea huksen- ja ruoktodárbumuoraváldinvuoigatvuotta Anárjohsis. Dán galggašii máinnašit sierra.</p>	<p>+Dievasmahttojuvnon plánii.</p>
<p>Leago vejolašvuotta čállit, ahte bartaeaiggiidii ii livččii seamma boaldinmuoraváldinvuoigatvuotta go luondduealáhús dálolaččain/dáluin. Ohcejogas báikegotte dáluin lea vuoigatvuotta váldit boaldinmuora vuovddis vai leago?</p>	<p>-Boaldinmuoraváldimis ii gávdno čielga čálalaš dokumeanta. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Boaldinmuoraváldin lea leamaš jahkečuđiid árbevierru ja vuoigatvuotta, ja lea šaddan ná "láhkan" / almmolaš geavadin ja lea boarrásut go vuovdeláhka.</p>	<p>+li nuppástus plánii.</p>
<p>Bihtá 16.5.2 Ođđa soahpamušat gieđahallamii livččii dárbu várrat lasi áiggi ja ođđa gieđahallama; ášši lea stuoris ja das sáhttet leat stuorra váikkuhusat.</p>	<p>-Dán muttus, ovdal go árválus vuolgá jorgaleapmái ja dan maŋŋá čálalaš gulaskuddamii, de áigi lassekommentastimii lea sullii vahkku. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Nirvejoga goahtái leat merkejuvnon geainnut ja buot. Geasa lávdnejgoahti gullá, dat lea lobiheapmi. Šláddariid mielde lávdnejgoađi geavaha turismafitnodatdoalli, guhte ii deavdde árvalusa bartasoahpamušgáibádusain ovttage.</p>	<p>-Dása lea váldojuvnon árvalusas čielgasit bealli. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Mu mielas dal gessojuvvojit háltelinjját; jos dál addojuvvo geasa beare vuoigatvuotta ráhkadit lávdnejgoađi boares sadjái, de fargga dan fidnejit buohkat earátge. Dán dihte háliidan dán suokkardeami vuollái – dáinna garvet lága ja ortnega, dáinna berre leat čavgat.</p>	<p>-Plána linnjádemiin eai leat vuođuštusat sirdit lávdnejgođiid turismageavahussii. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Háliiduvvo, ahte MR atná fuola Tunturiharakat rs barttas, jos dat báhcá guovllu sisa, ja bearráigeahččuovvo ahte dan eai boalddes. Bearráigeahčču lea dattetge menddo unnán oppanassii.</p>	<p>-Tunturiharakat čovdet loahpalaččat dan, sirdetgo bartta eret guovllus. Čállon dgp:ii. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Livččiiigo Muotkeduoddara bálgošis atnu bartii?</p>	<p>-Gč. čuoovvovaš kommeanta. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Muotkeduoddara bálggus Ionuhivččii bartta vaikko dalán Giellaroavi stobožii.</p>	<p>-Lasáhus tekstii: Lea vejolaš nuppástuhtit Meahcceráđđehusa bearráigeahččostohpuna dahje bálgoša guođohanbartan. +Dievasmahttojuvnon plánii.</p>

DILÁLAŠVUOHTA JA EVTTOHUS	MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OVTTASBARGOJOAVKU 27.5.2008, ANÁR Sávve lasi kommentastináiiggi bihtá 16 Geavahanvuogitvuodáid láigo- heapmi ja luohpadeapmi oassái.	-Ovdal gulaskuddama lea áigi sulli vahkku. Čuovvovaš muddu dgp jorgalahttin sámegillii ja čálalaš gulaskuddan. Maiddá sáme- diggeráđđádallamat leat ain čađatkeahhtá. +li nuppástus plánii.
Bartagáldu ođđa barttain bálggus hálii- divččii ohcat kollektiivvalaččat soahpa- muša ja láigoguovllu ođđasit ráddjema.	+Dievasmahttojuvvon plánii.
SÁMEDIGGELÁGA 9. § MIELDE GUSTOVAŠ RÁÐÐÁDALLAN 20.8.2008 ANÁRIS Dihtoštalle plána áigemeeriid.	-Dán ráđđádallamis šihthtojuvvon nuppástusaid maŋŋá Muotke- duoddara meahcceguovllu dgp vuolggahuvvo gulaskuddamii. Lea dárkkuhus, ahte dat vuolgá birasministerijai nannema várás ain dán jagi bealde. +li nuppástus plánii.
Gavnnahedje, ahte sámediggi lea rievttis doaibmi gárvvistit árvvoštallama dgp váikkuhusain sáme kultuvrii. Árvvoštallan lea goittotge bargahahtti, ja sámediggi dárbbasivččii resurs- said Meahcceráđđehusas árvvoštallama gárvvisteapmái.	-Sávaldaga gávnaheadje vuogálažžan, ja áššái máhccet ain boahhtevuodas. +li nuppástus plánii.
Bivde lasihit lohku 3.6 Sáme kultuvrra dorvudeapmi loguid ILO 169 -soahpamušas, ON eamiálbmotjulggáštusas ja maiddá soahpamušas Suoma searvamis Eurohpa uniovdnii (3. lassebeavdegirji).	-Šihhte, ahte om. bihtát lasihuvvojit. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Lohku 5.1.3 Árbeduovdagat . Gávnnahedje, ahte om. logu teaksta: "Muotkeduoddara meahcceguovllus (ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus) ii leat oktage riikkaviidosaččat, eatnangottálaččat dahje báikkálaččat divrrasin luohkkáduvvon árbeduovddačuozáhat (Kalpio & Bergman 1999)" lea garrasti daddjojuvvon ja eahpidedje, leago diehtu áiggedásálaš.	-Dien namalas almohagas áššis lea ná celkojuvvon, ja ođđasut ivntenteren ja árvvoštallan árbeduovdagiin ii leat čađahuvvon.
Gávnnahedje, ahte bihtá 6.1.4 Duovddaoainnus ja hukse- juvvon kulturbiras sisdoalu galgašii smiehttat dárkkabut; ášši ii orošii leamin áigge dásis.	-Šiehtadedje, ahte dievasmahttet dán logu. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Gávnnahedje, ahte lohku 6.1.2 Sápmelaš kulturduovdagat berrešii leat čiekŋalut.	-Šiehtadedje, ahte dievasmahttet dán logu. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Dannego ođđa giddehatdoaimmahusat leat jođus, de lohku 9.3 Earenoamášvuodot guollebivdu bivdet lasihit cealkagii: Geavadis ii ná aiddo dál leat dieđus, man galle bivdosa ja makkár bivdosiid návddašeami hálddašeaddjit sáhttet geavahit.	-Šiehtadedje lasáhusas. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Bivde lasihit lohku 10.1.2 Fuodđodikšun ja meahccebivdu Muotkeduoddara meahcceguovllus : Meahccebivddus galgá čuovvut ee. suvdilis geavaheami vuodđojurdaigiid. Bivde lasihit maiddá, ahteealgabivdu beatnagiiguin ráfehuhhtá ee. Guolnná guovllus (Báišduoddara bálgoša guovllus) bohccuid.	-Gávnnahedje, ahte Meahcceráđđehusas ii leat vejolašvuhta seahkanit báikki olbmuid meahccebivdui, muhto lasihuvvo máinnašupmi meahccebivddu dagahan hehttehusas. +Dievasmahttojuvvon plánii.
Sámedikki ovddasteaddjit almmuhedje, ahte sámediggi vuostálastá mohtorgielkámáđiijaid nuppástuhttima johtolahkan, ja aáššái máhccet okta vuodđuštusaiguin cealkámušas.	-

Sámedikki árvvoštallan plána váikkuhusain sáme kultuvrii

SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÄÄ'MTE'ĞĞ
SAAMELAISKÄRJÄT

CEALKÁMUŠ

1 (8)

26.5.2010 Dnro: 496/D.a.6/2008

Meahcceráddehus
Lappi luonddubálvalusat
kirjaamo@metsa.fi
PL 8016
96101 Roavvenjárga

Čujuheapmi: Cealkámušbivdda Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas, árvalus 4.9.2008

Ášši: Cealkámuš Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas

1. Láidehus

Sámediggi addá bivdaga mielde cealkámuša meahcceráddehusa luonddubálvalusaid árvalusas Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánan. Cealkámušas leat guovddázis áššit, main lea earenoamáš mearkkašupmi sápmelaččaid árbevirolaš eanageavahanvugiide, mat leat suddjejuvvon vuodđolágain, sápmelaččaid sajádahkii eamiálbmogin ja dakko bokte olles álbmoga identitehtii. Sámediggi atná eanas osiin evttohusa Muotkeduoddara dikšun- ja geavahanplánan buorrin, muhto háliida ovdanbuktit goittotge soames dárkudemiid.

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea meahcceguovlolága dárkkuhan mañemuš dehálaš áidalas meahcci, masa ii ovdal leat gárvvistuvvon dikšun- ja geavahanplána. Meahcceráddehus/ luonddubálvalusat lea doallan sámedikkiin sámediggelága (974/1995) 9 § vuodul gustovaš ráđđadallama, mas ráđđadallama muituivurkemiid mielde leat váldon vuhtii sámedikki bealde boahtán nuppástusevttohusat ja oaivilat odđa, dál suokkardanvuloš árvalusa várás.

Meahcceguovloláhka lea addojuvvon jagis 1991 (62/1991), ja go lága vuodul gustovaš meahcceguovlluid várás dikšunplánaid leat geargan válmmaštallat lága fápmuiboahhtima rájes, de oppa-lašgávnaheapmi lea, ahte vásihus dikšun- ja geavahanplánaid gárvviteamis lea čoggon mángga-bealágit. Dát boahtá ovdan maiddái dál suokkardanvuloš árvalusas, mas dákkár plánii gullevaš áššit leat ovdanbukton čoahkis ja čáhkidit ja nu ahte oktatáššiide lea álki váldit beali.

Dál suokkardanvuloš árvalusas leat maiddái hárvanaš viidát ja vuđolaččat giedahallon sáme-kultuvrra ja -ealáhusaid dárbbut meahcceguovllus ja maiddái dihkkáduvvon áššáigullevaš láhka-ásahuslaš ja álbmotrievttálaš duogáš. Áššái máhcet lagabut áššečuoggáin 3.6 ja 6.

Jo meahcceguovlolađa vlmmaštallama oktavuodas dal Smi parlameanta ja sierranas ššedovdi-bealit giddejedje muhtin muddui fuolaset dasa, ahte lga 1 § meahcceguovlluid vuodđudeami vuoduštusat sisdolle gaskaneaset ruossalas elemeanttaid. Lagamust fuolla uozai dasa, mo meahcceluondu ja smekultuvra ovtta dfus ja ”luonddu mnggabealt geavaheapmi” nuppe dfus oktatdhphusain šadde heivehuvvot gaskaneaset oktii. Stnehmit addet dan veardde luomos lihkanmuni iešgudehlgan vuoruhansajdagaid addimii.

Muotkeduoddara meahcceguovlui guoskevaš dikšun- ja geavahanplnas dt fuolla ii goittotge lovtta ovddemussii. Dn lea sihkkarastimin aiddo namuhuvvon avdatjuohku gorlaš ossodagaiguin. Diedusge gržžesge guovllus doaimmaid lea vejolaš sajiduhttit nu, ahte stuorit oppalašvuohta muosehuvv: ššis ovdal jo oainnuset ovddidan bealit eai goittotge ddi viidabut oro lean fuolas plna vuodđovuolggasajis. Dn oktatdhphusas meahccerdđehussii sahuvvon geatnegasvuohta meahccerdđehuslga (1378/2004) 1 § mielde heivehit spmelaččaid ruovttuguovllus luonddu-valljodagaid dikšuma, geavaheami ja suodjaleami nu, ahte smekultuvrra vejolašvuođat oadju-duvvojit, orru guoddn bustvalaš šattu.

2. Drkilis evttohusat rvalusa sierra loguide

2.9.2: Guovllugeavaheami historj

Dn bihts govviduvvo sulsullii guovllu ssama guhkes historj. Guovllu rrahistorj ii leat doarvi dutkojuvvon, ja drbu guovllu kulturrbbi krtemii lea ain.

Jos šši hliidivččii iccalmahttit aibbas oanehaččat drkilut govvidemiiguin, de earenoamš buorre gldu lea Pirkko Ukkonen nkkosgirji jagis 2001 (Shaped by the Ice Age). Ovtta idna unna krttas (s. 136) oidnujit ielgasit spmelaččaid dal ruovttuguovllu geađgeigsaš ssansadjegvndosat. Dain leat orron juoba 10.000 jagi ds ovdal, ja ssiid eallinvugiin mitalit earenoamžit gottiid addktebzahusat, mat leat bures seilon eatnamis. Dt diedut leat vassis, radio-itnaigemearuštemiin fidnejuvvon bohtosat eaige navdimat. Muhtin gvnnussajit leat ibbas Muotkeduoddara meahcceguovllu lahkosiin.

Smediggi hliida giddet fuomšumi dasa, ahte ng. eallobozodoalu historj ja dan lvdan Supmii lea arkeologalaš dieđuid viluma dihte vilevaš ja vuodđuduvv dušše lalaš glduide. Sierra diedasurggiid gaskavuodas eai leatge juksan ielga ovttamielalašvuođa das, goas historjjs bohcuid dikšuma berre gohčodišgoahtit boazodoallun ja mo unna- ja storraboazodoalu sht earuhit nuppiineaset. Guovllu kulturhistorjj buohta smediggi ujuha cealkmuššasis Museo-doaimmahakii riikkaviidosaččat dehlaš huksejuvvon kulturbirrasiin (lavtta 1).

2.10: Dal geavaheapmi

Dn bihts govvejuvvojit dehleamos osiin dat doaimmat, mat guovllus leat anus dl. Smediggi dhttu cuiget ahte biht minnašupmi, man mielde meahcceguovllus ii leat bissovaš ssan, ii atte rievttis gova guovllu eanageavaheamis. Muotkeduoddara meahcceguovlu lea leamaš rbe-virolaččat ja lea ain smeboazodoalu geavahan guovlu. Ovdal bissovaš dalossama guovlu lea leamaš nana oassi sápmelaš jahkefrrestallanvuogdagas, mas sápmelaččat johte boazoealu frus ja orro godiin. Ainge boazodoallobarggut gáibidit gaskaboddosaš orruma boazoorohagain guodoheami igge.

LAVTTA 2. 3(8)

2.11: Eanageavahananalysa

Bihtta álgá cealkimiin, ahte meahceguovloláhka lea ásahuvvon dihto muddui boazodoalu dorvun. Dát doallá deaivása muhtin muddui. Vuosttas bihtá loahpas lea sáhka suvdilis geavaheami vuoddojurdagis. Dan ovddabeale cealkka goittotge lea ná: ”Luondduealáhusaid oadjudemiin dárkkuhuvvo maiddá, ahte guohtoneatnamiid dili galgá seilluhit buorrin guhkás boahttevuhitii.”

Sámediggi háliida cuiget, ahte Muotkeduoddara meahceguovllus ii leat bohccuid jeavddalaš lassebiebman nugo maiddá dikšun- ja geavahanplánasge gávnnavuvvo. Ná máinnašumiid lassebiebmama váikkuhusain boazodollui galggašii maiddá váldit eret, dannego ášši ii guoskka namuhuvvon guvlui moge. Sámediggi dáhttu ain fuopmášuhttit, ahte sámeboazodoalliin ja bálgosiin leat boahtán duojážassii dearvvuodát, ahte árvoštallamat dálveguohtoneatnamiid dilis eai leat leamaš luohtehahttit. Guohtoneatnamiid suvdinnávcca leat čielggadan eanas eanaiskosiiguin eaige áššis leat bargan ovttas boazodoalliiguin. Muhtin dutkit leat beaivádan guohtoneatnamiid suvdinnávccaárvoštallamiid satellihtagovaiguin, ja dávjá guohtoneatnamiid suvdinnávcca leat gávnnavuon buorebun go dušše fal eanamihtidemiiguin fidnejuvvon dieđut (ovdam. dihte Mattila Eero 2007: Bohccuid dálveguohtoneatnamiid dilli Davvi-Sámi bálgosiin jagis 2004).

Sámediggi háliida dasa lassin fuopmášuhttit, ahte boazu lea Sámi lundui gullelaš ealli. Guovllu šaddogeardi lea vuogáiduvvan bohcco, olbmo ja luonddu čuđiid jagiid bistán lotnolas váikkuhusa boadusin. Boazu dikšu guohtumiin guovllu árbebiotopaid. Bohccuid guohtuma váikkuhus ii leat dušše luonddu ja šaddogearddi guorbadeaddji muhto maiddá šaddogearddi nanosmahtti. Boazodoalu lassin guovllu šaddogeardá váikkuhit duottarmihtáriid dagahan vahádat. Ferte maiddá váldit vuhtii, ahte dálvvi maŋgoneamis iežas váikkuhus guovllu lundui ja šaddogeardá. Dikšun- ja geavahanplánas berre sivvadit giedahallat tearpma liiegeguodoheamis ja váldit maiddá vuhtii bohccuid mieđas váikkuhusa guovllu šaddogeardá ja lundui ja dasa lassin satellihtagovaid bokte fidnejuvvon dárkkistuvvon dieđuid guovllu guohtoneatnamiid dilis. Hui vuđolaš lea vuovdedutkanlágádusa almmusbuvtta *Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa ("Boazodoalu ja suodjaleami váikkuhusat Mállá luonddumeahcis"*, doaimm. Mikko Jokinen, 2005). Dien namalas dutkamušas gávnnavuvvo, ahte dutkit vuhtte bohccuid guodoheamis leat eanet ávkki go vahága guovllu lundui, šaddogeardá ja ealániidda. Bohccuid váikkuhusat vesáda- gaide leat maiddá positiivvalaččat.

Sámedikki oaidnu lea, ahte dikšun- ja geavahanpláni sisaváldon teavsttat liiegeguodoheamis jávkaduvvojit duohtan čájetmeahttumin.

Luondduealáhus ii leat seamma ášši kuin sápmelaččaid árbevirolaš ealáhus. Luondduealáhusan lohkkovit lálkaásaheami mielde dovdomas mearri ealáhusat, main eanas oassi eai leat sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat, iige luondduealáhusbargi dárbbas leat sápmelaš. Luondduealáhusaid namas lea vejolaš bargat ealáhusaiguin, main ii leat ollege dahkamuš sápmelaččaid áimmahuššan árbevirolaš ealáhusaiguin.

2.12 Oktiigeassu deháleamos árvvuin suodjaleami ja geavaheami olis

Sámediggi dáhttu giddet fuomášumi dikšun- ja geavahanplána geažideapmái Lapin Kansa čállagii spirevahágiid buhtadanvuogádagas. Sámediggi atná, ahte odđa evttohuvvon spirevahátvuogádat áibbas nuppegežiid baicce heajosmahtta dálá dili. Sámedikki oaiviliid berre váldit vuhtii dán ášši hárrái (lavtta 2, sámedikki cealkamuš fuodđovahátlágas).

3.6. Sámekultuvrra oadjudeapmi

Sámediggi háliida dárkilmahhtit bihtá vuosttaš cealkaga: ”Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš iešráddema ollašuhtá sámediggi, man sápmelaččat válljejit válggaiguin njealji jahkái hávil”. Dien namalas cealkámuša livččii sivva hábmet dárkileabbot eahpečielggasvuodaid garvima várás nu, ahte Sápmelaččaid kultuvrralaš ja gielalaš iešráddema ollašuhtá sámediggi. Sápmelaččat válljejit juohke njealját jagi dollojuvvon válggain iežaset ovddasteaddjiid sámedikki alimus mearredeaddji orgánii, sámedikki dievasčoahkkimii.

Bihtá 3.6 vuollebihtát leat dehálaččat ja govvejit Suomas dan áidna eamiálbmogii guoskevaš geatnegasvuodaid deavdima (vuodđolága 17 § 3 momeanta). Logahallan goittotge álgá ON siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš soahpamušas (3.6.1) ja ovdána nu, ahte jagi 1999 vuodđoláhka giedahallo easka riikkaidgaskasaš áššegirjjiid maŋŋá čuhcosis 3.6.

Juridihkalaččat ášši suokkardemiin livččii vuogálebbo álggahit bihtá govvádusain Suoma vuodđolágas ja bihtán 3.1 šattašii ná vuodđoláhka. Dáinna ii leat ulbmil unnášit álbmotrievtti mearkkašumi. Vuosttas bihtán gávdnovaš SP-soahpamušge lea dohkkehuvvon dábalaš lánhan, nu ahte vuodđolága mearrádušat mannet dan bajábeallái lánkahierarkiijas. Suoma vuodđolága systematihkas čuovvu, ahte virgeoapmahaš galgá iežas doaimmas čuovvut vuos vuodđolága ja dasto olmmošvuoigatvuohtasoahpamušaid: ”Stáhtanjuolggadus dáhkida olmmošárvvu rihkkomeahttuvuođa ja oktatoibmo friddjavuođaid ja vuoigatvuođaid ja maiddá ovdida vuoiggalašvuođa servodagas. Suopma oassálastá riikkaidgaskasaš ovtasbargui ráfi ja olmmošvuoigatvuođaid oadju-deami ja servodaga ovddideami beales” (vuodđolága 1 §; maiddá duopmostuoluid bearráigečču guoskevaš lága 108 § 1 momeanttas vuoigatvuohtakansler goziha vuodđovuoigatvuođaid ja dán maŋŋá olmmošvuoigatvuođaid ollašuvvama).

Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvvna ILO 169-soahpamušii guoskevaš bihtá 3.6.3 lea eavttuheamet dárbašlaš. Vuollebihtá vuosttas bihtá loahpas lea jorgguoavilalágan eahpečielggasvuohta, man livččii sivva divvut. Teavsta mielde: ”Soahpamuš lea geatnegahtti, vaikko Suopma ii leat ratifieren soahpamuša, dannego Suoma lánkaásaheapmi ii aiddo dál deavdde soahpamušmearrádušaid.”

Soahpamuša geatnegahttivuohta dan ratifierekeahates dilis ii boade das, ahte lánkaásaheapmi ii dovddas sápmelaččaid vuoigatvuođaid nugo soahpamuš gáibida. Gažaldat lea dan sadjái álbmotrievttálaš dulkomis, man maiddá ee. riikkabeivviid vuodđoláhalávdegoddi lea nannosit deattuhan smiehttamušastis PeVL 30/1993, s. 2. Seamma oktavuodas vuodđoláhalávdegoddi lea čilgen ášši nuge guhkás, ahte sápmelaččaid (dálá) vuoigatvuođaid heajosmahtti lánkaásaheamis ii galgga spiehkcasit oppa dakkárga lágain, mii lea addojuvvon vuodđolága ásaheamis. Dušše fal dakkár dilis, mas konkrehtalaš fidnu čielgasit heajosmahtašii sápmelaččaid sajádaga, olmmošvuoigatvuođat mannet hierarkiijas vuodđolága ovddabeallái.

Muotkeduoddara meahci dikšun- ja geavahanplána buohta ii diedusge leat jearaldat dakkáraš *lánkaásahusain heajosmahttimis* go vuodđoláhalávdegoddi lea dárkkuhan. Juridihkalaččat korrekta vugiin ovdanbuktimiin ášši ovddidanvuohki livččii ná govvádusalágan dahjege áššiid ortnega galggašii nuppástuhtit. Cealkka galggašii leat čuovvovaččat: Suoma lánkaásaheapmi ii deavdde aiddo dál ILO 169-soahpamuša mearrádušaid. Soahpamuš dattetge geatnegahtá Suoma vaikko ii leat ratifierejuvvon.

3.6.5 Biodiversitehtasoahpamuš

Bihtá ferte dárkilmahhtit soahpamuša sápmelaččaide guoskevaš mearrádušaguin. Artihkkal 8 (j)-jorgalus sámegillii (ii virggálaš):

LAVTTA 2. 5(8)

”Soahpamušoassebealli galgá vejolašvuodaid mielde ja heivvolaš osiin sisriikkalaš láhkaásaheamis mielde gudnejahttit, suodjalit ja bajásdoallat eamiálbmogiid ja báikkálaš servodagaid dakkár dieđuid, hutkosiid ja geavada, mat gullet biologalaš mánggabelátuođa ja suvdilis ovdáneami beales mearkkašahtti árbevirolaš eallinvugiide, ja ovddidit ja viiddidit daid gustoheami namuhuvvon servodagaid miehtamiin ja miehteváikkuhusain ja maiddá arvvosmahttit dieđuid, hutkosiin ja geavadiin fidnejuvvon ávkki dássebealát juohkima.”

Artihkkal 8 j lassin biodiversitehtasoahpamuša artihkkalat 10(c) ja 18.4 giedahallet eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaid ja innovašuvnnaid. Artihkkal 10(c) ávžžuha soahpamuša oassebeliid suodjalit ja ovddidit biologalaš resurssaid dakkáraš geavaheami, mii laktása árbevirolaš kulturgeavadiidda ja doarju resurssaid suodjaleami ja suvdilis anu. Artihkkal 18.4 giedahallá teknologalaš vuogádagaid ovddideami ja ovttasbarggu sierra oassebeliid gaskkas. Artihkkal ávžžuha soahpamuša oassebeliid doaibmat dainna lágiin, ahte dat váldá vuhtii eamiálbmogiid iežaset teknologalaš čovdosiid.

Dán oktavuodas berrešii namuhit stáhtaráđi dohkkehan "Luonddu mánggabelátvuoda suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategiiija 2006-2016". Doaimmaprogramma ulbmilin lea suodjalit ja dikšut biodiversitehta, vai Suomas eai jávkkašivčče ealánšlájat, genavalljodagat dahje eallinbirastiipat. Programma giedahallá maiddá sápmelaččaid vuoigatvuodaid ja daid galggašii váldit vuhtii mieldečuovvovaš dikšun- ja geavahanplánas.

Sámediggi evttoha bihtá dárkilmahhtima dáid osiin.

3.6.11 Sápmelaččaid suvdilis ovdáneami programma

Sámediggi háliida daddjot dárkileabbot, ahte sámedikki jagis 2006 dohkkehan suvdilis ovdáneami programma lea váldon oassin riikkaviidosaš suvdilis ovdáneami strategiijai iežas oassin.

3.6.12 Ovttaveardásašvuohtaláhka

Sámediggi evttoha, ahte ovttaveardásašvuohtalága giedahalli čuhzosii válđojuvvo máinnašupmi positiivvalaš sierrameannudeamis: *Dáinna lágain eai eastte dakkár earenoamášdoaimmaid, maid mihttomearrin lea duodalaš ovttaveardásašvuoda juksan 6 § 1 momeanttas dárkkuhuvvon olgugušteamis čuovvu hehttehusaid eastadeami dahje láivudeami várás (positiivvalaš sierrameannudeapmi). Positiivvalaš sierragiedahallan galgá leat juksanulbmila ektui rivttesgorálaš.*

4.3. Avádatjuohku

Nugo dikšun- ja geavahanplánain lea šaddan vierrun, de guovlluid geavaheami dárkilut oktatáššit giedahaljojit sierranas avádatjuogu olis. Muotkeduoddara guovllus avádagat leat 1) boaittoavádat ja 2) virkkosmahttinavádat. Boaittoavádat gokčá eavttuheatmet stuorimus oasi guovllus, 97,7 %. Virkkosmahttinavádat, gosa mohtorgielkávuojáseami ja virkkosmahttima bálvaleaddji sullasaš doaimmaid leat dárkkuhan čujuhit, gokčá dušše 2,3 % plánaguovllus. Muotkeduoddara meahceguovlu lea Suoma eanemus luodulágan meahceguovlu, iige leš sivva eahpidit, ahte iigo dikšun- ja geavahanplána guovddášulbmil leat aiddo dán luodumeahcceluonddu seailuheapmi dásovddos ja boahttevaš

buolvvaide. Meahcceguovllolága 1 § mielde meahcceguovlluid vuodđudit guovlluid luodu-meahcceluonddu bisuheami várás, sáme kultuvrra ja luondduealáhusaid oadjudeami várás ja maiddái luonddu mánggabealát anu ja dan vejolašvuodaid dáhkkideami várás.

6. Kulturárbbi suodjaleapmi ja dikšun

Sámediggi čujuha dán oktavuodas cealkámuššasis, man dat lea addán riikkaviidosáčat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiiin Museadoaimmahakkii. Sámedikki oaiviliid leat jo váldán vuhtii čujuhemiin dien namalas cealkámuššii.

8. Boazodoallu

Sámediggi háliida dárkilut sátnehámiid bihttái 8.1 boazodoalu dálá boazodoallomálli guoskevaš áššiin. Bohccot eai johtal viehka veaittalassii, muhto boazodoallit guođohit bohccuid dihto guovlluin, gos dat besset lihkadit viehka lupmosit. Dálve- ja geasseguohtoneatnamat leat sierra.

11.2.1 Ulbmilat ja doaimmat

Muotkeduoddara meahcceguovllus mohtorgielkámáđiifierpmádat ii leat viiddis. Mohtorgielkámáđiijat vuodđuduvvet duššefal meahcceráđdehusa mearrádusaide, ja dain ii dakkárin leat seammalágan bissovašvuoda suodji go aitosáš johtolagain.

Sámedikki nugo maiddái sápmelaččaid ruovttuguovllu bálgosiid oktasaš oaidnu lea, ahte máđiijaid berre boahttevuodasge seailuhit máđiijan iige daid galgga vuodđudit johtolahkan. Sámediggi evttoha, ahte dikšun- ja geavahanplánas válđojuvvo eret máinnašupmi: Meahcceráđdehusa dálá mohtorgielkámáđii sáhtta vuodđuduvvot virggálaš mohtorgielkájoholahkan.

16.5.1 ja 16.5.2: Geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmi ja luohpadeapmi

Sámediggi atná logus 16 suokkardallama plánaárvalusa ng. geavahanvuoigatvuodaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš evttohusas váttisin. Boazodoalloláhka giedahalai hui váilevaččat doahpaga ”guođohanbáiki”. Guođohanbáikkiid dárbu šattai álgoálggus das, ahte áramus boazodáluid 1970-logu loahpas háliidedje stáhta beales vealttakeahhtá ásahit gieldaguovddážiidda dahje goittotge soameslágan čoahkkebáikkiide. Mánggain sajiin sápmelaččaid ruovttuguovllus dálut ledje juoba 200-300 kilomehtera geahčen bohccuid guohtunguovlluin. Lága 4 § mielde gustovaš válđonjuolggadus lea, ahte meahcceguovlui gullevaš stáhta oamastan eanaviidodaga dahje dasa čuohcci geavahanvuoigatvuoda ii oaččo luohpadit iige addit láigohussii almmá stáhtaráđi lobi. Paragráfa 2 momeantta mielde lobi ii goittotge dárbbas geavahanvuoigatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahcebevuddu dahje čoaggima dárbbuide áššáigullevaš meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána mielde. Muotkeduoddara meahcceguovllu buohta dikšun- ja geavahanplána árvalus juohká dás namalassii dárkkuhuvvon ”doarjjabáikkiid” meahcceguovllus a) gustovaš geavahanvuoigatvuohta- ja luohpadansoahpamušaide ja b) odđa soahpamušaide.

LAVTTA 2. 7(8)

Sámedikki oaidnu lea, ahte doahpagiid ”báikkálaš ássi” dahje ”báikegoddelaš” anu berrešii gáržžedit sihke láhkaásaheamis ja virgeoapmahašdoaimmas riektivuodustusaid ektui vuodueapmin. Go gažaldat lea geavahanvuoigatvuodaid (doarjjabáikkiid) miedeheamis báikegoddelaš luondduealáhusbargiide, de doahpaga dálá viiddis anu vuostá leat earret sápmelaččaid vuoddo- lágalaš iešrádden ja kultuvrii vuodustuvvi ealáhusaid návddašan vuoddoláhkasuodji sápmelaččaid buohta, maiddái suvdilis ovdáneami prográmma ja velá mángga eará ášši lassin riikkaviidosas guovlogeavahanulbmilat mearrádusaiguin sealluhit duottarguovlluid nu oktilaš luondduoppalaš- vuotán go vejolaš. Muhtimiid beales ovddiduvvon jurdda, man mielde EU-direktiivvat gáibidit visot EU-siviillaid giedahallama seammaláhkai, manná eará álbmotrievtti vuostá. Stáhtaetnana geavahusa plánetettiin galgá gustohit geavadii positiiivvalaš sierrameannudeami vuoddojurdaga. Dán mielde eamiálbmoga lahtuide sáhtta ja galgáge sahttit addit ”earenoamášvuoigatvuodaid”, mat loahpaloahpas eai leat sierravuoigatvuodát muhto boares historjjálaš boasttovuodaid divvumii dárkkuhuvvon doaimmat, ja mat vulget olmmošvuoigatvuodaid gudnejahttimii guoskevaš uni- versála vuoddojurdagiin. Vuoigatvuodalaš dásis positiiivvalaš sierranas giedahallan lea váldon vuoiggalaš ja juoba vealtameahttun oassin álbmotrievttis earenoamážit siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaide guoskevaš oppalašsoahpamuša gustohangeavadis ja ovttaeardásašvuodálágas. Soahpamuša dulkojeaddji ON olmmošvuoigatvuohtakomitea almmolaš cealkámušas nr 18 (1989) sierragiedahallan čujuhuvvo stáhtaid geatnegasvuotán, mii čuovvu ovttaeardásašvuhtii ja olgguštangildosii guoskevaš SP-soahpamuša 26 artihkalis. Áššis lea maiddái olmmošvuoigat- vuohtaduopmostuolu ovttaskas duopmu jagis 2000: Thilemmenos v. Greika 6.4.2000, § 44.

Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi galggašii eavttuheamet ráddjejuvvot dušše sámekultuvrra dárbbuide.

3. Terminologalaš cuigemat

Dikšun- ja geavahanplánas geavahuvvo lotnolas sátnehámiiguin juogo tearbma gielddaolmmoš, báikkálaš ássi dahje báikegoddelaš. Sámedikki mielas mánggaid sierra seammassullasaš tearpmaid anu galggašii fidnet ovttaláganin. Sámediggi evttoha, ahte njuolgguslaččat geavahuvvošii tearbma gielddaolmmoš, mii lea mearuštuvvon dárkkilit gielдалágas iige dat guođe dulkonmuni.

Sámedikki oainnu mielde doaba ”báikkálaš ássi” ja dákkár ássái gullevaš ”vuoigatvuodát” eai dorjjas suopmelaš riektivuogádaga vuoddojurdagiidda.

4. Evttohus Muotkeduoddara meahceguovllu viiddideamis

Sámediggi evttoha joatkkavihkkedallamii ja boahttevaš ovttasbarggu várás árvalusa Muotke- duoddara meahceguovllu viiddideamis. Muotkeduoddara bálggus lea ovttas sámedikkiin ovddi- dan sullii jahki dás ovdal evttohusa Muotkeduoddara meahceguovllu viiddideamis.

Eanodagas skábmamánu 17. beaivve 2008

Klemetti Näkkäljärvi
Ságajođiheadji

Kaisa Korpijaakko-Labba
Ságajođiheadji veahkeheadji

Sagajodiheaddji mearredii cealkámušas 17.11.2008

Laktogat:

Sámedikki cealkámuš museadoaimmahahkii riikkaviidosáččat mearkkašahhti huksejuvvon kultur-
birrasiin

Sámedikki cealkámuš fuoddovahátlágas

Cealkámušoktiigeassu ja gulaskuddama áigge bohtán máhcahagat

Plánas bivde cealkámušaid 28 sierra bealis. Cealkámušaid fidnejedje 16 st. Cealkámušoktiigeasu maŋŋá leat čállon maiddá gulaskuddama áigge fidnejuvvon eará máhcahagat. dgp = dikšun- ja geavahanplána. MR = Meahcceráđdehus, lsb = luonddusuodjalanbire rs.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
OPPALAČČAT	
<p>Plána sisdoallá doarvá dieđuid guovllu luonddus ja dássáš geavahas ja maiddá dikšumis. Plánas leat dasa lassin ovdanbukton juksanmearit deháleamos geavahanvugiin. Suvdilis meahccebivdu, vealtameahttuon fuođodikšuma, fuođonáliid inventerema ja bearráigeahču dárbut leat váldojuvvon vuogálaččat vuhtii. Sierranas áššin fuođodikšunbire atná earenoamáš hohpolazžan ja dehálažžan álggahit visot daid doaimmaid, maiguin veahkehit eahpedábalaš vuollegaš rievssatnáliid fas bajás. Oktiigeassun Lappi fuođodikšunbire atná ovdanbukton plánaárvalusa bures gárvvistuvvon, ja das ii leat mihkkege cuiggodanláhka plána sisdoalus. Plána gárvvistanvuogi fuođodikšunbire atná riektagin. (Lappi fuođodikšunbire)</p>	<p>-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Diet namalas plánenguovlu (1.3) lea ráddjejuvvon Natura-guovllu ráddjema mielde. Fuopmášahti lea, ahte Natura-ráddjema sisa báhcet ovdabealde namuhuvvon meahcceguovllu ja Tearstojeakki guovllu lassin maiddá 36 ha stáhtaetnamat, mat gullet Ákšojávrrí jeakkit (SSO 120597) -nammasaš jekkiidsuodjalanprográmma-čuožáhakii. Eanas stáhtaetnamiidda gullelaš Ákšojávrrí jekkiid SSO-guovlu ii leat vuodduvvon jekkiidsuodjalanguovlun, ja dat ii gula Natura-fierpmádahkii eanet go om. unna osiin. Vaikko láhka-ásaheapmi ii geatnegahte gárvvistit dgp dákkáraš guovlluide, de dan galggašii álo goittotge suokkardit, go guovllut njadđásit goappat goabbáige. Jos árvoštallama maŋŋá boadus lea, nugo dn. plánas, ahte suodjalanprográmmaguovllu dikšuma ja geavaheami plánemii leat dárbu, de čovdosa berrešii vuodustit plánas. (Lappi birasguovddáš)</p>	<p>-Natura-diehtoskovádaga mielde Muotkeduoddara meahcceguovllu Natura-guovlu čohkiida Muotkeduoddara meahcceguovllus ja Tearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllus. Ákšojávrrí jekkiidsuodjalanprográmma-čuožáhaga máttimus geažit ollet kárttas goittotge Natura-guvlui (sullii 7,7 ha). Dn. guovlu gokčá sullii 1,1 % Ákšojávrrí jekkiidsuodjalanprográmmaguovllus, man olles viidodat lea sullii 683 ha. Geavadis gažaldat leš guovlluid sierralágan digitastindárvvuodas. +Dievasmahttojuvvon plánii.</p>
<p>Lappi birasguovddáša oainnu mielde dikšun- ja geavahanplánaárvalusas lea ee. avádatjuohkima ja mánggaid doaimmaid (ee. geasseáigásaš meahccejohtalusa vuodđojurdagiid, geavahanvuoigatvuodaid luohpademiid) hárrái čujuhuvvon várrugas linnjá, ja dáid čovdosiiguin ovddidit sihke meahcceguovlolağa ja luonddusuodjalanulbmiliid juksama. Lappi birasguovddáša oainnu mielde DGP:S ovdanbukton doaimmain eai čuovo dakkár váikkususat, mat dovdomassii headjudivčče Natura 2000 -fierpmádahkii gullelaš guovllu luondduárvvuid. (Lappi birasguovddáš)</p>	<p>-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.</p>
<p>Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána (bvm 4.9.2008) ollašuhttá mu mielas bures meahcceguovlolağa juksanmeriid. Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánaárvalusas váilu sámedikki árvoštallan plána váikkusain sámekultuvrii, nuahte dien namalas cealkámuša ii dán cealkámušas leat sáhtán árvoštallat. (Anára gielddá)</p>	<p>-Sámediggi áigu čállit árvoštallama plánas. +Sámedikki árvoštallan dgp váikkusain sámekultuvrii lasihuvvo plána laktagin 2 árvoštallama gárvvistuvvama maŋŋá.</p>
<p>Meahcceráđdehusa spesiálpánejeaddjit Ilkka Syvänperä ja Elina Stolt leat čohkken Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp árvalusa. Árválus lea viiddis, ja garvvisteaddjiguovttos leaba mánggáin osiin bures áššái vuodjuluvvan. Dáidda gullet guovllu luonddu, kulturhistorijá, boazodoalu ja lotnolasgeavahusa govvádusat. (Tunturiharakat rs)</p>	<p>-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.</p>

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****OPPALAČČAT**

Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp lea fuolalaččat gárvvistuvvon ja buorre plána. Áššiid ovdanbuktet logalaččat ja ákkastallamiin daid rievttet sajiin. Dgp:s lihkostuvvet heivehit bures oktii guovllu sierra geavahanvugiid. Guovllu juohkin áhpásmahttin- ja ravdaavádahkii doarju ja čilge dán oktiiheiveheami. Muotkeduoddara meahcceguovllu lea áidalas mehciin áidaleamos, ja dohko ii dárbbas ráhkadit dálá viidasut bálvalusrusttegiid doarjut gohttenvánddardeami. Muotkeduoddaris vánddardit ja gohttejit eanas juohkeolbmovoigatvuodain. Virkkosmahttinavádagas lea dehálaš dorvudit luondofitnodatdoaimma, ja earenoamáš dehálažžan mii atnit fuolahuvvon čuoiganvadjolemiid vejolažžan dahkama. (Suomen Latu rs)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp:s leat vuhtiiváldojuvvon boazodoaluin bargama vejolašvuodát, ja dat oadjuduvvojit boahhtevuodasge. Plána lea gárvvistuvvon álggu rájes ovttasbarggus olles proseassa áigge báikkálaš bálgosiid, Muotkeduoddara ja Báišduoddara, ovdasteaddjiiguin, mas fuomása, ahte dgp:s lea boazodoallu vuhtiiváldon bures. Plána ii ovddit dakkár evttohusaid, mat headjudivčče boazodoalu bargguid vejolašvuodaid. Maiddá plánain eai buoreduvvo boazodoalu vejolašvuodát nu, ahte buorádusat bijašedje mearkkašahtti gáržžedemiid meahcceguovllu eará stáđasman ja lánkaásahusvuodát geavahanvugiide. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp lea luonddustis áibbas vuđolaš; báikkuid boahhtá ovdan juoba gearddaheapmi, muhto eanas plána luonddu atnet buorin, erenoamážit, go gažaldagas lea vuosttas dikšun- ja geavahanplána, mii dahkko guvlui. Dát veršuvdna šaddá leat vuodđun maŋgelis beaiváduvvon plánaide. Dgp mieigá oalle ollu sierralágan lágaide, mat stivrejit guovllu geavaheami ja anu plánema. Guovdilis lánkačuooggát čielggaduvvojit sierra loguin vuđolaččat. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dikšun- ja geavahanplána lundui gullá goittotge maiddá ráđđejeaddji luonddudili govvádus. Luonddusuodjalanbire atná, ahte muđui oalle vuđolaš plánas báhcá váilut dárkkat flora ja fauna ovdanbuktin. Plánas gávnnahtge: "Guovllus dihtovaš ealli- ja šaddoslájaid luonddusuodjalandilis ii leat gárvvistuvvon sierra vuodđočielggadus" (s.17). (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Guovllus leat ovdanbukton luondotiipadieđut ja dieđut doppe dihttovaš Natura-šlájain. Dgp luonddusuodjalanulbmiliin lea luondodirektiivva laktaga I luondotiippaid ja laktaga II guovllus dihttovaš šlájaid eallinbirsasiid suodjaleapmi ja dasa lassin guovllus dihttovaš áitatvuloš ja ráfáidahtton šlájaid sealun. Ovdam. dihte šaddogearddi gokčevaš inventeremiidda eai Muotkeduoddara viiddis meahcceguovllus leat leamaš resurssat geavahanláhkai.
+li nuppástus plánii.

Guovllu earenoamáš beliid vuhtiiváldimiin dgp:ii livččii buorre čállit maiddá guovllus gávdnon stuorspiriid dahje bivddehahtti šlájaid guovdu ovddit jagiid bivdoeriid (ovdam. dihte guovža). (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Dgp:s lea árvoštallan guovllu geatkenális (10–12 heakka). Eará stuorspiriid meari guovloguovdilis árvoštallamiin ii leat doarvá diehtu. Guovžža meahccebivddu oasis bivdoeriid meahcceguvlui ii sáhte čálihit, dannego bivdoeari lea juhkkoguvvon viidasut guovlluide. Olles nuortaboazodoalloguvlui lei 20 guovžža bivdoearri jahkái 2008. Lappi vuodđodikšunbire sáhtta mieđehit eana- ja vuovdedoalloministeriija mudden bivdoeari olis maiddá gumppe ja albasa bivdolojiid. Lohpi mieđehuvvo dušše vahátákkastallamiin.
+Dievasmahttojuvvon plánii meahccebivddu oasis. Lasi- huvvon maiddá ovttasbargojoavkkus ovdanbuktojuvvon árvoštallan guovllu gumpe-, albas- ja guovžanáliin.

Lappi rádjábearrágeahčus ii leat mihkkege cealkinláhkai plánaárvalussii. (Lappi rajavartiosto)

+li nuppástus plánii.

Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp árvalusas lea figgamuš seailluhit dálá ealáhusaid, oadjudit daid doaimmavejolašvuodaid ja lánčit ođđa suvdilis luondoturisma-vejolašvuodaid. Plánas guovddášbargoneavvu lea avádatjuohkin, vai áidalas meahcci seaillu áidalas meahccin maiddá boahhtevuodas. Dát guovddášulbmil galgá vuhttot plánas maiddá geavada dásis. (Ohcejoga gieldda)

-Dgp linnjádemiid čuovvu cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

OPPALAČČAT

Luondduealáhusaid doaban galgá DGP:S meroštallat, ja daid mearkkašumis dikšun- ja geavahanplána anu stivrema várás berre dahkat sosioekonomalaš čielggadusa, mas meroštallojuvvo meahcceguovllu luondduvaljiiid áimmahuššama mearkkašumi báikkioibmuide ovdal ja dál, ja atnu geahčaduvvo maiddái mearalaččat. (Ohcejoga gielda)

+li nuppástus plánii.

Luondduealáhusaiguin bargi olbmot eai leat dušše fal dat, geat barget luondduealáhusaiguin ja geat leat fidnen ruhtadeami ja doarjaga hávålaslunddot lága 45/2000 vuodul. Jos ná meannuduvvo, de dat lea čádjidahtti ja rihkku daid boares dálolaččaid ja eará eamivuoiggusoamasteaddjiid vuoigatvuođa, geat eai aiddo gustovaš ruhtadanlága bottas deaivva oamastit bohccuid dahje ollašuhttit lága 45/2000 mielde ruhtaduvvon luondduealáhusdoaimma. Luondduealáhusdoaimma berre suokkardit viidat daid nuppástusdarbbuid vuodul, mat dáhpáhuvvet áiggiid mielde. Luondduealáhusat leat luondduealáhuslága ja maiddái boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága vuođuštusoasi mielde gustovaš vuođđoealáhusat – nugo boazodoallu, meahccebivdu, guollebivdu, unnalágan eanadoallu. Dáidda gullet maiddái dálu lotnolasdoaimmat – nugo turisma/prográmmabálvalusat, unntilágan joatkkaválbmen, mii dáhpáhuvvá dálu, ja duodji om. vuođđoealáhusaid lassin. (Ohcejoga gielda)

-Dgp linnjádeamit eai funonit báikki olbmuid luondduávkkástallanvejolašvuođaid.
+li nuppástus plánii.

Muotkeduoddara dgp.s sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusaid dorvudeami lassin berre váldit vuhtii sáme kultuvra oadjudeapmái dehálaš luondduvaljodagaid geavaheami mánggabaelát vejolašvuođa ovdamearkka dihte ealáhusaid ođadeami várás turisambálvalusbuvtadeami bokte kultur- ja luondduárvvuid gudnejahtimiin. Báikkálaččat turisamma ovddideapmi báikegotti dárbbuid ja vejolašvuođaid vuodul addá ođđa árvvu boazodollu ja lasseárvvu maiddái árbevirolaš sámi ealáhusáide ja dasa lassin barggu ja áigái boađu báikki olbmuid. Meahcceguovllu plánavuđot atnu ja stivren dákidit buoremusat meahcceguovllu luondduárvvuid seailuma ja dasa lassin bisuhit guovllu dehálaš dološbázahusaid ja kulturárbečuozáhagaid. Dása visohii bargoneavvun dárbašit bagadeami, oahpisteami, ráhkadagaid ja infrastruktuurra. (Ohcejoga gielda)

-Bagadeami ja oahpisteami addet ee. eanadagain, bálvalusbáikkiin ja Meahcceráđđehusa neahttasiidduin.
+li nuppástus plánii.

Ohcejohkalaš dáluin ja sogain leat nana vuoigatvuođat eatnamii ja čáziide. Meahccebivdu lea oassi báikkálaš eallinvuogis ja kultuvrras. Rievssatgárdumis lea dálodoallomearkkašupmi, seammaláhkai murjemis. Meahcceguovllus galgá suovvat boaldinmuora ja eará dárbašmuora váldima. (Ohcejoga gielda)

-Plána ii hedjonahte báikki olbmuid luondduáimmahuššanvuoigatvuođaid/vejolašvuođaid. Plána mielde boaldinmuora ja eará dárbašmuora váldinlobiid lea vejolaš addit guovllu minerálaeatnamiidda. Unntilágan boaldin- ja eará ruovttudárbo muora váldin lea lobálaš Meahcceráđđehusa čujuhusa mielde beahce- ja soahkevuvddiin.
+li nuppástus plánii.

Ovdamearkka dihte dál gustovaš gullanprinsihppa gáibida dan, ahte ášše-oasálaččaide várrejuvvo dilálašvuohta oassálastit alces guoskevaš ášši gieđahallamii. Maiddái dat, ahte dikšun- ja geavahanplána stivre guovlluid anu, gáibida plána ráhkkanahhtimis rabasvuođa ja viiddis gulahallama vuorrovuoruid. Dát ii ollašuvvan, vrd. vuođđolága 21 § 2 mom. dárkkuhan buorre hálddahus. Gielddaráđđehus gávnnaha velá, vuođđolága (21 §) mielde juohkeovttas lea vuoigatvuohta fidnet iežas ášši duopmostuolu gieđahallamii. Dát guoska ee. vuoigatvuhtii ohcat nuppástusa dgp vuodul čađahahtti čovdosiidda. Dáid áššiid eai leat čielggadan plánas ollege. (Ohcejoga gielda)

-Plána várás vuođđuduvvui plánema ovttasbargojoavku, masa nammadii iežas ovddasteaddji maiddái Ohcejoga gielda. Ovttasbargojoavku čoahtkanii golbmii. Plánenproseassa álggus lági-duvvojedje siidadilálašvuođat Anáris, Gárigasnjárggas ja Áŋŋelis. Gilledilálašvuođain almmuhuvvui báikkálaš aviissas Inarilainen. Almmuhusas ledje maiddái oktavuotadieđut lassediđuid ja máhcahataddima várás. Dgp-árvålus lea leamaš oaidninláhkai cealkámušgulaskuddama áigge MR:sa neahttasiidduin, main lea maiddái leamaš vejolašvuohta addit máhcahaga das. Plána cealkámušgulaskuddamis lea juhkkon diehtu Lappi guovllus ee. Lapin Kansas; dieđáhusas ledje maiddái oktavuotadieđut lassediđuid ja máhcahaga addima várás. Dgp:s s. 39 gávnnavuvvo: "Dán plána vuodul dahkkon Meahcceráđđehusa virgeoapamahašmearrádusain sáhtta váidit váiddačuuhusa mielde Roavvenjárgga hálddahusriektái dahje dálonguovloaláhusaid váiddalávdegoddi." +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****2 LUONDU JA HISTORJÁ**

Muotkeduoddara meahcci (FI 1300202) lea dohkkehuvvon Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii luondodirektiivva mielde gustovaš servosa dehalažžan atnin guovlun (SCI-guovlu). Dan suodjaleami vuodđun leat oktiibuot 15 luondotiippa luondodirektiivva laktagis I ja oktiibuot 5 šlájá laktagis II. Dikšun- ja geavahanplánas leat árvvoštallon plána ollašuhttima váikkuhusat Natura 2000 -guovllu luondduárvvuide, mat leat suodjalanvuoduštussan. Lappi birasguovddáža oainnu mielde plánas eai čuovo dakkár váikkuhusat, mat dovdomassii heajudivčče dáid luondduárvvuid. (Lappi birasguovddáš)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp áitatvuloš šaddošlájaid govvádusas (2.5.1) eai sierra váldde vuhtii luondodirektiivva nana suodjaleami gáibideaddji šlájaid (92/43/ETY, lavtta IV), maid dihttonsajiid duššadeapmi ja hedjonahhtin lea gildojuvvon (LsL 49 §). Goittotge plánenguovllus gávdnojit dihttovaš suodjaleami vuoduštussan orru direktiivašlájat, jeaggenarti ja uhcafiskesrássi, leat goabbáge om. laktaga IV šlájat. Dáid dihttonsajiid gaskavuoda ovdamearka dihte geasseáigge johtolagaide, virkkosmahttingeavahusa ráhkadagaide dahje guovlluide, main eana-geavaheami deattut leat suorámusat, berrešii guorahallat dgp:s. Ná dgp luonddugáhttenulbmiliidda gullevaš čáliheapmi laktaga II šlájaid eallinbirrasiid suodjaleamis šattašii gieđahallot konkrehta-lebbot. (Lappi birasguovddáš)

-Luondodirektiivva čavga suodjaleami gáibideaddji šlájain (92/43/ETY, lavtta IV (jeaggenarti ja uhcafiskesrássi), mat leat dieđus, oktage dihttonsadji ii gávdno dgp áhpásmahttinavádagas iige guovllu virkkosmahttingeavahusa ráhkadagaid áibbas lahkosiidda. Guovllus eai leat geasseáigge virggálaš vádjolanjohtolagat. Ovdam. dihte Bealdojohkagátti bálgáid lahkosiin eai leat dieđus gávdnosatt.
+Dievasmahttojuvvon plánii.

2.6 GUOLLENÁLIT, 9 GUOLLEČÁZIID DIKŠUN JA GUOLLEBIVDU

FGDL gávnnahe, ahte guollenáliid, guollečáziid dikšuma ja guollebivdu gieđahalli oasit leat čállon Muotkeduoddara meahceguovllu dgp:s bures ja áššálaččat. (FGDL)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp:s gávnnahe, ahte luossaveajehiid goargnun lea sáhtttán šaddat váddáseabbon Áŋŋel–Gáregasnjárga-geaidnorumbuid ráhkadeami oktavuodas. Luossaveajehiid goargnuma lea sivva čuovvut, ja jos geaidnorumbuid áicet meariheamet hehttet guliid goargnuma, de galgá rumbuid divodeapmi dahje nuppástuhttin váldot áigeguovdilažžan nu, ahte guliid lunddolaš goargnuma fidne dorvudit. (Lappi lsb)

-Luossaveajehiid goargnuma čuovvumis vástida FGDL. Jos váttisvuodát albmonit, de lea geaidnorumbuid dárbašlaš divvun dahje nuppástuhttin geaidnohálldahusa vásttus.
+li nuppástus plánii.

Ohcejogas lustaguollebivdu bálvalusbuktagiid ovddideami várás ja borranguollebivdu dorvudeapmin guollečáziid galgá maiddáid dikšut. Ohcejogas MR, čáhceviidodagaid oasálašgottit ja gieldda leat oktasaš barggus ollašuhttan duottarčáziid sirdingilvinprošeavtta duottarrávddu lasiheami beales ja ártalaš duottarčáziide gullevaš divvras rávddu genaárbbi seailluheami várás. Dienlágan doaimma galgá joatkit čázádaga siskkáldas sirdingilvimiiguin ja čađahemiin dikšunguollebivdu. (Ohcejoga)

-Guollečáziid dikšuma jotket Ohcejoga guolástanguovllu geavahan- ja dikšunplána mielde.
+li nuppástus plánii.

Meahceguovllu geavahanplánas earenoamášvuodot guollebivduvoigatvuoda oamasteaddjiide galgá addot voigatvuodta guollečáziid dikšumii jogo sirdingilvimiiguin dahje dikšunguollebivduin nu, ahte dat buvttadit guoli dan meari, mii dálu vuodđudeamis vuodđodállui eana-árvoštallamis lea mearreduvvon ja maid čázádat suvdiis čázádatgeavahusa vuodul sáhtttá buvttadit ja maiddáid nu, ahte dat oadjuda sámekultuvrra seailluheami várás dárbašlaš guollebivdu. (Ohcejoga)

-Čáziid dikšumis ja ovdam. dihte sirdingilvimiid lohpedárbbu fuolahemis vástida guolástanlága mielde čáhceviidodaga oamasteaddji. Čáziid dikšot ovttasbarggus oasálašgottiguin, gielddain ja siiddaiguin.
+li nuppástus plánii.

Oktasaš čáhceviidodaga oasálašgottis galgá leat voigatvuodta mearridit guollebivdonávddašeamis, jos earenoamáš guollebivduvoigatvuoda oamasteaddji vuodđodallu lea oasálašgotte oasálaš iige ná leat vuodđudan iežas oasálašgotti. Jos dállu lea iehčanas oasálašgoddii, de dat hálldaša iežas čáhceviidodagaid bivdovoigatvuodaid. Lea meariheapmi, ahte sápmelaččain álo guovllu hálldašeaddji ođđa sierra dulkomiiguin váldojit eret luondduvalljodagaid geavahanvoigatvuodát. (Ohcejoga gieldda)

-Oktasaš guollečázi oasálašgoddii (ovddeš guolástangoddii) ii sáhte mearridit guollebivdonávddašeamis, muhto guollebivdovoigatvuoda geavaheamis soahpan gullá earenoamáš ovddu oasálašgoddái (ADS mearráduš 3003/2002).
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****2.6 GUOLLENÁLIT, 9 GUOLLEČÁZIID DIKŠUN JA GUOLLEBIVDU**

Ohcejoga gieldda viidodagas čáhcebiererádjágeavvamis lea loahpa-laččat čovdojuvvon dondološ návddašeapmái vuodšuvvi guollebivdovuoigatvuođat earret eará duottarjávrride stáhta ja nuppi siidda čáhceviidodagain alimus rievtti 14.11.1996 addin duomuin. (Ohcejoga gieldda)

Muotkeduoddara meahcceguovllu jávrride leat addojuvvon earen-oamášvuđot guollebivdovuoigatvuođat ovddabealde čilgejuvvon čáhcebiererádjágeavvamis stáhtačáhcin hálddašuvvon duottarjávrride. Earen-oamášvuđot guollebivdovuoigatvuohta ovddasta ruhtamearálaš árvvu, ja dat fidne nu vuodđolága opmodatsuoji (PeL 15 §) ja Eurohpa olmmošvuoigatvuohtasoahpamuša 1. lassebeavdegirjji 1 artihkala mielde. (Ohcejoga gieldda)

Alimus hálddahusriekti lea addán duomu 18.12.2006 (no 3111), mas čovdojuvvui jearaldat dálloguovdilis oasálašgottiid vuodđudeamis, man MR lei gáibidan alimus duopmostuolus. Alimus riekti hilggui Meahcceráđđehusa gáibádusaid. Go ná lea, de DGP:S máinnašeapmi das, ahte oasálašgoddii (ovddeš guolástangoddii) ii mearret guollebivdovuoigatvuođas, ii lea doallelaš. Namalassii oasálašgoddii mearreda guollebivdovuoigatvuođa geavaheamis guollebivdolága ja alimus duopmostuolu ovddabealde čilgejuvvon duomu mielde. Oasálašgottit leat olguštuvvon dgp válmmaštallamis lága vuostásaččat, mii lea botnjan plána dovdomassii. (Ohcejoga gieldda)

Iešguđet dálu guollebivdu duottarjávrriin lea válđojuvvon vuhtii veaur-mearredeamis guđetge dálu guovdu sierra dan mielde, go stuorrajuogus ja verruiddjamis Anára, Ohcejoga ja Eanodaga gielddas addojuvvon lágas (157/1925) lea ásahuvvon. Buohtalas stuorrajuohkoásahusa (158/1925) 7 § mielde mantála rehkenasttedettiin galggai álo fuomášit, ahte "dain laiggosgottiin, main árvvoštallama vuodul guollebivdu galgá mantála mearredeamis vuhtii váldot, 1 kg sálteguolli biddjo vástidit 2 kg suoidnešattu". Guollebivdu duottarjávrriin lea leamaš dálui gullevaš giddehatguovdilis earenoamáš ovdu ja vuoigatvuohta, mii lea lohkkoujuvvon veaurvuolláibidjamis ja seammás giddehatvuodđudeamis dálui. (Ohcejoga gieldda)

2.8 NJIČČEHASAT

Plánas cuigejuvvo, ahte 1900-logu álgogeahčen guovllus dihttojedje mádjibat. Nálli lea dálá áigges sogahuvvan. Leago dan ealáskahttin leamaš ovdan meahcceguovlui guoskevaš plánain dahje ráđđadallamiin? (Lappi luonddusodjatanbire rs)

2.9.2 GUOVLLU GEAVAHEAMI HISTORJÁ

Bihtás govvejuvvo sullasaččat guovllu ássama guhkes historjá. Guovllu árrahistorjá ii leat doarvái dutkojuvvon, ja dárbu kulturárbbi kártemii lea ainge. (Sámediggi)

Ealloboazodoalu historjá ja dan leavvan Supmii lea arkeologalaš dieđuid váillodettiin váilevaš ja vuodđuduvvá dušše čálalaš gálduide. Sierra dieđasurggiid gaskkas ii leatge juksojuvvon čielga ovttamielalašvuohta, goas bohccuid historjjálaš dikšuma galgá gohčodit boazodoallun, ja mo smávva- ja ealloboazodoalu sáhtta earuhit nuppiineaset. Guovllu kulturhistorjjá oasis sámediggi čujuha cealkámuššasis Museodoaimmahakkii riikkaviidosaččat mearkkašahhti huksejuvvon kulturbirrasiin. (Sámediggi)

-Plána mielde gustovaš cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

+li nuppástus plánii.

-Om. mearrádusas nannejuvvui eanarievtti 30.1.2004 (nr 199) mearrádus das, ahte earenoamáš ovddu oasálašgottit vuodđuduvvojit guollebivdosajiid mielde. Oktasaš guollečázi oasálašgoddii ii mearrit earenoamáš ovddu geavaheamis. AHR:vtti mearrádus ii sirdde earenoamáš ovddu geavaheamis mearrideami oktasaš guollečázi oasálašgoddái.
+li nuppástus plánii.

-Dáluid veaurvuolláibidjamis eanas Deanu ja dan oalgejogaid luossabivdu lea mearridan mantála árvvu. Duottarjávrriid guollebivddus, sálalaš ja dan juohkášuvvamis ii leat fidnemis bealekeahces čielggadeapmi. Čáhcebiererádjágeavvamiin lea dorvuduvvon ja nannejuvvon dáluid guollebivdovuoigatvuohta.
+li nuppástus plánii.

-Náli ealáskahttima vejolašvuođas lea ságastallon Meahcceráđđehusas.
+li nuppástus plánii.

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

-Dgp čáliheami dárkkuhussan lea buktit albma, ahte boazodoalus leat guhkes árbevierut maiddái plánaguovllus, vaikko dárkkes ja riiddohis diehtu ii leatge fidnemis.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S

2.10 DÁLÁ GEAVAHEAPMI

Bihtá máinnašupmi das, ahte meahcceguovllus ii leat bissovaš ássan, ii atte rievttet gova guovllu eanageavaheamis. Muotkeduoddara meahcceguovlu lea leamaš árbevirolaččat ja lea ainge sámeboazodoalu atnin guovllu. Ovdal bissovaš dálloássama guovlu lea leamaš bissovaš oassi sápmelaš jahkejohtinvuogádagas, mas sápmelaččat ásse boazoealu fárus gođiin. Ainge boazodoallobarggut gáibidit gaskaboddosaš ássama boazodáluin guođoheami áigge. (Sámediggi)

+Váldojuvvo eret cealkka: Meahcceguovllus ii leat bissovaš ássan.

2.11 EANAGEAVAHANANALYSA

FGDL gávnna, ahte meahcceguovlóláhka lea ásahuvvon muhtin osiin boazodoalu dorvun; danin boazodoalu birasváikkuhusaid galgá dohkkehit nu guhká, go guođoheapmi lea suvdil. Luondduealáhusaid oadjudemiiin dárkkuhit maiddá dan, ahte guohtoneatnamiid dili galgá bisuhit buorin guhkesáigge juksanmearrin. Jearaldagas lea nu, dahje goittotge galggašii leat, suvdilis geavaheami vuodđojurdda. (FGDL)

-Meahcceráđđehus ii sáhte seahkanit boazodoalu guohtunordnemiidda ja boazomeriide. MR:sa bargun ii maiddá leat meroštallat, goas guođoheapmi lea suvdil.
+li nuppástus plánii.

Boazodoalolágas guođoheami suvdilvuhta lea čadnojuvvon dálveguohtoneatnamiid dillái. Dálveguohtoneatnamiid suvdilvuhta lea dábálaččat boazodoalu minimadagaldat, mii mearređa maiddá luonddugohtumiin guohttu bohccuid alimus meari. Dálvet bohccuid lassebiebman ja parasitadálkkodeapmi leat buoridan boazonáli eallinnávcca ja ceavzima ja maiddá lokten Muotkeduoddara ja Báišduoddara bálgošiid miessebuvtadusa ja njuovvandeattuid. Dála boazodoallovuogádagaiguin lea vejolaš ealihit nu stuorra boazomeari, ahte geasseguohtoneatnamiid muhto maiddá dálveguohtoneatnamiid dilli sáhtá čielgasit hedjonit. Maiddá Muotkeduoddara bálgošis bibmet bohccuid dálvet, ja ovdam. dihte Leamma álbmotmeahccái dolvo dálvet 2004–2005 ovttas Sálleváre bálgošiin oktiibuot 60 000 kg suoinni (Nieminen 2008). (FGDL)

-Plánas gávnnaht, ahte bohccuid bibmet eanadagain, jos earretlágan muohtadilli dan gáibida. Muotkeduoddara bálggus ii eanas biepmu Muotkeduoddara meahcceguovllus guođohanordnemiid dihte.
+Dgp čáliheapmi dárkuduvvon.

Suoma luondotiippaid áitatvulošvuoda árvvoštallanfidu gárvvistuvai geassemánus 2008 (Raunio je. 2008). Liigeguđoheami váikkuhusat vuhttojit árvvoštallama mielde čielgasepmosit geasseguođohanguovlluid lagešvuvddiin ja guorba duottareatnamiin, gos earenoamážit jeagil lea geahppánan sakka ja lageža ođasmuvvan lea báikkuid jo eastašuvvan. Bohccot liikojit borrat soahkevesáid ja ođjjuid. Lagešvuvddiin eanet go bealli lea bohccuid geasseguohtunguovllus, gos soahki ii geavadis šat ođasmuva. Dás sáhttet leat jo váikkuhusat maiddá guovllu rievssatnáliide. (FGDL)

-Plána mielde gustovaš cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Maiddá guorba duottareatnamiin ja lagešvuvddiin sullii bealli gullá jeageleatnamiid ng. ekologalaš dili luohkkájuogu mielde **sakka guorban** guovlluide. Dáid guovlluin bajildusšaddogearddi biomássa lea geahppánan gaskameari mielde njealjatoassái juksandásis, ja buvta lea buohtalassii dušše sullii goalmádas das. Muotkeduoddara meahcceguovllus eanas oassi gullá árvvoštallama mielde luohkkái **sakka guorban** (Norokorpi je. 2008). Dálkkádatnuppástus lea Suoma luondotiippaid áitatvulošvuoda árvvoštallama mielde duottarluondotiippaid easka nubbin deháleamos áittadagaldat guovlluin bohccuid liigeguđoheami maŋŋá (Norokorpi je. 2008). Fuodđo- ja guolle-ealáhusa dutkanlágáduš atná Muotkeduoddara meahcceguovllu eanageavahananalysa oppalaččat buorin ja deattuha geavahusas suvdilis geavaheami vuodđojurdaga (FGDL)

-Ná lea čállon. Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Lappi luondusuodjalanbire ávžžuha MR:sa ovddalgihtii árvvoštallat iežas doaimma dálkkádatnuppástusa váikkuhusaid duottarlundui. Dálkkádatnuppástusa hihtudeapmi ja dasa ráhkkaneapmi galget leat Meahcceráđđehusa doaimma čadamanni temá, ja dálkkádatnuppástusa suokkardalli dutkamuša galgá doarjut. (Lappi Isb)

-Dát lea maiddá MR:sa oaidnu.
+li nuppástus plánii.

Earenoamáš fuomášumi bivdet giddet maiddá boazoguohtoneatnamiid atnui nu, ahte ealáhusa dagahan hehttehusat eanadagaide bázašedje nu unnin go vejolaš ja **sakka guorban** guovllut eai šattašivčče lasi. (Lappi luondusuodjalanbire rs)

-Meahcceráđđehus ii sáhte seahkanit boazodoalu guođohanordnemiidda.
+li nuppástus plánii.

2.11 EANAGEAVAHANANALYSA

Bihttá álgá gávnnahemiin, ahte meahcceguovloláhka lea ásahuvvon muhtin muddui +li nuppástus plánii.
boazodoalu dorvun. Dát doallá deaivása muhtin osiin. Vuosttas bihttá loahpas hálljuuvon
suvdilis geavaheami vuodđojurdagis. Dan ovddabeale cealkka goittotge gullo ná: "Luonddue-
aláhusaid oadjudemiin dárkkuhit maiddá, ahte guohtoneatnamiid dili berre seailluhit buorin
guhkes áigegaskka sivttain." (Sámediggi)

Muotkeduoddara meahcceguovllus ii leat bohccuid jeavddalaš lasse-
biebman, nugo dgp:sge gávnnahit. Ná máinnašumiid dan váikkuhusain
boazodollu galggašii maiddá váldit eret, dannego ášši ii guoska dn.
guovlluide moge. Sámediggi dáhttu velá giddet fuomášumi dasa,
ahte sámeboazodoalliin ja -bálgosiin leat boahtán dávjá dearvvuođat,
ahte árvvoštallamat dálveguohtoneatnamiid dilis eai leat leamaš
luohtehahttit. Guohtoneatnamiid suvdinnávcca leat čielggadan ovdde-
mustá eanaiskosiiguin, ja áššis eai leat bargan ovttas boazodoalliiguin.
Ovttatduktit leat beaivádan guohtoneatnamiid suvdinnákcaárvvo-
štallamiid satellihttagovaiguin, ja dávjá guohtoneatnamiid suvdinnákca
lea gávnnahuvvon buorebun go beare fal eanadatmihtidemiid bokte
fidnejuuvon dieđut (ovdam. dihte Mattila Eero 2007: Bohccuid dálve-
guohtoneatnamiid dili Davvi-Lappi bálgosiin jagis 2004). (Sámediggi)

-Tearpma **lassebiebman** leat
soahpan nuppástuhttit tearbman
jođáhalli biebman. Lasihuvvo plánii
sámeboazodoalliid ja bálgosiid
ovddasteaddjiid oaidnu das, ahte
árvoštallamat dálveguohtone-
eatnamiid dilis eai leat luohtehahttit
ja ovttasbargu ii boazodoalliiguin
leat leamaš.
+Dievasmahttojuuvon plánii. Adno-
juvvo tearbma **jođáhalli biebman**
tearpma **lassebiebman** sadjái.

Boazu lea Sámi lundui gullevaš ealli. Guovllu šaddogeardi lea vuogáiduvvan
čudiid jagiid áigges bohcco, olbmo ja luonddu lotnolas váikkuhusa boadusin.
Boazu dikšu guohtumin árbebiotohpaid. Bohccuid guođoheami váikkuhus ii leat
dušše luonddu ja šaddogearddi guorbadeaddji, muhto maiddá šaddogearddi
doarjaleaddji. Boazodoalu lassin šaddogeardá váikkohit duottarmihttáriid dagahan
roasut. Ferte maiddá váldit vuhtii, ahte dálvvi manñoneamis lea iežas váikkuhus
guovllu lundui ja šaddogeardá. DGP:S berre siivvadit gieđahallat tearpma **liige-
guođoheapmi** ja váldit maiddá vuhtii bohccuid mieđas váikkuhusa guovllu šaddo-
geardá ja lundui ja velá satellihttagovaid bokte fidnejuuvon dárkkistuvvon dieđuid
guovllu guohtoneatnamiid dilis. Hui vuđolaš lea vuovdedutkanlágádusa albmadas
Boazodoalu ja suodjaleami váikkuhusat Mállá luonddumeahcis (doaimm.
Mikko Jokinen 2005). Dien namalas dutkamušas gávnnahit, ahte dutkit atne
bohccuid guođoheamis leamin eanet ávkki go hehttehusa guovllu lundui, šaddo-
geardá ja ealániidda. Bohccuid váikkuhusat vesáide leat maiddá positiivvalaččat.
Sámedikki oaidnu lea, ahte dgp siste gávdnovaš teavsttat liigeguođoheamis
válđojuvvojit eret duohtan čájetmeahttumin. (Sámediggi)

-**Liigeguođoheapmi**
lea šihthtojuuvon
nuppastahttot tearbman
guođoheapmi. Dgp:s
lea máinnašupmi,
ahte vuogálaš boazo-
guođoheamis sáhttet
maiddá leat luondotiippa
bisuheadji mieđas
váikkuhusat, go oassi
duoddariid sitnu-
eatnamiin seailu
nu miestagiidhaga.
+Adnojuvvo tearbma
guođoheapmi.

Luondduealáhus ii leat seamma ášši go sápmelaččaid árbevirolaš ealáhus. Luonddue-
aláhussan lohket lánkaásaheami mielde dovdomas meari ealáhusaid, main eanas oassi
eai leat sápmelaččaid árbevirolaš ealáhusat, ja luondduealáhusain bargi ii maiddá dárbbas
leat sápmelaš. Luondduealáhusaid namas sáhttet doaimmahit ealáhusaid, main ii leat
mihkkege dahkamušaid sápmelaččaid bargahahtti árbevirolaš ealáhusaiguin. (Sámediggi)

+li nuppástus
plánii.

2.12 OKTIIGEASSU DEHÁLEAMOS ÁRVUIN SUODJALEAMI JA GEAVAHEAMI EKTUI

Sámediggi háliida vuhtiváldit geazádusa Lapin Kansa čállagii spire-
vahágiid buhtadanvuogádagas. Das vásihit, ahte ođđa evttohuuvon
spirevahátvuogádat áibbas nuppegežiid headjuda dálá dili. Sámedikki
oaviliid berre váldit vuhtii dán áššis. (Sámediggi)

-Buhtadanvuogádat berrešii leat
doibmevaš ja vuoggalaš. Dáinna
dgp:in ii goittotge sáhte váikkuhit
spirevahágiid buhtadanvuogádahkii.
+li nuppástus plánii.

3 DIKŠUMA JA GEAVAHEAMI JUKSANMEARIT

Lágas Meahcceráđđehusa birra (1378/2004) lea MR:sa servodatlaš geatnegasvuoh-
ta mearreduvvon heivehit sápmelaččaid ruoktguovllusteaset hálddašan luondduvalljodagaid
dikšuma, geavahusa ja suodjaleami nu, ahte sápmelaččaid kultuvra ollašuttima vejolaš-
vuodát dáhkiduvvojit (4.2). Dát čatná MR:sa maiddá ja earenoamážit dan gárvvistettiin
dikšun- ja geavahanplánaid sápmelaččaid ruoktguovllu meahcceguovlluide. (Ohcejoga
gielda)

-Ná dgp:s leat
figgan dahkat.
+li nuppástus
plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****3 DIKŠUMA JA GEAVAHEAMI JUKSANMEARIT**

Namuhuvvon meahcceráđđehus-lágas ásahuvvojit MR:sii mánggat almmolaš hálddahusbarggut, ee. meahcceguovlolágas mearreduvvon barggut (6 §). Dán doaimmas meahcceráđđehusa čatnet vuodđolága 2 logu 21 § 2 momeantta mearrádušat buorre hálddahusas nugo maiddái hálddahusláhka (434/2003, Gč. maiddái ráđđehusa evttohusa lánhan meahcceráđđehusas, HE/RE 154/2000 vp/ rb s. 37). Hálddahusláhka ii máinnašuvvo oppa dgp gálduin, vaikko doppe leat máinnašumit plána hárrái guovdilis lágain, ásahusain ja eará vuoigatvuohtagálduin. (Ohcejoga gielda)

+Máinnašupmi hálddahuslágas lea lasihuvvon plánii ja lánkačujuhusaide.

3.4 EANAGEAVAHAN- JA HUKSENLÁHKA

Plána čuoggás 3.4 berrešii gieđahallat viidábut eatnangotteláva sisdoalu ja vuoigatvuohtaváikkhusaid. Váikkhusaid árvvoštallamis berrešii muitalit, mo plánain ovddidit riikkaviidosaš guovlluideavahanulbmiliid ja eatnangotteláva ollašuvvama. (Lappi lihttu)

+Dievasmahttojuvvo.

3.6 SÁMEKULTUVRA DORVUDEAPMI

Earenoamáš buorin luonddusuodjalanbire atná guovllu eamiálbmoga vuhtiiváldima čađa olles dgp. Sápmelaččaid sajádat ja earenoamáš vuoigatvuođat leat namuhuvvon mánggii teavsttas. Plánas boahtá albma maiddái buorre vuodjun ja dasa lassin duogášdieđuid dárkkistuhttin earenoamážit boazodoalu ja meahccebivddu guovdu. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

"Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš iešhálddašeami ollašuhttá sámediggi, man sápmelaččat válljejit válggain njealje jahkái hávil." Dn. cealkámuša livččii sivva dárkkálmahtit eahpečielggasvuođaid garvima várás nu, ahte sápmelaččaid kultuvrralaš ja gielalaš iešmearedeami ollašuhttá sámediggi. Sápmelaččat válljejit juohke njealjját jagi válggain iežaset ovddasteaddjiid sámedikki bajimus mearrideaddji orgánii, sámedikki dievasčoahkkimii. (Sámediggi)

+Dárkkálmahtton evttohusa mielde.

Bihtá 3.6 vuollebihtát leat dehálaččat ja govvejit Suomas dan áidna eamiálbmogii guoskevaš geatnegasvuođaid deavdima (vuodđolága 17 § 3 mom). Logahallan goittotge álgá ON siviila ja politihkalaš vuoigatvuođaide guoskevaš soahpamušas (3.6.1) ja ovdána nu, ahte jagi 1999 vuodđoláhka gieđahallo easka mánggaid riikkaidgaskasaš áššegirjiid maŋŋá čuoggás 3.6. Juridihkalaččat ášši geahčadettiin livččii lunddoleabbo álggahit bihtá govvádušain Suoma vuodđolágas, ja bihtá namman 3.1 berrešii leat vuodđoláhka. Dáinna ii leat dárkkuhus fuotnut álbmotrievtti mearkkašumi. 1. bihtán gávdnovaš SP-soahpamušge lea dohkkehuvvon dábalaš lánhan, nuahte vuodđolága mearrádušat mannet dan badjel lánkahierarkiijas. Suoma vuodđolága systematihkas boahtá, ahte virgeaoapmahaččat galget doaimmasteaset čuovvut vuos vuodđolága ja dasto olmmošvuoigatvuohtasoahpamušaid: "Stáhtanjuoggadus/ vuodđoláhka oadjuda olmmošárvvu guoskameahtunvuođa ja ovttatolbmo friddja-vuođaid ja vuoigatvuođaid ja dasa lassin ovddida vuoiggalašvuođa servodagas. Suopma oassálastá riikkaidgaskasaš ovttasbargui ráfi ja olmmošvuoigatvuođaid dorvudeami ja servodaga ovddideami várás." (vuodđolága 1 §; maiddái duopmostuoluid bearráigehččui guoskevaš lága 108 § 1 momeanttas vuoigatvuohtakansler goziha vuodđovuoigatvuođaid ja dán maŋŋá olmmošvuoigatvuođaid ollašuvvama). (Sámediggi)

+Nuppástuhtton ortnet dego lea evttohuvvon.

Riikkaidgaskasaš bargoorganisašuvvna ILO 169 -soahpamuššii guoskevaš bihtá 3.6.3 lea eavttuheamet dárbašlaš. Vuollebihtá vuosttas bihtá loahpas lea jievžžadahkes loahppajurdaga lágán eahpečielggasvuohta, man livččii sivva divvut. Teavstta mielde: "Soahpamuš lea geatnegahtti, vaikko Suopma ii leat ratifieren soahpamuša, dannego Suoma lánkaásaheapmi ii aiddo dál deavdde soahpamušmearrádušaid." Cealkka berrešii gullot čuovvovaččat: "Suoma lánkaásaheapmi ii deavdde aiddo dál ILO 169 -soahpamuša mearrádušaid. Soahpamuš goittotge geatnegahtta Suoma ratifieretkeahttáge." (Sámediggi)

+Nuppástuhtton evttohusa mielde.

3.6.6 BIODIVERSITEHTASOHPAMUŠ

Bihtá galgá dárkkálmahttit soahpamuša sápmelaččaide guoskevaš mearrádusaiguin. Artihkala 8(j) jorgalus sámegillii (ii virggálaš): "Soahpamuš-oassebealli galgá vejolašuođaid mielde ja heivvolaš osiin sisriikkalaš láchka-ásaheamis vuođul gudnejahttit, suodjalit ja bajásdoallat eamiálbmogiid ja báikkálaš servosiid dakkáraš diehtámuša, hutkosiid ja geavadiid, mat gullet biologalaš mánggahámátvuođa ja suvdilis ovdáneami dáfus mearkkašahtti árbevirolaš eallinvugiide, ja ovddidit ja viiddidit daid ollašuttima dieid namalas servosiid miehtamiin ja dohkkehemiin ja dasa lassin roahkasmahttit diehtámušas, hutkosiin ja geavadiin fidnejuvvon ávkki dássebealát juohkima." Artihkala 8(j) lassin biodiversitehta-soahpamuša artihkalat 10(c) ja 18.4 gieđahallet eamiálbmogiid árbevirolaš ealáhusaid ja innovašuvnnaid. Artihkal 10(c) ávžžuha soahpamuša oassebeliid suodjalit ja ovddidit dakkár biologalaš resurssaid geavahusa, mii laktása árbevirolaš kultuvrralaš geavadiidda ja doarju resurssaid suodjaleami ja suvdilis geavahusa. Artihkal 18.4 gieđahallá teknologalaš vuogádagaid ovddideami ja ovttasbarggu sierra oassebeliid gaskkas. Artihkal ávžžuha soahpamuša oassebeliid doaimmat vugiin, mii váldá vuhtii eamiálbmogiid iežaset teknologalaš čovdosiid. Dán oktávuođas berrešii namuhit stáhtaráđi dohkkehan **Luonddu mánggabelátvuođa suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategiija 2006–2016**. Doaimmaprográmma ulbmilin lea suodjalit ja dikšut biodiversitehta, vai Suomas eai jávkkaše ealánšlájat, genavalljodagat dahje eallinbirastiipat. Prográmma gieđahallá maiddá sápmelaččaid vuoigatvuođaid, ja daid berrešii váldit vuhtii mieldečuovvu dgp:s. Sámediggi evttoha bihtá dárkkálmahttima dáin osiin. (Sámediggi)

+Dárkuduvvon plánii ja lasihuvvon luonddu mánggabelátvuođa suodjaleami ja suvdilis geavaheami strategiija 2006–2016 sápmelaččaid eamiálbmogin gieđahalli juksanmearit ja doaimmat.

3.6.11 SÁPMELAČČAID SUVDILIS OVDÁNEAMI PROGRÁMMA

Sámediggi háliida dárkudit, ahte sámedikki jagis 2006 dohkkehan suvdilis ovdáneami prográmma lea válđojuvvon oassin sisriikkalaš suvdilis ovdáneami strategiijai sierra ossodahkan. (Sámediggi)

+li nuppástus plánii.

3.6.12 OVTTAVEARDÁSAŠVUĐALÁHKA

Sámediggi evttoha, ahte ovtaveardásašvuđalága gieđahalli čuhcosii válđojuvvo máinnašupmi positiivvalaš earenoamášgieđahallamis: Dáinna lágain eai eastte dakkáraš earneoamášdoaimmaid, maid ulbmilin lea duohtaáššálaš ovtaveardásašvuođa juksan 6 § 1 momenttas dárkkuhuvvon olgušteamis šaddevaš hehttehusaid eastadeami dahje láivudeami várás (positiivvalaš earenoamáš gieđahallan). Positiivvalaš earenoamáš gieđahallan galgá leat áigojuvvon juksanmeari hárrái rivttesgorálaš. (Sámediggi)

+Dievasmahttojuvvon plánii.

4 AVÁDATGUOVLOJUOHKIN

Lappi birasguovddáza oainnu mielde evttohuvvon avádatjuohkimis lea figgamuš dáhkidit meahcceguovlólága juksanmeriid ollašuvvama: Virkkosmahttinavádat lea ráddjejuvvon viehka čavga dálá mohtorgielkámáđiija birrasii, ja eanas oassi guovllus lea jguđđojuvvon ravdaavádashkan. Ovandanbukton avádatjuohkin ja biehttaleapmi johtolagaid ja bálvalusrustema lassehukseamis dorvuda Muotkeduoddara seailuma áidalas meahccin, seammás dorvudemiin guovllu luonddu-árvvuid. (Lappi birasguovddáš)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Dgp:s Muotkeduoddara meahcci lea juhkkujuvvon áhpásmahttin- ja ravdaavádashkan. Virkkosmahttinavádat sisdoallá mohtorgielkámáđiijaid oktan daid lagašavádagaiguin guovllu nuortamáttáooasis. Dasa lassin virkkosmahttinavádahkii lea ráddjejuvvon gielkámáđiija ja Fierbmejávri ja Suololuobbala gaskasaš guovlu ja maiddá ng. Lahtis-bartta biras. Dgp mielde prográmmabálvalusfitnodagaide sáhtta mieđehit oanehisáigge lobiid vuoinŋastanasajiid doallama várás áhpásmahttinavádahkii. Ravdaavádat lea nu bures go vejolaš luondduviđá guovlu, gosa eai huksejuvvo bálvalusrusttegat dálá guovtti ávdinstobu lassin. Guovllu lea figgamuš seilluhit vánddardanguovlun, ja dohko sáhtta lágidit meahccelundui heivvolaš oahpistuvvon reaissuid. (Anára gielda)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

4 AVÁDATGUOVLOJUOHKIN

S. 49 ovdanbuktojuvvojit avádatjuohkima mielde gustovaš suvvojuvvo ja gildojuvvo ráhkadagat ja doaimmat. "Juohkeolbmovoigatvuođaid badjelmanni gohttemii mieđehahtti gohttenlobit almmolaččat ávkkálaš servosiidda ovdam. dihte iskárlaččaide, searvegottiide dahje leairaskuvlavázziiide." Láhkaásaheami mielde juohkeolbmovoigatvuođat leat buohkaid vuoigatvuođat. Daid ii sáhte ráddjet geavaheadji dahje geavaheami siva vuođul. Gaskaboddosaš gohtten lea juohkeolbmovoigatvuođain lobálaš. Unni stuorát hehttehusa dahje ráfehivuođa ii goittotge oaččo dagahit eanaoamasteaddjái. Dannego Suomas lea searvanfriddjavuohta, de gohttenlobi ii sáhte earen-oamážit čujuhit dušše teavsttas namuhuvvon "almusávkeservosiidda". Ná dat siva, manin lea jođus dahje dat geainna lea jođus, ii oaččo bidjat olbmuid sierraávosaš dillái juohkeolbmovoigatvuođa dahje vejolaš lobiid hárrái. Dehálaš lea, ahte doaimmas ii šatta eanaoamasteaddjái unni stuorát hehttehus dahje ráfehuhttin. Seamma siva gaskaboddosaš gohttema juohkeolbmovoigatvuođain ii sáhte maiddái ráddjet guoskat eanemustá 3 jándora áigái nu, go siiddu vuolleravddas gávnnaht. (Suomen Latu rs)

S. 49 máinnašuvvo, ahte "beanageassástatjohtolagaide eai mieđet lobi almmá bálgosa miehtama". Dán oktavuodas galggašii meroštallat **beanageassástatjohtolaga**, dannego beanageassástagain vuodjin gullá juohkeolbmovoigatvuođaide (vrd. mohtorgielkájohtolat). (Suomen Latu rs)

Dgp:s gávnnaht, ahte Davvi-Lappi eatnangotteláva lávvamearrádusain Muotkeduoddari lea tmerkejuvvo guovlovárren: kulturhistorijálaččat dahje duovdatoidnosiid beales mearkašahtti Itnetvárri–Gáregasnjárga-bálggis. Ohcejoga gielda evttoha, ahte bálgá atnuiváldima várás merkejuvvo áhpásmahttinguovloavádat dán gaskii Gáregasnjárga–Stuorraávži ja das ovdos Anára Rivdolii, man atnu ráddjejuvvo bievlaáigái (1.6.–30.9.). Vánddardanjohtolaga merken jo gávdnovaš johtolahkii seailuha Muotkeduoddara meahcceluonddu ja eastada dološmuittuid duššama. Geasseáigásaš vánddardanjohtolat šattašii čuovvut eanas boares Itnetvárri–Gáregasnjárga-vánddardanbálgá linjjá. Bálggis lea merkejuvvo eanadagaide 1960-logu loahpas. Dat lea leamaš fuolahuvvo bálgán 1980-logu rádjái. Eanadagas bálggis lea ainge johtinmáđiijan. Ovdanbukton vánddardanjohtolahkii sáhtá bidjat sisa kulturárbbiid, duovdatoainnus/luondočuozáhagaid ja oaidnámusaid. Ohcejoga gielda bealde Báišduoddara bálgosis bievlaáigges bohccot leat ovddemustá boazodoalloplána mielde Gáregasnjárga–Anár-eatnangeaidnoguora boazoáiddi davábealde dahjege Báišduoddaris. Báišduoddara bálgosis guođohanjohtimiin lea mihttomearrin geavahit Muotkeduoddara Ohcejoga gielda beale guovllu dálveguohtumin, nuahte geasseáigásaš vánddardanjohtolat ii dagat gierdameahttin hehttehusa guovllu boazodollui, dannego kulturbálggis dárbašuvvo luondduealáhusdálolaččaid doaimmaid, guovllu ealáhusaid mánggabealágahttima várás, turismma ovddideami várás ja sáme kultuvrra seailuheami várás. Boahttevuođas boazodoallo oktonassii ii dáhkit sápmelašvuođa ja sáme kultuvrra seailuma. (Ohcejoga gielda)

Muotkeduoddara meahcceguovlu lea Suoma áidaleamos meahcceguovlu, ja ii leš siva eahpidit, ahte iigo dikšun- ja geavahanplána guovdilis mihttomearri leat aiddo dán meahcceluondolašvuođa seailuheapmi boahttevuođas ja boahte sohka buolvvaide. Meahcceguovlolága 1 § mielde meahcceguovllut vuođđuvvojit guovlluid meahcceluondolašvuođa dorvudeami várás, sáme kultuvra ja luondduealáhusaid oadjudeami várás ja maiddái luonddu mánggabealát geavaheami ja dan vejolašvuođaid dorvudeami várás. (Sámediggi)

-Juohkeolbmovoigatvuođat badjelmanni doaimma ja ordnemat gáibidti guovllu hálddašeaddji lobi. 3 jándora gohttenrádjá juohkeolbmovoigatvuođain lea MR:sa suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuođđo-jurdagiid mielde gustovaš cáliheapmi, ja dat vuođđuvvá MR:sa guhkes vásáhussii ja dihtui gohttema bistima váikkusain lundui. Váldojuvvo eret cáliheapmi "almusávkkálaš servosiin". +Nuppástuhtton plánii.

-Dás **beanageassástatjohtolagain** dárkkuhit fitnodatdoalli iežas dihkádan johtolagaid, main doaimma šattašii leat ohpitlaš ja bálgosa oainnu mielde dagaha unni stuorát hehttehusa boazodollui. Go ná lea, de oaidnámus lea, ahte dákkáraš johtolat ii gula sisa juohkeolbmovoigatvuođaide. +li nuppástus plánii.

-Virkkosmahttinavádat ii viiddiduvvo goittotge dán plánas. Čanasjoavkkuiguin čađahuvvon ráđđádallamiin leat measta ovttajenalaččat dáhtton doalahit virkkosmahttinavádaga nu uhccin go vejolaš ja ná seailuhit guovllu meahcceluonddu oktan vátna ráhkadagaiguin. Johtolaga lea vejolaš merket, jos oktasaš miella guovllu geavaheadjiid gaska boahá ovdan, go plána boahhte háve dárkkistuvvo manemuštá jagis 2020. +li nuppástus plánii.

-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.

6 KULTURÁRBBI SUODJALEAPMI JA DIKŠUN

Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp guovllus jagi 2008 rádjái dihtui boahtán dološ-
bázahusčuožáhagat, daidda čuohcci geavaheami dagahan guorban ja arkeologialaš
kulturárbbi vuhtiváldin bohtet čielgasit albma dgp:s. Giddes dološbázahusat leat
dieđus 25 st, masa lassin guovllus leat moaddelogi dakkár arkeologalaš ja eará
historjjálaš áiggi kulturárbečuožáhaga, maid sáhtá atnit gávnussadjin. Viehka unna
lohkumearri oppalaččat govvida aiddonassi easka 2000-logus cahkanan beroštumi
guovllu arkeologalaš dutkamuššii. Inventerejuvvon guovlluin Bealdo- ja Giellajotgáttiin
dološbázahusat leat báikkuid valjis ja guovllu arkeologalaš kulturárbbi govva sáhtá
nuppástuvvat dovdomassii, go dgp:sge gávnnavuvon arkeologalaš inventeremiid
dárbu sávvamis lagašjagiin maidái šaddá konkrehtalažžan. (Museadoaimmahat)

-Plánain ovttalágan
cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Miellagovva duottar- ja meahcceguovllus leage dieđu lassáneami mielde dievas-
muvvamin maidái arkeologalaš kulturbirasin. Guovllu jahkeduháhiid bistán ávkká-
stallama sáhtá gánske buorebut áddet, go váldá vuhtii guovllus jieknáiggi maŋŋá
ráđđen stuorrát molsašuddan dálkkádatmuttuid ja šaddogeardeavádagaid. Guovllu
dálá geavaheami luonddu ja gárvvistahtti dgp mielde kulturbirrasa suodjaleami
váltisvuodaid sáhtá dáppe oppalohká árvvoštallat dovdomassii unnibun go birrasis.
(Museadoaimmahat)

+li nuppástus plánii.

Áhpásmahttinguovllus eai leat merkejuvvon vándardanjohtolagat,
muhto doppe manná bálggis, man turisttat eanemus várra geavahit
guovllus jođedettiin. Guovllu dološbázahusain dán avádagas leat čuožá-
hagat Beal DOJÁVRRI nuortamáttaoasis ja Beal DOJOKHAGÁTTIS. Dgp:s lea
bures váldon vuhtii čuožáhagaid rašodat gollama vuostá ja maidái
jo dáhpáhuuvvan guorban. Boahttevuodas berre giddet earenoamáš
fuopmášumi daidda dološbázahusguovlluide, maid lahkosiin turisttat
lihkadit. Turismabálvalusaid fálli fitnodatdoalliid ja oktonassii guovllus
johtti vándardeaddjiid galgá rávvet das, ahte leat áidnagardásaš
muitomearkkat guovllu dološ áiggis, ja daidda deaividan vaháigiid ii sáhte
moge dudedet. Doppe jo gávdnovaš bálgáid dihkádeami lea dáin osiin
sivva dárkkistit. Jos vahágat leat vuohhtimis, de johtingeinnodagaid
sajádaga dakkár báikkiin galgá sirdit, dahje jos dat lea veadjemeahtun,
de berre čuožáhahkii ráhkadit guhkes muoraid dahje sullasaš suodje-
ráhkadaga. Galgá maidái fuolahit das, ahte dáid guovlluin mange
dáhpáhusas oaččo cahkkehit sajosedola. (Museadoaimmahat)

-Virkkosmahttinavádat ii ola
Beal DOJOKHAGÁDDÁI muđui go
Lahtis-bartta birrasis, gos eai leat
inventerejuvvon dološbázahus-
čuožáhagat. Beal DOJÁVRRI nuorta-
máttageažis virkkosmahttin-
avádagas lea okta inventere-
juvvon dološbázahusčuožáhat.
Duššanvára vuollásaš dološ-
bázahusaid suodjaleamis gárvvi-
stuvvo plána mielde doaibma-
plána, man Museadoaimmahat
dohkkeha. Doaibmaplánas gažal-
dahkii bohtet lagamustá aiddo
Beal DOJOGA gáttiin gávdnovaš
dološbázahusčuožáhagat.
+li nuppástus plánii.

Oppalaš rávvagiin fuolakeahtá dološbázahusaid dikšumii ja atnui
gullevaž visot jearaldagain galgá valdit oktavuoda Museadoaimmahaga
dološbázahusaid dikšunoktadahkii. Plánas lea sivva buktit ovdan
Museadoaimmahaga ja MR:sa ovttasbargui guoskevaž soahpamuša.
Dan mielde Meahcceráđđehus lea oktavuodas Museadoaimmahahkii
kulturárbbi gáhttemii guoskevaž lánkaásaheami gáibidan vugiin ovdal
dakkáraš doaimmaid álgaheami, mat laktásiit MR:sa hálddašan eana-
ja čáhceviidodagain gávdnovaš dološbázahusaide ja suodjaluvvon
huksenárbái. Soahpamuš ja das šihttojuvvon doaibmanvugiid lea
buorre namuhit goittotge kulturárbbi čuovvuma gieđahalli logus 6.3.
(Museadoaimmahat)

+Dievasmahttojuvvon lohku
6.1 **Dálá dilli** máinnašupmi
Museadoaimmahaga ja
Meahcceráđđehusa ovttasbargui
guoskevaž soahpamušas ja
das šihttojuvvon doaibmavugiin
evttohusa mielde.

Siida-sámemusea sajádat riikkaviidosaš spesiálmusean berrešii
boahtit ovdan čielgasit. Siidda galgá gullat áššedovdin guovllu kultur-
árvvuid dovdámis ja dorvudeamis. Muotkeduoddara meahcceguovllu
geavaheami ja dikšuma várás dárbbášuvvo dárkkit meroštallan ovda-
mearkka dihte guovllu measta logi boazorátkinbáikki luondo- ja kultur-
sárgosiin. Dgp:ii ii leat huksenárbbi hárrái sierra mihkkege cuiggodan-
láhkai. (Museadoaimmahat)

-Meahcceráđđehus doaibma
lagas ovttasbarggus Siida-sáme-
museain.
+Dievasmahttojuvvon lohku
6.2 máinnašupmi sámemusea-
vuodđudusa ja MR:sa gaskasaš
ovttasbargosohpamušas.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S

6 KULTURÁRBBI SUODJALEAPMI JA DIKŠUN

Sámediggi čujuha dán oktavuodas iežas addin cealkámušii riikkaviidosáččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiin Museadoaimmahakkii. Sámedikki oaiviliid leat jo vuhtiiváldán geažidemiin dien namalas cealkámuššii. (Sámediggi)

-Sámedikki cealkámuššii Museadoaimmahakkii lea čjuhuvvon logus 6.1.4 **Duovdagat ja huksejuvvon kulturárbi**. Logus gávnnaht ee., ahte čađahuvvon inventeremiin ja čielggademiin eai leat váldán doarvái vuhtii sápmelaš kulturárbbi, ja ahte sápmelaččaid ruoktoguvlui guoskevaš riikkaviidosáččat mearkkašahtti huksejuvvon kulturbirrasiid čuožahatlogahallan lea váilevaš sáme-kultuvrra čuožahagaid hárrái. Om. čuožahagaid oasis berrešii váldit vuhtii viidásut biraslaš oli čuožahagaid válljemis, dannego sáme-kultuvrras lea dušše unnán dálá sohka buolvvaide seilon huksejuvvon árbi.
+li nuppástus plánii.

7 LUONDDU ÁHPÁDMAHTTINGEAVAHUS JA LUONDOTURISMA

S. 63 čilgejit luonddu virkkosmahttingeavahusa ja luondoturisma doahpagiid. "Árbevirolaš juohkeolbmovuogiatvuodáide vuodđuduvvi luonddus lihka deapmi dáhpáhuvá goittotge iešráđálaččat fuolahusbálvalusahaga, ja dalle gažaldat lea dábálaččat ng. árbevirolaš meahccevánddardeamis." Cealkka lea bihtás amas, dannego das sisdololaččat sehkkejit meahccejohtalus ja juohkeolbmovuogiatvuodáid. Juohkeolbmovuogiatvuodáin johtalit mohtoriidhaga. Meahccejohtalus lea mohtorfámuin lihka deapmi. Juohkeolbmovuogiatvuodáin vuodul čađahahtti vánddardeamiide sáhttet laktásit bálvalusat, maid fuolahit mohtorfámuiguin. Muhto dát áššit eai oaččo seahkanit gaskaneaset. Gávpedoaimmalaš ja ii-gávpedoaimmalaš virkkosmuvvama ja johtima meroštallan ja rájá geassin lea váttis ja joba veadjemeahtun. Dán čuoggás dat ii leat maiddá vuogálaš. Juohkeolbmovuogiatvuodát ja lohpegeavadat eai oaččo leat gitta das, lohkojuvvogo doaimma vuolggasajis gávpedoaimmalažžan vai ii. (Suomen Latu rs)

-Hábmejuvvo cealkka "Árbevirolaš juohkeolbmovuogiatvuodáide – –" ođđasit. Dán oktavuodas lei figgamuš govvet buorebutge árbevirolaš meahccevánddardeami.
+Dárkkistuvvon plánii.

S. 67 gávnnaht: "Dola cahkkeheapmi lea lobálaš atnemiin rissiid, goike ovssiid ja unna gudduid". Dárkkuhago dát dan, ahte sajodola cahkkeheapmi lea lobálaš? Jos, de livččiigo sivva dadjat maiddá, ahte meahccebuollinváruhusa áigge dolastallangiiddus guoská kategoralaččat buohkaid? Ja ahte dolas vástida álo dan cahkkeheadji. (Suomen Latu rs)

-Sajodola cahkkeheapmi lea lobálaš meahcceguovllus plána mielde; sajodola cahkkeheapmi meahccebuollinváruhusa áigge lea dieđusge gildojuvvon. Lasihuvvo máinnašupmi plánii.
+Dievasmahttojuvvon plánii.

S. 69 gávnnaht: "Bálvalusrusttegiid geavaheapmi gáibida soahpamuša dahkama, go doaimma manná badjel dábálaš juohkeolbmogeavahusa." Soahpamuša ii sáhte ráddjet guoskat dušše fitnodatdoimmi, muhto dat galgá seammaláganin guoskat visot doaimmaide. (Suomen Latu rs)

-Válđojuvvo eret álgoteavsttas sátni **fitnodatdoaimma**.
+Dárkkálmahtton plánii.

"Prográmmabálvalusfidnobargit sáhttet atnit vuoiŋastansajiid dušše lobiin dahje soahpamušain." Dán ášši ii sáhte lága mielde ráddjet ná. Fitnodathápmi, organiserenvuohki, searvanvuohki ded. ii vuoiggadahte meahcceráđdehusa dán mielas áššehasaid válljemii. Jogo báiki lea priváhta ja giddejuvvon dahje dasto almmolaš ja buohkaide rabas. Seammá guoská ávdinstobuide ja prográmmabálvalusfidnobargiid idjadeapmái dain. (Suomen Latu rs)

-MR:sa suodjalanguovlluid dikšuma ja geavaheami vuodđojurdagat linnjádít: "Luondobálvalusaid bajásdoallan rabas fuolahuvvon vuoiŋastansajiid (ovdam. dihte ávdinstobut ja fuolahuvvon dolastallansajit) geavaheapmi gávpedoimmi lea vejolaš, jos dat ii gáržžit guovlluid ja bálvalusrahkadagaid almmolaš anu. Dákkár bálvalusaid geavaheapmi gáibida lobi dahje soahpamuša ja lea mávssu duohen."
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****7 LUONDDU ÁHPÁSMAHTTINGEAVAHEAPMI JA LUONDOTURISMA**

"Prográmmabálvalusfitnodatdoalliide sáhttet mieđehit juohkeolbmovuogat-vuođaid badjelmanni gohttemii lobiid guđetge dáhpáhusas oanehis áigái (eanemustá 2 mánotbadjái) hávil ovddalgihtii šihthojuvvon báikkiide áhpásmahttinaváđahkii." Gohttema rájât eai mearuštuvvo dárkket lágas. Lea dehálaš meroštallat dárkkebut, maid dát darkkuha. Doaimma govváduš berrešii vuođuštuvvat rihkuslága hálddašan-vuoigatvuhtii ja dan meroštallamii. Dasa lassin masa vuođđuvvá dat, ahte lohpi mieđehuvvo eanemustá guovtti mánotbadjái hávil?" (Suomen Latu rs)

-Juohkeolbmovuogatvuhtii gullameahtun gohtten gáibida eana-oamasteaddji lobi. Dákkáraš gohttemin adnojuvvo seamma sajis dáhpáhuvi ja guhkit áigge go 3 jándora bisti gohtten ovdam. dihte tealltás. Gohttenlobit eai eanas mieđehuvvo guhkit áigái go guokte vahku (14 jnr). Áhpásmahttinaváđahkii mieđehahtti gohttenlobiiguin lea figgamuš doarjut ja álkidahttit ovdam. dihte luondoturisma-fitnodatdoalliid lágidan mángga beaivvi čuoiganvájolemiid lihko-stuvvama álkibut. Maksimas 2 mb áigái leat guorrasan čanas-joavkoráđđadallamiin. 2 mb áigges atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja giddes ráhkadagat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddá leat meahcceguovvlóga dárkkuhan geavahan-vuoigatvuođa luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobiš dahje soahpamušas.

+Čáliheapmi dárkkálmahtton.

Beanageassástatdoaimma lea ain stuorát váttisvuohta boazodollui. Bálgosiid ovtastupmi atná positiivvalažžan, ahte DGP:S váldet beali beanageassástat-doibmii. Dán doaimma stivrejit oahpistemiin ja čuvgehusain jo gávdnovaš gielkanjealjejuvllat- ja eanadatmáđiijaide. DGP:S daddjo, ahte beanageassástatdoaimma ii sáhte leat boazodoalloguovllus juohkeolbmovuogatvuhtii vuođđuvvi doaimma, ja ahte doibmii gáibidit čielgasut lánkaásaheami johtalanvuohkin. Bálgosiid ovtastumi mielas beanageassástatdoaimma lea gávpedoaimma iige juohkeolbmovuogatvuohta. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Čuoggás 7.2.4 gávnnaht, ahte eatnangoddelávvi merkejuvvon kulturhistorjáláččat dahje duovdatlaččat mearkkašahtti geainnu dahje johtolaga eai goittotge dgp-áigodagas fuolat eai ge merke eanadahkii. Dgp áigeulbmiliid eai leat čielgasit muitalan. Čuoggá 1.4 mielde dgp galgá dárkkistit 10–15 jagi gaskkain dahje dávjibutge. (Lappi lihttu)

+Dievasmahtto.

Lappi lihttu virgedoaimmahaga mielas Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánaárvalus váldá vuhtii Davvi-Lappi eatnangoddeláva ja ovddida dan ollašuvvama. (Lappi lihttu)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus dgp:ii.

8 BOAZODOALLU

Muotkeduoddara bálgosa olles viidodat lea 250 965 ha, ja bálgosa guođohanguovlluin 123 469 ha dahjege sullii 49 % leat Muotkeduoddara meahcceguovllus. Maiddá Leammí álbmotmeahcis 44 791 ha lea Muotkeduoddara bálgosis. Dát vástida 17,8 % bálgosa eanaviidodagas (Nieminen 2008). Muotkeduoddara bálgosa alimus lobálaš ealliboazolohku lea dál 6 800. Báišduoddara bálgosa olles eanaviidodat lea buohtalassii 285 845 ha (Nieminen 2008). Báišduoddara bálgosa guođohanguovlluin 34 000 ha dahjege sullii 12 % leat Muotkeduoddara meahcceguovllus. Báišduoddara bálgosa stuorámuš lobálaš ealliboazolohku lea dál 6 300. (FGDL)

+Dárkkálmahtton plánii guođohanguovlluin viidodagaid juohkášuvvan ja alimus dál lobalaš ealliboazomearit.

Muotkeduoddara bálgosa boazodoalu govvádušas máinnašit Áŋŋela siidda bohccuid bisánan ovdal Meahcceráđdehusa muorračuohppamiid Fáškku, Soahtevuomi ja Áŋŋel–Anár-eatnangeainnu gaskasaš lahppo- ja jeagelvuovdá. Namutkeahtá guđdet priváhta olbmuid ja boazodoalliid muorračuohppamiid váikkuhusaid guovllu boazodollui. Báišduoddara bálgosis namuhit, ahte dušše beatnagiiguin čađahahtti rievssatbivdu bidjá bohccuid báhtarit čakčat Geavu luonddumeahccái ja dagaha dan guohtoneatnamiidda dábálaš stuorát guorbama. Eará osiin Fuođđo- ja guollebivddu dutkanlágás atná Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána boazodoalu oasis áššá-láččat čállojuvvon. (FGDL)

-Dn. teavstta lea doaimmahan Muotkeduoddara bálggus. Muorračuohppamiid váikkuhusat guovllu boazodollui leat navdimis seammasulla-saččat beroškeahtá das, gii čuohppamiid lea bidjan doibmii.
+li nuppástus dgp:ii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MR:SA KOMMEANTA, MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****8 BOAZODOALLU**

Boazoáiddit, stobožat ja boazodoalus eará dárbbášlaš ráhkadagat gullet guvlui. Boazodoalus dárbbášlaš ođđa ráhkadagain bálggus ferte ráđđádallat Meahcceráđđehusain, ja daid galgá almmá earenoamáš siva suovvat. (Bálgosiid ovtastupmi)

+li nuppástus plánii.

Bálgosiid ovtastupmi gávnna, ahte dábálaččat luonddu bisuheapmi guoskameahttumin dorvuda bohccuid doppe gávdnovaš guođohan-guovlluid. Boazodoallu lea sakka luonddus sorjavaš ealáhus. Suodja-lemiin ii oáččo goittotge gáržžedit luondduealáhusaid ja boazodoalu doaimma. Juksanmearrin berre leat boazodoalu vejolašvuođaid seailu-heapmi boahttevuodasge. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Spirenáliid nanosmuvvan bálgosa siste hehte boazodoalu dovdomassii, ja dán sivas meahcceguvlui berrešii gárvvistit eriid stuorra eanaspiriide ja ovddidit doibmevaš buhtadanvuogádaga spirevahágiid eastadeapmái. (Muotkeduoddara bálggus)

-Eai gula Meahcceráđđehusa doaibmaváldái, ja eai leat dán plánas linnjáhahtti áššit.
+li nuppástus plánii.

Báišduoddara bálgosa boazodollui Muotkeduoddara meahcceguovllus lea earenoamáš mearkkašupmi guođoheami lotnolasvuođa ollašuttimis. Dása čujuhemiin Ohcejoga gieldda evttoha, ahte bohccuid guođodettiin lupmosit Ohcejoga beale Muotkeduoddara meahcceguovllus golggo- guovvamánu (15.10.–28.2.) áigges galgá boazodoalu earenoamáš dárbbuid váldit vuhtii meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas. Geavadis Báišduoddara bohccuid sirdin Muotkeduoddara dálveguhtoneatnamiidda dáhpáhuvá golggo- guovvamánu loahpa ja juovlamánu gaskasaš áigge nu, ahte bálgosa bohccuin 2/3 guohtu lupmosit Muotkeduoddara dálveguhtun-guovllus, ja dalle bohccot galget beassat leat ráfis. Dát aiddo lea hui kritihkalaš áigodat luoduguhtumiidda vuođđuvuovvi boazodoalu bistil-vuođa dáhkideami várás. Ođđajage-guovvamánu molsašumis luodus guohttu bohccuid buktet rátkimii, ja dalle daid bigálusain buktet iežaset siiddaid guođohanguovlluide, man maŋŋá bohccuin atnet fuola bistevas geahčuin ja guođohemiin ovdal guottetguvlui sirdima. (Ohcejoga gieldda) Ságajodiheaddji evttohii lasihit cealkámuššii, ahte Muotkeduoddara Ohcejoga beale guovllus gildojuvvo ealgabeatnadiid geavaheapmi 1.11.–31.12. Evttohus ságajodiheaddji evttohan lasáhusain dohkkehuvvui. (Ohcejoga gieldda)

-MR ii sáhte gieldit ealga-beatnagiid geavaheami guovllus. Ovttasbargojoavkku maŋemuš čoahkkimis gieđahalle ášši. Čoahkkimis šiehtadedje čáli-huvvot dgp:ii, ahte beatnagiiguin čađahatti ealgabivdi dien namalas guovllus dagaha hui stuorra hehttehusa boazodollui vuojehemiin bohccuid eret johkalegiid lagešvuvddiin duottarbadjosiidda. Davi fuođđodikšunsearvvit leat evttohan eana- ja vuovdedoalloministerijai ealgabivddu áradeami. Dát geahppudivččii namuhuvvon váttisvuođa, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árat eret.
+Dievasmahttojuvvon plánii.

Sámediggi háliida dárkkálmahttit bihttái 8.1 boazodoalu dálá dili boazodoallomálli guoskevaš áššiid. Bohccot eai vádjol áibbas luomusin, muhto boazodoallit guođohit bohccuid dihto guovlluin, main dat sáhttet lihkadit viehka friddja. Dálve- ja geasseguhtoneatnamat leat sierranasat. (Sámediggi)

+Dárkkálmahtton plánii.

10 FUOĐĐODIKŠUN JA MEAHCCBIVDU

Diet namalas guovlu lea árbevirolaččat báikkálaš ja gieldda meahcebivdi ássiid rievssatbivdoguovlu. Dat lea gáibidan ee. gárdumii dárbbášlaš ja guovllus gávdnovaš miestagiid, sogiid/sieđggaid ávkinatnima. Dát bivdovuohki lea leamaš guhkesáigásaš arbeierru. Dán vuođul maidái ii leat jáhkehahtti dat, ahte livččii moge dárbu gáržžedit dálá šaddi "skierasmuora" geavaheami boahttevuodasge. Čakčat gieldda olbmot bivdet guovllus guovžža. Ealgabivdu lea dien áigge maidái mearkkašahhti. Dikšun- ja geavahanplánain ii sáhte gáržžedit gieldda olbmuid gullevaš árbevirolaš meahcebivdovuogátvuođaid ja -vieruid; lei de jearaldagas čakčat bievlaáigges dahje dálvet čađahahtti meahcebivdu. (Anára fds)

-Plána linnjádemiid mielde gusto-vaš cealkámuš. Plána ii gáržžet gieldda olbmuid lánkaásahuslaš meahcebivdovuogátvuođa.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****10 FUOÐÐODIKŠUN JA MEAHCCBEIVDU**

Anára fds gávnna, ahte fuođđonáli dikšun ja dan doarvá buorre oadjudeapmi lánkaásahuslaščat gullá dušše fal fuođđovirgeoapmahažžii. Dán dihte fds háliida addit diehtun dan, ahte Muotkeduoddara fuođđonáli ja dan dikšun ovddosguvluige šaddá leat fuođđodikšunvirgeoapmahačaid vásttus. Lihkadeapmi ii oáččo šaddadit meahccebivdi gielddalažžii eastagiid dálá dili ektui. Dát guoská lihkadeapmái mohtorgielkkáin dálvet ja eará lágalaš johtinvugiiguin eará áigge nu, go dat dálge dáhpáhuvvá. Fd-serviid oaivejurddan cealkámuša gárvvistettiin lea leamaš seailluhit árbe virolaš meahccebivdovejolašvuoda maiddá Muotkeduoddara meahcceguovllus, ja ná dorvudit meahccebivdokultura joatkašuvvama dásseárvosažžan visot gielddalažžaid gaskkas. Mii gávnnaht, ahte plána sisdoallá fds:vi dáid vuodđojurtagiid. (Anára fds)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš. Dgp ii nuppástuhte dálá geavada johtaleamis. Meahccejohtalus čuvvot gustovaš njuolggadusaid ja MR:sa lohperávvaga. +li nuppástus plánii.

FGDL gávnna fuođđodikšuma ja meahccebivdu gieđahalli oasi čállojuvvon bures ja áššálaččat Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp:s. (FGDL)

-Dgp doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus dgp:ii.

Bálgosiid ovtastupmi evttoha lasihuvvot, ahte spesiállobiiguin suovašedje meahccebivdu Muotkeduoddara meahcceguovllus vahátealliide, mat dagahit boazodollui stuorra hehttehusa (ovdam. dihte gumpe, geatki, guovža, albbas jed.) spirevahágiid gáržžedeami várás. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Eai leat dikšun- ja geavahanplánas linnjáhahtti áššit. +li nuppástus dgp:ii.

Fuođđodikšuma ja meahccebivdu oasis Lappi luonddusuodjalanbire cuige, ahte vearrámuš váttisvuoha dn. áššis leš suollemas bivdu. Leatgo Meahcceráđđehusas resurssat ja/dahje intressat bearráigeahččat stuorra spiriid suollemas bivdu, ja doalvugo bearráigeahčču suollemasbivdu gáržžedeaddji sankšuvnnaide? Luonddusuodjalanbire gávnna dasa lassin, ahte maiddá meahccebivdu (vrd. guollebivdu) sáhtá guorbadit eandagaid, vaikko dat áiggi beales deaiváge eanas muohtaáigái. Goittotge mohtorastan meahccebivdu sáhtá šaddadit guorbamiid ja máđiijaid govdoma ovdamearkka dihte ealgabivdoáigge. Dgp:s gávnnaht, ahte geasseáigásaš meahccevuodjenlobiid sáhtá mieđehit earenoamáš nana sivaid dihte (ovdam. dihte ealggagoruha eretfierrredeapmái) maiddá máđiijaid olggobeallái. Mo dákkáraš spesiállobi mieđeheapmi geavadis ollašuhtho, go ealga lea jo goddojuvvon? Vejolaš lobihis máđiijaid olggobeale meahccejohtalus livččii maiddá buorre árvvoštallat plánas. (Lappi Isb)

-Meahccebivdu ja meahccejohtalus lobálašvuoda bearráigeahččet ee. Meahcceráđđehus ja rádjágozáhus. Ealgabivdu oktavuodas lohpi ealggaviežžamii addojuvvo meahccebivduvoigatvuoda vuodul bivdolobi hálddašeaddjái. Lohpi sarvvaeallisállašaviežžama várás laktojuvvo sarvvaelliid bivdovuoigatvuohtamearrádusaide. Meahccejohtaluslohpi dokumenterejuvvo manjilgihtii ja olgobáikki olbmuid guovdu biddjo rehket almmuhusaid vuodul. Lobihis meahccejohtalus lea váttis dárkkebut árvvoštallat. Muotkeduoddara guovllus dat ii leat stuorra váttisvuoha. +li nuppástus plánii.

Ohcejogas deháleamos fuođđoloddi lea rievssat. Rievssatbivdu lea okta árbevirolaš jahkejohtui vuodđuduvvi sápmelaš luondduealáhus, mas lea ainge maiddá ekonomalaš mearkkašupmi. Dgp doaibmabidjun Ohcejogas rievssatbivdu turistalobiid vuovdin stivrejuvvo maiddá báikkálaš turismafitnodatdoalliid bokte vuhtii-váldimiin, ahte vuovdinčuoggát juohkášuvvet dássidit gieldda sierra osiide. Dat eastá bahkašuvvamis šaddi hehttehusaid ja dahká vejolažžan báikkálaš meahccebivdoofelaččaid geavaheami. (Ohcejoga gieldda)

-MR atná, ahte 2005 fápmuibohtán lánka MR:as daga vejolažžan meahccebivdolobiid addima fitnodatdoalliide ovddosvuovdima várás. Meahccebivdolobit leat virgeoapmahašmearrádusat. MR vuovdá gustovaš njuolggadusaid ja riikkaviidosaš vuodđojurtagiid mielde eriid vuodul meahccebivdolobiid. +li nuppástus plánii.

11 JOHTALUS JA LIHKADEAPMI

Muhtin om. váttisvuohačuhcosiid ektui ruossalassii gávnnavuvvo s. 87, ahte "juohkeolbmovuoigatvuodaid vuodul buohkain lea vuogitvuoha lihkadit iežas návccaiguin almmá áige- dahje guovloráddjemiid". Dát gal lea riektá ja aiddo ná ášši gullage daddjot. "Heasttaiguin vejolaččat dáhpáhuvvii prográmmabálvalusfitnodatdoibmii mieđehit johtinlobiid ovdde-mustá – – ". Dán čuhcosa galgá vuodduštit nuppeláhkai, dasgo fitnodatdoibmii vuodđuduvvi riidenge lea juohkeolbmovuoigatvuoha. Jos riiden dáhpáhuvvá bissovaš johtolagain, de dat lea sierra ášši. Johtolaga doallis lea hálddašuvuoigatvuoha iežas johtolahkii. (Suomen Latu rs)

-Heasttaiguin dáhpáhuvvii prográmmabálvalusfitnodatdoaimmain dárkkuhit dáid seamma sájiide čuohehpitlaš ja jeavddalaš doaimma. Go ná lea, de oaivvildit, ahte doaibma ii gula juohkeolbmovuoigatvuodaide. +Hábmejuvvon ođđasit.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****11 JOHTALUS JA LIHKADEAPMI**

Gárvvistuvvon dikšun- ja geavahanplánas gávnnaht, ahte boazodoaluin sáhtta bargat boazodoallolága mielde. Boazodoallit sáhttet lihkadit guovllus dábalaš vugiin mohtorfievrruiguin almmá ráddjemiid maiddá bievlla áigge. Merkejuvvon johtolagat ráddjejit áhpásmahttingeavaheaddjiid lihkaeami earenoamážit boazodollui dehálaš guohtunguovlluin, mii doarju boazodoalu. Ođđa johtolagaid plánemis ja ráhkadeamis berre ráđđádallat bálgosiin. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš.
+li nuppástus plánii.

Vilda, áhpásmahttindárkkuhusas čađahuvvon mohtorgielkávuojaseami bearráigeahču galgá maiddá čavget. li leat doarvá, ahte dása lea figgamuš, muhto eanaviidodagaid hálddašeaddjin MR:s lea vástu bearráigeahčus. (Lappi luonddu-suodjalanbire rs)

-Meahccejohtalusa bearráigeahččet ee.
MR ja rádjágozáhus.
+li nuppástus dgp:ii.

Muotkeduoddara meahcceguovllus mohtorgielkájohtolatfierbmi ii leat viiddis. Mohtorgielkámáđiijat vuodđuduvvet dušše fal Meahcceráđđehusa mearrádusaide, ja dain ii dakkárin leat seammalágan bissovaš suodji go aiddonas johtolagain. Sámedikki – nugo maiddá sápmelaččaid ruoktoguovllu bálgosiid – oktasaš oaidnu lea, ahte máđiijaid galgá boahhtevuodasge seailluhit máđiijan iige daid galgga vuodđudit johtolahkan. Sámediggi evttoha, ahte dgp:s váldojuvvo eret máinnašupmi: Meahcceráđđehusa dálá mohtorgielkámáđiija sáhtta vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohtolahkan. (Sámediggi)

-Davvi-Lappi eatnangottelávas diet namalas máđiijat leat merkejuvvon johtolahkan.
+li nuppástus plánii.

13 DUTKAMUŠ

Luonddusuodjalanguovlluid ja maiddá meahcceguovlluid boazoguohtoneatnamiid dili, álmmi ja nuppástusaid eai čuovo mis MR:s ja aiddonassii dutkamušlágádusaidge doaimmas. Boazodutkamuša oasis gávnnaht goittotge Fuoddo- ja guollebivddu dutkanlágádusa guorahallan bohccuid guođoheami váikkuhusaid jeageleatnamiidda. Boazodoalloguovllus lea inventerejuvvon dálve- ja geasseguohtunvalljodagaid ja maiddá čađahuvvon ođđa inventeremat (Kumpula je. 1997, Kumpula je. 2004) Maiddá vuovdedutkanlágádus lea dutkan guovllu bálgosiid bohccuid dálveguohtoneatnamiid álmmi jo guhká. Maŋemuš dutkamuš lea almmuhuvvon jagis 2006 (Mattila 2006). Guovddasbohtosat ja dálveguohtoneatnamiid álmmi livččii maiddá sivva namuhit Muotkeduoddara meahcceguovllu DGP:S, go govvidit dan bálgosiid dálá dili. Ođđa inventeremat jagiin 2005–07 čájehit jeagelguolbaniid jeageldili ainge hedjonan measta buohkain boazodoalloguovllu davvi- ja gaskaasi bálgosiin. Earenoamáš čielggas jeagelbiomássaid geahppáneapmi lei leamaš dain bálgosiin, gos dat ledje alimusat ain 1990-logu beallemuttus. Jeagelbiomássat ledje sakka geahppánan 2000-logus boazodoalloguovllu davveoasi bálgosiin (Kumpula je. 2007). (FGDL)

+Dievasmahtto lohku
2.11 Eanageavahan-analyasa.

16 GEAVAHANVUOIGATVUOĐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOHPADEAPMI

Dikšun- ja geavahanplánaevttohusas lea gávnnahtuvvon, ahte Tunturiharakat rs láigosoahpamuša eai joatkke, go dálá soahpamuš nohká 2011. Dikšun- ja geavahanplána mielde bartta galgá sirdit eret dahje dan sáhtta luohpadit Meahcceráđđehussii bearráigeahččostohpun dahje Muotkeduoddara bálgosii guođohantartan. Harakanpesä-barta lea Muotkeduoddara meahcceguovllu áhpásmahttin-avádahkan čujuhuvvon guovllus mohtorgielkámáđiijaid earránanguovllus. Mu mielas Harakanpesä-barta vejolaš boahhtevaš geavahanvuohkin berrešii dgp:s namuhit meahcceguovllolága vuoiŋŋa mielde bartta ávkástallama ovdamearkka dihte várrenstohpun báikkálaš ássiide sámekultuvra, boazodoalu, guollebivddu, meahccebivddu dahje čoaggingoaimma dárbbuide. Čohkkemiin maiddá báikkálaš luonddugeavaheami álkit fuolahahtti guovlluide sáhtta meahcceluonddu seastit ovdežis boahhtevaš sohkaovuolvaide. (Anára gielda)

-Harakanpesä boahhtevaš vuorbis lea háleštallon jagiid mielde Tunturiharakat rs:iin, ovtasbargojoavkku čoahkkimiin ja MR:ssa. Bartta loahpalaš vuorbis láigosoahpamuša nogadettiin mearreda Tunturiharakat rs, mii sáhtta háliidusas mielde sirdit bartta eret guovllus, go láigosoahpamuš nohká.
+li nuppástus plánii.

16 GEAVAHANVUOIGATVUOÐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOHPADEAPMI

Dgp gárvvisteaddjit evttohit (bihttá 16.5, s. 104), ahte Suohpajávri gáttis orru Tunturiharakat rs Harakanpesä-nammasaš barta láigoáiggi eai joatkke, muhto dan galgá gáikkodit dahje luohpadit Meahcceráðdehussii dahje Muotkeduoddara bálgosii. Min mielas evttohus rihkku ng. ovttavewardásašvuoda vuodđo-jurdaga vuostá. Dán čuoččuhusa dovdu mearkkat ollašuvvet dáinna, ahte visot eará losádusaid/láigogaskavuodas MR:sii orru dáfuiddat giddehagaid eai evttot eretváldit, muhto daid láigoáiggiid jotket, dušše fal min searvvi láigosoahpamuš nogašii. Dasa lassin árvalusa gárvvisteaddjit evttohit, ahte datge giddehagat (5 st), mat leat álgoálggus lágaheamit, almmá láigo-soahpamuša ja huksenlobi guvlui huksejuvvon, šaddet fidnet láigosoahpamuša, go dihto kriterat devdojit. Lea áddetmeahtun, ahte Tunturiharakat rs barta gávnnahtit meahcceguovlolága vuostásažžan, go visot eará giddehagat, joba lágahis dakkárat, leat dgp válmmaštalliid lánkadulkoma mielde gustovaččat. Berre máinnašit, ahte Meahcceráðdehussii ii leat goassige leamaš cuiggodemoš searvvi doaimmas dahje Harakanpesä birra luonduvidá bajásdoallamis. Visot lobivuollásaš doaimmaid, lei jearaldagas de láigoáiggi ođadeapmi dahje boaldinmuora váldinvoigatvuohhta, leat fuolahat áššálaččat lohpeannudeami bokte gitta barta huksema rájes jagis 1962. (Tunturiharakat rs)

-Eará láigoguvllut, maid soahpamušaid leat evttohan joatkit, laktásit jogo boazodollui dahje guovllu bearráigeheččui, nuahte láigo-soahpamušaid joatkin lea ákkastallon. Boares bartaide geavahanvoigatvuohhta-soahpamušaid haga sáhtá dahkat oama-steaddji ohcamušas geavahanvoigatvuohthasoahpamušaid, jos logus 16.5.2 govvejuvvon čavgadis eavttut ollašuvvet. Boares ráhkanusat (lávnejoađit) laktásit báikkálaččaid doaimmahan luondu-ávkástallamii (meahccebidu, guollebidu ja čoaggin), ja leat ná dehálaččat maiddá báikkálaš kultuvrra seailuma beales. Meahcceguovlolága mielde "Meahcceguovlu gullelaš stáhta oamastan eanaviidodaga dahje dasa čuočči geavahanvoigatvuoda ii oáččo luohpadit iige addit láigoheapmái almmá stáhtaráđi lobi. Lobi ii goittotge dárbbáš geavahanvoigatvuoda luohpadeapmái boazodoalu, guollebidu, meahccebidu dahje čoaggima dárbbuide." +li nuppástus plánii.

Dgp sisdoalus sáhtá vuohhtit, ahte válmmašteaddjiin ii leat leamaš anus Tunturiharakat rs:ái guoskevaš materiála. Tunturiharakat rs lea leamaš guhkesáigásaš váikkuheadji vánddardeami, guovllu kulturárbbi ja dáidaga suorggis. Searvi lea bajásdoallan buorre vánddardeami beaggima ja buriid gaskavuodaid báikkálaš olbmuid. Tunturiharakat lea almmuhan measta gaskkaidhaga njealje logijagi áigge guovllu mehciin ja vánddardanvásáhusain jahkásaččat Harakan nauru -nammasaš prentosa. Dán ráiddu čállagat sisdoallat viiddis čoakkáldaga soađi maŋŋeláiggi báike- ja vánddardanhistorjja ja maiddá meahccekultuvrra deattuhemiin Muotkeduoddara meahcceguovllu dehálašvuoda. Dgp válmmaštallit eai maŋge mearis leat leamaš diđolaččat das, mo Harakanpesä ja Muotkeduoddara guovlu leat movttiidahtán min lahtun gullelaš/gullan dáiddačehpiid. Dáin mii dán oktavuodas máinnašit grafihkariid Urpo Huhtanen ja Matti Laine, diktačáli Mikko Kilpi ja čikŋa- ja duodjedáiddár Helky Juvonen. (Tunturiharakat rs)

-Válmmašteaddjiin lea leamaš anus Harakan nauru -prentosat, MR:sa ja Tunturiharakat-searvvi gaskasaš láigosoahpamušat ja daidda gullelaš eará reivestallan. +li nuppástus plánii.

Ollu mátkkoštan presideanta Urho Kaleva Kekkonen Harakanpesäs oktan mieđušgácciiis ijastaladettiin fuomášahtii báikki earenoamáš luondu giittusreivves, man son sáddii. Livččiige váidalahtti, jos barta ja Tunturiharakat-searvvi geavahanvoigatvuoda eanaviidodahkii eai meahcceguovllu dgp:s anášivčče seailluhanárvosazažžan. Min mielas evttohus manná meahcceguovlolágas mángii deattuhuvvon lotnolasgeavahusa ovddideami, áhpásmahttingeavaheami, vánddardeami ovddideami ja suvdilis luondoturisma ovddideami vuostá. (Tunturiharakat rs)

-Priváhta lohkkaduvvon barta ii doarjo guovllu lotnolasgeavahusa ovddideami iige áhpásmahttinanu muđui go searvvi lahtuid guovdu. +li nuppástus plánii.

Vátna fuopmášupmái ii maiddá galgga gođđit dan vuodlaš ášši, ahte Tunturiharakat rs ja Harakanpesä leat soađi geavvan sohka buolvva áigáidnemuš. Soađi maŋŋá váttis áiggege lei veteránain mokta vánddardit Muotkeduoddara duovdagiin ja cegget dohko doarjabáikkiset. Livččiige albma dáhpa sidjiide oaidnit maŋemuš beivviinneaset, ahte stáhtta ja dan ovddasteaddji, man beales sii leat bidjan heakkaset vára vuollái, ii ollege anášii árvvus sin badjel 46 jagi joatkašuvvan rahčamuša Davvi-Lappi vánddardeapmái, muhto ahte sin oassi meahccekultuvrra bajásdoallin adnojuvvo lágaheapmin. Mii várra sáhttit čuvgehit dán beali ovdam. dihte min searvvi gudnelahttu, Kunnia-Tunturi-Harakka Jaakko Jokela nuppi áddjás aktivitehtain dahjege oassálastimiin veteránaárbe bargui. Dás gávdnojit dieđut www.lutonmiehet.fi-siiduin. (Tunturiharakat rs)

-Ášši ii moge čatnas Suoma stáhta dahje Meahcceráðdehusa veteránaide čájehan árvvus-satnimii dahje dan váilumii. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MEAHCCERÁÐEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S**16 GEAVAHANVUIGATVUOÐAID LÁIGOHEAPMI JA LUOHPADEAPMI**

Tunturiharakat rs evttohage, ahte Muotkeduoddara meahcceguovllu dgp-árvalusas bihtás 16.5 **Juksanmearit ja doaibmabijut** váldojuvvo eret dulkon, man mielde Harakanpesä ii leat meahcceguovlolága vuoingna mielde gustovaš ja ahte dan galgá gaikkodit dahje luohpadit MR:sii dahje Muotkeduoddara bálgosii. Dasa lassin min oaivila mielde priváhtaopmodat návddaša vuodđolágalaš suoji, ja eanaoamasteaddji ii sáhte luohpadit dan alces dahje goalmmát oassebeallái. (Tunturiharakat rs)

-MR ii diedusge sáhte mearredit luohpadit bartta alces dahje goalmmát oassebeallái, muhto dgp dahká vejolažžan dušše dan luohpadeami. Jos Tunturiharakat rs guorrasivččii luohpadeapmái, de luohpadaneavttuin šihttojuvvošii servviin. +li nuppástus plánii.

Ođđa soahpamušain gávnnaht: "Juohkeolbmuvuoigatvuođat badjelmanni gaskaboddosaš gohttemii sáhtta MR addit lobi almmusávkkálaš dárkkuhussii doallat vuoingnastansaji." Manin dát meroštallo guoskat dušše "almmusávkkálaš dárkkuhussii", go geavaheapmi goittotge vuoigatvuođalaččat lea priváhta? "MR sáhtta mieđehit fitnodagaide lobi doallat vuoingnastansaji." Manin namuhuvvo fitnodagaide? Dásge doaibmi vuoigatvuođalaš sajádagas ii leat mearkkašupmi ášši dahje dan vuoiggalašvuođa ektui. Oažžugo dáid geavahanvuoigatvuođaid oppalohkáige meahcceguovlolága vuođul luohpadit?" (Suomen Latu rs)

-Váldojuvvo eret sátni **almmusávkkálaš**. Guovllu áhpásmahttinavádhkii mieđehahtti gohttenlobiiguin lea figgamuš doarjut ja álkidahttit ovdam. dihte luondoturismafitnodatdoalliid lágidan mángga beavve čuoiganvádjolemiid lihkostuvvama geahppaseabbot. Maksimas 2 mb áigodahkii leat guorrasan čanasjoavkoráđđadallamiin. 2 mb siste atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja giddes ráhkadagat eai beasa šaddat. Dalle gažaldat ii maiddái leat meahcceguovlolága dárkkuhan geavahanvuoigatvuođa luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas. +Nuppástuhtton plánii.

Báišduoddara bálggus gávnna, ahte áššehis barttaid ja ráhkadagaid berrešii jávkadit guovllus. li eará cuiggodanláhka. (Báišduoddara bálggus)

-Dgp linnjádemiid mielde guovllus gávdnovaš visot barttat galget deavdit dihto kriteraid ja oamasteaddjiiguin dahkkojit soahpamušat. +li nuppástus plánii.

Dgp:s gávnnaht, ahte guovllus leat "mánggat bálgosa boazodoalliid sobožit, main eai leat lobit" (s. 100). Dákkár lobihis ráhkanusaid dihtton lea lunddolaččat ii-sávahahtti. Jos dálá barttaid eretdoalvumii eai leat áigumušat, de berre MR goittotge aktiivvalaččat váikkuhit diehtjuohkimiin dasa, ahte ođđa lobihis ráhkanusat eai iđe guvlui. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Dieid namalas barttaid báikkis lea dahkkon láigosoahpamuš Muotkeduoddara bálgosiin 6.10.2008 dgp linnjádemi mielde. +Dievasmahtto plánii. Maiddái kárta beaiváduvvon.

Plána láigosoahpamuša luovuscealkimis Tunturiharakat rs:iin luonddusuodjalanbire atná linnjái heivvolaš čoavvdusin. (Lappi lsb)

-Plána doarjaleaddji cealkámuš. +li nuppástus plánii.

Luonddusuodjalanbire moaitá áigumuša guođđit ássangealbbohis visttiid "luonddu dikšumii" (s. 106). Áigumuš lea vuosttasinge viehka eahpedárkket almmuhuvvon. Maid riektatvuođa mielde dárkkuhit, go ráhkanusaid guođđet luonddu dikšumii? Luonddusuodjalanbire mielas áššáleabbo livččii goittotge stuorimus ráhkadagaid ja vejolaš váralaš huksenmateriálaid eretfievrrideapmi guovllus. (Lappi luonddusuodjalanbire rs)

-Luonddu dikšumii guođehahtti visttiin dárkkuhit luonddumateriálain ráhkaduvvon lávdnjegođiid, mat eanaluvvet áiggi mielde. Dat leat oassi guovllu kulturárbbis, ja "áigi fuolaha" -vuođđojurdaga leat atnán lávdnejgođiid historjjá gudnejahtti čoavvdusin. Jos lea jearaldagas váralaš dahje eanaluvakehtes materiálain ráhkaduvvon visti, de MR jávkada dahje ávžžuha jávkadit dan guovllus dgp mielde. +Dievasmahttojuvvon plánii.

16.5.1 GUSTOVAŠ GEAVAHANVUIGATVUOHTA- JA LÁIGOSOAHPAMUŠAT, 16.5.2 OÐÐA SOAHP.

Boazodoallolága (848/1990) mielde Bálgosiid ovtastupmi iežas bargguid ollašuhhtima várás doarju ja čađaha boazodollui guoskevaš iskkandoaimma ja bajásdoallá iskkusboazočorraga. Muotkeduoddara meahcceguovllu DGP:S jotketge Bálgosiid ovtastumi Kutuharju ("Gođđubuołžža") iskkusgárdi soahpamuša Boazodutkamuša soahpamušguovllus, rievttabut Boazoiskkusdoaimma soahpamušguovllus. Maiddái tabeallas 7 livččii deaivilut máinnašupmi iskkusgárdi iskkusdoibmii go boazodutkamuššii. (FGDL)

-Tabellii leat čállon teavsttat dušše láigosoahpamušaid mielde. Láigosoahpamušas lohká guovllu geavahanulbmilin: bohccuid dutkamušdoaimma várás. +li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI

MR:SA KOMMEANTA, MO LEA
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S**16.5.1 GUSTOVAŠ GEAVAHANVUOIGATVUOHTA- JA LÁIGOSOAHPAMUŠAT, 16.5.2 OĐĐA SOAHP.**

Bálgosa stivra evttoha, ahte Kutuharju boazoiskkugárdeáiddi láigosoahpamuša eai ođadivčče Bišku- ja Lávluváre laiggus-eatnamiid oasis dan maŋŋá, go láigosoahpamuš nohká jagis 2010. (Muotkeduoddara bálgus)

-Áššis lágidity ráđđádallama Bálgosiid ovtastumi, Muotkeduoddara bálgosa ja Meahcceráđdehusa gaskkas ovdal soahpamuša ođadeami (2010).
+Dievasmahttojuvnon plánii.

Sámediggi atná dgp-árvalusa logus 16 suokkardallon ng. geavahanvuoigatvuođaid láigoheapmái ja luohpadeapmái guoskevaš evttohusa problemáhtalažžan. Boazodálla-láhka gieđahalai hui váilevaččat doahpaga **guođohanbáiki**. Guođohanbáikkiid dárbu šattai álgoálggus das, ahte áramus boazodállu 1970-logu loahpas háliidedje stáhta bealde vealttakeahtta sajáiduhttit gielaguovvázáiidida dahje goittotge muhtinlágan čoahkkebáikkiide. Mánŋga sajis sápmelaččaid ruoktguovllu dálut ledje joba 200–300 km duohen bohccuid guohtunguovlluin. Lága 4. § mielde gustovaš váldonjuolggadus lea, ahte stáhta oamastan meahcceguvlu gullevaš eanaviidodaga dahje dasa čuoheci geavahanvuoigatvuođa ii oáččo luohpadit iige addit láigohussii almmá stáhtaráđi lobi. Paragrafa 2. momeantta mielde lobi ii goittotge dárbbáš geavahanvuoigatvuođa luohpadeapmái boazodoalu, guollebivddu, meahcebevuddu dahje čoaggima dárbbuide áššáigullevaš meahcceguovllu dgp mielde. Muotkeduoddara meahcceguovllu buohta dgp-árvalus juohká dás namalassii dárkkuhuvvon doarjabáikkiid meahcceguovllus a) gustovaš geavahanvuoigatvuohta- ja luohpadansoahpamušaide; ja b) ođđa soahpamušaide. (Sámediggi)

+li nuppástus plánii.

Sámedikki oaidnu lea, ahte doahpaga **báikkálaš ássi** dahje **báikegoddelaš** geavaheami berrešii gáržžedit sihke láhka-ásaheamis ja virgeoapmahašdoammas vuoigatvuohtavuođuštusaid beales ákkaheapmin. Go gažaldat lea geavahanvuoigatvuođaid (doarjabáikkiid) mieđeheamis báikegoddelaš luondduealáhusfidnoolbmui, de doahpaga dálá viiddis geavaheami vuostá leat earret sápmelaččaid vuođđolágalaš iešhálddašeapmi ja kultuvrii vuođđuvvui ealáhusaid návddašan vuođđolága suodji sápmelaččaid buohta, maiddá suvdilis ovdáneami prográmma ja mánŋga eará ášši lassin riikkaviidosaš guovlluidegeavahanulbmilat oktan mearrádusaiguin sealluhit duottarguovlluid nu oktilaš luondduollesvuohtan go vejolaš. Muhtun dáfuin ovdanbukton jurdda, man mielde EU-direktiivvat gáibdivčče visot EU-álbmotlahtuid gieđahallama áššis seammaláhkai, lea eará álbmotrievtti vuostá. Stáhtaeatnama anu plánedettiin galgá ollašuttiit geavadii positiivvalaš earenoamáš-gieđahallama vuođđojurdaga. Dán vuođu eamiálbmoga lahtuide sáhtta ja berrege sáhttit addit "earenoamáš vuoigatvuođaid", mat loahpaloahpas eai leat sierravuoigatvuođat, muhto boares historjjálaš áššiid divvuma dárkkueaddji doaimmat ja mat vulget universála olmmošvuoigatvuođaid gudnejahttima guoskevaš vuođđojurdagiin. Vuoigatvuođalaš dásis positiivvalaš spesiálgieđahallan lea oamastuvvon vuoiggalaš ja joba vealtameahtun oassin álbmotrievttis – earenoamážit siviila- ja politihkavuoigatvuođaide guoskevaš oppalašsoahpamuša ollašuttungeavadis ja ovtaveardsašvuođalágas. Soahpamuša dulkojeaddji ON olmmošvuoigatvuohtakomitea oktasaš oaivilis nr 18 (1989) earenoamáš gieđahallan ovdanbuktojuvvo ovtaveardsašvuhtii ja olggusteami gieldivvii guoskevaš SP-soahpamuša 26. artihkalis čuoovvovaš stáhtageatnegasvuohtan. Áššis lea maiddá olmmošvuoigatvuohtarievtti oktonas duopmu jagis 2000: Thilemmenos v. Greika 6.4.2000, § 44. (Sámediggi)

-Doahpaga **báikegoddelaš** geavahit teavsta logahahttivuođa buoredeami beales, ja dainna dárkkuhit báikegottis orru čáliuvvon olbmo. Doahpaga **báikkálaš ássi** eai geavat. Gáibáduš ohcci sápmelašvuođas boazodoalu ja luondduealáhusaid ruhtadanlága mielde gustovaš ođđa geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid fidnema várás lea váldon eret plánas birasministeriija ja vuoigatvuohtaministeriija ráđđádallamiid vuođu. Seammaláhkai geavahanvuoigatvuohtasoahpamuša haga orru boares visttiide soahpamuša ozadettiin lea doarvái, ahte ohcci lea báikegoddelaš ja eará DGP:S namuhuvvon kriterat divvet. Dgp:ii čállojuvvo boazodoalu ja luondduealáhusaid ođđa doarjabáikkiid oasis: "Ohcci galgá leat báikegoddelaš ja bargat sámekultuvrii gullevaš ealáhusaiguin." Soahpamuša haga orru boares bartaid guovdu čállojuvvo: "Oamasteaddji geavaha vistti sápmelaččaid árbevirolaš kultuvrii gullevaš meahcebevdui, guollebivdui dahje luomečoaggimii."
+Nuppástuhtton plánii.

Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahanvuoigatvuođaid luohpadeapmi berrešii eavttuidhaga rájaiduvvat dušše sámekultuvra dárbbuide. (Sámediggi)

-Gč. ovddit kommeanta.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI**MEAHCCERÁÐDEHUSA KOMMEANTA,
MO LEA VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S****19 OVTTASBARGU**

Guovdileamos čanasjoavkkut, maidguin čoaikkimat dollojit dahje maid čoaikkimiin Muotkeduoddara meahcceguovllu áššit gieđahallojit dárbbu mielde, leat boazodoalu bealde Muotkeduoddara bálggus, Báišduoddara bálggus ja sámediggi. Čanasjovkui galggašii Fuodđo- ja guollebivddu dutkanlágádusa oaivila mielde gullat maiddái Bálgosiid ovtastupmi, man bargun lea jo boazodoallolága (1990, 20 §) mielde 1) doaibmat bálgosiid oktiičadnin, 2) ovddidit boazodoalu ja 3) ovddidit boazodoalu dutkamuša, boazodollui guoskevaš iskkusdoaimma ja boazonáláiduhttima. Leahan Bálgosiid ovtastumi boazoiskkugárđi Muotkeduoddara meahcceguovllus. (FGDL)

-Bálgosiid ovtastumis lea bivdojuvnon cealkámuš dgp:s. Dgp ovttasbargojovkui gullet lahtut goappáge bálgošis, mat doibmejít guovllus. Bálgosiid ovtastupmi gávnnahege cealkámušastis: "Dikšun- ja geavahanplánas lea váldon vuhtii boazodoaluin bargama eavttut ja daid dorvudit boahttevuođasge. Plána lea dahkkon álggu rájes ovttasbarggus olles proseassa áigge báikkelaš bálgosiid, Muotkeduoddara ja Báišduoddara, ovddasteaddjiiguin, mas fuomáša, ahte plánas lea váldojuvnon boazodoallu bures vuhtii."
+li nuppástus plánii.

21 PLÁNA VÁIKKUHUSAID ÁRVVOŠTALLAN

S. 118 seamma bihtás gávnnaht: "Beanageassástatdoaimma lea juohkeolbmovoigatvuohta." – "Beanageassástatdoaimma ii sáhte boazodoalloguovllus leat juohkeolbmovoigatvuođaide vuodđuduvvi." – "Meahcceráđdehus lea mieđehan muhtin fitnodatdoalliide lobiid beanageassástatdoaimmii gielkámáđiijaid ráigge." Oaidnu das, miid beanageassástatdoaimma riekatvuođa mielde lea, báhcá ollásit eahpečielggasin. Dás galggašii dadjat, ahte a) beanageassástatdoaimma lea juohkeolbmovoigatvuohta beroškeahtta doaimma dárkkuhusas (goittotge dálá lánkaásaheami mielde). b) Beanageassástatjohtolaga sáhtta merket gaskaboddo-sáčat eanadahkii soahpamiin das MR:ain. Dalle johtolaga hálddašanvuoigatvuohta bissu MR:lla. c) Beanageassástatdoaimma sáhtta dagahit boazodollui "unni stuorat hehttehusa" dihto sajiin, dihto dilis dahje dihto áigge. Dan dihte dn. doaimma figget stivret guovlluide, maid birra lea soabaduvvon boazodoaluin. Hehttehusa dagaheaddji doaimma figget dovdat ee. beavttálmahttimiin meahccebearráigeahču. Hehttehusaide lea vejolaš váldit beali rávvemiin ja oahpistemiin. Lágahisvuođaid eastadit beaktiit. (Suomen Latu rs)

+Nuppástuhtto bihtá sátnehábmen álkibut lohkkái rahpaseaddjin.

EARÁ

Lea dehálaš hálddašit meahccejohtalusa meari ja johtolagaid plánas gávnnaheavvon vugiin. Gávpedoaimmas, almmusávkálaš doaimmas ja lágiduvvon doaimmas lea goasii seammalágan váikkuhusat birrasii ja eanageavaheapmái. Organiseretkeahkes doaimmas leat maiddá iezas váikkuhusat. Organiserjuvnon doaimmas lea čielgasit dárbbášlaš soahpat eanaoamasteaddjiin. Dáinna dorvudit doaimma, dan eavttuid ja bastevašvuođa. Dán dihte organiserenvuogi ii galgga váldit soahpamušdárbbu vuodđun. Organiseren lea buorre ášši. Dalle lea vejolaš soahpat doaimmiin eanageavaheamis ja stivret golahusa dan suvdilis guovlluide, ovdamearkka dihte guhkkelebbui dološbázahusain. Lea buorre, ahte maiddá meahcceguovlui beassá oahpistemiin lihkadit olgun, virkkosmuvvat, oahpásmuvvat lundui ja vásihit meahcceguovllu ráfi. Jos dákkáraš doaimma doarjaleaddji gávpedoaimmabuvttada vuoittu, dat lea buorre ášši. Suomen Latu atná dehálažžan áidalas meahcilágan guovlluid seilluheami. Lea dehálaš, ahte dain sáhtta lihkadit juohkeolbmovoigatvuođain birra jagi. (Suomen Latu rs)

+li nuppástus plánii.

Muotkeduoddara bálgoša stivrra evttohus lea leamaš, ahte Muotkeduoddara meahcceguovlu viiddiduvvošii guoskat maiddá Fáškogátti guovllu. Om. viddidan-doaimma doarjjošii báikkálaš bálgoša boazodoaluin bargama vejolašvuođaid. (Bálgosiid ovtastupmi)

-Meahcceguovlluid viiddideamis eai mearret dán proseassas. Bálgoša ja sámedikki viiddidan-árvalusa gávnnaht logus 15 **Plánenguovllu olgobeale eanageavaheapmi**.
+li nuppástus plánii.

Bálgosiid ovtastupmi deattuha ráđđádallangeatnegasvuođa boahttevuođas. Stáhta virgeoapmahaččat galget ráđđádallat bálgoša ovddasteaddjiiguin, go plánejit stáhtaeatnamiidda guoskevaš, boazodoaluin bargamii vuđolaččat váikkoheaddji doaimbajuid (boazodoalloláhka 53 §). (Bálgosiid ovtastupmi)

-Ná leat doaimban ja doibmejít.
+li nuppástus plánii.

CEALKÁMUŠ / CEALKÁMUŠA ADDI	MR:SA KOMMEANTA, MO VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S
<p>EARÁ Teknihkalaš áššin cuigejit, ahte bihtáid 3.5 ja 3.6.8 ja bihtáid 3.4 ja 3.6.9 bajilčállagat leat gaskaneaset identalaččat. Seahkaneami garvima dihte bihtáid 3.6.8 ja 3.6.9 bajilčállagiid livččii sivva nuppástuhtit dárkkebun. (Lappi luonddusuođjalanbire rs)</p>	<p>+Leat dárkkálmahttán bajilčállagiid 3.6.8 ja 3.6.9.</p>
<p>Dikšun- ja geavahanplánas atnet molsašuddi sátnehámiiguin jogo tearpma gieldda olmmoš, báikkálaš ássi dahje báikegoddelaš. Sámedikki mielas mángga sierra seammastiillat tearpmat geavaheami berrešii dahkat ovttaláganin. Sámediggi evttoha, ahte njuolgguslaččat geavahuvvošii tearbma gieldda olmmoš, mii lea meroštallon čielgasit gieldalágas iige guođe dulkonvári. Sámedikki oainnu mielde doaba báikkálaš ássi ja dákkár ássái gullelaš "vuoigatvuođat" eai mieigga suomelaš vuoigatvuohtavuogádaga vuodđojurdagiidda. (Sámediggi)</p>	<p>-Teavsttas atnet tearpma báikegoddelaš teavstta logahahtti-vuođa buoredeami várás, ja dainna dárkkuhit jogo Anáris dahje Ohcejogas ássi ja čállon olbmo. +Geavahuvvo tearbma báikegoddelaš.</p>
<p>Sámediggi evttoha joatkkasmiehttami ja boahtheaš ovttasbarggu várás ainge árvalusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis. Muotkeduoddara bálggus lea ovttas sámedikkiin ovddidan sullii jahki dás ovdal evttohusa Muotkeduoddara meahcceguovllu viiddideamis. (Sámediggi)</p>	<p>-Bálgosa ja sámedikki viiddidan-evttohusa gávnnaht logus 15 Plánenguovllu olgobeale eana-geavaheapmi. Birasministerija mearreda ášši ovdáneamis. +li nuppástus plánii.</p>

11.11.2008 plána ovttasbargojoavkkus manne čada cealkámušoktiigeasu ja šiehtadedje velá čuovvovaš nuppástusain:

- Dievasmahttet plánii árvoštallamiid plánaguovllu gumpe-, albbas- ja guovžanáliin. Váldet eret dasa lassin máinnašumi meavveriebana lassáneamis guovllus, dannego oktage čivgabiedju ii leat dihtton.
- Šiehtadedje duddet tearpma **liiegeguodoheapmi** tearpmain **guodoheapmi**.
- Šiehtadedje čállit čielgaseabbot ealgabeatnagiid boazodollui dagahan hehttehusas ee. Gáregasnjárgga meahcebeivdoduovllus. Šiehtadedje lasihit máinnašumi, ahte davi fuodđodikšunsearvvit leat evttohan eana- ja vuovdedoaloministerijai ealgabivddu áradeami. Dát geahpedivčči dien namuhuvvon váttisvuođa, go ealgabivdit oktan beatnagiiguin gearggašedje guovllus árabut eret, ja bohccot beasašedje guohtut doppe ráfis.
- Šiehtadedje duddet tearpma bohccuid **lassebiebman** tearpmain **bohccuid jodáhalli biebman**.
- Šiehtadedje lasihit logu 3 **Dikšuma ja geavaheami juksanmearit** álgui bihtá, mas muitalit, manin čuovvovaš lágaid ja soahpamušaid leat bidjan logahallamii lohku. Ná čielggasmahttet plánenguovllu dikšuma ja geavaheami juksanmeriid.

Čuovvovaš tabellii leat čállon gulaskuddama áigge plánas fidnejuvnon máhcahagat. Máhcahagat eai leat rátkojuvnon fáddásurggiid mielde, muhto dat leat čállon plána laktagii dan ortnegis, go dat leat bohtán Meahcceráđdehussii.

MÁHCAHAGA ADDI /MÁHCAHAT**MR:SA KOMMEANTA, MO
VÁLDOJUUVON VUHTII DGP:S**

Mun lagidan čuoiganvadjolemiid Muotkeduoddara guovllus. Dat dáhpáhuvvá nu, ahte mohtorgielkkáin geasehuvvojit biergasat ja dahkko láhttu, áššehasat čuoiggadit joavkun maŋis. Dálá olmmoš amaša dálvet tealttás orruma, nuahte liegga muorraássansadji galggašii leat idjadeapmái. Muotkeduoddariin livččii doarvái okta ášodat Mohkkeluobbala lahkosiidda, dakko gokko muhtimin lei ávdinstohpu. Dat bálvalivččii olles áidalas meahci. Muotkeduoddara plánas lea vejolašvuohta ráhkadit ášodaga guovtti mánotbadjái duon guvlui. Jos áigi vanahuvvo njealje mánotbadjái, de ášodat sáhtašii leat dálvebadjái vejolaš. Muđui dat báhcá ráhkatkeahttá. Molssaeaktun livččii dat, ahte Meahcceráđđehus ráhkadahtašii fiellogoađi Mohkkeluobbalii. Ja orrunsadji galggašii leat dakkáraš, man sáhttet atnit maiddái turismafitnodatdoalliid joavkkut. Almmá orrunsaji orošii Muotkeduoddara dálvevávdardeapmi muđui nohkamin measta oalát. Guovllu hástalahkesvuohta eastada ovttat dálvevávdardeadjiid beroštumi Muotkeduoddariidda. Ofelaston joavkovávdardeapmi attašii áššehasaide vejolašvuođa oahpistuvvat duon fiinna áidalas meahccái ja livččii maiddái ekologalaš, bearráigeahču vuolde go livčče. Sávvamis mu ášši čielggai didjiide ja nuppástus buoret guvlui dáhpáhuvašii. (Esko Aarnio / Esko Adventures tmi)

Máŋggat báikkít Muotkeduoddara dálá meahcceguovllu siste leat leamaš ovdam. dihte Gánddažiid (Saijets-soga) geavahasas jo guhká (ee. Irjanmaras). (Niilo Vuomajoki)

Plánii livččii buorre čállit maiddái gumpe-, albas- ja guovžanálle-árvoštallamiid guovllus. (Martti Rikkonen / Anára luondduustibat rs)

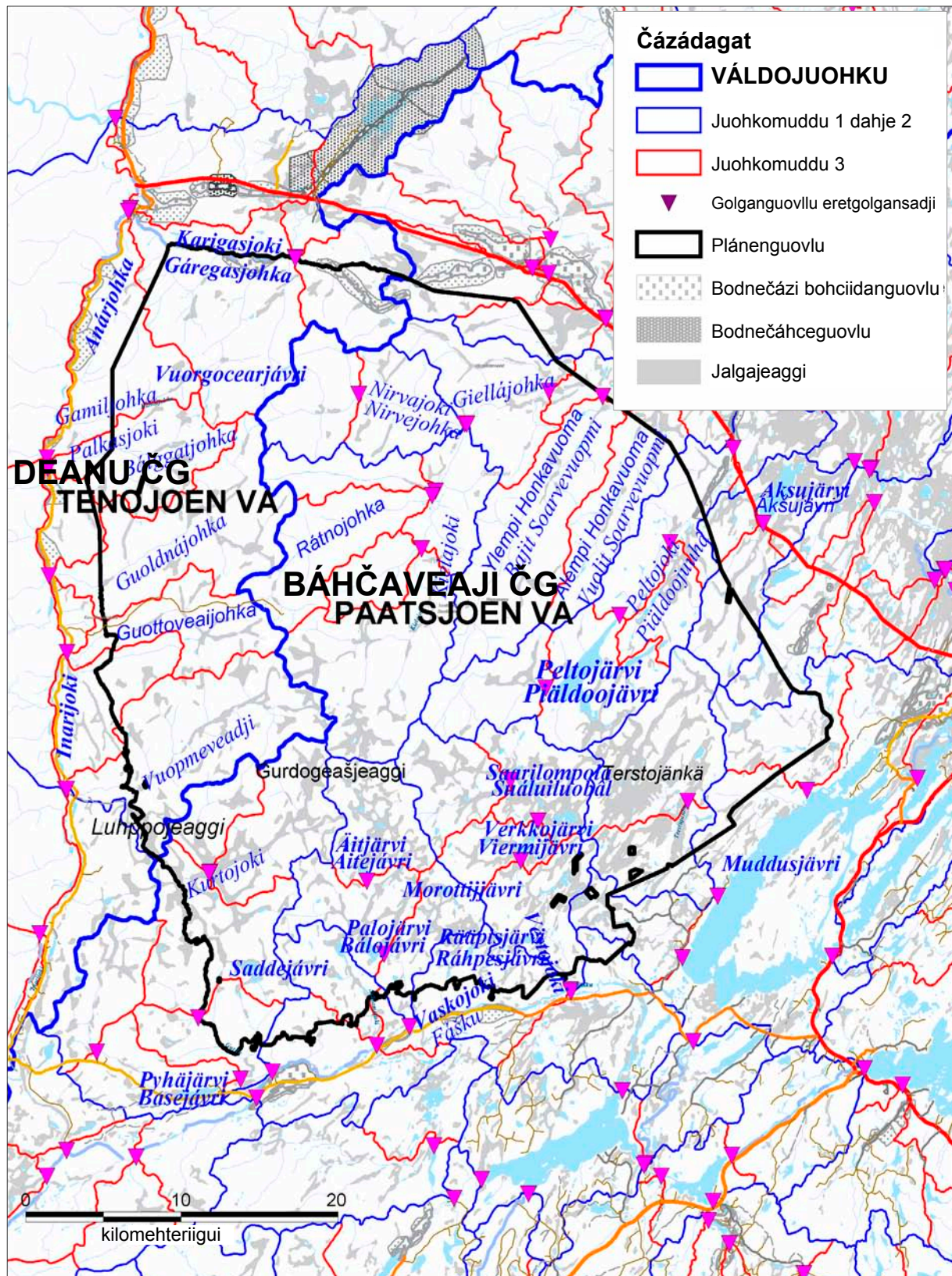
-Meahcceráđđehus ii áiggo ráhkadit meahcceguvlui goittotge lagas jagiin virkkosmahttingeavahusa ráhkadagaid. Gohttenlobiin maksimas 2 mb áigái leat guorrasan čanasjoavkoráđđá-dallamiin. 2 mb áigges atnet doaimma bissut čielgasit gaskaboddosažžan, ja bissovaš ráhkkanusat eai beasa šaddat. Dalle ii maiddái leat gažaldat meahcceguovlolága dárkkuhan geavahanvuoigatvuođa luohpadeamis, muhto gaskaboddosaš lobis dahje soahpamušas.
+li nuppástus plánii.

+Lasihuvvon máinnašupmi.

+Lasihuvvon plánii.

Muotkeduoddara meahcceguovllu čázádagat ja golggiidanguovllut

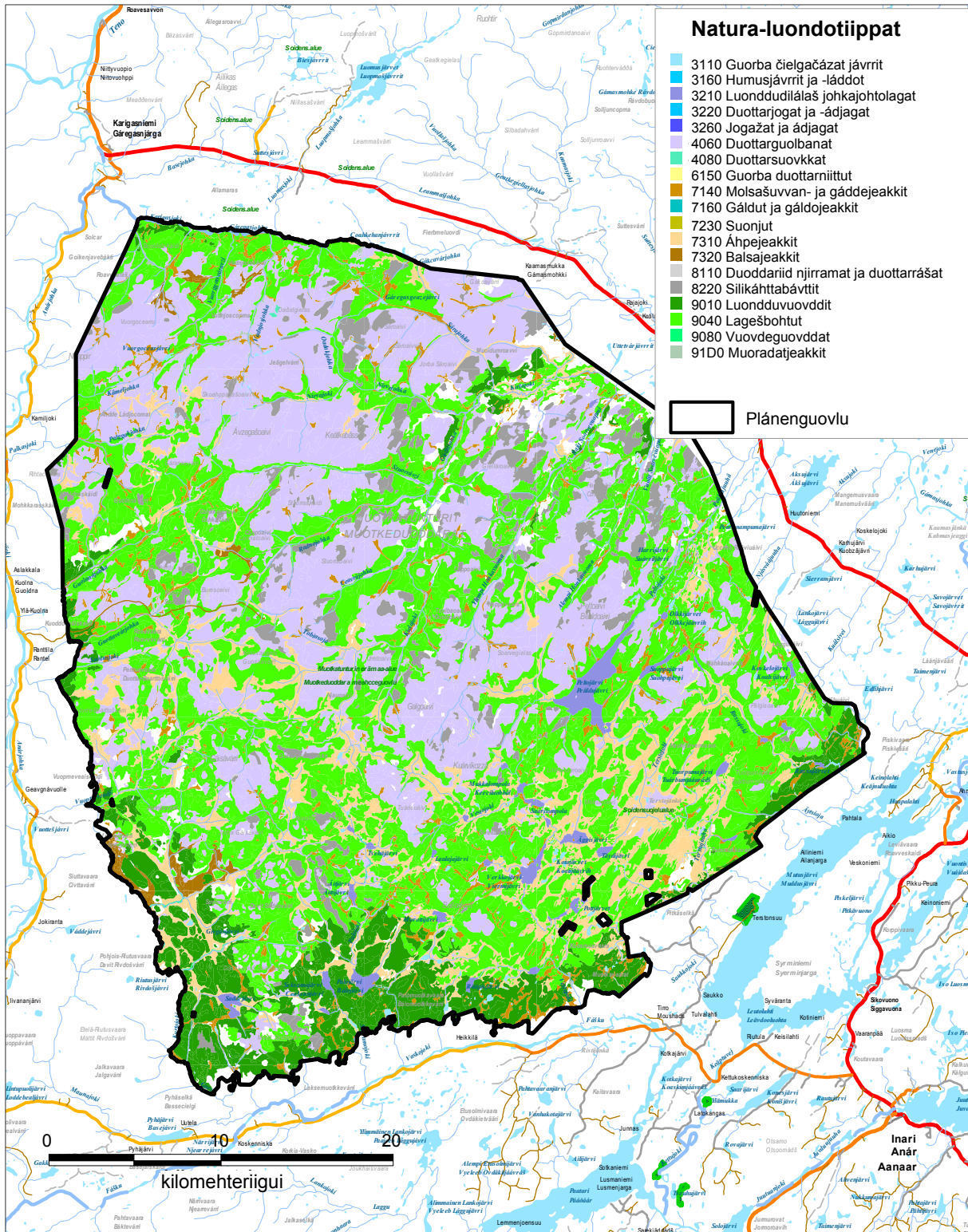
© Meahcceráđđehus 2008, © Genimap Oy Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008. čg = čázádaganguovlu.

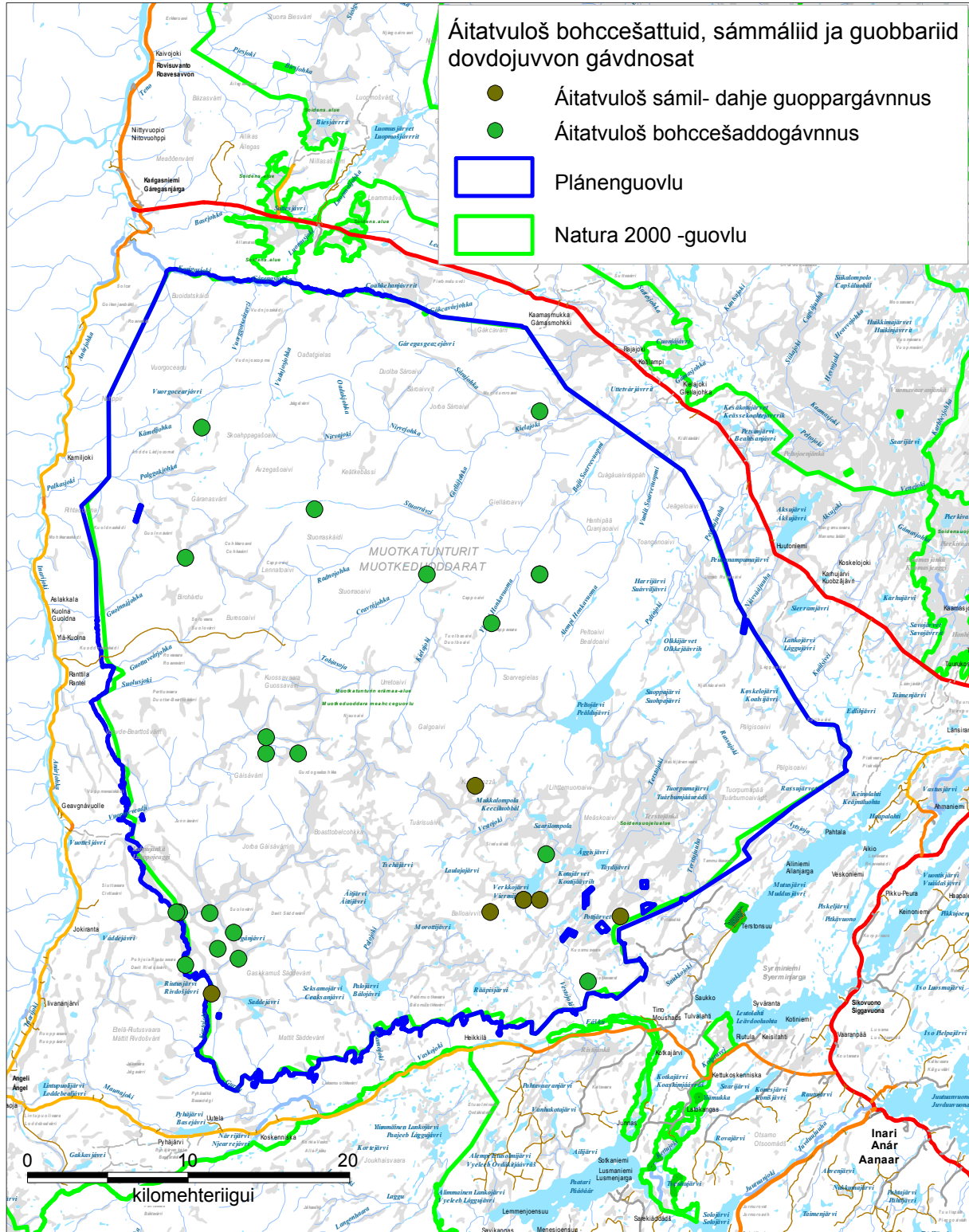
Muotkeduoddara meahcceguovllu Natura-luonddutiipat

© Meahcceráđdehus 2008, Genimap Oy, Lohpi L5293.

Muotkeduoddara meahcceguovllu ja lagasguovllu áitatvuollásaš bohccešattuid ja sámmáliid dovddus dihttonsajit

© Meahcceráđdehus 2008, Genimap Oy, Lohpi L5293, © Suoma birasguovddáš 2008.

Muotkeduoddara guovllus gávdnon áitatvuollásaš ja geahčuvuollásaš ja maiddái guovlludásis áitatvuollásaš lottit

Visot dát šlájat eai besse álbmotmeahci siste. Áittavulošv. = Áittavulošvuohhtaluohkká 1990: E = earenoamáš áitatvuollásaš, St = geahčuvuollásaš, Sh = vátnon, hárvenaš. IUCN = IUCN-luohkká 2000 (Rassi je. 2001, www.ymparisto.fi – guovloguovdilis áittavulošvuodaárvoštallan). Oanádusat: CR = sakkamusat áitatvuollásaš, VU = váravuollásaš, NT = geahčuvuollásaš, LC = riikkaviidosaččat eallínávccalaš muhto guovlludásis áitatvuollásaš šlájat. RT = guovlludásis áitatvuollásaš. Guovlu 4c: Davviboreála Vuovde-Lappi, 4d: Duottar-Sápmi. * = earenoamážit suodjaleami gáibideaddji šlájat. Guovlo = Guovloguovdilis áittavulošvuohhta. D = Lodde-direktiivva lavtta I.

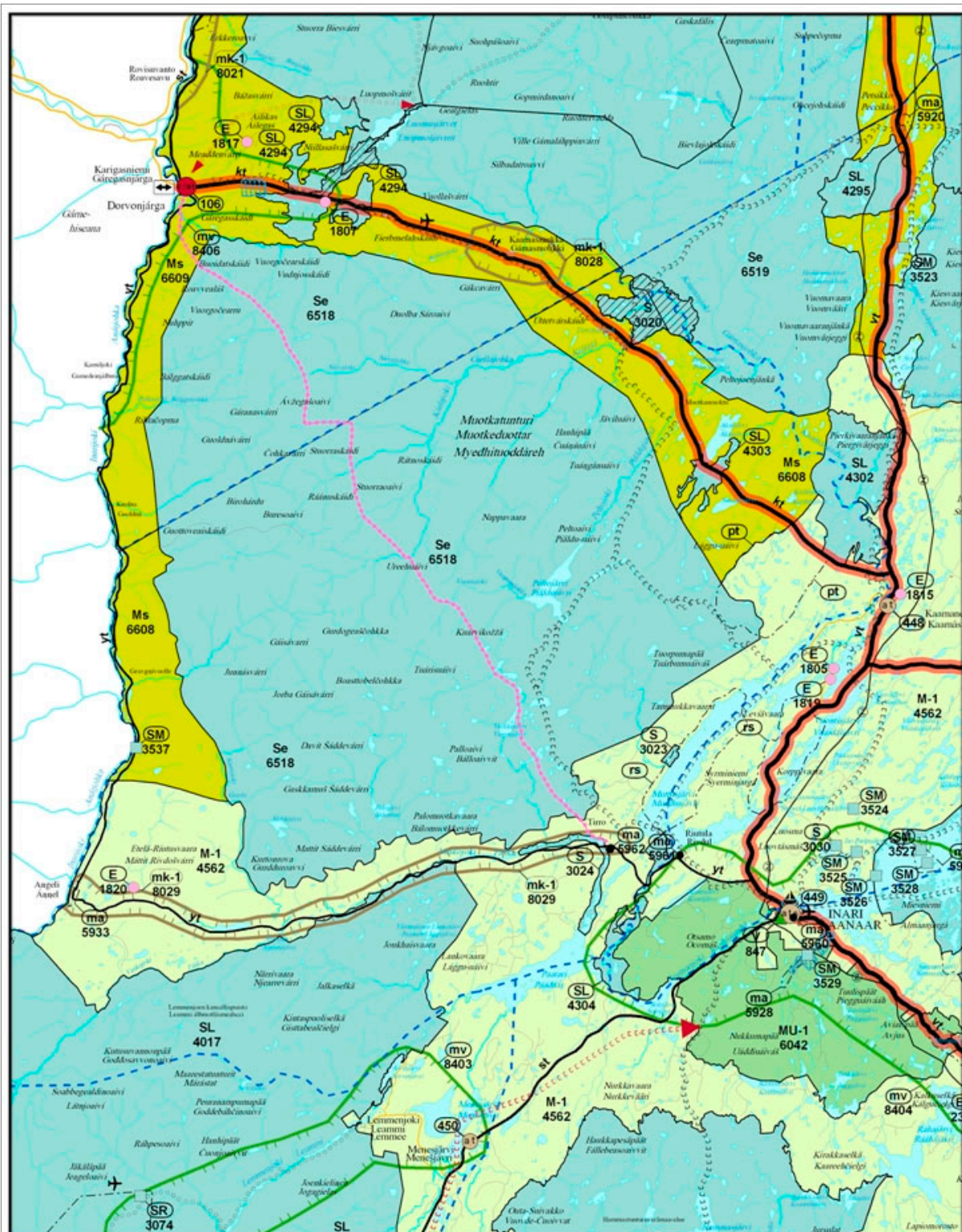
Diedalaš namma	Sámegielaš namma	Áittavulošv.	IUCN	Guovlo	D
<i>Eremophila alpestris</i> *	ruoššaállat*	E	CR		
<i>Aythya marila</i>	storrarafiehtat		VU		
<i>Calidris temminckii</i> *	guolbbaviroš*		VU		
<i>Dendrocops minor</i>	uhcačáihni		VU		
<i>Falco columbarius</i>	cizášfáli	St	VU		x
<i>Jynx torquilla</i>	gieđabiigá		VU		
<i>Larus fuscus</i>	sildegáiru		VU		
<i>Larus ridibundus</i>	gahperbáiski		VU		
<i>Phylloscopus collybita</i>	guossavizar		VU		
<i>Anser fabalis</i>	čuonji		NT		
<i>Cinclus cinclus</i>	guoikgárit	Sh	NT		
<i>Circus cyaneus</i>	jeaggehávut		NT		x
<i>Cuculus canorus</i>	giehka		NT		
<i>Falco tinnunculus</i>	bieggafáli	St	NT		
<i>Gavia stellata</i>	gáhkkor	St	NT		x
<i>Lanius excubitor</i>	skirri		NT		
<i>Limicola falcinellus</i>	suotnjoliráš		NT		
<i>Limosa lapponica</i>	ruksesguškil	Sh	NT	RT4c	x
<i>Melanitta nigra</i>	njurggu	St	NT		
<i>Oenanthe oenanthe</i>	geađgerásttis		NT		
<i>Pandion haliaetus</i>	čiekčá	St	NT		x
<i>Parus cinctus</i>	gaccepaš		NT		
<i>Perisoreus infaustus</i>	guovssat		NT		
<i>Philomachus pugnax</i>	rávvguš		NT		x
<i>Picoides tridactylus</i>	čáihni		NT		x
<i>Saxicola rubetra</i>	mieštaskilki		NT		
<i>Sturnus vulgaris</i>	stárta		NT	RT4cd	
<i>Tetrao urogallus</i>	čukčá		NT		x
<i>Charadrius morinellus</i>	láfol		NT	RT4c	x
<i>Anthus trivialis</i>	muorracivkkan		LC	RT4cd	
<i>Asio flammeus</i>	loadgu		LC		x
<i>Cygnus cygnus</i>	njukčá		LC		x
<i>Gavia arctica</i>	dovtta	St	LC		x
<i>Grus grus</i>	guorga		LC		x
<i>Luscinia svecica svecica</i>	giellavealgu		LC		x
<i>Melanitta fusca</i>	skoarra		LC	RT4cd	
<i>Mergus albellus</i>	gárggogoalsi		LC		x
<i>Phalaropus lobatus</i>	bávvguš		LC		x
<i>Pinicola enucleator</i>	stálobeibboš		LC	RT4c	
<i>Pluvialis apricaria</i>	bižus		LC		x
<i>Sterna paradisaea</i>	čearret		LC		x
<i>Strix nebulosa</i>	ránesskuolffi		LC		x
<i>Surnia ulula</i>	bigán		LC		x
	ruonájuolčoavžžu				
<i>Tringa glareola</i>			LC		x
<i>Vanellus vanellus</i>	vuoktaláfol		LC	RT4c	
<i>Apus apus</i>	leahhtospálflu		LC	RT4c	
5 šlája*					

Oktiigeassutabealla njiččasain, mat dihttojit Muotkeduoddara meahcceguovllus

Áittav. = Áittavulošvuohhta: CR = sakkamusat áitatvuollásaš, EN = earenoamáš áitatvuollásaš, NT = geahču-
vuollásaš. EU = EU-kriera, direktiivašládja+lavtta. Muddedalli = Muddedalli láhka. * = earenoamážit suodjaleami
gáibideaddji šládja. Meahccebivdol., r. = Meahccebivdoláhka, ráfáidahtek. Vástu = Suoma vástušládja.

Šládja	Dábálašvuohhta	Áittav.	EU	Muddedalli	Vástu
Vuovdevánddis	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Nuortavánddis	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Dorrevánddis	Vánis			Luonddusuodjalanláhka	
Čáhcegoašku	Vánis			Luonddusuodjalanláhka	
Davvenáhkkesoadjá	Hárvenaš		D-IV	Luonddusuodjalanláhka	
Oarri	Vánis			Meahccebivdoláhka	
Goddesáhpán	Molsašuddá			Luonddusuodjalanláhka	x
Ruksessealgi	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Luostesáhpán	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Čáhcesáhpán	Vánis			Meahccebivdol., r.	
Bisamroahttu	Hárvenaš			Meahccebivdoláhka	
Bealdomuolddat	Dábálaš			Meahccebivdol.,r.	
Dábálaš sáhpán	Dábálaš			Meahccebivdol.,r.	
Njoammil	Dábálaš		D-V	Meahccebivdoláhka	
Gumpe	Soaittáhat	EN	D-II,IV	Meahccebivdoláhka	
Rieban	Dábálaš			Meahccebivdoláhka	
Guovža	Vánis	NT	D-II,IV	Meahccebivdoláhka	
Buoidda	Dábálaš			Meahccebivdoláhka	
Nirpi	Dábálaš			Luonddusuodjalanláhka	
Miŋka	Vánis			Meahccebivdoláhka	
Neahti	Vánis		D-V	Meahccebivdoláhka	
Geatki	Vánis	EN	D-II	Meahccebivdoláhka	x
Čeavrris	Vánis	NT	D-II,IV	Meahccebivdoláhka	
Albbas	Soaittáhat	NT	D-II,IV	Meahccebivdoláhka	
Njállá	Soaittáhat	CR	D-II,IV	Luonddusuodjalanláhka*	x
Sarvva (ealga)	Dábálaš			Meahccebivdoláhka	
Boazu (goddi)	Dábálaš			Boazodoalloláhka	

Válddus Davvi-Sámi eatnangottelávas

OTE Pohjois-Lapin maakuntakaavasta
Valtioneuvosto vahvistanut kaavan 27.12.2007

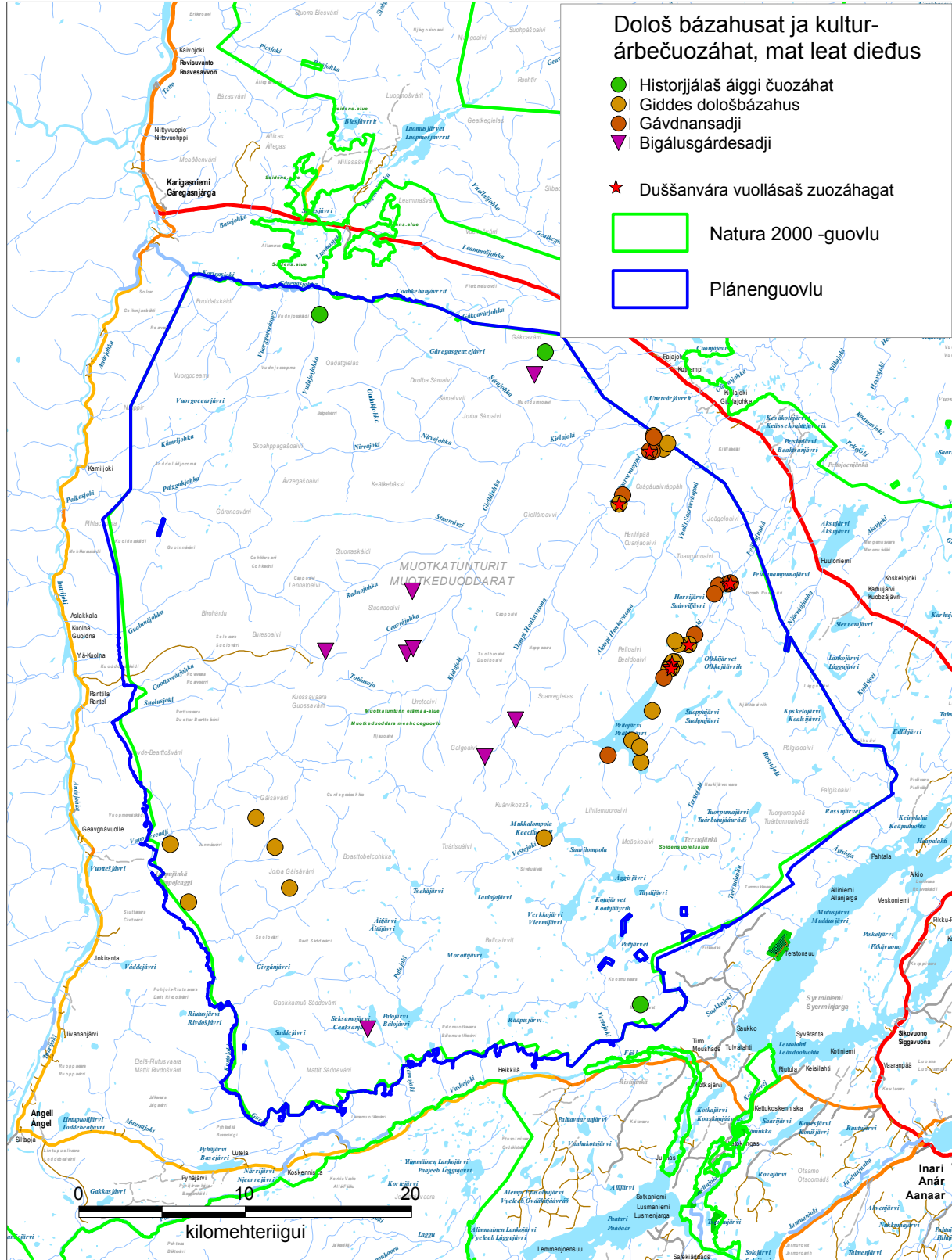
MK 1:250 000

ROVANIEMELLÄ 21.4.2008

JUHA PIISLÄ
ALUESUUNNITTELIJA

Muotkeduoddara meahcceguovllu bissovaš dološ bázahusat, mat leat dieđus

© Meahcceráđdehus 2008, © Genimap Oy, Lohpi L5293, © Museadoaimmahat, lohpi nr 34/005/2005, © Suoma birasguovddáš 2008.

Birasministeriija nannenbreivi

**BIRASMINISTERIJA
YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET
MINISTRY OF THE ENVIRONMENT**

Bvm Dnr
16.12.2010 YM19/5741/2008

Meahcceráđdehus
PB 94
01301 VANTAA

MEAHCCERÁĐDEHUS
07.01.2011
mr 5826/623/2008

Čujhus Meahcceráđdehusa reive birasministeriijai Dnr 5826/623/2008/19.12.2008

Ášši Muotkeduoddara mehcceguovllu ja Dearstojeakki jeaggesuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána nannen

Ášši válmmaštallan

Meahcceráđdehus lea 19.12.2008 sádden birasministeriijai Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannema várás mehcceguovlólága (62/1991) 7 § vuodul. Seammás meahcceráđdehus lea vuoluštan ministeriija nannemii Muotkeduoddara mehcceguovllu siste gávdnovaš Dearstojeakki jekkiid-suodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána. Dn. jekkiid-suodjalanguovlu lea vuodđuvvon jekkiid-suodjalanguovlluin addojuvvon lága (851/1988) vuodul, ja jekkiid-suodjalanguovlluin addojuvvon ásašusa (852/1988) 4 § vuodul guovlluide dárbbu mielde gárvvistahtti dikšun- ja geavahanplána nanne birasministeriija.

Birasministeriija lea ráđdehusa mehcceguovlóláhkii guoskevaš evttohusa vuodštusaid vuhtiiváldimiin bivdán Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšun- ja geavahanplánas sierra ministeriijaid ja guovddášvirgebáikkiid ja dasa lassin Bálgosiid ovtastumi ja sámedikki cealkámušaid. Fidnejuvvon cealkámušaid mielde plána leat atnán eanas buorre vuolggasadjin Muotkeduoddara mehcceguovllu dikšuma ja geavaheami lágideapmái. Ohcejoga gieldda gidde cealkámušastis fuopmášumi ee. luondduealáhusa meroštallamii, guollebivdovuoigatvuodaide, sápmelaččaid kultuvrra ollašuttima vejolašvuodaide dordvudeapmái ja velá sáme-gielat dikšun- ja geavahanplána váilumii. Anára gieldda cealkámušas giddejit fuopmášumi plána čuoggás 16.5.1 čilgejuvvon ng. Harakanpesä-nammasaš barta vejolaš joatkkaatnu meahcceráđdehusa hálddus. Gieldda mielde barta anu ovddos-guvlui luohpadeamis galggašii dáhkidit sáme kultuvrii gullelaš visot ealáhusaid ovdduid. Sámediggi earret eará oaivvilda, ahte Ohcejogas ja Anáris orru sápmelaččaide, geaid dondološ návddašanguovlun lea Muotkeduoddara mehcceguovlu, galgá miedehit meahcce- ja guollebivdui gullelaš vuoigatvuodaide ja johtinlobiid seamma ákkaiguin go báikki olbmuide dábálaččat, vaikko sii ásašedje sápmelaččaid ruoktojuvvošii njuolgguslaččat tearbma ”gieldda olmmoš”, mii lea meroštallon čielgasit ovttaláhkai gielddalágas (365/1995). Sámedikki oaidnu lea, ahte geavahan-vuoigatvuodaide luohpadeapmi galgá boahhtevuodasge eavttuheamit rájaiduvvat

LAVTTA 11. 2(6)

dušše sáme kultuvrra dárbbuide ovdal go IIO 169 –soahpamuš lea ráti fierejuvvon Suomas.

Birasministeriija lea 24.11.2010 lágidan sámedikkiin sámediggelága 9 § mielde ráddádallamiid, main leat giedahallan earret eará Muotkeduoddara meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ja dan nannema.

Plánema guovddášulbmilat ja -vuoduštusat

Meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas gesset linjjáid guovddášdikšumii ja -atnui ja šihttet oktasaš doaibmavuoddojurdagiin. Plánas eai ovddemustá mearret geavada operatiivvalaš doaimmain; ovdamearkka dihte doaimmaid áigemeeriin, ovtat geavahanvuoigatvuohtasoahpamušaid dahkamis, ráhkkanusaid dárkkes sajádagas ja lobiid lohku mearis jna. Mánngat doaibmabijut gáibidit iešguđet dáhpháhusas sierraárvoštallama ja dárkilut plánema ja de daid vuodul mearrádušaid. Meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ii maiddá vuodđut maidege vuoigatvuodaid muhto stivre meahceguovllu geavaheami. Plána vuolggasadji lea ekologalaččat, sosiálalaččat ja ekonomalaččat suvdilis dili bisuheapmi dahje buoredeapmi guovllus dain osiin, go meahceguovloláhka addá dasa vejolašvuodaid.

Vuodđolágas dáhkiduvvon ealáhusdoaimma friddjavuodas ásahuvvo dárkileabbot Lágas ealáhusain bargama vuoigatvuodas ja maiddá eanageavahanlágain (nugomat meahcejohtaluslágas, boazodoallolágas, meahcebivdolágas ja guollebivdolágas). Meahceguovllu dikšun- ja geavahanplánas lea ovdamearkka dihte giedahallon dušše stáhttii gullelaš čáziid geavaheapmi, muhto ii guolástanlága vuodul guollebivdu mudden priváhta čáhceviidodagain. Meahceguovlolága riikkabeaigiedahallama oktavuodas vuodđoláhkaválgogoddi celkkii dikšun- ja geavahanplánas, ahte das eai livčče guovllu geavaheaddjiide guoskevaš mearrádušat, muhto dat guoskkašii dušše fal plánejuvvon eiseváldedoaimmaid. Válgogoddi lei dan mielas, ahte plána ii eastte báikkálaš olbmuid bargamis meahcebivdduin, guollebivdduin ja boazodoaluin iige daidda bálddastahtti earáge árbevirolaš guovlogeavahanvugiin (VuVC 6/1990 rb s. 1).

Meahceráddehus lea gárvvistan Muotkeduoddara meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána guldalemiin báikkálaš ja guovllu intreassajoavkkuid ja guovllu geavaheaddjiid. Báikkálaš olbmuid, boazodoalliid ja luondduealáhusaiguin bargiid vuoigatvuodaid ja sin doaimmaid vuoddojurdagiid leat suokkardan viidát. Válmmaštallamis plána lea ráhkadan nu, ahte dat nu bures go vejolaš oadjudivččii Muotkeduoddara meahceguovllu áidalas meahceluonddu seailuma ja maiddá sáme kultuvrra ja luondduealáhusaid vejolašvuodaid. Daiguin gilvaleaddji eanageavahanvugiid leat ráddjen.

Meahceguovlui leat meroštallan guokte geavahan- ja dikšunavádaga (boaittoavádat ja áhpásmahttinavádat). Boaittoavádat gokčá plánaguovllu viidodagas measta 98 proseantta ja dan seailuhit luondduviidávilis nu bures go vejolaš, ja dohko eai ráhkat odđa bálvalusrusttegiid. Boaittoavádagas eai leat merkejuvvon johtolagat ja daid ii leat dárkkuhus ráhkaditge. Davvi-Lappi eatnangottelávvi merkejuvvon boares Itnetvárri-Gárigasnjárga –kulturbálgá sáhtta goittotge dárbbu mielde merket odđasit. Meahceguovlu seailu nu measta ollásit boazodoalu ja eará luondduealáhusaid anus. Viskkosmahttinavádat rájaiduvvá eanas kilomehterbeali govdošaš

avádahkan doppe gávdnovaš mohtorgielkámáđiija birraiidda. Dasa lassin áhpásmahttinavádahkii lea ráddjejuvvon gielkámáđiija ja Fierbmejávri ja Suololuobbala gaskasaš guovlu ja maiddái ng. Lahtis-bartta biras. Plánas meroštallon avádagat ráddjejit ja stivrejit guovllu sierralágan geavahanvugiid oppalašvuoda ektui vuogálaččat ja dan mearis go dat lea vejolaš meahceguovlolága vuodul dikšun- ja geavahanplánas.

Meahceguovllus leat lagamustá boazodoalu ja luondduealáhuslága ruhtadanlága (45/2000) ja boazodoallolága (848/1990) dárkkuhan visttit ja eará ráhkadagat ja dasa lassin Anár-Ohcejoga poliisadoaimma bearráigeahččobarta ja priváhta searvvi barta. Mánngabealát luondduealáhusdoaimma lea oppalaččat oassi báikkálaš kultuvrras. Dikšun- ja geavahanplánas ovdanbuktet sápmelaččaid earenoamáš vuoigatvuodaid deattuheami. Plána logu 16.5.2 mielde earenoamáš ovddu geavahanvuoigatvuodaid luohpadeapmi doarjjabáikki ásaheami várás gáibida, ahte ohcci berre leat báikegotti olmmoš ja bargat sáme kultuvrii gullelaš ealáhusaiguin. Seamma vuodđojurdaga árvalit ollašuhttit vuodđun, go dahket boares visttiid atnuvuoigatvuohtasoahpamušaid, muhto dán oktavuodas namuhit sierra sáme kultuvrii gullelaš ealáhussan meahcebevuddu, guollebevuddu ja luomečoaggima. Priváhta barta láigosoahpamuša eai šat joatkke, go láigoáigodat nohká.

Plánain lea figgamuš stivret mášenfámuin čadahahtti meahcejohtalusa dihto johtolagaide sihke dálvet ja earenoamážit geasset. Jo gávdnovaš mohtorgielkámáđiija sáhttet vuodđudit virggálaš mohtorgielkájohhtolahkan. Turismma ja olgobáikegotteolbmuid áhpásmahttingeavahusas meahceráđdehus lea čuvvon várrugas linjjá. Olgobáikegotteolbmuide eai dábálaččat miedet geasseáigásaš meahcevuodjinlobiid. Visot máksovuodáštuslága vuodul gustovaš doaimma mávssu vuostá lea unnitlágas ja lobivuollásaš.

Plánen oassin Natura 2000 -fierpmádaga ollašuhttima

Muotkeduoddara meahceguovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu stáhta-eatnamat gullet Suoma Natura 2000 -fierpmádahkii (FI1300202). Luonddusuodjalanlága (1096/1996) 65 ja 66 §:s áshuvvon riekteváikkuhusat leat guovllus fámus. Jos fidnu dahje plána jogo okto dahje suokkardallamiin ovttas eará fidnuiguin dahje plánaiguin navdimis dovdomassi fuonida Natura-guovllu luondduárvvuid, de ferte fidnu ollašuhtti árvvoštallat váikkuhusaid (LsL 65 §). Virge-oapmahaš ii oaččo miedehit lobi iige dohkkehít plána, jos váikkuhusaid árvvoštallan- ja gulaskuddanmeannudeapmi čájehit, ahte fidnu dahje plána dovdomassii headjuda Natura-guovllu luondduárvvuid (LsL 66§).

Ovddabealde máinnašuvvon luonddusuodjalanlága mearkkašahtti fuonideami šielbmá ja dan árvvoštallan namalassii Natura 2000 -fierpmádahkii laktima vuodáštussan gávdnovaš luondduárvvuid seailuheami ektui dahká vejolažžan dábálaččat guovllu vuogálaš geavaheami, jos ovdamearkka dihte luonddusuodjalanláhkii vuodđuduvvon ollašuhttimis ovttat dáhpáhusas ii eará čuovo. Muotkeduoddara meahceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuhttinvuohkin lea meahceguovloláhka ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu oasis luonddusuodjalanláhka ja maiddái ág. jekkiidsuodjalanguovllu gáhttenmearrádušat. Meahceguovlolágas leat meroštallon mihttomearit, mat stivrejit guovllu geavaheami, ja guovllu laktin Natura 2000 -fierpmádahkii ii buvtté dán áššái geavadis nuppástusaid. Dán leat gávnahan stáhtaráđi mearrádušas 20.8.1998 Suoma Natura 2000 -fierpmádat-

LAVTTA 11. 4(6)

evttohusas dohkkeheamis ovdamearkka dihte guollebivddu, meahccebivddu ja eará luondduealáhusaid hárrái.

Meahcceráddehus lea laktán Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplánii birasváikkuhusaid árvvoštallama ja maiddái árvvoštallama plána váikkuhusain guovllu Natura-luondduárvvuide. Daid vuodul birasministeriija atná, ahte dikšun- ja geavahanplána sisdoallá vuoduštusaid ja kriteraid ng. Natura-árvvoštallama dárbovihkkedallamii. Daid mielde sáhtá árvvoštallat, ahte plánain eai dagat dakkár váikkuhusaid, mat dovdomassii headjudivčče Muotkeduoddara meahcceguovllu ja Dearstojeakki jekkiidsuodjalanguovllu Natura 2000 -guovllu luondduárvvuid. Sáhtá árvvoštallat, ahte plána ovddida luondduárvvuid seailuma ja dat oasistis ollašuhttá Natura 2000 -fierpmádaga suojalanulbmiliid juksama ja maiddái dikšuma ja geavaheami doibmiibidjama.

Nannen ja joatkkadoaimmat

Meahcceguovloláhka figgá Lappi álgovuđoleamos ja mihtilmasamus ain gávdnovaš meahcceluonddu seailuheapmái nu bissovažžan go vejolaš. Juksanmearrin lea maiddái dorvudit luondduealáhusaid ja sáme kultuvrra ollašuhhtima lunddolaš vejolašvuodaid ja dasa lassin ovddidit luonddu mánggabealát geavaheami ja dan eavttuid nugo ovdamearkka dihte guovlluid vánddardan- ja áhpásmahttinatnuvejolašvuodaid. Muotkeduoddara meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána oktan čilgehussiiiguin lea mánggabealát áššegirjeoppalašvuohta, mii addá buorre vuodu meahcceguovllu dikšuma ja geavaheami ordnemii. Plána ovddida birashehttehusaid ovddalgihtii eastadeami ja maiddái čilge ja stivre guovllu geavaheami, mas lea miedas váikkuhus maiddái guovllu Natura-luondduárvvuide.

Birasministeriija lea suokkardallan dikšun- ja geavahanplána dasa gullevaž guovlluide guoskevaž seadáhhusaid ja dain čuovohahtti juksanmeriid ja maiddái ministeriijai gullevaž vihkkedallanválddi vuodul dan viidodagas go dat meahcceguovlluide guoski dálá láhkaásaheami vuodul lea vejolaš. Dikšun- ja geavahanplána vuodul ii sáhte mearredit lassegeatnegasvuodaid iige nuppe dáfus maiddái dálá vuoigatvuodaid dahje ovdduid gáržžedemiid gieldda ássiide ja guovllu eará geavaheadjiide, jos dain ii livččii mearreduvvon ág. meahcceguovllu ja jekkiidsuodjalanguovllu vuodđudanseadáhhusain dahje jos dain ii lea soahpamušvuodđu. Dán oktavuodas sáhtá earret eará gávnnaht, ahte Alimus duopmostuolu mearrádusa 21.1.2010 (ADS 523/1/09 vuorkkus 125, guoská Gálldoaivvi meahcceguovllu dikšun- ja geavahanplána nannemii) mielde atnuvuoigatvuohta-soahpamušaid dahkan etnikkalaš boahtimuša vuodul ii leat vejolaš ja doarjjabáikkii miedeheamis ii sáhte rátkit dan, leago ohcci sápmelaš vai suomelaš.

Meahcceguvlui čuohcci lobiid miedeheapmi ja eará eiseváldemearrádusaid dahkan dáhpuhuvvá sierra lágaide gullevaž lohpevuogádagaide olis, geavadis dikšun- ja geavahanplánas čujuhuvvon vuodđojurdagiid mielde. Nu ovdamearkka dihte sámedikki cealkámušastis ovdanbuktin gáibádusaid olgosapmelaččaid ruoktobáikevuoigatvuodain sáhtá dárbbu mielde čoavdit dušše láhkaásaheami dárkkálmahttimiin. Ministeriija gidde goittotge Meahcceráddehusa fuopmášumi dikšun- ja geavahanplánas adnojuvvon báikegoddelaš-meroštallama dulkonvulošvuhtii, man dihte livččii dárbu vihkkedallat, livččiigo dásduohko vuoduštuvvon atnit Ruoktogieldalága (1994/201) 2 § mielde gustovaš meroštallama (ruoktogielda).

Birasministeriija oaivvilda, ahte dikšun- ja geavahanplána nannen lea meahceguovlolága ulbmiliid mielde heivvolaš ja dat ovddida lága doibmiibidjama. Danin birasministeriija nanne Muotkeduoddara meahceguovllu ja Dearstojeakki jekkiid-suodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána mañjeleabbos namuhuvvon cuigemii-guin dakkárin go dat bohtá ovdan Meahcceráđdehusa čujuhusreivve (Dnr 5826/623/2008/19.12.2008) laktagiin.

Birasministeriija deattuha Muotkeduoddara meahceguovllu dikšuma ja geavaheami ollašuhttimis bearráigeahču ja váikkuhusaid árvvoštallama ja daid vuodul čađahuhtti doaibmajuid mearkkašumi. Ministeriija gidde earenoamáš fuopmášumi boazodoalu eanageavahuslaš sierra dárbbuide, mat leat sáme kultuvrra ollašuhttin-vejolašvuodaid hárrái guovddázis meahceguovllus. Ovdamearkka dihte go vihkkedallá luondoturismadoaimma fáldadaga lági ja meari ja maiddái dasa gullelaš lobiid ja atnuvuoigatvuohtasoahpamušaid, de berre boazodoalu oainnuid váldit earenoamážit vuhtii. Dasa lassín lea dehálaš, ahte boazodollui gullelaš guodohan-ritmatihkká válđojuvvo vuhtii ovdamearkka dihte meahcejohtalusa vuodjinlobiin mearredettiin.

Birasministeriija sáhtá ákkastallon sivas dohkkehit dikšun- ja geavahanplána meahceguovlolága dárkkuhusa ovddideaddji vejolaš nuppástusevttohusaid, jos lánkaásahuslaš dahje guovlluid hálddašepmái ja geavaheapmái laktáseaddji vuoduštusat nuppástuvvet eará go meahceguovlolágas bohtti sivain, dahje áššiid ovdaneapmi muđui addá suja plána dárkkisteapmái. Ovdamearkka dihte meahcevuodjináššit ja dálkkádatnuppástus sáhtte dagahit albmonumiid ja váikkuhusaid, maid dihte dikšun- ja geavahanplána sáhtá leat dárbu muhtin osiin nuppástuhttit dahje dárkkistit. Birasministeriija sádde plánas ovdal fidnejuvvon cealkámušaid Meahcceráđdehussii diehtun ja heivvolaš osiin vuhtiiváldima várás Muotkeduoddara meahceguovllu dikšun- ja geavahanplána ollašuhttimis.

Birasministeriija

Paula Lehtomäki

Luonddusuodjalangoziheaddji

Pekka Salminen

DIEHTUN:

Lappi EJB-guovddáš
Anára ja Ohcejoga gielda
Lappi lihttu
Sámediggi
Muotkeduoddara ja Báišduoddara bálggus
Lappi luonddusuodjalanbire

LAVTTAN: váiddačujuhus

VÁIDDAČUJUHUS

Váiddavirgeoapmahaš

Dán mearrádussii duhtamehtun oazžu ohat dasa nuppástusa alimus hálddahasrievttis čálalaš váidagiin. Váiddagirji čujuhuvvo váiddaeiseváldái ja dan galgá doaimmahit váiddaáiggi siste alimus hálddahasrievtti čálihanregisterii.

Váidináigi

Váidaga galgá dahkat 30 beavvi siste mearrádusa diehtunoažžumis. Váiddaáiggi rehkenasttedettiin diehtunoažžunbeaivi ii valdojuvvo lohku. Jos váidináiggi mañemuš beaivi lea bassebeaivi, lávvardat, iehčanasvuoda-beaivi, válborgbeaivi, juovlaruohtta dahje mihcamarruohtta, de váidináigi joatkašuvvá ain čuovvovas árga-beavvi.

Diehtunoažžunbeavvi čájeha diehtunaddin- dahje fidnenduodaštus. Dallego jearaldagas lea sadjásaš diehtunaddin, de mearrádusa atnet fidnejuvvon diehtun, jos eará ii čájehuvvo, goalmmát beavve diehtunaddin- dahje fidnenduodaštusa čujuhan beavvis. Virgereivve atnet boahtán virgeoapmahačča dihtui dan boahtinbeavve.

Váidaga sisdoallu

Váiddagirjii galgá almmuhit

- váidi nama ja ruoktoorrungieldda
- mearrádusa, masa ohcet nuppástusa, main čuhcosiin mearrádussii ohcet nuppástusa, maid nuppástusid dasa gáibidti dahkkot ja maid ákkaiguin nuppástusa ohcet
- poastačujuhusa ja telefonnummira, maidda áššái guoskevaš almmuhusaid sáhhtá doaimmahit.

Jos váidi hállanválddi geavaha su lágalaš ovddasteaddji dahje áššeolmmái dahje jos váidaga gárvvisteaddjin lea soames eará olmmoš, de váiddagirjii galgá almmuhit maiddái dán nama ja ruoktoorrungieldda.

Váidi, lágalaš ovddasteaddji dahje áššeolmmái galgá vuolláicállit váiddagirjii.

Váidaga laktagat

Váiddagirjái galgá laktit

- mearrádusa, masa ohcá nuppástusa, álgoálgosažžan dahje kopijian
- duodaštusa das, man beavvi mearrádus lea addon diehtun, dahje eará čilgehusa váidináiggi álgináigemearis
- áššeolbmá váldegirjii, jos áššeolbmán ii leat ášševuoddi dahje almmolaš riekteveahkeheadji
- eará áššegirjiiid, maidda váidi dorvvasta gáibádusas doarjjan, jos daid eai leat jo ovdal doaimmahan virgeoapmahažžii.

Váiddagirjii doaimmaheapmi mearrebáikái

Váiddagirjii sáhhtá doalvut váidi ieš dahje su válduhan áššeolmmái. Dan sáhhtá iežas vásttuin sáddet maiddái poastta bokte dahje doaimmahit sáttatolbmo vehkiin dahje elerávdnjepoastta bokte. Postii váiddagirjii galgá guođdit nu áiggil, ahte dat joavdá mearrebáikái váidináiggi mañemuš beavvi ovdal rabasdoallanáiggi nohkama. Alimus hálddahasrievtti sisačálihanregistara rabasdoallanáigi lea 8.00–16.15.

Váidis berrojuvvo alimus hálddahasduopmostuolus riektegeavvanmáksu 223 euro (924/2008). Duopmostuoluid ja muhtin riektehálddahasrievttiid doaimmahusain bearahahtti mávssuin addojuvvon lágas (701/1993) lea sierra áshuvvon muhtin dáhpáhusain, main máksu ii berrojuvvo.

Alimus hálddahasrievtti

poastačujuhus PB 180, 00130 Helsset

uksačujuhus Unioninkatu 16

telefonmolssa 0100 86310

telekopijja 010 36 40382

e-poastačujuhus korkein.hallinto-oikeus@oikeus.fi

Meahcceráđđehusa luonddusuodjalanprentosat

Ráidu A

- No 186 Mattus, I. 2010: Itä-Inarin paikannimistö. 278 s.
- No 187 Rantala, O. & Haanpää, M. (toim.) 2010: Luontolomia kaupunkikohteessa. Luontomatkoilun kehittäminen Rovaniemellä. 69 s.
- No 188 Haanpää, M. & Rantala, O. (toim.) 2010: Vieraskirjat palvelujen kehittämisen välineenä. Ulkomaiset matkailijat Urho Kekkosen kansallispuistossa. 66 s.
- No 189 Milovidova, N., Alexeeva, N., Lentsman, N. & Halinen, A. (eds.) 2010: Assessment of the Management State and Needs of Regional Protected Areas in the North-West Russia (Arkhangelsk Region, Vologda Region, Leningrad Region, Murmansk Region, Republic of Karelia, St. Petersburg). 112 s.
- No 190 Наталья Миловидова, Надежда Алексеева и, Наталия Ленцман Арья Халинен (ред.) 2010: Оценка состояния управления и потребностей региональных особо охраняемых природных территорий на Северо-Западе России (Архангельская Область, Вологодская Область, Ленинградская Область, Мурманская Область, Республика Карелия, Санкт-Петербург). 114 s.
- No 191 Yliniva, M. & Keskinen, E. 2010: Perämeren kansallispuiston vesimakrofyytit. Peruskartoitus ja näytteenottomenetelmien vertailu. 66 s.
- No 192 Juutinen, R. ym. 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Kasviyhteisöjen ja ympäristön rakenteen tarkastelu. 59 s.
- No 193 Juutinen, R. (toim.) 2010: Lähteikköjen ennallistamistarve. Hyönteislajiston tarkastelu ja koko hankkeen yhteenveto. 133 s.

Ráidu B

- No 141 Laakso, J. 2010: Kilpisjärven luontotalon asiakastutkimus 2009. 44 s.
- No 142 Sarlin, A., Nygrund, S. & Meriruoho, A. 2010: Företagsundersökning i världsarvet Kvarkens skärgård 2009. 46 s.
- No 143 Sarlin, A., Nygrund, S. & Meriruoho, A. 2010: Merenkurkun saariston maailmanperintöalueen yritystutkimus 2009. 48 s.
- No 144 Hyttinen, R. & Kortelainen, T. 2010: Pyhätunturin luontokeskuksen asiakastutkimus 2008. 48 s.
- No 145 Airaksinen, S. & Kuusiniva, M. 2010: Syötteen luontokeskuksen asiakastutkimus 2008–2009. 39 s.
- No 146 von Boehm, A. 2010: Nuuksion kansallispuiston kävijätutkimus 2009–2010. 60 s.
- No 147 Laukkanen, M. 2010: Kolin kansallispuiston yritystutkimus 2009–2010. 67 s.
- No 148 Leinonen, K., Seppänen, M., Raasakka, N. & Magga, A. 2011: Urho Kekkosen kansallispuiston kalastus- ja retkeilyseelvitys 2008. 36 s.

- No 149 Metsähallitus 2011: Metsähallituksen julkisten hallintotehtävien tilinpäätös ja toimintakertomus 2010. 62 s.
- No 150 Mäkelä, M.-H. 2011: Leivonmäen kansallispuiston kävijätutkimus 2011. 62 s.
- No 151 Sarajärvi, K. 2011: Syötteen kävijätutkimus 2010. 55 s.
- No 152 Sarajärvi, K. & Virkkunen, V. 2011: Syötteen yritystutkimus 2010. 47 s.

Ráidu C

- No 87 Laukkanen, M. 2010: Kolin–Ruunaan alueen luontomatkailusuunnitelma. 39 s.
- No 88 Metsähallitus 2010: Pyhä-Häkin kansallispuiston ja Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 104 s.
- No 89 Metsähallitus 2011: Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 136 s.
- No 90 Pulkkinen, E. 2011: Idän Taigan luontomatkailusuunnitelma. Hossa, Kalevalapuisto, Ystävyden puisto. 49 s.
- No 91 Metsähallitus 2011: Kalevalapuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 143 s.
- No 92 Metsähallitus 2011: Tarvantovaaran erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 166 s.
- No 93 Virkkunen, V. 2011: Syötteen luontomatkailusuunnitelma 2011. 59 s.
- No 94 Virkkunen, V. 2011: Sustainable Tourism Development Strategy 2011, Syöte National Park. 60 s.
- No 95 Metsähallitus 2011: Lietveden ja Luonterin Natura 2000 -alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 102 s.
- No 96 Metsähallitus 2011: Öjenin hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2020. 51 s.
- No 97 Metsähallitus 2011: Kallinkankaan Natura 2000 -alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 41 s.
- No 98 Metsähallitus 2011: Etelä-Kuusamon suojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma 2009–2018. 97 s.
- No 99 Alatossava, S. 2011: Oulangan kansallispuiston luontomatkailusuunnitelma 2011. 49 s.
- No 100 Metsähallitus 2011: Paistunturin erämaa-alueen ja siihen liittyvien soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. 186 s.
- No 101 Metsähallitus 2011: Jonkerinsalon hoito- ja käyttösuunnitelma. 51 s.
- No 102 Metsähallitus 2011: Pohjoislahden–Tiilitehtaanmäen hoito- ja käyttösuunnitelma 2010–2023. 58 s.
- No 103 Metsähallitus 2011: Skötsel- och användningsplan för Norrfjärden–Tegelbruksbacken 2010–2023. 58 s.
- No 104 Metsäntutkimuslaitos & Metsähallitus 2011: Elämänmäen vanhojen metsien suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 38 s.
- No 105 Pulkkinen, P., Partanen, T., Kiiskinen, A. & Laakkonen, M. 2011: Pallas–Yllästunturin kansallispuiston kalavesien hoito- ja käyttösuunnitelma. 2. korj. p. 39 s.

ISSN-L 1796-2943
ISSN 1799-5396 (njadđojuvvon)
ISSN 1796-2943 (pdf)
ISBN 978-952-446-878-7 (njadđojuvvon)
ISBN 978-952-446-879-4 (pdf)

Olggosattus lea lohkanláhkai čujuhusas:

www.metsa.fi/hks